İMÂM EBÛ DÂVÛD

KİTÂBÜ'S-SÜNNE

Hadislerle Îmân İlkeleri

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL YAYINLARI

2. Baskı

İstanbul-1440/2019

Tahlil Yayınları: 103

Kaynak Eserler Serisi: 7

Kitabın Adı
Kitâbü's-Sünne [Hadislerle Îmân İlkeleri]

Kitabı Tercüme ve Şerheden
Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

Yayın Yönetmeni
Sadullah Yıldız

Kapak Tasarım
Acar Matbaası

İç Tasarım
Şaban Muslu

Baskı - Cilt
Acar Basım ve Cilt San. A.Ş.
0212 422 18 34
Sertifika No: 11957

1. Baskı: Nisan 2019

ISBN NO
978-605-9494-88-5
(Kuşe Kapak)

İletişim Adresi
Kartaltepe Mh. 60. Sk. No.50 Bayrampaşa, İstanbul
Tel/faks: 0212 417 77 75
editor@tahlilyayinlari.com • tahlilyayinlari.com

Her hakkı mahfuzdur.

İMÂM EBÛ DÂVÛD

KİTÂBÜ's-
SÜNNE

HADİSLERLE
ÎMÂN İLKELERİ

Tercüme ve Şerh
Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir

TAHLİL
YAYINLARI

ÖNSÖZ

Nelere inanmamız gerektiğini bizlere bildiren yüce Rabbimize hamdü senâ, bunları bize öğreten Peygamber Efendimiz'e salâtü selâm olsun.

İslâm ümmetinin kutlu nesli olan ashâb-ı kirâm efendilerimiz inanç ve i'tikàd esaslarını Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemden öğrendiler, hayatlarına bu esaslara göre şekil verdiler. Biz de neye inanacağımızı ve nasıl yaşayacağımızı onlardan öğrendik.

Ne var ki, bu öğrenme işi kolay olmadı. Peygamber Efendimiz'in haber verdiği gibi, daha hicretin ikinci asrından itibaren kafası karışık birtakım kimseler yabancı fikirlerin etkisinde kaldılar. İslâm'ın inanç esaslarını belirleyen hadîs-i şerîfleri reddederek zihinleri bulandırmaya ve kendi bozuk fikirlerini Müslümanlar'a benimsetmeye çalıştılar.

Aklı her şeyin üstünde tutan bu kimseler, ashâb ve tâbiînin ihtiyatla yaklaştıkları konulara pervâsızca daldılar; üzerinde fikir yürütülmemesi gereken müteşâbih âyetleri bile kendi anlayışlarına göre yorumladılar. Bunun sonucunda âyet ve hadislerle belirlenen bazı îmân esaslarını reddettiler.

Meselâ "Hâricîler" diye anılan birileri ortaya çıktı, büyük günah işleyenlerin (mürtekib-i kebîre) dinden çıkacağını ileri sürdü.

"Kaderiyye" diye anılan bir topluluk, **"kader** diye bir şey yoktur, herkes kendi kaderini belirler" dedi.

"Mürcie" adı verilen birileri, "îmân sağlam olduktan sonra işlenen günah insana zarar vermez" dedi.

Kendilerine "Mu'tezile" adı verilen birileri, "kul, fiilinin hâlikıdır" yani "insanın fiillerini Allah değil, bizzat insanın kendisi yaratır" dedi.

Bunlardan kimi kabir azâbının bulunmadığını, Peygamber aleyhisselâmın şefâat etmeyeceğini, âhirette mü'minlerin Allah Teâlâ'yı görmeyeceğini, havz-ı kevser, mîzân ve sırât gibi şeylerin olmayacağını iddia etti.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, vefâtından sonra çeşitli ihtilâflar ortaya çıktığı zaman, hem kendisinin hem de Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine sımsıkı sarılmayı, ortaya çıkan İslâm dışı fikirlerden şiddetle kaçınmayı tavsiye buyurmuştu.

İşte ortalık böylesine toz duman olunca, Peygamber buyruğunu her şeyin önünde tutan hadis âlimleri, i'tikàd esaslarını belirleyen yüzlerce hadîs-i şerîfi ve ashâb-ı kirâmın bu yöndeki görüşlerini derlediler ve *es-Sünne*, *Kitâbü's-sünne* adını verdikleri çeşitli eserler meydana getirdiler.

İmâm Ebû Dâvûd da *Kütüb-i Sitte* diye bilinen ve ünlü altı hadis kitabından biri olan *es-Sünen* adlı eserinin "Kitâbü's-sünne" adını verdiği bölümünde bu hadislerden 177'sini bir araya getirdi. Elinizdeki eser, *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki bu hadislerin tercüme ve şerhinden ibarettir.

Burada birkaç hususa daha kısaca işaret etmek isterim:

1. Hadislere sıcak bakmayan bazıları, hadleri olmadığı halde, bazı hadisleri fazlaca tenkit etmeye yeltendiler. Bu eserde o hadisler hakkında gerekli açıklama yapıldıktan sonra bir de "İtirazlara Cevaplar" başlığı altında söz konusu kimselerin iddiaları reddedilmeye çalışılmıştır.

2. İmâm Ebû Dâvûd birkaç hadisin rivâyetiyle ilgili bazı teknik bilgiler vermiştir. Çoğu okuyucuyu ilgilendirmeyen bu bilgiler, Arapça metni ve tercümesiyle birlikte dipnota alınmıştır.

3. Kitabımızdaki 177 hadis, bu hadisleri *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki metinleriyle karşılaştırmak isteyen okuyuculara kolaylık olmak üzere *es-Sünen*'deki numaralarıyla (4596-4772) verilmiştir. Ancak hadislerin kolayca tâkip edilmesi için bu numaraların yanına 1'den başlamak üzere sıra numarası da konmuştur.

4. Hadisleri tercüme ederken senedlerdeki bütün râvilerin değil, sadece sahâbîlerin veya tâbiîlerin isimleri zikredilmiştir.

5. Kitabımızdaki "Halîfeler", "Mürcie Fırkasının Reddi", "Hâricîler Konusu" gibi ana başlıklar ilk anda farklı konuları çağrıştırsa bile, 32 ana başlığın tamamında meseleler hadis ve sünnet ile bunlara yapılan itirazlar açısından ele alınmıştır.

6. Hadislerin açıklanıp değerlendirilmesinde farklı kültür seviyesindeki kardeşlerimin durumu gözetilmeye çalışılmıştır.

Kitâbü's-Sünne'yi hadis sevdâlılarına takdim ederken, onun gün yüzüne çıkmasında emeği geçen bütün kardeşlerime, özellikle de kitabı basımından önce okuyarak çeşitli önerilerde bulunan kıymetli kardeşim Prof. Dr. Metin Yurdagür'e, tashih ve teklifleriyle kitabıma pek değerli katkılarda bulunan Hafsa Bilgin ve İnayetullah Yıldız kardeşlerime, kitabın konu ve isimler fihristini hazırlayan sevgili talebem Dr. Öğretim Üyesi İsa Akalın'a ve hadislerin Arapça fihristini yapan sevgili editörümüz Sadullah Yıldız'a teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet Yaşar Kandemir
Ocak 2019, Üsküdar

İMÂM EBÛ DÂVÛD'UN HAYATI ve ESERLERİ

İmâm Ebû Dâvûd, hicretin 202. yılında (817) bugün İran ve Afganistan sınırları içinde bulunan Sicistan'da doğdu ve tahsiline Sicistan'da başladı. Hadis bilgisini artırmak maksadıyla on sekiz yaşında ilmî seyahatlere çıktı.

Mekke, Bağdat, Basra, Kûfe, Halep, Humus ve Dımaşk gibi ilim merkezlerinde Ka'nebî, Süleymân ibni Harb, Ebül-Velîd et-Tayâlisî, Saîd ibni Mansûr, İshâk ibni Râhûye, Ali bin Medînî ve Yahyâ bin Maîn gibi devrin tanınmış muhaddislerinden hadis okudu. Bağdat'ta Ahmed ibni Hanbel'in ilim meclislerine uzun süre devam etti. Ondan bazı fıkıh ve usûl-i fıkıh konularını öğrendi. Daha sonra diğer önemli ilim merkezlerini dolaşmaya başladı. Tarsus'ta yirmi yıl kaldı. Çoğu Buhârî ve Müslim'in de hocası olan 300 kadar âlimden faydalandı.

230 (844) yılında doğan ve İbni Ebî Dâvûd adıyla tanınmış bir hadis hâfızı olan oğlu Abdullah'ı seyahatlerinin bir kısmında yanında götürdü ve böylece onun erken sayılabilecek bir yaşta hadis öğrenmesini sağladı.

Ebû Dâvûd, ölümünden beş altı yıl kadar önce Basra'ya yerleşti. Kendisinden pek çok muhaddis ilim ve feyz aldı. Oğlu Abdullah başta olmak üzere İmâm Tirmizî, İbni Ebi'd-Dünyâ, bir rivâyete göre İmâm Nesâî, Ebû Bekir el-Hallâl ve Ebû Avâne el-İsferâyînî gibi muhaddis ve âlimler ona talebelik etti. Hocası Ahmed ibni Hanbel de ondan bir hadis rivâyet etti.

Ebû Dâvûd 16 Şevval 275'te (21 Şubat 889) Basra'da vefât etti ve Süfyân es-Sevrî'nin bu şehirdeki kabrinin yanına defnedildi.

Ebû Dâvûd Titiz Bir Âlimdi

Birçok hadis âlimi, Ebû Dâvûd'un ilminden söz ederken, onun hadislerin zayıfını sağlamından ayırma, rivâyetlerdeki ince kusurları tanıma ve hadis râvilerini tenkit etme hususlarında önde gelen bir âlim olduğunu söylemiştir.

Bu müttakì âlim, râvileri tenkit ederken kesin bilgi sahibi olmadığı kimseler hakkında görüş bildirmekten sakınırdı. Bir râvinin güvenilir

olmadığına dair ileri sürülen genel ifâdelere önem vermez, onun hangi sebeplerle tenkit edildiğinin açıkça söylenmesini isterdi.

Bir râvi, hadis rivâyetinde yetersiz ve liyâkatsiz ise, ona hiç müsâmaha göstermez, yakını bile olsa onu tenkit etmekten çekinmezdi. Rivâyetleri önemli hadis kitaplarında bulunan bir râvinin değersiz bir kişi olduğunu göstermek üzere, kitaplarını onun rivâyetlerinin yazılı olduğu kâğıtlarla kapladığı söylenir.

Bir hadisin senedinde kopukluk yoksa ve râvilerinin zayıflığı hakkında fikir birliği edilmemişse, o hadisi kendi kitabına alıp nakletmekte sakınca görmemiştir. Hayatı boyunca birçok hocasından 500.000 hadis yazmış, bunlar arasından seçtiği 4800 rivâyeti *es-Sünen*'ine almıştır.

Hakkında Söylenenler

Ebû Dâvûd'un yaşadığı devrin bazı hadis hâfızları, hiç kimse hakkında kullanmadıkları övgü ifâdelerini onun için kullanmışlardır. Meselâ Mûsâ bin Hârûn, onun "hadis için yaratıldığını ve ondan daha faziletli birini görmediğini" söylemiştir.

Talebesi Ebû Bekir el-Hallâl, hocası Ebû Dâvûd'un, "devrinin önde gelen imâmlarından biri" olduğunu söylemiş ve hadislerin sağlamlık derecesini anlayıp kaynağına inme hususunda "en yetkili otorite" olduğunu belirtmiştir.

Ünlü hadis âlimi Hâkim en-Nisâbûrî onu "asrının hadis imâmı" diye nitelemiştir.

Hadis âlimi İbni Mahled el-Attâr, İmâm Ebû Dâvûd'un 100.000 hadisi rahatlıkla müzâkere edebildiğini ifâde etmiştir.

Târîhu Herât müellifi İbn Yâsîn ise onu, rivâyetleri en ince kusurlarına varıncaya kadar çok iyi bilen büyük bir muhaddis ve son derece müttakì bir kimse olarak tanıtmıştır.

Tanınmış hadis ve fıkıh âlimi İbn Hibbân, Ebû Dâvûd'un fıkıh ve hadis bilgisi, hâfıza gücü ve takvâ bakımından en büyük âlimlerden biri olduğunu söylemiştir.

Hadis hâfızı Ebû Abdillah İbn Mende, hadislerin sağlamını sağlam olmayanından, doğrusunu yanlışından dört muhaddisin ayırabildiğini söylemiş, bunların Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî olduğunu belirtmiştir.

İmâm Ebû Dâvûd *es-Sünen* adlı ünlü eserini tasnif edince, lugat âlimi, hadis hâfızı ve fakih İbrâhim el-Harbî onun için şöyle dedi: "Dâvûd

aleyhisselâm için demir nasıl yumuşatılmışsa, Ebû Dâvûd için de hadis ilmi öylesine kolaylaştırılmıştır.”

Tanınmış bazı muhaddisler onun hakkında şöyle ifâdeler kullanmışlardır:

Ebû Dâvûd, hadisin süvârisidir. O dünyada hadis için, âhirette cennet için yaratılmıştır. Şüphesiz o kendi asrında ehl-i hadîsin imâmıdır.

Bazı Özellikleri ve Güzel Sözleri

İmâm Ebû Dâvûd *es-Sünen*’i tasnif ettikten sonra İslâm dünyasında şöhreti arttı. Hadis ilmindeki otoritesi yanında fıkıh bilgisiyle de dikkati çekti. Bu sebeple bazı tabakàt müellifleri onu Hanbelî fukahâsı, bazıları da Şâfiî fukahâsı arasında saydı.

Ebû Dâvûd’un hocası Ahmed ibni Hanbel, hayat tarzı bakımından Peygamber Efendimiz’e benzetilirdi. Ebû Dâvûd da hocasını kendisine örnek aldı ve onun gibi zâhidâne bir hayat sürdü.

Ebû Dâvûd, ilmi her şeyin üstünde tutardı. O da İmâm Buhârî gibi, çocuklarına özel ders vermesini isteyen bir emîrin teklifini reddetti. Bu sebeple emîrin çocukları ayrı bir bölmede, ama diğer hadis talebeleriyle birlikte Ebû Dâvûd’un derslerini dinlerdi.

Ebû Dâvûd’un güzel sözleri vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“Baş olma sevdası gizli şehvettir.”

“Sözün hayırlısı kulağa izinsiz girendir.”

“Giyeceğe ve yiyeceğe değer vermeyen kimse vücudunu rahat ettirir.”

Tavsiye Ettiği Dört Hadis

Ebû Dâvûd, şu dört hadisin iyi bir Müslüman olmak isteyen kişiye kâfi geleceğini söylerdi:

“Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır.”[1]

“İnsanın kendini ilgilendirmeyen işleri bırakması, onun iyi bir Müslüman olduğunu gösterir.”[2]

“Kendisi için istediği bir şeyi din kardeşi için de istemeyen kimse gerçek mü’min olamaz.”[3]

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helâl mi yoksa haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır.”[4]

En Büyük Eseri: *es-Sünen*

Ebû Dâvûd hayatı boyunca yazdığı 500.000 hadis arasından senedinde kopukluk bulunmayan ve râvilerinin zayıflığı hakkında görüş birliğine varılmayan ahkâma dair 4800 tanesini seçti ve böylece *es-Sünen*'i meydana getirdi.

es-Sünen'deki rivâyetlerin yarısından fazlası hem Buhârî hem Müslim'in veya sadece bunlardan birinin rivâyet ettiği hadislerdir. Esasen Ebû Dâvûd, eserine aldığı hadislerin sahîh olmasına özen göstermiş, ancak sahîh hadis bulamadığı konularda Hz. Peygamber'e âidiyeti muhtemel olan zayıf hadis almakta sakınca görmemiş ve bu tür rivâyetleri fakihlerin re'y ve kıyasına tercih etmiştir.

es-Sünen İslâm dünyasında büyük rağbet görmüş, muhtelif şerhleri yapılmış ve birçok defa yayımlanmıştır.[5]

Ebû Dâvûd'un Diğer Bazı Eserleri

• ***el-Merâsîl.*** **Mürsel hadisler hakkında yazılan ilk eser olup 544 rivâyeti ihtiva etmektedir.**

• ***Mesâ'ilü'l-İmâm Ahmed ibni Hanbel.*** **Ebû Dâvûd, hocası Ahmed ibni Hanbel'e sorulan bazı sorulara onun verdiği cevapları kaydetmiş ve bu cevapları fıkıh bâblarına göre tertip ederek bu eseri meydana getirmiştir.**

• ***Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fî vasfi Sünenihî.*** **Bu eser, onun** *es-Sünen* **adlı eserini Mekkelilere tanıtmak üzere yazdığı bir risâledir.**

İmâm Ebû Dâvûd'un ayrıca *Kitâbü'z-Zühd, Tesmiyetü ihve ellezîne ruviye 'anhümü'l-hadîs, Kitâbü'l-Ba's ve'n-nüşûr, Kitâbü'l-Kader, İcâbâtühû 'alâ su'âlâti Ebî 'Ubeyd Muhammed b. 'Alî b. 'Osmân el-Âcurrî, er-Red 'alâ ehli'l-kader ve er-Red 'ale'l-Kaderiyye, Nâsihu'l-Kur'ân ve mensûhuh, Delâ'ilü'n-nübüvve, et-Teferrüd fi's-sünen, Fezâ'ilü'l-ensâr, Müsnedü Mâlik, ed-Du'â', İbtidâ'ü'l-vahy, Ahbârü'l-Havâric, Mâ teferrede bihî ehlü'l-emsâr ve el-Âdâbü'ş-şer'iyye* **gibi eserleri de vardır.**[6]

---

[1]. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 1, nr. 1, Îmân 41, nr. 54; Müslim, İmâret 155, nr. 1907; Ebû Dâvûd, Talâk 11, nr. 2201.

[2]. Tirmizî, Zühd 11, nr. 2317, 2318; İbni Mâce, Fiten 12, nr. 3976.

[3]. Buhârî, îmân 7, nr. 13; Müslim, 71, nr. 45.

[4]. Buhârî, Îmân 39, nr. 52; Müslim, Müsâkat 107, 108, nr. 1599; Ebû Dâvûd, Büyû‘ 1, nr. 3329.

[5]. *Sünen-i Ebî Dâvûd* hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, “es-Sünen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, 145-147.

[6]. Ebû Dâvûd hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, “Ebû Dâvûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X, 119-121.

KİTÂBÜ'S-SÜNNELER ve EBÛ DÂVÛD'UN KİTÂBÜ'S-SÜNNE'Sİ

İlk devir âlimleri, sahih İslâm akìdesini ortaya koyan ve bu akìdeyi bid'atçı fırkalara karşı savunan kitaplara genellikle "es-Sünne" adını vermişlerdir. Hadis âlimleri, kaleme aldıkları Kitâbü's-Sünne'lerde i'tikàdî konulara dâir hadisleri bir araya getirmişlerdir. Bu eserlerde kendilerine selef-i sâlihîn dediğimiz ashâb-ı kirâm ile tâbiîn büyüklerimizin nelere ve nasıl inandıklarını ortaya koymuşlar, Müslümanlar'ın da bu inanç esaslarını benimsemelerini ve hayatlarına buna göre şekil vermelerini istemişlerdir.

Ahmed ibni Hanbel ve Ebû Dâvûd gibi hadis âlimlerini bu eserleri yazmaya sevk eden şey, hicretin ikinci asrında ortaya çıkan ve büyük ölçüde İslâm'a aykırı fikirlerin etkisinde kalan Şîa, Mu'tezile ve Cehmiye gibi fırkaların, İslâm i'tikàdını belirleyen hadisleri reddetmeleri, hattâ Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini kendi görüşlerine uygun şekilde yorumlamalarıdır.

Kitâbü's-Sünne'lerin özeti mâhiyetinde olan İmâm Ebû Dâvûd'un elinizdeki eseri ve benzeri kitaplar da İslâm'ın i'tikàd esaslarını belirlemek üzere genellikle:

Resûl-i Ekrem'in sünnetine ve Hulefâ-i Râşidîn'in yoluna uyulması, hevâ sahiplerinin arzularına tâbi olunmaması, hem onlardan hem de onların ortaya attığı bid'at ve aşırılıklardan uzak durulması gerektiği belirtilir.

Daha sonra **Allah'ın birliği ve sıfatları, kader, hayır ve şer, ecel ve rızık** meseleleri ele alınır.

Âhiretle ilgili olarak **kabir azâbı, öldükten sonra dirilme, mahşer, mîzân, şefâat, havz-ı kevser, cennet, cehennem ve rü'yetullah** yani mü'minlerin âhirette Allah Teâlâ'yı görmesi gibi konular üzerinde durulur.

Cemâattan ayrılmanın zararları, Havâric, Mürcie, Cehmiyye ve Kaderiyye gibi fırkaların görüşleri tenkit edilir.

Bu tür eserlerin bir kısmında ayrıca **halîfenin Kureyş'ten olması, Kureyş kabilesinin Araplar arasındaki yeri, Hulefâ-i Râşidîn, aşere-i mübeşşere ve ilk üç neslin fazileti** gibi konular işlenir.

Tanınmış hadis âlimlerimizin kaleme aldığı kırk kadar Kitâbü's-Sünne'den on kadarı günümüze intikal etmiştir. Muhtevâsı en geniş Kitâbü's-Sünne'ler arasında şu eserler zikredilebilir:

Ünlü muhaddis ve fakîh Ahmed ibni Hanbel'in (v. 241/855) *İ'tikàdü Ehli's-sünne* adıyla da bilinen *Kitâbü's-Sünne*'si[7] 1481 rivâyeti ihtivâ etmektedir.

Mâlikî fakihi ve muhaddis İbni Ebî Âsım'ın (v. 287/900) *Kitâbü's-Sünne*'si[8] 1599 rivâyeti kapsamaktadır.

Hanbelî fakihi Ebû Bekir el-Hallâl'in, *es-Sünne*[9] adıyla yayımlanan *Kitâbü's-Sünne*'sinde 1825 hadis bulunmaktadır.

Hadis hâfızı, kelâm âlimi ve Şâfiî fakihi Lâlekâî'nin (v. 418/1027) *Şerhu usûli i'tikàdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*[10] adıyla yayımlanan *Kitâbü's-Sünne*'si 2267 hadis ihtiva etmektedir. Kelâm sâhasında söz sahibi olan Lâlekâî amelde ehl-i hadîsi, i'tikàdda selef yolunu benimsemesiyle bilinir.

Hadis âlimleri *Kitâbü's-Sünne*'lerde ele alınan hadisleri konularına göre tasnif ederek onları "Kitâbü'l-Îmân", "Kitâbü't-Tevhîd", "Kitâbü'l-Esmâ ve's-sıfât", "el-İ'tisâm bi's-sünne" gibi adlarla bir araya getirmişlerdir.

Kitâbü's-sünne'lerin bir kısmı bu konuların tamamını, bir kısmı ise bunlardan bazılarını ihtivâ etmektedir.

İmâm Ebû Dâvûd i'tikàdla ilgili hadisleri 35 bölümden meydana gelen *es-Sünen* adlı eserinin 34. bölümünde ele almış ve bu konudaki 177 hadisi 32 bâb başlığı altında toplamış, böylece îmân edilmesi gereken konuları belirlemiştir. Bu türün bazı eserlerinde inanç konularındaki bazı itirazlara cevap da verilmiştir.

Bölümleri arasında Ebû Dâvûd gibi Kitâbü's-sünne'ye yer vermeyen diğer *Kütüb-i Sitte* musannifleri, i'tikàdla ilgili hadisleri îmân, i'tisâm bi'l-kitâb ve's-sünne, ilim, menâkıb, megàzî, edeb, fezâil gibi bölümler içinde değerlendirmişlerdir.

Kitâbü's-sünne'lerde son derece sahîh rivâyetler bulunduğu gibi oldukça zayıf rivâyetler de yer almıştır.

Selahattin Yücel, kitâbü's-sünne'ler hakkında *Hadis Literatüründe Kitâbü's-Sünne Geleneği* adlı (İstanbul 2014) kapsamlı bir çalışma yapmıştır.

---

[7]. Mekke 1349; nşr. Ebû Hâcer Muhammed Saîd Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1405/1985; nşr. Muhammed ibni Saîd ibni Sâlim el-Kahtânî, I-II, Riyad 1414/1994.

[8]. Nşr. Nâsırüddin el-Elbânî, I-II, Beyrut 1400/1980; nşr Bâsim Faysal el-Cevâbire, I-II, Riyad 1419/1998, 1423/2003.

[9]. Riyad 1994; nşr. Atıyye ez-Zehrânî, I-VII, Riyad 1410/1989.

[10]. Nşr. Ahmed b. Sa‘d b. Hamdân el-Gàmidî, I-IX, Suûdiyye 1423/2003.

بَابُ شَرْحِ السُّنَّةِ

1. SÜNNETİN AÇIKLANMASI

٤٥٩٦ - حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً».

4596/1. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Yahûdîler 71 veya 72 fırkaya ayrıldılar. Hıristiyanlar da 71 veya 72 fırkaya ayrıldılar. Ümmetim ise 73 fırkaya ayrılacaktır.”[11]

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، ح: وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَزْهَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَرَازِيُّ،

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ».

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

4597/2. Tâbiîn muhaddislerinden Ebû Âmir el-Hevzenî'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

Muâviye bin Ebî Süfyân bir gün aramızda ayağa kalkıp şöyle dedi:

'Haberiniz olsun ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün aramızda iken ayağa kalkıp şöyle buyurdu:

"Şunu iyi bilin! Ehl-i kitaptan sizden önce gelenler 72 millete ayrılmışlardır. Bu millet de (İslâm ümmeti) **73 fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan 72'si cehennemde, biri cennette olacaktır. Cennette olan Ehl-i Sünnet ve'l-cemâattir (ehlü's- sünneti ve'l-cemâa)."**

Bu hadisin râvilerinden Muhammed ibni Yahyâ ve Amr ibni Osmân, rivâyet ettikleri hadiste şu ilâveyi de nakletmişlerdir:

"Ümmetimden birtakım kavimler çıkacak, ortaya atılan birtakım bozuk fikirler, **kuduz hastalığının** hayvan veya insâna **bulaştığı gibi onlara da bulaşacaktır."**

Amr ibni Osmân dedi ki: Bir kimse kuduz hastalığına yakalandığında, mikrop onun bütün damar ve mafsallarına kadar girer.[12]

Konuya Giriş

Hadis ve fıkıh kitaplarında konular, ana bölüm anlamında önce **"kitab"**lara, kitablar da alt bölüm anlamında **"bâb"**lara ayrılır. Bunun en açık misâlini Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde görmekteyiz.

Kitâbü's-Sünne'de 32 bâb bulunmaktadır.

Kitâbü's-Sünne'nin açıklamakta olduğumuz birinci bâbının adı "Bâbü şerhi's-sünne"dir (بَابُ شَرْحِ السُّنَّةِ).

Hadis kitaplarındaki bâblara **"terceme"** denir.

Okumakta olduğumuz, "sünnetin açıklaması" anlamındaki "Şerhu's-sünne" adlı terceme hakkında kısa bilgi verelim:

Bu bâbta **Ehl-i Sünnet mezhebi ve Ehl-i Sünnet itikadı**ndan söz edilmektedir.

Sünnet konusu ayrıca 6. bâbta "sünnete sarılmak" anlamında "bâbün fî lüzûmi's-sünne" ve 7. bâbta aynı anlamda "bâbü lüzûmü's-sünne" (veya "men de'â ile's-sünne") adıyla ele alınmaktadır.

İncelemekte olduğumuz Kitâbü's-Sünne'de 177 hadis bulunmakta ve bu hadislerde, genel olarak Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat ile Mürcie, Kaderiyye, Cehmiyye ve Havâric fırkalarının itikat esasları dile getirilmektedir.

Açıklamalar

73 fırka konusundaki hadisler, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin mûcizelerindendir. Çünkü kendisinden yüzyıllar önce yahûdî ve hıristiyanların 71 veya 72 fırkaya bölündüğünü haber vermiş, kendisinden nice yıllar sonra kendi ümmetinin 73 fırkaya bölüneceğini bildirmiş, gerçekten de Ümmet-i Muhammed bölünüp parçalanmıştır.

Ünlü Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi Ebû Mansûr Abdülkàhir ibni Tâhir el-Bağdâdî (v. 429/1037) bu hadisi açıklamak üzere bir kitap yazmış ve orada özetle şunları söylemiştir:

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin zemmettiği bu fırkalar, fıkhî meselelerde, helâl ve harâm konularında ihtilâf eden fırkalar değildir. Bu bid'atçı fırkalar tevhîdin esası, hayır ve şerrin ne olduğu, nübüvvet ve risâlet meseleleri, sahâbenin birbirlerine muhabbeti gibi konularda hak ehli olan kimselere karşı çıkmışlardır. Çünkü bu konularda ihtilâfa düşenlerden bazıları birbirini kâfir olmakla suçlamışlardır.

Fıkhî konularda farklı ictihâdlarda bulunan fakihler ise, kendilerine muhâlif olan kişileri tekfîr etmek şöyle dursun, birbirine fâsık bile dememişlerdir."[13]

Açıklamakta olduğumuz iki hadis, i'tikàdî konularda ihtilâfa düşecek olan fırkaların durumuyla ilgilidir. Nitekim sahâbe devrinin son zamanlarında, **Ma'bed el-Cühenî** (v. 83/702) adlı birisi çıkmış ve "kader" konusunu tartışmaya açmıştı.[14] Onun ardından gidenler, kaderin olmadığını ileri sürdüler ve böylece **Kaderiyye** diye anılan fırka meydana geldi. Onlardan sonra yavaş yavaş başka ihtilâf konuları ortaya çıktı. **72 bozuk fırka** tamamlanıncaya kadar bu ihtilâflar böyle devam edip gitti**.**

- 72 bozuk fırkanın şunlardan oluştuğu belirtilmektedir:

Mu‘tezile. Bunlar 20 fırkadır. “Kul, fiilinin hâlikıdır yani insan kendi fiillerini yaratır”, “âhirette Allah Teâlâ görülmeyecektir” gibi görüşlere sahiptirler.

Şî‘a. Bunlar 22 fırkadır. Başlıca özellikleri Hz. Ali sevgisinde aşırıya gitmektir.

Havâric (Hâricîler). Bunlar 20 fırkadır. Şî‘a’nın aksine Hz. Ali’yi kâfir diye suçlar ve büyük günah işleyenleri kâfir kabul ederler.

Mürcie. Bunlar 5 fırkadır. Onlara göre îmânı sağlam olanlara işledikleri günahlar zarar vermez.

Neccâriyye. Bunlar 3 fırkadır. Bazı görüşleri Ehl-i Sünnet’e, bazı görüşleri Mu’tezile’ye yakındır.

Cebriyye. Onlara göre insanın irâdesi yoktur. Yaptıkları bütün işleri ilâhî gücün zorlamasıyla yaparlar.

Müşebbihe. Bunlar Allah’ı yaratılanlara, yaratılanları da Allah’a benzetmekte sakınca görmezler.[15]

73 Fırka Hadislerinin Sağlamlık Derecesi

Kettânî, *Nazmü’l-mütenâsir fi’l-hadîsi’l-mütevâtir* isimli eserinde bu hadisi **mütevâtir** hadislerden saymakta, hadisin hangi kitaplarda ve hangi sahâbîler tarafından rivâyet edildiğini ve tarîklerini belirtmektedir.[16]

Kettânî’nin verdiği bilgiye göre:

Hadis âlimi ve hâfızı **Hâkim en-Nîsâbûrî** (v. 405/1014) bu hadisi birkaç tarîkten rivâyet etmiş ve senedlerinin sağlam olduğunu belirtmiştir.[17]

Hadis âlimi ve hâfızı **Zeynüddîn el-Irâkî** (v. 806/1404) hadisin isnâdlarının **“ceyyid”** yani sahîh olduğunu ifâde etmiştir.[18]

Hadis âlimi ve fakih **Abdurraûf el-Münâvî** (v. 1031/1622) ile tefsir, hadis ve fıkıh sâhalarında önemli eserler vermiş olan **Süyûtî** (v. 911/) bu hadisi **on altı sahâbî** tarafından rivâyet edilmesine bakarak mütevâtir saymışlardır.[19]

Son devir hadis âlimlerinden Nâsırüddîn el-Elbânî (v. 1999) 73 fırka hadisinin yukarıda gördüğümüz iki rivâyetini de *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha* adlı eserine almış, hadisin muhtelif senedlerini, hadis ve fıkıh âlimlerinin görüşlerini de naklederek bu hadislerin sahîh olduğunu belirtmiştir.[20] İkinci hadisteki: **“Bu fırkalardan 72’si cehennemde, biri cennette olacaktır”** ifâdesinin sahîh olmadığını ileri süren âlimlerden söz ederek onların görüşlerini tenkit etmiştir.[21]

Yine Kettânî'nin belirttiğine göre, Muhammed Abdülazîz ibni Mâni' tarafından kaleme alınan *Şerhu'l-Akîdeti's-Seffârîniyye'*de şöyle denilmektedir:

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin ümmetinin 73 fırkaya ayrılacağına, bunlardan bir fırkanın cennete, geri kalan yetmiş iki fırkanın ise cehenneme gideceğine dair hadisi Ali bin Ebî Tâlib, Sa'd ibni Ebî Vakkàs, İbni Ömer, Ebü'd-Derdâ, Muâviye bin Ebî Süfyân, İbn Abbâs, Câbir ibni Abdillah, Ebû Ümâme el-Bâhilî, Vâsile bin Eska', Avf ibni Mâlik, Amr ibni Avf el-Müzenî, Ebû Hüreyre, Abdullah ibni Amr ibni Âs, Enes ibni Mâlik, Abdullah ibni Mes'ûd ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî rivâyet etmişlerdir. Bunların hepsi 'Bir fırka cennete gidecek, o da Ehl-i Sünnet ve'l-cemâattir' demişlerdir."[22]

Bazı âlimler, bu hadislerde verilen 70-73 sayılarının çokluk ifâdesi olarak kullanılmış olabileceğini söylemişlerdir.

❀

Ünlü Şâfiî âlimi Ebü'l-Muzaffer Şâhfûr ibni Tâhir el-İsferâyînî (v. 471/-1078), *et-Tabsîr fi'l-firak*[23] isimli kitabının önsözünde 73 fırka hadisinin benzeri bir rivâyeti zikrettikten sonra şunları söylemektedir:

"Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın rivâyet ettiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, **"Kıyâmet gününde birtakım yüzler ak, birtakım yüzler de kara olacaktır"**[24] meâlindeki âyetin tefsiri hakkında şöyle buyurmuştur**:**

"Yüzleri ak olanlar, Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat, yüzleri kara olanlar ise, hevâ ehli (bid'at ve dalâlet sahipleri)**dir."** Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu ümmete mensup birçok kimsenin bozuk fırkaların içinde yer alacağını beyân buyurmuştur.

Hevâ ehlinin çoğu, görünüşte fırka-i nâciye ile beraber olsa da, ihlâsla ve samimiyetle inanmadıkları için onlardan ayrılmaktadırlar. Samimi bir mü'minin düzgün bir inanca sahip olmayanlardan ayrılabilmesi için, onların halini bilmesi, şüphe ve bid'atlerinden inancını koruması ve Allah Teâlâ'nın aşağıdaki âyet-i kerîmesinde tavsîf ettiği kimselerden olmaması lâzımdır.[25]

Allah Teâlâ, **"Onların çoğu, Cenâb-ı Hakk'a şirk koşmaksızın îmân etmez"**[26] buyurmaktadır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

“Kalbinde hardal tanesi kadar îmân bulunan kimse cehenneme girmez, kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez.”[27]

İnsanı kurtaracak olan zerre miktarı îmân, ancak bütün bid’atlerden, inançsızlıktan ve her türlü küfürden arınmış sahîh bir itikaddır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin sözü gerçek, va’di haktır. O, Müslümanlar arasında bazı dalâlet fırkalarının ortaya çıkacağını haber verdiğine göre, bu mutlaka gerçekleşecekti, nitekim gerçekleşmiştir.

Bu konuda bazı âlimler şöyle demiştir:

“Müslümanlar arasındaki bid’at ehlinden olan bu fırkaların bir kısmı mevcut olmakla beraber, daha hepsi ortaya çıkmamıştır; bir kısmı ise kıyâmet kopmadan önce meydana gelecektir ve böylece Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin verdiği haber şüphesiz gerçekleşecektir.”

Bazı âlimler de şöyle demiştir:

“Bütün bu fırkalar, İslâm cemâati arasında meydana gelmiştir. Mü’minin inancını onların bozuk inancından ve dinini bozuk dinlerinden ayırması lâzımdır.”[28]

Bu hadîs-i şerîfte geçen **hevâ** (bid’at, sonradan ortaya çıkan görüşler) tâbiri hakkında “Hevâ Sahiplerinden Uzaklaşmak ve Onlara Buğz Etmek” adlı üçüncü bâbta bilgi verilecektir. Burada şu kadarını söyleyelim:

Bid’at sözlük anlamı olarak, “sonradan icad edilmiş şey” demektir.

Terim olarak ise değişik şekilde tarif edilmektedir.

Arap dili, kelâm ve fıkıh âlimi Seyyid Şerîf Cürcânî’ye (v. 816/1413) göre bid’at:

“Sünnete muhâlif olan iştir. Sahâbe ve tâbiînin yapmadıkları ve şer’î delilin gerektirmediği, sonradan ortaya çıkmış iştir.”[29]

Bu konuda 4606 ve 4607. hadislerde de bilgi verilecektir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, ebedî kurtuluşa eren fırka anlamına gelen “fırka-i nâciye”nin kimler olduğu sorulmuş, o da: **“Benim ve ashâbımın gittiği yolda gidenlerdir”**[30] buyurmuştur. Çünkü onlar dinî görüşlerini hadîs-i şerîflere dayandırır ve ona göre amel ederler. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile ashâb-ı kirâmın uygulamalarını esas alırlar.

Ashâb-ı kirâma dil uzatan Râfızîler ve Hâricîler gibi bozuk fırkalar ise kesinlikle onların arasına giremez.

Bir başka rivâyete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

“Fırka-i nâciye kimlerdir?” diye soruldu. O da:

“Onlar cemâattir” buyurdu.[31]

Cemâat, Ehl-i Sünnet demektir. Çünkü muhtelif fırkaların her seviyedeki mensubuna cemâatin kim olduğu sorulduğunda, cevabı Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat şeklinde verirler.

Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâya şu âyet-i kerîmenin tefsiri soruldu:

"O kıyâmet gününde birtakım yüzler sevinçten pırıl pırıl parlayacak; birtakım yüzler de kederden simsiyah kesilecektir. Yüzleri simsiyah kesilenlere: 'İman ettikten sonra inkâra mı düştünüz? O halde gerçekleri inkâr ettiğiniz için tadın bu azâbı!' denilecektir."[32]

İbni Abbâs da bu âyet-i kerîmeyi şöyle tefsir etti:

"Âhirette yüzleri ak olanlar, Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat ile ilim ehli olanlardır. Yüzleri kara olanlar ise, Kitab ve Sünnet'e tâbi olmayan, bid'at ve dalâlet ehlidir."[33]

Selmân ibni Fehd el-Avde, *Sıfâtü'l-gurebâ* adlı eserinde 73 fırka konusundaki hadisleri, her bir sahâbînin rivâyetini ayrı ayrı vererek, hadisin hangi kitaplarda nakledildiğini göstermiş ve hadis âlimlerinin bu rivâyetler hakkındaki değerlendirmelerini zikrederek konuyu geniş bir şekilde incelemiştir.[34]

İtirazlara Cevaplar

Tanınmış İslâm âlimlerinin 73 fırka hadisi hakkındaki görüş ve kanâatlerini yukarıda zikrettik. Esasen bunun üzerine başka bir şey söylemeye de gerek yoktu.

Ne var ki, günümüzde kendilerini hadis sâhasında yeterli gören bazıları bu hadisi tenkide yeltenmiş, onu metin tenkidine tâbi tutmuş, hattâ bu hadisin "Kur'ân'ın ısrarlı bir şekilde çağırdığı birlik ve beraberliğe aykırı" olduğunu, "Hz. Peygamber'in misyonu ile uyumlu olmadığını" ileri sürmüşlerdir.

Hadis meydanına fütursuzca atılan bu sözde âlimlerin bir kısmı, hadis ilminin hemen her dalında kaynak niteliğinde pek değerli eserler vermiş olan Zehebî gibi ünlü hadis âlimlerinin 73 fırka hadisini güvenilir bulduklarını naklettikten sonra, onların görüşlerine katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Ortaya koydukları dev eserlerle hadise büyük hizmet etmiş âlimlerimiz gibi ilim ehlinin günümüzde de ortaya çıkması ve başta şarkiyâtçılar olmak üzere hadis karşıtlarını güçlü delillerle susturması hepimizi bahtiyâr eder. Böyle yapacak yerde bütün himmetlerini Peygamber mîrası hadisleri

tenkide sarfederek hadis sâhasında yetkili olduklarını göstermeye kalkan kimselerin cür'etkâr tutumları hepimizi derinden üzmektedir. Onların hadis meydanına fütursuzca atılmaları, şöhretli İslâm âlimleriyle boy ölçüşmeye kalkmaları, ister istemez Yûnus Emre'nin ünlü dizelerini hatıra getiriyor:

Bir sinek bir kartalı
Salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir
Ben de gördüm tozunu

Büyüklerimiz ne güzel söylemiş: Kişi kendi noksânını bilmek gibi irfân olmaz.

• Bazıları daha ileri giderek 73 fırka hadisini Kur'ân-ı Kerîm'e aykırı buluyor. Kur'ân-ı Kerîm birliğe ve beraberliğe teşvik ederken bu hadisin ayrılmaya ve bölünmeye yol açtığını ileri sürüyor ve buradan hareketle hadislerin Kur'ân'a arzı safsatasını ortaya atıyor; yani bir hadisin Kur'ân'a uygun olup olmadığına bakılmasını bir ilke olarak teklif ediyor.

Elbette ilke yanlış olursa, çıkarım da yanlış olur. İlke hadisin Kur'ân-ı Kerîm'e uygun olması şeklinde değil, Kur'ân-ı Kerîm'e aykırı olmaması şeklinde konulmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ Peygamber'ine Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan muhtelif konularda haram ve helâl kılma yetkisi vermiş,[35] o da bu yetkiye dayanarak Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmayan çeşitli hükümler ortaya koymuştur.[36] Çünkü o da şâri'dir.

• Konuyla ilgili hadisleri doğru anlamak için onları "tarihsel metin analizi"ne tâbi tutmak gerektiğini, âlimlerin böyle yapmadıkları için hadisleri yanlış anladıklarını ileri sürmek de bir başka hadsizliktir. Hele âlimleri "Peygamber'in (a.s.) mûcize hânesine bir mûcize daha eklemek için ümmetin parçalanmış halini 73'e ulaştırma gayretine düştüklerini" ileri sürmek bir başka saygısızlık, hattâ donkişotluktur.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, hadisleri tenkit etmesiyle ünlü Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî'nin 73 fırka hadisinin sahîh olduğunu göstermek üzere onu *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha* adlı eserine alması da bu konuda önemli bir ölçüdür.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ Peygamber aleyhisselâma ileride Ümmet-i Muhammed arasında muhtelif fırkalar ortaya çıkacağını haber vermiştir.

2. Yahudilerin 71 fırkasından 70'i, hıristiyanların 72 fırkasından 71'i, Ümmet-i Muhammed'in 73 fırkasından 72'si cehenneme gidecek, her birinden sadece birer fırka cennete girecektir.

3. Ümmet-i Muhammed'den cennete girecek olan, Müslümanlar'ın büyük çoğunluğunu teşkil eden ve rivâyetlerde "el-cemâat" şeklinde geçen Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat'tir. Kurtuluşa ermek isteyenler Ehl-i Sünnet'in görüşlerini benimsemek zorundadır.

---

[11]. Buhârî, Bed'ü'l-vahy 1, nr. 1, Îmân 41, nr. 54; Müslim, İmâret 155, nr. 1907; Ebû Dâvûd, Talâk 11, nr. 2201.

[12]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 102, nr. 17061; Dârimî, Siyer 75, nr. 2560.

[13]. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XII, 340-341.

[14]. Müslim, îmân 1, nr. 8.

[15]. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkàtü'l-mefâtîh*, I, 259. Kelâm âlimlerinin bu konuda farklı görüşleri vardır.

[16]. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir fi'l-hadisi'l-mütevâtir*, s. 32-34. Orada zikredilen kaynaklar arasında tarih sırasıyla söylersek, Abdürrezzâk'ın *Musannef*'i, Ahmed ibni Hanbel ve Abd ibni Humeyd'in *Müsned*'leri, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'leri, İbn Ebî Âsım'ın *es-Sünne*'si, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'i, Hâkim en-Nîsâbûrî'nin *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*'i de bulunmaktadır.

[17]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 47, nr. 10.

[18]. Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâr*, s. 1133; Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir*, s. 33.

[19]. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir*, s. 33-34. Kettânî on bir sahâbînin adını vermiştir.

[20]. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 402-414, nr.203-204.

[21]. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 402-414, nr.203-204.

[22]. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir*, s. 34.

[23]. Eser *et-Tabsîr fi'd-dîn ve temyizü'l-fırkati'n-nâciyeti ani'l-firakı'l-hâlikîn* adıyla da anılmaktadır.

[24]. Âl-i İmrân 3/106.

[25]. İsferâyînî, *et-Tabsîr fi'd-dîn*, s. 15.

[26]. Yûsuf 12/106**.**

[27]. Müslim, îmân 147-149, nr. 91; İbni Mâce, Zühd 15, nr. 4173.

[28]. İsferâyînî, *et-Tabsîr*, s. 16. **Temel fırkaların sayısında ihtilâf edilmiştir**: el-Makrizî, *el-Hıtat'ında* (II, 345) ve eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal'*inde (I, 15) **ana fırkalar** 4'tür. İbn-i Hazm, *el-Fasl'*ında (II, 111) beş, İbnü'l-Cevzî *Telbîsü İblîs'*inde (s. 19-22) ve Şehristânî 2. rivâyetinde altı; Tâhir ibni Mutahhar el-Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh* isimli eserinde (V, 124-150) yedi; Abdülkàhir el-Bağdâdî, *el-Fark*'ında; eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm'*ında (II, 207-220) ve Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf'*ında (III, 282) sekiz; el-İsferâyînî, *et-Tabsîr'*inde (s. 23-25) dokuz; İmâm Eş'arî ise, *Mak*à*lât'*ında (s. 5) bunların sayısının on olduğunu söylemiştir.

[29]. *et-Ta'rîfât*, s. 24

[30]. Tirmizî, îmân 18, nr. 2641.

[31]. Âcürrî, *eş-Şerî'a*, I, 302.

[32]. Âl-i İmrân 3/106.

[33]. Âcurrî, *eş-Şerî'a* (Demîcî), V, 2561, nr. 2074; Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikàdi ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (Gàmidî), I, 78, nr. 74.

[34]. Bk. https://www.ahlalhdeeth.com/vb/showthread.php?t=2710.

[35]. "**Peygamber** (...) iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri ise **haram kılar.**" (A'râf 7/157).

"**Allah'ın ve Resûlünün haram kıldıklarını haram kabul etmeyen** (...) savaşın." (Tevbe 9/29).

[36]. Bazı misâller için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?* s. 98-99.

بَابُ النَّهْيِ عَنِ الجِدَالِ وَاتِّبَاعِ الْمُتَشَابِهِ مِنَ الْقُرْآنِ

2. CİDÂLDEN ve KUR’ÂN’IN MÜTEŞÂBİH ÂYETLERİNİN PEŞİNE DÜŞMEKTEN SAKINMAK

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ،

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ».

4598/3. Âişe radıyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şu âyeti okudu:

“(Resûlüm!) Sana kitabı indiren odur. O kitabın bir kısmı muhkem âyetlerden meydana gelir ki, bunlar kitabın aslı ve özüdür; bir kısmı da müteşâbih âyetlerdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne çıkarmak için o müteşâbih âyetlerin yorumlarına tâbi olurlar. Oysa bunların kesin anlamlarını yalnız Allah bilir. İlimde derinleşmiş olan kimseler de, ‘Biz bunlara îmân ettik, hepsi de Rabbimizin katındandır’ derler. Bunu ancak akıl sahibi kimseler düşünüp anlar.”[37]

Hz. Âişe sözüne şöyle devam etti: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu âyeti okuduktan sonra şöyle buyurdu:

“Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde, ki onlar Allah Teâlâ’nın (kalplerinde eğrilik olanlar diye) **isimlendirdiği kimselerdir; onlardan uzak durunuz.”**[38]

Konuya Giriş

Bu bâb başlığı, diğer adıyla bu terceme, *Sünen-i Ebî Davûd*’un bazı nüshalarında “Bâbü mücânebeti ehli’l-ehvâ” şeklindedir. Nüshaların çoğunda ise “Bâbü mücânebeti ehli’l-ehvâ” bir sonraki bâbın adıdır.

Bu konu, ümmetin yetmiş iki veya yetmiş üç fırkaya ayrılacağını bildiren bir önceki başlıkla doğrudan ilgilidir. O konuyla ilgili rivâyetle, ileride çeşitli fırka ve grupların çıkacağı belirtilmiş, burada da onlardan uzak durulması tavsiye edilmiştir. Ondan sonra gelen “Bâbü terki’s-selâmi ‘alâ ehli’l-ehvâ” adlı başlık da bu konuyla yakından ilgilidir.

Okumakta olduğumuz bâb başlığında **“cidâl”**den sakınılması tavsiye edilmektedir. Çünkü cidâl **tartışmak** demektir. Sözü edilen tartışmada hakikati bulma arzusu değil, tam aksine bâtılı savunma niyeti vardır. Bu tartışmada bilgi önemli değildir; yanlışı doğru, doğruyu yanlış göstermekte sakınca yoktur.

Bakınız, Kur’ân-ı Kerîm muhtelif âyetlerinde “cidâl”i ve cidâlcileri şöyle dile getirir:

“İnsanlardan öyleleri var ki, **hiçbir bilgisi olmadığı halde**, Allah hakkında tartışmaya girer (yücâdilü), her azgın şeytanın peşine takılır.”[39]

“İnsanlardan bazısı **bir bilgiye, bir rehbere ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan**, Allah hakkında tartışır durur.”[40]

Bu âyet-i kerîmelerde kendilerinden söz edilen kimseler işte bu “cidâlci”lerdir. Şu âyet-i kerîmede onların kim olduğu daha açık bir şekilde belirtilir:

“Kâfirlerden başkası Allah’ın âyetleri hakkında tartışmaya girmez.”[41]

Âyetlerde yasaklanan cidâl, Kur’ân-ı Kerîm’in mâhiyeti, onun Allah sözü olup olmadığı konusundaki tartışmalardır.

Bir zamanlar yahudiler ve hıristiyanlar, Müslümanlar’ı şüpheye düşürmek, onların îmânlarında gedik açmak arzusuyla kendileriyle cidâlde bulunmuşlardır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de bu tartışmayı **“mirâ”** kelimesiyle ifâde buyurur ve onu şu hadîs-i şerîfiyle yasaklar:

“Kur’ân-ı Kerîm hakkında çekişmek (cidâl) küfürdür.”[42]

Kur’ân-ı Kerîm’i doğru anlamak için yapılan tartışmalar yasaklanmamıştır. Nitekim ashâb-ı kirâm da bu konuda birbiriyle tartışmıştır.

Demek oluyor ki cidâl, herhangi bir esasa ve bilgiye dayanmayan körü körüne tartışmadır. Buna **cedel** de denmektedir. Esasen cedeli iyi cedel ve kötü cedel olmak üzere ikiye ayırmak uygun olur.

Hakikati bulmak için yapılan cedel dinimizde yasaklanmadığı gibi, bu tartışma yöntemi İslâm âlimleri tarafından bir ilim sayılmış ve bu konuda çeşitli kitaplar yazılmıştır.

İbni Mâce bid’atlardan ve cedelden sakınma konusundaki hadisleri bir araya getirdiği bâb başlığına **“bâbü ictinâbi’l-bida‘i ve’l-cedel”** adını vermiştir.[43]

Cedel ve cidâl hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra tekrar bâb başlığımıza dönelim:

Ebû Dâvûd, görüldüğü üzere bu bâb başlığında iki yasaktan söz etmektedir. Biri **cedel**, diğeri **Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih âyetlerinin peşine düşmek**. Buna bakarak Ebû Dâvûd’un, Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih âyetlerinin peşine düşmeyi bir nevi cedel saydığını söylemek mümkündür. Müteşâbih âyetler hakkında “açıklamalar” kısmında bilgi verilecektir.

Burada da açıkça görüldüğü üzere, hadis musannifleri, bâb başlıklarında, o bahisteki hadislerden anladıkları sonucu ifâde etmeye çalışmışlardır.

Açıklamalar

Önce şunu belirtelim ki, bu hadîs-i şerîf sahihtir. Onun İmâm Buhârî ve İmâm Müslim’in *el-Câmi’u’s-sahîh*’lerinde yer alması da bunu göstermektedir.

Hadiste geçen âyet-i kerîmede, Kur’ân-ı Kerîm’in bazı âyetlerinin **muhkem,** bazılarının da **müteşâbih** olduğu belirtilmektedir. Öyleyse öncelikle bu iki terim hakkında bilgi verelim:

Muhkem âyetler, mânâsı son derece açık, onlarla ne kastedildiği kesin sûrette belli, sadece bir mânâya gelen, başka mânâya çekilmesi yani te’vîl edilmesi mümkün olmayan âyetlerdir. Meselâ Allah Teâlâ’nın varlığı, îmânla ilgili hususlar, farzlar, helâller ve haramlar hakkındaki âyetler muhkem âyetlerdir.

Müteşâbih âyetler ise, muhkemlerin aksine, mânâları lafızlarından anlaşılmayan, çeşitli mânâlara gelebileceği için anlamları üzerinde ihtilâf

edilen âyetlerdir. Şüphesiz Allah Teâlâ müteşâbih âyetle bir şeyi kastetmekle beraber, o âyeti duyup dinleyen insan kastedilen mânâyı tam olarak bilemez. Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi dokuz sûrenin başında yer alan hurûf-ı mukattaa (bağımsız ve ayrı harfler) birer müteşâbih âyettir.

Muhkem ve müteşâbih âyetler hakkında başka görüşler de vardır. Buna göre:

Muhkem âyetler, mânâsı Allah Teâlâ tarafından kullarına açıkça bildirilen âyetlerdir.

Müteşâbih âyetler ise, birçok anlama ihtimâli olup Cenâb-ı Hakk'ın, bunlardan hangisine karşılık geldiğinin kulları tarafından bilinmesini istemediği âyetlerdir. Meselâ Deccâl, Ye'cûc ve Me'cûc, güneşin batıdan doğması gibi kıyâmet alâmetleri müteşâbihâttandır.

Müteşâbih âyetler çoğunlukla bir benzetme içerirler. Bunlar başka bir delil ışığında ele alınmazsa yanlış yorumlanabilir: "Allah'ın eli", "Allah'ın tahtı" gibi deyimleri içeren âyetler bu gruba girer.

Müteşâbih âyetler hakkında ileri sürülen on kadar görüşten birkaçını daha zikredelim:

Açıklanmaya ihtiyaç duyan her âyet müteşâbihtir.

Helâl ve haramların dışında kalan bütün âyetler müteşâbihtir.

Allah Teâlâ'nın sıfatları hakkındaki âyetler müteşâbihtir.

Tebe-i tâbiîn devrinin en büyük tefsir, hadis ve fıkıh âlimlerinden olan Süfyân-ı Sevrî (v. 161/778) müteşâbih âyetlerin sınırını iyice daraltmış ve sadece "hurûf-ı mukattaa"nın müteşâbih olduğunu söylemiştir.[44]

• Müteşâbihler karşısında nasıl davranmalıdır?

Allah Teâlâ yukarıda okuduğumuz Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde, kalplerinde bozukluk olanların ne yapmak istediklerini belirtmiştir. Buna göre **kalplerinde bozukluk olanlar**:

Müslümanlar'ın kalplerinde şüphe uyandırmak isterler.

Müslümanlar arasında fitne çıkarmak için müteşâbih âyetler üzerinde dururlar.

Müteşâbih âyetlerden bozuk düşüncelerine uygun mânâlar çıkarmaya çalışırlar.

Peki, kalplerinde bozukluk olanların bu oyunları karşısında ne yapmalıdır?

Azîz ve Celîl olan Rabbimiz bize bu konuda şunları tavsiye etmiştir:

İlimde yüksek dereceler kazanmış iyi insanların yaptığı gibi müteşâbih âyetlere inanmakla yetinmeli ve: “Müteşâbih âyetlerin mânâsını kul bilemez, sadece Allah bilir” demelidir.

Ashâb-ı kirâm da böyle yapmıştır. Onlar Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem tarafından açıklanmayan âyetlere inanmakla yetinmişler, bu âyetleri te’vile yani onları başka bir mânâ ile yorumlamaya kalkmamışlardır. Hattâ müteşâbih âyetlerle uğraşıp duranları cezalandırmışlardır. Bunun canlı bir misâli şudur:

Hz. Ömer’in hilâfeti zamanında Sabîğ adında biri Medine’ye geldi ve muhtelif kimselere müteşâbih âyetler hakkında sorular sormaya başladı. Bunu duyan Hz. Ömer radıyallahu anh onu huzûruna çağırdı ve:

“Sen kimsin?” diye sordu. Adam:

“Ben Allah’ın kulu Sabîğ’im” dedi.

Yaş hurma dallarını eline alan Hz. Ömer adamın tepesine dikildi ve:

“Ben de Allah’ın kulu Ömer’im. Sen bid’at çıkarmak istiyorsun, ha!” diye sopayı birbiri ardına adamın kafasına indirdi ve başını kanattı. Bunun üzerine adam:

“Ey mü’minlerin emîri! Bu kadarı yeter! Kafamdaki kötü düşünceler artık gitti” dedi.

Hz. Ömer, bu adamın yaşadığı bölgenin vâlisine yazdığı mektupta, onunla hiçbir Müslüman’ın oturup konuşmamasını emretti.[45]

İslâm’ın o âdil halîfesi, günümüzde televizyonlarda ahkâm kesen bozuk fikirli kimseleri görseydi, herhalde hem onların konuşmasını hem de Müslümanlar’ın bunları dinlemesini yasaklardı.

• Allah Teâlâ müteşâbih âyetleri niçin indirmiştir?

Bunun birkaç sebebi vardır. Biri şudur:

İnsan ne kadar bilgili olursa olsun, Cenâb-ı Hakk’ın sonsuz ilmi karşısındaki âcizliğini ve câhilliğini hatırlamalı ve kısır bilgisiyle gururlanmamalıdır.

Bir diğer önemli sebep de şudur:

Allah Teâlâ müteşâbih âyetlerle insanı imtihan eder. Bu sınavı kazanmak için müteşâbih âyetlere îmân etmeli, bu âyetlerin gerçek mânâsını sadece Cenâb-ı Hakk’ın bildiğini söylemelidir.

Kalpleri hasta olanlar ise, bu âyetleri Kur’ân’ın özüne uygun olmayan şekillerde te’vil ederler. İnsanlara kendi bâtıl inanç ve kanaatlerini

benimsetmeye çalışırlar. İşte bunun için o kimselerden uzak durmalı, kendileriyle konuşmamalı, sohbetlerini dinlememelidir.

• Hadiste kendilerinden sakınılması ve uzak durulması tavsiye edilenler kimlerdir?

İbn Abbas, kendilerinden uzak durulması gereken kimselerin **Hâricîler** (Havâric) olduğunu söylemiştir. Hâricîler, İslâm'da ilk ortaya çıkan bid'atçı fırkadır[46]. Onlar birtakım bozuk fikirlere sahipti. İbn Abbas'ın yaşadığı devrin bozguncuları onlardı.

Hâricîler hakkında 4758-4770. hadislerde bilgi verilmiş ve onlar 4770. hadisten sonra "Konuya Giriş" başlığı altında tanıtılmıştır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin, "Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih âyetlerine tâbi olanlardan uzak durunuz" şeklindeki uyarısı bütün zamanları kapsamaktadır. Çünkü her devrin bid'atçıları vardır. Peygamber aleyhisselâmın ortaya koyduğu çizgiye aykırı düşünenler, o devrin sakınılması ve uzak durulması gereken tehlikeli akımlarıdır.

Kur'ân-ı Kerîm hakkında, ictihad edilemeyecek kadar açık ve kesin konularda ihtilâf etmek son derece tehlikelidir.

Bununla beraber âlimlerin daha faydalı olanı bulmak, gerçeği ortaya çıkarmak için birbiriyle tartışmalarında hiçbir sakınca yoktur.[47]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müteşâbih âyetlerin mânâsını kurcalamayı Allah da Resûlullah da yasaklamıştır. İşte bu sebeple müteşâbihin mânâsını sadece Allah bilir demeli ve bu âyetleri açıklamaya kalkmamalıdır.

2. Müteşâbih âyetlerin peşine düşenler bozuk düşünceli ve kötü fikirli kimselerdir. Onlar bu tür âyetlerden kendi düşüncelerine uygun mânâlar çıkarmaya çalışırlar.

3. Müteşâbih âyetlerin indirilmesinin, bildiğimiz veya bilmediğimiz sebepleri vardır. Müteşâbih âyetler insana aczini ve câhilliğini hissettirir. İnsanın bilemediği nice şeyleri Allah Teâlâ'nın bildiğini gösterir ve insana kısıtlı bilgisiyle gururlanmamayı öğretir.

---

[37]. Âl-i İmrân 3/7.
[38]. Buhârî, Tefsîr3/1, nr. 4547; Müslim, İlim 1, nr. 2665.
[39]. Hac 22/3.

[40]. Hac 22/8; Lokmân 31/20.

[41]. Mü’min 40/4. Cidâlciler hakkında ayrıca bk. Mü’min 40/35, 56, 69.

[42]. Ebû Dâvûd, Sünnet 4, nr. 4603. Bu hadis 4603 numarayla açıklanacaktır.

[43]. Mukaddime 7.

[44]. Muhkem ve müteşâbihler hakkında geniş bilgi için bk. Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, IV, 9-19 (Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinin tefsiri); Muhsin Demirci, *Kur’an’ın Müteşâbihleri Üzerine*, İstanbul 1996; M. Fatih Kesler, *Kur’ân-ı Kerîm’de Muhkem ve Müteşâbih*, İstanbul, ts, (Osmanlı Yayınevi). Müteşâbih âyetler konusunda yazılan pek çok eser hakkında bilgi için Muhsin Demirci’nin adı geçen eserine bakılabilir, s. 59-61.

[45]. Dârimî, Mukaddime 19, nr. 146, 150.

[46]. Aynî, *Umdetü’l-kârî*, XV, 56.

[47]. Aliyyü’l-Kàrî, *Mirkâtü’l-mefâtîh*, I, 189.

بَابُ مُجَانَبَةِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ وَبُغْضِهِمْ

3. HEVÂ SAHİPLERİNDEN UZAKLAŞMAK ve ONLARA BUĞZ ETMEK

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ رَجُلٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ الْأَعْمَالِ الْحُبُّ فِي اللَّهِ، وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ».

4599/4. Ebû Zer radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Amellerin en faziletlisi, sevdiğini Allah için sevmek ve kızdığına Allah için buğzetmektir.”[48]

Konuya Giriş

Önce konumuzun bâb başlığı hakkında bilgi verelim:

Bu başlıkta hevâ sahipleri diye tercüme ettiğimiz “ehlü’l-ehvâ” sözü, hicrî ikinci yüzyıldan sonra ortaya çıktığı tahmin edilen bir kelâm terimidir.

Hevâ, aklın ve dinin buyruklarına uymayan nefsânî arzu ve eğilimler demektir.

Ehlü’l-ehvâ tâbiriyle iki tür fikir akımı kastedilmiştir:

Bunlardan biri, **Ehl-i Sünnet dışında kalan** bütün İslâmî fırkalardır.

Diğeri de **inanç konularında ilâhî bir kitaba dayanmayan beşerî görüşleri benimseyen** kimselerdir.

Hevâ kelimesi, “yukarıdan aşağıya düşmek” anlamına da geldiği için, ehlü’l-ehvâ sözüyle, görüşlerinden dolayı cehenneme girecek kimseler anlatılmak istenmiştir.

Tâbiîn neslinin hadis ve fıkıh âlimlerinden **Muhammed ibni Sîrîn** (v. 110/728) gibi bazı âlimler, ehl-i ehvâyı yoldan çıkmış, yolunu şaşırmış kimseler olarak nitelemiş ve onlarla bir arada bulunmayı, özellikle de dinî konularda onlardan bilgi almayı sakıncalı görmüşlerdir. İşte bu sebeple Ebû Dâvûd bu bâba **"Hevâ sahiplerinden uzaklaşmak ve onlara buğz etmek"** adını vermiştir.

İmâm Buhârî "ehlü'l-ehvâ" tâbiriyle **bazı hadisleri kabul etmeyenleri** kastetmiş ve onları, bir kısım âyetlere inanıp bir kısmını reddederek Kur'ân'ı alaya alanlara benzetmiştir.

Diğer hadis âlimleri ise "ehlü'l-ehvâ" sözüyle, Cehmiyye ve Mu'tezile kelâmcıları başta olmak üzere genellikle selef çizgisi dışında kalan İslâmî fırkaları, hattâ daha çok ehl-i bid'atı kastetmişlerdir.

Dârimî de *Sünen*'inde[49] Ebû Dâvûd'un bâb başlığına benzer bir başlık açmış ve ona **"Bâbü ictinâbi ehli'l-ehvâi ve'l-bida'i ve'l-husûme**: Arzularına uyanlardan, bid'atçı ve münakaşacılardan uzaklaşmak" adını vermiştir.

Dârimî'nin bu bâb başlığı altında zikrettiği on iki rivâyetin tamamı ashâb ve tâbiîn büyüklerinin konuyla ilgili sözlerinden ibarettir. Misâl olarak bunlardan ikisini zikredelim:

"Abdullah ibni Ömer'e bir adam geldi ve: 'Falanın sana selâmı var' dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şunu söyledi:

'Bana o adamın bid'at çıkardığını söylediler. Şâyet gerçekten bid'at çıkarmışsa, benden ona selâm söyleme!"

Hasan-ı Basrî (v. 110/728) ve İbni Sîrîn şöyle dediler:

"Arzularına uyanlarla (ashâbü'l-ehvâ) ne beraber oturun ne onlarla uğraşın ne de onlardan bir hadis veya bir bilgi alın."[50]

Açıklamalar

Şimdi hadisimiz hakkında bilgi verelim: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfte şunları belirtmektedir:

Sevgi de nefret de dünyevî bir maksat için değil, sadece Allah rızâsı için olmalıdır. Allah rızâsı için birini sevmek veya birinden nefret etmek amellerin en faziletlisidir. Şu halde bir çıkar beklentisiyle veya nefsânî bir duygu sebebiyle birini sevmenin veya birinden nefret etmenin Allah katında hiç önemi yoktur.

4681 numarayla okuyacağımız hadîs-i şerîf, meselenin îmânla ilgili yönüne şöyle ışık tutmaktadır:

“Kim sevdiğini Allah rızâsı için sever, buğz ettiğine Allah için buğz eder, verdiğine Allah rızâsı için verir, vermediğine Allah rızâsı için vermezse, işte onun îmânı mükemmel olmuştur.”

Allah Teâlâ’nın rızâsını kazanmak için, iyi Müslümanlar’ı ve Allah dostlarını sevmelidir. Allah dostlarını sevmek, onların hayat tarzını benimsemekle olur. “Ben, falan sahâbîyi, falan tâbiîyi, falan Allah dostunu seviyorum” diyen biri şâyet onların yaşayış tarzını, ibadet ve ahlâk çizgisini benimsemiyor ve onların yolunu izlemeye çalışmıyorsa, “onları seviyorum” sözü kuru bir laftan öteye geçemez.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan, sevdiği kimseyi dünyevî bir menfaat için değil, Allah rızâsı için sevmelidir.

2. Sevilen kimse, iyi bir kul, sâlih bir insan olmalıdır. Böyle birini sevmek, onun yaşayış tarzını ve hayat görüşünü benimsemekle olur.

3. Müslüman, sevilmeye lâyık olanları sevmeli, hevâ ve heveslerinin peşinden gidenler ile bid’atçılardan uzak durmalı, onlara kesinlikle muhabbet duymamalıdır.

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَخَلُّفِهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ –

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، ثُمَّ سَاقَ خَبَرَ تَنْزِيلِ تَوْبَتِهِ».

4600/5. Ashâb-ı kirâmdan Kâ‘b ibni Mâlik radıyallahu anh gözlerini kaybettiği zaman, ona kılavuzluk eden oğlu Abdullah şöyle dedi:

Babam Kâ‘b ibni Mâlik’ten dinledim. O, Tebük gazvesine Resûl-i Ekrem ile birlikte gitmeyişi yüzünden başına neler geldiğini şöyle anlattı:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanlar’a, Tebük Gazvesi’ne katılmayan, aralarında benim de bulunduğum üç kişiyle konuşmalarını yasakladı. Müslümanlar’ın bana karşı olan sert tutumları uzun süre devam etti. Bunun üzerine amcamın oğlu Ebû Katâde’nin bahçesine gidip duvardan içeri atladım ve kendisine selâm verdim. Vallahi selâmımı almadı.”

Daha sonra Ebû Dâvûd’un hocası İbnü’s-Serh, Kâ‘b ibni Mâlik’in tövbesinin kabul edildiğine dair âyetin (et-Tevbe 9/117-119) nâzil olması hâdisesini anlattı.[51]

Açıklamalar

Kâ‘b ibni Mâlik radıyallahu anh ile birlikte Tebük Gazvesi’ne katılmayan Mürâre bin Rebî‘ radıyallahu anh ve Hilâl ibni Ümeyye radıyallahu anh Bedir gàzilerindendi. Onların Müslümanlar tarafından boykot edilişi Buhârî[52] ve Müslim’in[53] *Sahîh*’lerinde bütün tafsilatıyla anlatılmaktadır.

Hadisimizin râvisi ve burada anlatılan olayın en önemli şahsiyeti olan Kâ‘b ibni Mâlik, Medine’nin Hazrec kabilesinden olup Resûlullah Efendimiz’in üç meşhur şâirinden biriydi. Kâ‘b, İkinci Akabe Bîatı’nda bulundu ve hemşehrileriyle birlikte Efendimiz’i Medine’ye dâvet etti. Uhud gazvesinde düşmanla yiğitçe savaştı ve on yedi yara aldı. Bu hadîs-i şerîfte onun ve diğer bazı Müslümanlar’ın Tebük gazvesine gitmemeleri, bu yüzden de Resûlullah Efendimiz’in emri üzerine ashâb-ı kirâm tarafından boykot edilmeleri anlatılmaktadır.

Onların katılmadığı Tebük seferi, hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında (Ekim 630) yapıldı. Bu sefer, Müslümanlar için son derece önemliydi. Zira o yıl Medine’de ve diğer İslâm topraklarında büyük bir kuraklık hüküm sürüyordu. Bunu haber alan Bizans kralı Herakliyüs, Müslümanlar’a öldürücü darbeyi indirmek üzere **kırk bin** kişilik bir kuvvet hazırladı. Peygamber Efendimiz bu haberi tam zamanında aldı ve Bizans ordusuyla savaşmaya karar verdi.

Allah’ın Resûlü savaşmak üzere nereye gidileceğini son âna kadar söylemezdi. Fakat şimdi mevsim sıcak, gidilecek yer uzak, düşman ordusu

ise oldukça kalabalıktı. Herkesin bu zorlu savaşa gereği gibi hazırlanabilmesi için seferin nereye yapılacağını açıkça söyledi.

Ancak münâfıklar, savaşa katılacak olan Müslümanlar'ın mâneviyâtını bozmaya çalıştılar. Bu aşırı sıcakta o kadar uzak yerlere gidilemeyeceğini, Herakliyüs'ün kalabalık ordusuyla savaşmanın intihar olacağını söylediler. Bu propaganda bazı kimseler üzerinde gerçekten tesirli oldu. İşte bu sırada Müslümanlar'ı uyarmak için Tevbe sûresinin 38-41. âyetleri nâzil oldu. Bu âyetlerin ilkinde Allah Teâlâ şöyle buyuruyordu.

"Ey îmân edenler! Size ne oldu ki Allah yolunda topyekûn savaşa çıkın dendiğinde, olduğunuz yere çakılıp kaldınız. Yoksa âhirete karşılık dünya hayatına mı râzı oldunuz? Âhiretin yanında dünya zevki hiç denecek kadar azdır."

Devamındaki âyet-i kerimelerde, şâyet Müslümanlar Peygamber aleyhisselâma yardım etmezlerse, ona Allah'ın yardım edeceği belirtiliyor, nitekim hicret sırasında Cenâb-ı Hakk'ın nasıl yardım ettiği hatırlatılıyordu. Bu âyetler üzerine Müslümanlar hemen derlenip toparlandılar ve savaş hazırlığına başladılar.

Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir radıyallahu anhümâ arasındaki ünlü hayır yarışı işte bu sırada meydana geldi. Hz. Ömer, bu yarışta arkadaşı Hz. Ebû Bekir'i geçmek için malının yarısını getirip Peygamber aleyhisselâma teslim etti. Onun bu niyetinden haberi olmayan Hz. Ebû Bekir ise bütün malını ortaya koydu. Zengin Müslümanlar'dan olan Hz. Osman, 950 deve ile 100 atı yine İslâm ordusuna bağışladı. Sonunda hazırlıklar tamamlandı ve **otuz bin** mücâhid Tebük yolunu tuttu.

Öte yandan İslâm tarihine **Bekkâîn** (ağlayanlar) diye geçecek olan bazı fakir Müslümanlar, maddî imkânları olmadığı ve bu sebeple savaşa katılamadıkları için hüngür hüngür ağladılar.

Münâfıkların çoğu bir bahâne uydurup savaşa katılmadı. İşin garibi, Bedir gazvesi dışında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanı başında bütün savaşlara katılan Kâ'b İbni Mâlik ile diğer iki Bedir gazisi de, ihmâlleri yüzünden Tebük savaşına gitmediler. Daha doğrusu nefislerine yenik düştüler.

Tebük Seferi Nasıl Sonuçlandı?

Müslümanlar'ın büyük bir kuvvetle geldiğini öğrenen hıristiyan ordusu, onların karşısına çıkmaya cesaret edemedi. İşte bu sebeple İslâm ordusu

hiçbir savaş yapmadan geri dönüp geldi. Fakat Müslümanlar Tebük seferinde çok büyük sıkıntılar çekti.

Resûlullah Efendimiz, bu sıkıntıyı Müslüman kardeşleriyle paylaşmayan Kâ‘b ibni Mâlik ile iki arkadaşına iyi bir ders vermek istedi. Ashâb-ı kirâmın onlarla görüşüp konuşmasını yasakladı. Bu yasak tam elli gün sürdü. Hadisimizin tamamı okunduğu zaman daha iyi anlaşılacağı üzere, bu elli günlük boykot yüzünden Medine o üç sahâbîye dar geldi.[54]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden yüz bulamaması ve kimsenin kendisiyle konuşmaması üzerine Kâ‘b ibni Mâlik radıyallahu anh iyice bunaldı. “En çok sevdiğim insan” dediği amcazâdesi Ebû Katâde’nin bahçesine gidip onunla konuşmaya karar verdi. Bahçe duvarından atlayıp içeri girdi ve amcazâdesine:

“Ebû Katâde! Allah adına ant vererek soruyorum, benim Allah’ı ve Resûlullah’ı ne kadar sevdiğimi biliyor musun?” diye sordu. Ebû Katâde hiç cevap vermedi. Ona ant vererek bir daha sordu. Yine cevap alamadı. Bir daha yemin verince, bu defa Ebû Katâde:

“Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedi. Bunun üzerine Kâ‘b radıyallahu anh gözlerinden yaşlar boşanarak geri dönüp gitti.

Elli gün süren bu ıstıraplı boykottan sonra onların tövbelerinin kabul edildiğini gösteren şu âyetler nâzil oldu:

“Ant olsun ki Allah, Peygamberini affettiği gibi, o zor zamanda, içlerinden bir kısmının kalpleri yılgınlığa düşmek üzereyken Peygamber’e tâbi olan Muhâcir ve Ensârı da tövbeye muvaffak kıldı ve tövbelerini kabul etti. Çünkü o kullarına karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.”

“Savaştan geri kalan ve tövbeleri ertelenen o üç kişinin tövbesini de Allah kabul etmişti. Çünkü bütün genişliğine rağmen yeryüzü kendilerine dar gelmiş, gönülleri de daraldıkça daralmış ve Allah’ın azâbından kurtulmak için yine ondan başka bir sığınak olmadığını kesinlikle anlamışlardı. Eski hallerine dönsünler diye Allah onları tövbeye muvaffak kılmıştır. Çünkü tövbeleri çokça kabul eden ve merhameti bol olan yalnız Allah’tır.”

“Ey îmân edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”[55]

Bu olayda, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden ve Müslüman-lar’dan kopmanın, din kardeşlerinden ayrı kalmanın, onlar tarafından toplum dışı bırakılmanın bir Müslüman için ne korkunç bir ceza olduğu bütün açıklığıyla görülmektedir.

Şu da hiçbir zaman unutulmamalıdır ki Fahr-i Kâinât Efendimizin bu olayda böylesine sert davranmasının asıl sebebi, savaştan kaçmanın şahısları değil, İslâm toplumunu ve Müslümanlar'ın kaderini yakından ilgilendirmesidir. Zira Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şahsını ilgilendiren hiçbir olaya böyle tepki göstermemiştir. Kendisine karşı yapılan kusurları hoş görmüş, hata edenleri de bağışlamıştır.

Bu olayda Kâ'b ibni Mâlik ile iki arkadaşına uzun süre boykot edilmesinin sebebi, onların münâfık olabileceği endişesidir. Fakat sonunda Allah Teâlâ onların tövbelerini kabul etmiş ve kendilerini temize çıkarmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar'ın şahsî meseleleri yüzünden birbirleriyle üç günden fazla dargın durması yasaktır. Fakat dine aykırı hareket edenlere yapılacak boykot şahsî olmadığı için onlar tövbe edip hakka dönünceye kadar bu boykot devam eder.

2. Müslüman Allah'ın ve Resûlullah'ın emrini baş tâcı etmeli, nefsinin isteklerine yenik düşmemelidir.

3. Bir Müslüman, din kardeşlerinin nefretini üzerine çekecek ve onlar tarafından hor görülecek bir iş yapmamalıdır.

---

[48]. Hadis bu lafızla *Kütüb-i Tis'a* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Hadisin bir benzeri 4681 numarayla gelecektir.

[49]. Mukaddime 35.

[50]. Ehlü'l-ehvâ ile ilgili rivâyetler ve tercümeleri için bk. Dârimî, *Sünen-i Dârimî* (trc. Abdullah Aydınlı), I, 409-419.

[51]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418; Müslim, Tevbe 53, nr. 2769; Tirmizî, Tefsîru sûre 9, nr. 3102.

[52]. Buhârî, Megâzî 79, nr. 4418.

[53]. Müslim, Tevbe 53, nr. 2769.

[54]. Bu olayı Türkçe bir kaynaktan genişçe okumak için bk. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), I, 170-190.

[55]. Tevbe 9/117-119.

بَابُ تَرْكِ السَّلَامِ عَلَى أَهْلِ الْأَهْوَاءِ

4. HEVÂ SAHİPLERİNE SELÂM VERMEMEK

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ،

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،

4601/6. Ammâr ibni Yâsir radıyallahu anh şöyle dedi:

Ailemin yanına gittiğimde ellerim çatlamıştı. Onlar da ellerimdeki çatlaklara safran sürdüler. Ertesi gün Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna varıp selâm verdim; fakat Allah’ın Elçisi selâmımı almadı. Bana:

“Git, şunu vücudundan yıkayıp temizle!” buyurdu.[56]

Açıklamalar

Ebû Dâvûd bu hadisin daha geniş bir rivâyetini Kitâbü’t-Teraccül’de “Erkeklerin Safran Sürünmesi (bâb fi’l-halûk li’r-ricâl)” başlığı altında tahrîc etmiştir. Konuyu daha iyi anlamak için o rivâyeti okuyalım:

Bir seferden dönen Ammâr ibni Yâsir radıyallahu anh şöyle dedi:

“Ailemin yanına geceleyin vardım. Ellerim çatladığından oralara safran sürdüler. Ertesi sabah Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gidip selâm verdim. Allah’ın Resûlü ne selâmımı aldı ne de bana merhaba dedi. Ama:

“Git, şunu vücudundan yıkayıp temizle!” buyurdu.

Ben de elimdeki safranları yıkayıp tekrar geldim. Ellerimde birazcık safran bulaşığı kalmıştı. Tekrar selâm verdim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yine ne selâmımı aldı ne de bana merhaba dedi. Yine:

“Git, şunu vücudundan yıkayıp temizle!” buyurdu.

Ben de onları tekrar yıkayıp döndüm ve selâm verdim. Selâmımı aldı ve bana “merhaba” dedi. Sonra da şöyle buyurdu:

“Melekler kâfirin cenazesine ve üzerine safran süren kimse ile cünübün yanına hayır ve bereket kazandırmak için gelmez.”[57]

Bu hadisin son kısmında Resûl-i Ekrem Efendimiz **üç hususa** temas etmektedir. Bunlardan ikisi konumuzla ilgili olmamakla beraber, onlara kısaca temas etmekte fayda vardır.

Birincisi şudur: Kâfirin îmânı olmadığı için, melekler onun cenazesinde, kendisine hayır ve rahmet dilemek için bulunmazlar.

İkincisi de meleklerin cünübün yanına gelmemesidir. Burada söz konusu olan cünüp, zina ederek mânen kirlenen veya yıkanmaya üşenerek günlerce yıkanmayan kimsedir.[58] Çünkü Allah’ın Resûlü, eşiyle beraber olan kimsenin, abdest almak şartıyla uyumasına hattâ yeme ve içmesine izin vermiştir.[59]

Şimdi de hadisimizin bizi ilgilendiren yanına, Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Ammâr ibni Yâsir’in selâmını almaması olayına gelelim:

Ammâr radıyallahu anh, başka bir rivâyetten öğrendiğimize göre bir sefere çıkmıştı. Bu sefer esnâsında rüzgârın ve suyun etkisiyle elleri çatlamıştı. Ailesi de ellerindeki bu çatlakları tedavi etmek için o kısma safran sürmüştü.

Arapların za’ferân dediği safran, o devirde kadınların güzel görünmek için kullandığı, kırmızı ve sarı rengin hâkim olduğu bir tür allıktı. Safran bitkisi ile benzeri kokuların karışımından yapılan bu allığın ellerdeki çatlaklara iyi geleceği düşünülürdü.

Hâlbuki Peygamber aleyhisselâm yeni evliler dışında, erkeklere kadınların kullandığı kokuları kullanmayı, özellikle de safran sürünmeyi yasaklamış[60] ve şöyle buyurmuştu:

“Erkeklerin sürüneceği koku, güzel kokusu duyulup rengi görünmeyen kokulardır. Kadınların sürüneceği koku ise rengi görünen, fakat güzel kokusu hissedilmeyen kokulardır.”[61]

İşte Ammâr ibni Yâsir radıyallahu anh, ellerine safran sürmekle bu yasağı çiğnemişti. Onun kadınlara mahsus allığı ellerine neden sürdüğünü

bilmeyen Resûl-i Ekrem, Peygamber tarafından konan bir yasağı Ammâr'ın çiğnemesini hoş karşılamadı ve bu sebeple de onun selâmını almadı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hevâ ve heveslerine uyanlar, Peygamber aleyhisselâmın yasaklarına uymamış olurlar. İşte bu sebeple onlarla görüşmemelidir.

2. Ammâr radıyallahu anh, kadınların kullanacağı kokuyu erkeklerin kullanmasının yasaklandığını ya bilmediği veya bunu tedâvi maksadıyla kullanmanın sakıncalı olmadığını düşündüğü için böyle davranmıştır.

3. Ammâr ibni Yâsir gibi samimi ve İslâm uğrunda nice fedâkârlığa katlanmış olan bir sahâbînin, Peygamber sünnetine aykırı davranması elbette mümkün değildir.

❀

٤٦٠٢ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ سُمَيَّةَ،

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهُ اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ».

4602/7. Âişe radıyallahu anhâ şöyle dedi:

Resûl-i Ekrem'in hanımı Safiyye binti Huyey'in devesi hastalanmıştı. Resûl-i Ekrem'in diğer hanımı Zeyneb'in de ihtiyacından fazla bir devesi vardı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Zeyneb'e:

"O deveyi Safiyye'ye ver!" buyurdu. O da:

"Ben o deveyi şu yahudi kadına mı verecekmişim!" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem öfkelendi ve zilhicce, muharrem hattâ safer ayından da bazı günler boyunca onun yanına uğramadı.[62]

Açıklamalar

Hadisimizde sözü edilen mü'minlerin annesi Zeyneb binti Cahş radıyallahu anhâ, Kureyş'in seçkin bir ailesine mensuptu ve Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin halasının kızıydı. Safiyye binti Huyey radıyallahu anhâ da mü'minlerin annesiydi ve Hârûn peygamberin soyundan geliyordu.

Zeynep vâlidemiz ile Hz. Safiyye arasında bir rekàbet vardı. Ayrıca Hz. Zeynep soylu bir aileden geldiği için kumasını küçümsüyordu. Bu yüzden onun hakkında: "Ben o deveyi şu yahudi kadına mı verecekmişim!" diye ağır bir dil kullanmıştı. Daha da fenası, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin emrini geri çevirmişti. Fahr-i Âlem Efendimiz, onun bu tavrının yanlış olduğunu göstermek ve kendisini eğitmek maksadıyla iki aydan fazla bir zaman Hz. Zeynep ile konuşmadı. Buna çok üzülen ve bu kadar zaman zarfında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bir defa olsun yanına gelmediğini gören Hz. Zeynep, onun artık kendisini büsbütün terk ettiğini düşündü. Bu yüzden de eşyasını toplayıp baba evine dönmeye karar verdi. İşte o sırada Peygamber-i Zîşân Efendimiz göründü. Hanım annemiz de buna son derece sevindi.

Açıklamakta olduğumuz hadîs-i şerîfin ilk bakışta konumuzla doğrudan ilgili olmadığı düşünülebilir. Çünkü Hz. Zeynep'in bu davranışı bir hevâ ve bid'at olmayıp Allah'ın Elçisi'nin buyruğunu yerine getirmeme günahından ibarettir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem iki aydan fazla bir süre hanımıyla konuşmamak suretiyle, ona şunu öğretti:

Müslüman'a hakaret etmek ve Peygamber tavsiyesini tutmamak mü'minin kesinlikle yapmaması gereken bir davranıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Elinde imkân olan kimse, zor durumda kalan kardeşlerine yardım etmelidir.

2. Bir Müslüman'ı küçümsemek ve ona hakaret etmek günahtır.

3. Peygamber hanımı bile olsa, Resûlullah'ın tavsiyesini tutmamak ağır bir suçtur.

---

[56]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[57]. Ebû Dâvûd, Tereccül 8, nr. 4176; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), IV, 238, nr. 1402; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 320, nr. 19092; Ebû Ya‘lâ el-Mevsılî, *Müsned* (Esed), III, 202-203, nr. 1635.

[58]. Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, XI, 233.

[59]. Ebû Dâvûd, Tahâret, 88, nr. 225. Ayrıca bk. Buhârî, Gusül 25, 27, nr. 286, 288; Müslim, Hayz 21, nr. 305.

[60]. Buhârî, Libâs 33, nr. 5846; Müslim, Libâs 77, nr. 2101. Ebû Dâvûd, Kitâbü’t-Tereccül’de (bâb fi’l-halûk li’r-ricâl, nr. 4176-4182) bu konudaki muhtelif rivâyetleri bir araya getirmiştir.

[61]. Ebû Dâvûd, Nikâh 48-49, nr. 2174; Tirmizî, Edeb 36, nr. 2787; Nesâî, Zînet 32, nr. 5127.

[62]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*’da bulunmaktadır.

بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْجِدَالِ فِي الْقُرْآنِ

5. KUR’ÂN HAKKINDA TARTIŞMAKTAN SAKINDIRMAK

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ،

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا الْقُرْآنِ كُفْرٌ».

4603/8. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kur’ân-ı Kerîm hakkında çekişmek (cidâl) küfürdür.”[63]

Açıklamalar

Hadîs-i şerîfin metninde geçen “mirâ’” kelimesini çekişmek (cidâl) diye tercüme etmeyi uygun bulduk. **“Kur’ân hakkında çekişmek”** demek, 4598. hadisin “Konuya Giriş” kısmında açıklandığı üzere, Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih âyetleri hakkında insanı inkâra götürecek derecede tartışmak demektir. Peygamber Efendimiz bu tutumun insanı dinden çıkaracağını belirtmektedir. Hadisin hatıra gelen ilk mânâsı budur.[64]

Hadisteki **mirâ’** kelimesi, İslâm âlimleri tarafından daha farklı şekillerde anlaşılmıştır.

Kimilerine göre buradaki mirâ’dan maksat, Kur’ân-ı Kerîm’in Allah kelâmı olup olmadığı hususunda şüpheye düşmek demektir. **“Bu kitaptan aslâ şüphe etme”**[65] âyet-i kerîmesinde, Kur’ân’ın Allah kelâmı olduğundan aslâ şüphe etmemek gerektiği hatırlatılmaktadır.

Bazı âlimler “mirâ’” ifâdesini, Kur’ân hakkında şüpheye düşüren cidâl olarak anlamışlardır. Zira birileri Kur’ân âyetleri arasında aslâ bir çelişki bulunmadığını görememişler, âyetlerin birbirini desteklediğini fark edememişler, bu yüzden de âyetler arasında tutarsızlık bulunduğunu iddia edecek kadar ileri gitmişlerdir.

Hâlbuki bir mü’mine yakışan, Kur’ân’ın Allah kelâmı olduğunu dikkate alarak âyetleri birbiriyle uzlaştırmaktır. Mânâsını kavrayamadığı âyetlerde çelişki aramak yerine, “buradaki inceliği ben kavrayamadım, ama doğrusunu Allah ve Resûlü daha iyi bilir” diye düşünmektir. Yüce kitabımız da bize bunu tavsiye etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

“Bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüzde, -eğer Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız- o hususta Allah’a ve Resûlüne başvurunuz. Böyle yapmanız daha hayırlı ve neticesi daha güzeldir.”[66]

Bu âyet-i kerîmede, Kur’ân ve Sünnet’in hakemliğini kabul etmeyenlerin, Allah’a ve âhirete inanmadıkları belirtilmektedir.

• Kur’ân-ı Kerîm’in kırâat farklılıkları hususunda da ihtilâf edilmiştir. Bunu dikkate alan bazı âlimler, **“mirâ’”** kelimesini Kur’ân’ın **kırâati** hususunda ihtilâf etmek diye yorumlamışlardır. Çünkü bazı kimseler, rivâyet edilen kırâat şekillerini kabul etmemişler, hadîs-i şerîflerde belirtildiği hâlde **“Kur’ân-ı Kerîm’in yedi kırâat üzerine nâzil olduğunu”**[67] dikkate almamışlar, bu yüzden de Kur’ân-ı Kerîm’i kendi bildiklerinden başka şekilde okuyanları ‘Allah âyeti böyle indirmemiştir’ diye tekfir etmişlerdir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

Hakikati ortaya çıkarmak için yapılan tartışmalar mübahtır; bunun hiçbir sakıncası yoktur. Fakat böyle bir amacı olmadan, sırf haklı çıkmak için, gerçekleri ters yüz ederek yapılan tartışmalar insanı yanlış yola götürebilir.

İşte Kur’ân-ı Kerîm hakkında yapılan cidâle bu sebeple küfür dendiği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’ân-ı Kerîm’i doğru anlamak için tartışma yapılabilir. Bu maksatla yapılan münakaşa ve münazaralar günah değildir.

2. Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih âyetleri hakkında ileri geri konuşmak, Resûl-i Ekrem’den rivâyet edilen kırâatler hakkında mânâsız tartışmalara girmek tehlikelidir. Bunlardan sakınmak gerekir.

[63]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır. Hadis ayrıca Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'inde (II, 286, 300, 424, 475, 503, 528) ve Hâkim'in el-*Müstedrek*'inde (II, 223) bulunmaktadır. Hâkim bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onun bu görüşüne katılmıştır.

[64]. Aliyyü'l-Kàrî, *Mirkâtü'l-mefâtîh*, I, 240.

[65]. Hûd 11/17.

[66]. Nisâ 4/59.

[67]. Buhârî, Husûmât 4, nr. 2419, İstitâbetü'l-mürteddîn 9, nr. 6936; Müslim, Müsâfirîn 270, nr. 818.

بَابٌ فِي لُزُومِ السُّنَّةِ

6. SÜNNET’E SARILMAK

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ حَرِيزِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ،

عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ، وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُوهُ، فَإِنْ لَمْ يَقْرُوهُ فَلَهُ أَنْ يُعْقِبَهُمْ بِمِثْلِ قِرَاهُ».

4604/9. Mikdâm ibni Ma‘dîkerib radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şunu iyi bilin ki bana Kur’ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir. Evet, şunu iyi bilin ki pek yakında koltuğuna kurulmuş, karnı tok bir adam ortaya çıkacak ve şöyle diyecek:

‘Şu Kur’ân’a sarılın; onda helâl olarak bulduğunuz şeyleri helâl, haram olarak bulduğunuz şeyleri de haram bilin!’

Şunu iyi bilin ki ehlî eşek eti, yırtıcı hayvanlardan köpek dişli olanların eti, önemsiz olan yitikler dışında, zimmîlerin (İslâm devletinin gayr-i müslim vatandaşları) **kaybettiği şeyler size helâl değildir.**

Bir topluluk, kendisine misâfir olan kimseyi ağırlamakla yükümlüdür. Şâyet onu ağırlamazlarsa, kendisine harcamaları gereken

miktarı onlardan almak misâfirin hakkıdır.”[68]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ،

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ».

4605/10. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin âzatlı kölesi Ebû Râfi‘ radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Herhangi birinizi rahat koltuğuna yaslanıp da kendisine benim emrettiğim veya yasakladığım bir şey geldiği zaman: ‘Biz Kur’ân’dan başka bir şey bilmeyiz. Allah’ın kitabında ne bulursak ona uyarız’ derken kesinlikle bulmayayım.” [69]

Açıklamalar

Her iki hadîs-i şerîf de sahîh senedlerle rivâyet edilmiştir.

Sünen-i Ebî Davûd’un ilk şârihi Hattâbî’ye (v. 388/998) göre, birinci hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem Efendimiz, **“Bana Kur’ân-ı Kerîm ile birlikte onun bir benzeri daha verilmiştir”** buyururken, “Kur’ân’ın bir benzeri” sözüyle iki şey kastetmiş olabilir:

• Bana zâhirî ilim vahyedildiği gibi **bâtınî ilim** de vahyedildi.

• Bana Kur’ân vahyedildiği gibi **onu te’vil etmek** yani açıklamak ve Kur’ân-ı Kerîm’de yer almayan hükümleri ortaya koymak da vahyedildi.[70]

Âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenen ikinci mânâya göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, Kur’ân’da temas edilmeyen konulardaki ilâhî hükümleri ortaya koyma yetkisi verilmiştir.[71] Bu

durumda Peygamber aleyhisselâmın hükmünü açıkladığı konuları aynen benimsemek ve uygulamak bütün Müslümanlar'a farzdır.

"Dikkat ediniz" diye başlayan bir uyarı cümlesinin ardından Resûlullah Efendimiz'in yine aynı şekilde **"pek yakında koltuğuna kurulmuş, karnı tok bir adam ortaya çıkacak"** diye başlayan ikinci uyarı cümlesinde, sünnete uymayan ve hadisle amel etmeyi önemsemeyen kimselere ağır bir tenkit vardır.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, hadis ve sünnet karşıtlarını **koltuğuna kurulmuş, karnı tok adam** diye nitelemekle hadis karşıtlığının onlarda doğurduğu olumsuzluğa işaret buyurmaktadır. Zira aşırı **karın tokluğu** insanın ahmaklaşmasına ve anlayışının iyice azalmasına sebep olur.

Koltuğuna kurulmak ifâdesi, nimetlerin baştan çıkardığı kibirli ve şımarık adamların hâlini göstermektedir. Demek oluyor ki Allah'ın Resûlü sadece Kur'ân'a sarılmayı ve ondaki helâl ve haramdan başka helâl ve haram tanımamayı tavsiye eden kimseleri **ahmak, anlayışı kıt, kendini beğenmiş, şımarık, yemek içmekten, yatıp uyumaktan başka bir şey düşünmeyen** kimseler olarak görmektedir. Dolayısıyla kendini âlim zanneden kimselerin görüşlerinin hiçbir anlam taşımayacağını belirtmektedir.

Bu hadîs-i şerîf, Resûlullah Efendimiz'in haram kıldığı şeylerin tıpkı Allah Teâlâ tarafından haram kılınmış gibi olduğunu göstermektedir. Buna misâl olmak üzere de Kur'ân'da haram kılınmadığı hâlde, kendisinin haram kıldığı bazı şeyleri zikretmektedir. Buna göre:

Ehlî eşek eti, aslan, kurt gibi dişleriyle (veya kartal, akbaba gibi tırnaklarıyla) parçalayan hayvanların eti haramdır.[72]

İslâm devletinin gayr-i müslim vatandaşına **zimmî** denir. Zimmîler çoğunlukla yahudi ve hıristiyandır. Onların kaybettiği kıymetli şeyleri alıp kullanmak da haramdır. Ama kaybedenin aramaya kalkmayacağı önemsiz şeyleri alıp kullanmakta bir sakınca yoktur.

Gayr-i müslimin önemli bir yitiğini kullanmak haram kılındığına göre, Müslüman'ın kaybettiği değerli bir eşyayı alıp kullanmanın öncelikle haram olacağı ortadadır.

İşte hadîs-i şerîfte zikredilen bu haramlar Kur'ân-ı Kerîm'de yoktur. Onları Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem haram kılmıştır. Dolayısıyla her iki şerîat koyucunun (şâri'in) haram kıldığı şeyler aynı derecede önemlidir. Zira bu gibi şeyleri Peygamber aleyhisselâm

kendiliğinden haram kılmaz. Ya o hükmün bir benzeri daha önce âyetle haram kılınmış, Peygamber de o konuda kıyas yapmış, ictihadda bulunmuştur veya o husus kendisine Kur'ân-ı Kerîm dışındaki bir vahiyle bildirilmiştir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde bulunmamakla beraber, hadisin *Sünen-i Tirmizî*[73] ve *Sünen-i İbni Mâce*'deki[74] rivâyetlerinde Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin **"Şüphesiz Resûlullah'ın haram kıldığı bir şey, Allah tarafından haram kılınmış gibidir"** ifâdesi bulunmaktadır.

Hadisimizdeki şu bilgi de konumuz açısından oldukça önemlidir:

"Bir topluluk kendilerine misafir olan kimseyi ağırlamakla yükümlüdür. Eğer onu ağırlamazlarsa, kendisine harcamaları gereken miktarı onlardan almak misâfirin hakkıdır."

Burada Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şunu ifâde buyurmaktadır: Bir yolcu karnını doyurmak için yiyecek bir şey bulamaz, bu yüzden de hayâtî bir tehlikeye düşerse, onun, kendisine yiyecek bir şey vermeyen o cimri insanların malından, onlar görmeden alma ve böylece onları cezalandırma hakkı vardır.

Bazı âlimler, hadisteki bu hükmün, İslâmiyet'in ilk dönemleriyle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Bu açıklamaya göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir zamanlar bazı sahâbîleri, herhangi bir görevle uzak yerlere gönderirdi. Bu sahâbîlerin azıkları tükenir, bir yerden de yiyecek satın alma imkânları bulunmazdı. İşte Fahr-i Âlem Efendimiz o vakitler bu insanların karnını doyurmanın, onların yolu üzerindeki kabilelere farz olduğunu söylemişti. Fakat daha sonraları Müslümanlar'ın durumu iyileşince bu hadisin hükmü ortadan kalktı ve bu konudaki emir artık farz değil müstehap sayıldı.

"Misafirlik üç gündür. Misafiri üç günden fazla ağırlamak ise sadakadır"[75] şeklindeki hadisler konuya açıklık kazandırdı.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem'e Kur'ân-ı Kerîm vahyedildiği gibi, onu açıklaması ve uygulaması da vahyedilmiştir.

2. Kur'ân'da temas edilmeyen konularda Peygamber aleyhisselâmın hüküm koyma yetkisi vardır. Onun hükmünü açıkladığı konuları aynen benimsemek ve uygulamak bütün Müslümanlar'a farzdır.

3. Hadislerin Kur'ân-ı Kerîm'e arz edilmesine gerek yoktur. Çünkü Resûlullah'ın kendiliğinden haram veya helâl kıldığı şeyler, Allah

tarafından haram veya helâl kılınmış gibidir.

4. **“Size bir hadis rivâyet edilirse onu Kur’ân’a arz ediniz. Eğer Kur’ân’a uygun düşerse o hadisi kabul ediniz; Kur’ân’a ters düşerse onu atınız” sözü hadis değildir.**[76]

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ»

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَى غَيْرِ أَمْرِنَا فَهُوَ رَدٌّ».

4606/11. Âişe radıyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kim bizim şu dinimizde bulunmayan bir şey ortaya çıkarırsa, o şey kabul edilemez.”[77]

Ebû Dâvûd’un hocası Muhammed ibni Îsâ’nın söylediğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Her kim bizim yapmadığımız bir işi yaparsa, o şey kabul edilemez.”

Bu hadis, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو السُّلَمِيُّ، وَحُجْرُ بْنُ حُجْرٍ، قَالَا:

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ فَقَالَ «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

4607/12. Tâbiîn muhaddislerinden Abdurrahman ibni Amr es-Sülemî ve Hucr ibni Hucr şöyle dediler:

Ashâb-ı kirâmdan İrbâz ibni Sâriye radıyallahu anhı ziyârete gittik. O, haklarında şu âyet-i kerîme nâzil olan sahâbîlerden biridir:

“Kendilerine binek temin etmen için sana geldiklerinde, sen onlara “Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum” dediğin zaman maddî imkân bulamadıkları için üzüntülerinden gözyaşları dökerek dönüp gidenlere de herhangi bir sorumluluk yoktur.”[78]

Yanına varınca İrbâz ibni Sâriye’ye selâm verdik ve:

“Seni ziyâret etmek, sana geçmiş olsun demek ve senin ilminden faydalanmak için geldik” dedik. Bunun üzerine İrbâz ibni Sâriye şunları söyledi:

“Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırdı. Sonra bize dönerek çok tesirli bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan dolayı gözler yaşardı, kalpler ürperdi. Sahâbîlerden biri:

“Yâ Resûlallah! Yaptığın bu konuşma, ayrılıp gitmek üzere olan birinin vedâ konuşmasına benziyor. Bize ne tavsiye edersin?” diye sordu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Size Allah’a çok saygı duymanızı, başınıza bir Habeşli köle bile geçse onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Çünkü benden sonra sağ kalanlarınız nice ihtilâflar göreceklerdir. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidîn’in sünnete dayalı uygulamalarına sarılmaktır. İşte bu sünnetlere sımsıkı sarılın. Sonradan ortaya çıkan bid’atlerden şiddetle kaçının! Çünkü sonradan ortaya çıkan her şey bid’at, her bid’at de doğru yoldan çıkmaktır.”[79]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfi bize nakleden Abdurrahman ibni Amr es-Sülemî (v. 110/728) ve Hucr ibni Hucr el-Kilâ‘î tâbiîn râvilerindendir. Onlar söze başlarken önce İrbâz ibni Sâriye radıyallahu anhı tanıtmışlar; onun yiyecek, giyecek ve binek bulamadıkları için Tebük seferine katılamayan yoksul sahâbîlerden olduğunu söylemişlerdir. 4600 numaralı hadîs-i şerîfin açıklamasında hem Tebük seferi hem de bu sefere katılamadıkları için çok ağlayanlar anlamında **“Bekkâîn”** diye anılan bu sahâbîler hakkında kısaca bilgi vermiştik. Onlar, âyet-i kerîmede de anlatıldığı üzere, belki kendilerini bu sefere gönderecek bir imkân bulur diye Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme başvurmuşlardı. Fakat Allah’ın Elçisi onlara istedikleri imkânı sağlayamadığını söylemiş, onlar da üzüntülerinden ağlayarak geri dönmüşlerdi.

Bu girişten sonra hadisimizin açıklamasına geçelim:

Bir gün İrbâz ibni Sâriye radıyallahu anh rahatsızlanmıştı. Server-i Enbiyâ Efendimizin kendilerini övdüğü tâbiîn nesline mensup bazı güzel insanlar hem onu ziyâret etmek hem de Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden duyduğu bazı hadisleri onun ağzından duyup öğrenmek istemişlerdi.

İrbâz radıyallahu anhın anlattığına göre, Fahr-i Cihân Efendimiz bir gün ashâbına namaz kıldırdıktan sonra bir konuşma yaptı. Muhtemelen bu konuşmada dünyanın âkıbetinden, ölümden ve kıyâmet ahvâlinden söz etti.

Anlaşılan ashâb-ı güzîn efendilerimiz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu içli ve kapsamlı konuşmasından ve tavsiyelerinden onun yakında vefât edeceği sonucunu çıkardılar, bu sebeple son derece duygulanıp ağladılar.

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu konuşmasında onlara takvâyı, yani Allah Teâlâ’ya saygılı olmayı tavsiye buyurdu. Bir de devlet

başkanı tarafından yönetici olarak tâyin edilen “idarecilere itaat etmeyi” öğütledi.

Ardından da Cenâb-ı Hakk’ın kendisine bildirdiği bazı gayb olaylarından söz etti. Kendisinin vefâtından kısa bir süre sonra çeşitli ihtilâfların, anlaşmazlıkların ve fitnelerin çıkacağını haber verdi.

Elbette bu haber, Fahr-i Kâinât Efendimizin mûcizelerinden biriydi. Bu bilgileri ona Allah Teâlâ bildirmişti.

Hadisimizde görüldüğü üzere, İki Cihân Güneşi Efendimiz ileride meydana gelecek olaylardan söz ederken, bu olayların ne zaman ve nerede meydana geleceğini söylememiştir. Hattâ ileride olacak bazı hâdiseleri herkese değil, Huzeyfe bin Yemân ve Ebû Hüreyre radıyallahu anhümâ gibi bazı özellikli sahâbîlerine söylemiştir. Onlar da kendilerine bildirilen bu özel bilgileri, durumun müsaade ettiği ölçüde başkalarına nakletmişlerdir. Bu tür rivâyetler hadis kitaplarımızın “fiten” bölümlerinde yer almıştır.

Ümmetin içinde fitneler ve ihtilâflar çoğalınca, tabiî olarak görüş ayrılıkları da artar. Peki, o zaman insanlar hangi fikrin yanında olacak ve nasıl hareket edeceklerdir? İşte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bunun hal çaresini de göstermiş, o zaman tek çıkar yolun, kendisinin sünnetine ve râşid halîfelerin sünnete uygun uygulamalarına sımsıkı sarılmak olduğunu söylemiştir.

Hadîs-i şerîfte, ortaya çıkacağı belirtilen ihtilâflar, muhtemelen İslâm ümmeti arasında çıkan bid’at fırkaları arasındaki çeşitli görüş ayrılıklarıdır.

İhtilâflar insanı dinden çıkarmaz. Fakat ümmet arasında meydana gelen bu ihtilâflar, özellikle itikàdî açıdan ciddi boyutlara varınca, Müslümanlar’ı fitnelere ve büyük günahlara yöneltir. Hattâ o zaman insan, farkında bile olmadan kendini dinin sınırları dışında bulabilir. Nitekim öyle de olmuştur. Resûl-i Ekrem’in vefâtından kısa bir süre sonra Hz. Osman ve Hz. Ali radıyallahu anhümâ zamanında ortaya çıkan ihtilâflar, daha sonra fitneye dönüştü ve pek çok sahâbî henüz hayattayken ümmet ağır bir imtihandan geçti. Dört halîfeden sonra fitne ve ihtilâflar artarak devam etti; bunlar da İslâm ümmetinin bölünüp parçalanmasına sebep oldu.

İslâm ümmeti içindeki ihtilâfların sonucunda doğan grupçuluk ve hizipçilik bizi bölüp parçaladı ve ümmet olma vasfımızı tehlikeye soktu.

İslâm toplumunun fitneden kurtulabilmesi, ihtilâflara düşmemesi için müşterek bir düşünce ve hareket tarzına sahip olması gerekir. Belli bir şahsın veya grubun düşünce ve hareket tarzına tâbi olmaması icap eder.

İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz bize izleyeceğimiz yolu göstermiş, kendi sünnetine ve doğru yolda olan Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine sımsıkı sarılmamızı emretmiş, böylece ortak hareket noktamızı göstermiştir.

Bilindiği gibi Hulefâ-i Râşidîn -Allah hepsinden râzı olsun- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Fahr-i Kâinât Efendimiz hadîs-i şerîflerinde onların hak ve doğru yol üzerinde bulunacaklarını belirtmiş, bize de onların yolunca gitmeyi emir buyurmuştur. Hak mezheplerin hepsi, Hulefâ-i Râşidîn'e uyulması gerektiği konusunda görüş birliği içindedir.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem konuşmasının ikinci kısmında, bir önceki hadiste de işaret buyurduğu konuya temas ederek **bid'atlerden mutlaka sakınılması** gerektiğini hatırlattı.

Bid'at nedir?

Sünnete uygun olmayan her davranış bid'attır. Bir başka ifâdeyle **dinde yeri bulunmayan ve sonradan ortaya çıkarılan inanç ve ibadetler** bid'attir. Kur'ân ve Sünnet'te yeri bulunmadığı ve dinin bu iki temel kaynağına aykırı olduğu için de her bid'at, dalâlet yani ana yoldan, İslâm'ın nurlu yolundan, sırât-ı müstakîm'den ayrılıp yolunu kaybetmek, çıkmaz ve karanlık patikalara sapmak diye nitelendirilmiştir.

Burada "bid'at" veya "muhdes" kelimeleriyle, bunların "sonradan ortaya çıkan şey" anlamındaki sözlük mânâları kastedilmemiştir. Kastedilen esas mânâ, Kur'ân ve Sünnet'e aykırı olarak ortaya çıkan şeydir. Çünkü sonradan yapılan bazı işler ve icatlar vardır ki, bunlar son derece önemli ve hayâtî ihtiyaçlardır. Uçağa binmeyi, otomobil kullanmayı ve benzeri şeyleri sonradan ortaya çıktı diye reddetmek mümkün değildir. Bu ihtiyaç ve zarûretlerin ana yoldan çıkmakla bir ilgisi yoktur. Bu sebepledir ki sonradan ortaya çıkan, i'tikàd, ibadet ve amelle ilgili olmayan şeyleri "bid'at" diye nitelemek doğru değildir.[80]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yöneticiler ve âlimler vaaz ve nasihatlerle halkı aydınlatmalıdır.
2. **Müslüman'ın en temel özelliği takvâ sahibi olmasıdır.**
3. Allah'a itaati emrettikleri sürece yöneticilere itaat edilmelidir.
4. **Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisinden sonra meydana gelecek bazı hâdiseleri, bir mûcize olarak ümmetine haber vermiştir.**
5. Resûl-i Ekrem'in sünneti ve Hulefâ-i Râşidîn'in buna uygun tatbîkatı, Müslümanlar'ın takip edeceği hayat düsturlarıdır. Müslümanlar bu iki çığırda yürüdükleri sürece ana yoldan çıkmazlar.

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ عَتِيقٍ، عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

4608/13. Abdullah İbni Mes‘ûd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Söz ve davranışlarında ince eleyip sık dokuyan ve haddi aşan kimseler helâk oldular.”

Resûl-i Ekrem bu sözü üç defa tekrarladı.[81]

Açıklamalar

Resûlullah Efendimiz’in “cevâmiu’l-kelim” denen özlü sözlerinden biri de budur.

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şunu belirtmektedir: İnsan sözünde ve işinde haddi aşmamalıdır. Haddi aşanlar, sözün önünü ardını düşünmeden ve sorumluluk hissetmeden konuşanlar dillerinin cezasını hem dünyada hem de âhirette çekerler.

Kendilerini ilgilendirmeyen konulara girenler, akıllarının ermediği meselelere dalanlar, bilmedikleri konularda söz söyleyenler gülünç duruma düşerler.

Bir de insanlara karşı büyüklük taslayanlar vardır. Onlar avurtlarını şişire şişire konuşurlar. Ne güzel konuşuyor dedirtmek için lügat paralamaya çalışırlar. Dinleyenlerin anlamayacağı sözler söyler, yabancı kelime ve terimlerle konuşurlar.

Bazıları da kendilerini kabul ettirmek için tabiî konuşma şeklini ve seyrini değiştirirler. Boğazını ve gırtlağını zorlamak suretiyle sesine başka şekiller ve tonlar vermeye çalışırlar. Toplum böyle yapanları da hoş görmez ve sevmez. Ama onlar, “acaba neden sevilmiyorum?” diye düşünecek ve suçu kendilerinde arayacak yerde, başkalarını suçlar ve onların kendilerini anlayacak seviyede olmadıklarını iddia ederler. Oysa sözün ve konuşmanın gayesi, kişinin düşüncelerini, duygularını ve tavsiyelerini karşısındakilere en güzel, en kolay ve en faydalı şekilde ulaştırmaktır.

Sadece sözde ve konuşmada değil, her türlü hareket ve davranışta haddi aşmak ve taşkınlık yapmak dinimizde hoş karşılanmamıştır.

İslâm her işte îtidâli korumayı, ifrât ve tefrîtten sakınmayı tavsiye eder ve insana dengeli bir hayat sürmenin yollarını öğretir.

Her bakımdan ölçüyü kaçıranlar, haddi aşmanın ve taşkınlık yapmanın cezasını toplumdan dışlanarak çekerler ve kendi elleriyle hayatlarını zindana çevirirler.[82]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan söz ve davranışlarında haddi aşmamalıdır. Haddi aşanlar dünyada da âhirette de bunun cezasını çeker.

2. Karşısındakilerin anlamayacağı şekilde konuşmanın kimseye faydası yoktur. Üstelik dinimiz bunu çirkin saymıştır.

3. İnsan sözünü iyi tartmalı, ağzına gelen her sözü sarf etmemelidir.

---

[68]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131.Yine Mikdâm ibni Ma‘dîkerib’den rivâyet edilen benzeri ve daha muhtasar bir rivâyet için bk. Tirmizî, İlim 10; İbni Mâce, Mukaddime 2.

[69]. Benzeri rivâyet için bk. Tirmizî, İlim 10 nr. 2663; İbni Mâce, Mukaddime 2, nr. 12, 13.

[70]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 298.

[71]. Bu konuda geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?*, s. 91-105.

[72]. Sünnetin getirdiği birçok hükümden bir kısmını ve sünnetin tek başına hüküm koyması gerçeğini görmek için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?*, s. 91-108.

[73]. Tirmizî, İlim 10, nr. 2663.

[74]. İbni Mâce, Mukaddime 2, nr. 12.

[75]. Buhârî, Edeb 31, 85, nr. 6018, 6019, 6135, 6136, Rikâk 23, nr. 6476; Müslim, Îmân 74-77, nr. 47, 48, Lukata 14, nr. 48.

[76]. Hadislerin Kur’an’a arzedilmesi iddiası hakkında bilgi için bk: Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?*, s. 104-109.

[77]. Buhârî, Sulh 5, nr. 2697; Müslim, Akdiye 17, nr. 1718.

[78]. Tevbe 9/92.

[79]. Tirmizî, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, 26, nr. 17272-17275.

[80]. Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), I, 551-558'den hadisin bir bölümü iktibas edilmiştir.

[81]. Müslim, İlim 7, nr. 2670; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 386, nr. 3655.

[82]. Bu açıklama şu kaynaktan faydalanarak yapılmıştır: Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), VII, 279-280, hadis nr. 1740

بَابُ لُزُومِ السُّنَّةِ

7. SÜNNET'E YAPIŞMAK[83]

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ الْعَلَاءُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا».

4609/14. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"İnsanları doğru yola (hidâyete) **çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı kadar sevap verilir. Bu onların sevaplarından bir şey azaltmaz. Başkalarını doğru yoldan çıkmaya** (dalâlet) **çağıran kimseye de kendisine uyanların günahı kadar günah yazılır. Ona uyanların günahlarından da hiçbir şey eksilmez."**[84]

Açıklamalar

Hidâyet, Kur'ân-ı Kerîm'in tavsiye ettiği ve gidilmesini istediği yoldur. Diğer bir ifâdeyle hidâyet, henüz Müslüman olmayanları İslâm'a çağırmak, Müslümanlar'ı da sâlih amel işlemeye dâvet etmektir. "Müttakìlere yol gösteren" Kur'ân, **her çeşit hayra** hidâyet adını vermiştir. O insanları hakka götürmek için nâzil olmuştur. Esasen bütün peygamberler, insanlara Allah'a giden yolu gösteren birer hidâyet rehberidir.

Dalâlet ise hidâyetin zıddıdır; doğru yoldan sapmak, yolunu şaşırmak ve kaybetmektir. İnsan doğru yoldan bazen kasten, bazen de gaflet ve yanılma yüzünden sapar. Esasen yoldan çıkış derece derecedir. En kötüsü, başkalarını Allah'ın yolunda yürümekten alıkoymak, diğer bir ifâdeyle etrafındakileri yoldan çıkarmaktır.

Allah katında en değerli iş, insanlara doğru yolu göstermek yani onları İslâm'a dâvet etmektir. Çünkü Müslümanlık, dünyada insanın ulaşabileceği en üstün hayır, en yüce mertebedir. Birinin hidâyetine vesile olmak işte bu sebeple en kıymetli iş ve amel sayılmıştır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur:

"Yâ Ali! Allah'a yemin ederim ki Cenâb-ı Hakk'ın bir insanı senin aracılığınla doğru yola iletmesi, kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır."[85]

Bir kimseyi doğru yola iletmek neden kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlıdır? Çünkü birilerini doğru yola ileten insan, Resûl-i Ekrem Efendimizin ifâdesiyle **"kendisine uyanların sevabı kadar sevap kazanacaktır."**

Bunun en güzel örneği de Peygamber Efendimizdir. O, ümmetini doğru yola iletmiştir. Onun sâyesinde doğru yolu bulan ümmetinin kazandığı sevapların bir o kadarı da kendisine verilecektir. Bu durum, ümmetinin kazandığı sevapları kesinlikle azaltmayacaktır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şu hadîs-i şerîfi de konumuzu aydınlatmakta, yapılan güzel işlerin insana nasıl sevap kazandırdığını göstermektedir:

"Bir Müslüman, yanında bulunmayan bir din kardeşi için duâ ederse, mutlaka melek ona, 'aynı şeyler sana da verilsin' diye duâ eder."[86]

Meselenin bir de şu tarafı var:

İnsanları Allah'ın dinine dâvet etmek ve böylece dünyanın en büyük hayrını kazanmak ancak bilgi sâyesinde mümkün olur. Aynı şekilde İslâm'ı doğru yaşamanın yolu da bilgi sahibi olmaktır. Bu sebeple her Müslüman dinini en iyi şekilde bilmek zorundadır.

Şüphesiz dünyanın en kötü insanı, başkalarını yoldan çıkaran ve onların yanlış yollara düşmesine ön ayak olan kimsedir. Zira baştan çıkardığı kimselerin kazandığı günahın bir misli de onun hesabına yazılacak ve böylece suçu katmerleşecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanları hidâyete çağırmak en büyük hayırdır.

2. Başkalarını kötü yola sevk etmek ve kötü bir çığır açmak en büyük suçtur.

3. Hayra vesile olan kimse, doğru yola ilettiği kimselerin kazandığı hayır kadar sevap kazanacaktır. Şerre ön ayak olan da baştan çıkardıklarının işlediği günahların bir mislini yüklenecektir.

4. Dünyanın en değerli işini yapabilmek ancak o konuda bilgi artırmakla mümkündür.

❀

٤٦١٠ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَحُرِّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ».

4610/15. Sa‘d ibni Ebî Vakkâs radıyallahu anhdan rivâyet ettiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir Müslüman’ın diğer Müslümanlar’ı sıkıntıya sokmak sûretiyle kazanacağı en büyük günah, henüz haram kılınmamış bir meseleyi Peygambere ısrarla sorarak onun haram kılınmasına vesile olmasıdır.”[87]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme gereksiz yere soru sormanın mânâsızlığı hatırlatılmaktadır. Çünkü böyle bir soru sadece soranı değil, bütün Müslümanlar’ı yükümlülük altına sokabilir ve dolayısıyla herkese zarar verebilir.

Konuyu biraz daha açalım:

Peygamber Efendimiz hayatta iken ona vahiy geliyordu. Ashâb-ı kirâmın sorduğu suâllere Cebrâil aleyhisselâm, Allah Teâlâ'dan aldığı cevapları getiriyordu. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve selleme bir konuda soru sorulmadan önce helâl olan bir şey, soru sorulduktan sonra haram kılınabiliyordu. Bu da Müslümanlar'ı sıkıntıya sokuyordu. Dinimizde "eşyada asıl olan ibâhadır" yani mübah olmaktır diye bir kàide vardır. Buna göre, bir şeyin haram kılınmasına sebep olan soru şâyet sorulmamış olsaydı, o şey mübah sayılacaktı.

Bu hadîs-i şerîfe göre, üzerine vazife olmayan bir şeyi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme sormak sûretiyle onun haram kılınmasına sebep olan kimse, Müslümanlar'ı sıkıntıya sokan bir günahkârdır.

Şu olay konumuza biraz daha açıklık getirecektir:

Bir defasında Peygamber Efendimiz ashâbına haccın farz kılındığını duyurmuştu. O sırada sahâbîlerden biri, sorulmaması gereken şu soruyu sordu:

"Yâ Resûlallah! Hac her sene mi yapılacak?" Resûl-i Ekrem ona cevap vermedi. Fakat o zât bu soruyu üç defa sorunca Allah'ın Resûlü:

"Sana evet deseydim, her yıl haccetmeniz farz olurdu. Ona da gücünüz yetmezdi" buyurdu. Ardından da Müslümanlar'ı şöyle uyardı:

"Ben sizi kendi hâlinize bırakıp size herhangi bir şeyi yasaklamadığım sürece, siz de beni kendi hâlime bırakın.

Zira sizden önceki ümmetler çok soru sordukları ve peygamberleri hakkında ihtilâfa düştükleri için helâk oldular.

Size bir şeyi emrettiğim zaman, onu elinizden geldiği kadar yapın.

Size bir şeyi yasakladığım zaman da onu derhâl terkedin."[88] İşte bu olay üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Ey îmân edenler! Açıklandığı zaman sizi sıkıntıya sokacak konularda soru sormayın."[89]

Daha önceki ümmetler de sorulmaması gereken soruları peygamberlerine sordular. Bunun en ilginç örneğini İsrâiloğulları verdiler. Bu konu Bakara sûresinde geniş bir şekilde anlatılmaktadır.[90] Allah Teâlâ onlara bir inek kesmelerini emretmişti. Onlar herhangi bir ineği kesselerdi, sorumluluktan kurtulacaklardı. Fakat bu ilâhî emri yerine getirmemek için türlü bahâneler ürettiler. İneğin yaşı, rengi gibi özellikleri hakkında sorular sordular. Onlar sordukça Allah Teâlâ da ineğin özelliklerini artırdı. İşte bu yüzden neredeyse aradıkları ineği bulamayacaklardı.

Şunu tekrar belirtelim:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, Müslümanlar'ın bilmedikleri bir konuyu öğrenmek için soru sormalarını yasaklamamıştır. Çünkü bilmeyenin bilene sorması Kur'ân-ı Kerîm'in emridir.[91] Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin burada yasakladığı şey, insanın üzerine vazife olmayan meseleyi sormasıdır.

Bir Müslüman, Allah'a ve onun Peygamber'ine teslim olduğunu unutmamalıdır. Rabbinin ve Peygamberinin kendisine emrettiği şeyleri yapmalı, onların yasakladığı şeylerden uzak durmalıdır. Bilmesi gerekli olmayan şeyleri de öğrenmeye kalkışmamalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir Müslüman'ın görevi Peygamber aleyhisselâmın "yap" dediğini yapmak, "yapma" dediğinden uzak durmaktır. İşte o zaman başı derde girmez.

2. Peygamber'e gereksiz soru sormak, insanlara yeni yükümlülükler getirebilir. Çünkü Peygamber de bir hüküm koyucudur. Onun da bir şeyi farz veya haram kılma yetkisi vardır.

3. Peygamber aleyhisselâma yönelttiği yersiz sorularıyla, helâl olan bir şeyin haram kılınmasına sebep olan kimse büyük vebâl altına girer.

❀

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ: أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ عَائِذَ اللَّهِ، أَخْبَرَهُ:

النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَتَلَقَّ الْحَقَّ إِذَا سَمِعْتَهُ، فَإِنَّ عَلَى الْحَقِّ نُورًا».

4611/16. Muâz ibni Cebel radıyallahu anhın talebelerinden Yezîd ibni Amîre, Ebû İdrîs el-Havlânî'ye şunu haber verdi:

Muâz ibni Cebel radıyallahu anh vaaz etmek üzere bir yere oturduğu zaman mutlaka şöyle derdi:

"Allah âdil bir hâkimdir. Bundan şüphe edenler helâk olmuşlardır."

Muâz radıyallahu anh yine bir gün şöyle dedi:

"Sizden sonra çeşitli fitneler ortaya çıkacaktır. Bu fitneler sırasında mal çoğalacaktır. Kur'ân herkese açık olacaktır. Öyle ki mü'min, münâfık, erkek, kadın, küçük, büyük, köle, hür herkes Kur'ân okuyacaktır.

Pek yakında biri çıkacak ve 'Ben Kur'ân okuduğum hâlde insanlar niçin bana tâbi olmuyorlar? Öyleyse ben de onlara ilgilerini çekmek için Kur'ân'da olmayan bir başka şey icat edeyim!' diyecektir. Onun din adına icat ettiği yeniliklerden sakınınız. Çünkü **din adına sonradan ortaya konan şeyler insanı doğru yoldan ayırır**. Sizi âlimin (hakîmin) söylediği gerçek dışı sözleri benimsemekten sakındırırım. Zira bazen şeytan âlimin diliyle gerçek dışı sözler söyler. Bazen de münâfık doğru söz söyler."

(Muâz ibni Cebel'in talebesi Yezîd ibni Amîre şöyle dedi) Muâz'a:

"Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Ben âlimin bazen gerçeğe aykırı konuştuğunu, münâfığın da doğru söylediğini nasıl bilebilirim?" diye sordum. Muâz radıyallahu anh şöyle dedi:

"Âlimin bazen hakikate uygun olmayan söz söylediği, münâfığın da bazen doğru konuştuğu bir gerçektir. Âlimin sözlerinden halkın arasında yayılıp da onların 'Bu ne biçim söz!' diye yadırgadıkları sözlerden uzak

dur! Bununla beraber âlimin gerçek dışı sözü, seni o âlimden uzaklaştırmasın. Çünkü âlim, o hatalı sözünden vazgeçip gerçeğe dönebilir. Hakikati ifâde eden bir söz duyduğun zaman kimin söylediğine bakmadan o sözü benimse ve al! Çünkü hakikati dile getiren sözde, onun gerçek olduğunu gösteren parıltı vardır.”[92]

Açıklamalar

Hadisimizde Muâz ibni Cebel radıyallahu anhın ileride olacak bazı şeyleri haber verdiğini görmekteyiz. Bir sahâbînin ileride meydana gelecek olayları bilmesi elbette mümkün değildir. Çünkü gayb dediğimiz akıl ve duyularla bilinmeyen şeyleri sadece Allah, bir de O’nun bu konularda bilgi verdiği Peygamber bilir. Demek ki Muâz ibni Cebel, ileride olacak bazı şeylere dâir bilgileri Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemden duyarak öğrenmiştir.

Bu hadîs-i şerîf Peygamber Efendimizin mûcizelerinden biridir. Allah’ın Elçisi bu hadiste, ileriki zamanlarda çeşitli fitnelerin ortaya çıkacağını haber vermiştir. O fitne devrinde malın çoğalacağını, Kur’ân-ı Kerîm’i sadece mü’minlerin değil, münâfıkların bile gürül gürül okuyacağını bildirmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’i okuyanların çok, fakat onu doğru anlayanların az olacağı o devirde toplumda çeşitli fitneler çıkacaktır. O devrin bazı sözde âlimleri, insanları dine döndüreceğim diye dinde olmayan şeyleri ortaya atacaklardır.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin önde gelen ashâbından Muâz ibni Cebel radıyallahu anh, bu hadiste iki hususa daha işaret etmektedir:

• Âlimler yanılabilir ve gerçek dışı şeyler söyleyebilir. Fakat halkın büyük çoğunluğu bu yanlışı ferâsetiyle görür ve insanları o yanlıştan sakındırır. Zaten samimi âlimler de hata etseler bile, daha sonra hatalarını görür ve ondan dönerler. Bir âlim yanlış bir şey söylediği zaman, onu hemen dışlamamak gerekir. Atalarımız “Bir kere sürçen atın başı kesilmez” derken bu gerçeği dile getirmişlerdir.

Burada son derece dikkat edilmesi gereken şudur: İlimden nasibi olmayan bazı câhiller, bir âlimin yanlışını öne sürerek halkı ondan uzaklaştırmaya çalışırlar. Böyle yapmak yerine o âlimin yanında yer almalı ve yanlışından dönmesine yardım etmelidir.

• Münâfıklar da bazen doğru söyleyebilir. Onların doğruyla karışık yalanlarına kanmamalı, bütün sözlerini ihtiyatla karşılamalıdır.

Müslümanlar bu iki hususu her zaman dikkate almalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İleride ne olacağını sadece Allah bilir. Allah Teâlâ bunu peygamberine bildirmişse, o da ümmetine bildirir.

2. Fitneler çıktığı zaman mal artacak, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyanlar çoğalacak, fakat onu anlayanlar az olacaktır.

3. Fitne devrinde, âlim geçinenler dinde olmayan şeyleri din diye gösterecektir. Onlara aldanmamalıdır.

4. Bir âlim hata edip yanlış bir şey söyleyebilir. Bu yüzden onu hemen dışlamamalıdır.

5. Hakikati dile getiren bir sözü kimin söylediğine bakmadan onu kabul etmelidir.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ
النَّضْرِ. وحَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ قَبِيصَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ،

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهُ اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ،
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
بِإِذْنِ اللَّهِ – عِصْمَةٌ. ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلَّا قَدْ
مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،

النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ.

كَتَبْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ فَعَلَى الْخَبِيرِ - بِإِذْنِ اللَّهِ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ نَفْعًا، ثُمَّ رَغِبُوا بَعْدَ ذَلِكَ وَرَهِبُوا».

4612/17. Tâbiîn muhaddislerinden Ebü’s-Salt Şüreyh ibni Ubeyd şöyle dedi:

Adamın biri Ömer ibni Abdilazîz’e kader konusunda soru sormak üzere bir mektup yazdı. Ömer ibni Abdilazîz de ona şu cevâbı yazdı:

“İmdi, sana, Allah’a karşı takvâ ve onun emirlerinde îtidâl üzere olmayı, **Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Sünnet’ine ittibâ etmeyi** öğütlerim. Peygamber bir sünnet ortaya koyduktan ve böylece gidilecek yolu gösterdikten sonra, bid’atçilerin din diye ortaya attığı şeyleri terk etmeyi tavsiye ederim. Sana gerekli olan **Sünnet’e yapışmaktır.** Çünkü **Sünnet,** Allah’ın izniyle **seni doğru yoldan sapmaktan ve helâk olmaktan koruyacaktır.**

Sonra şunu da bil ki insanlar dinde olmayan bir şeyi ortaya atmadan önce, Kitap ve Sünnet’te o şeyin kötü olduğu mutlaka belirtilmiştir. Sünnet’i ortaya koyan Allah ve Resûlü, o sünnetin aksine olan şeyin hata, yanılma, ahmaklık ve bir külfet olduğunu bilendir.

Ashâb-ı kirâm kendileri için neyi istemişse, sen de kendin için onu iste! Çünkü onlar nerede durulması gerektiğini bildiler ve orada durdular. Onlar gerçekleri gören bir basîrete sahipti. Onun için kendilerini sınırı aşmaktan alıkoydular. Onlar i’tikàdî hususları bilip anlama konusunda daha salâhiyetli ve içinde bulundukları konum sebebiyle buna daha lâyık idiler.

Ey bid’atçiler! Şâyet sizin gittiğiniz yol doğru ise, o doğruyu siz seleften önce bulmuşsunuz demektir. Ama onlar sizden önce hidâyete eriştiklerine göre, şu hâlde sizin gittiğiniz yol doğru yol değildir.

Şâyet olup biten hâdiseler ashâb-ı kirâmdan sonra meydana gelmiştir diyorsanız, şu hâlde bu bid’atleri onların yolundan ayrılanlar çıkarmıştır.

Hidâyete sizden önce erişmiş olan ashâb-ı kirâm, din konusunda yeteri kadar söz söylemiş ve bilgisizlik hastalığını giderecek kadar konuşmuşlardır. Onların vardıkları çizgiden önce bir yerde durmak söz konusu değildir. Onların çizgisinin ötesinde de yeniden keşfedilecek bir şey yoktur.

Birtakım insanlar, din konusunda ashâb-ı kirâmdan daha azını söylemek sûretiyle haktan uzaklaşmışlar, bazıları da onlardan daha fazlasını söyleyerek hadlerini aşmışlardır.

Selef âlimleri, ifrâta ve tefrîte düşenler arasındaki mûtedil çizgileriyle sırât-ı müstakîm üzeredirler.

Ey bana mektup yazan! Sen bana yazdığın mektupta **kadere îmânı** soruyorsun. Bu konuyu, Allah’ın izniyle, tam adamına sordun. İnsanlar

kader konusunda dinde bulunmayan birçok şey ortaya atmışlardır. Ancak bunların hiçbiri kadere îmândan daha açık, daha net ve anlaşılır değildir.

Câhiliye devrinde bazı kendini bilmezler sözlerinde ve şiirlerinde "kader böyle yaptı" diye kaderden söz ederler ve böylece ellerinden kaçırdıkları nimetler dolayısıyla kendilerini teselli etmeye çalışırlardı. Daha sonra İslâmiyet geldi, kadere îmânı farz kıldı, böylece kader inancını pekiştirdi.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sadece bir-iki hadiste değil, birçok hadiste kader konusundan söz etti. Ashâb-ı kirâm kaderin bir îmân konusu olduğunu Resûl-i Ekrem'den duydu. Onlar, hem onun hayatında, hem de vefâtından sonra kadere îmân ettiler. Rablerine boyun eğerek ve nefislerinin âciz olduğunu kabul ederek şöyle dediler:

"Allah'ın ilminin kuşatmadığı, levh-i mahfûzun yazmadığı ve Cenâb-ı Hakk'ın kaderinin hükmünü icrâ etmediği hiçbir şey yoktur."

Meselenin esası budur. Şunu bir daha belirtelim ki, kadere îmân konusu Allah'ın kitabında açıkça belirtilmiştir; ashâb-ı kirâm da bu inancı orada görüp öğrenmişlerdir.

Ey bid'atçiler! 'Öyleyse Allah, kader inancına aykırı olan şu âyeti niçin indirmiştir? Niçin böyle buyurmuştur?' diye itiraz ediyorsanız, ben de size şunu söylerim:

Sizin okuduğunuz o âyetleri ashâb-ı kirâm da okudu. Onlar o âyetlerden sizin sezmediğiniz mânâları çıkardılar. Sonra da şöyle dediler:

'Allah her şeyi takdir etmiş ve levh-i mahfûzda yazmıştır. Sadece iyilikleri değil, kötülükleri de kaydetmiştir. Allah'ın takdir ettiği şeyler meydana gelecek, dilemediği şeyler olmayacaktır. Biz, kendimize ne fayda ne de zarar verebiliriz.'

Ashâb-ı kirâm, "kadere inandık" diye hiçbir şeyden ellerini çekmediler, sâlih ameller yapmaya, kötü işlerden uzak durmaya çalıştılar."

Açıklamalar

Ömer ibni Abdilazîz'in (v. 101/720) halîfe olduğu yıllarda bir adam ona mektup yazdı ve kendisine kader konusunu anlatmasını istedi. Halîfe de ona yazdığı mektupta kader meselesi hakkında bilgi verdi. İşte bu hadis, halîfenin o şahsa yazdığı cevâbî mektuptan ibarettir.

Burada kader meselesine, asıl konumuz olan "sünnete sarılma" meselesi açısından temas edilmiştir. Çünkü **kader konusu** 17. bâbta müstakil olarak ele alınacak ve orada kaderle ilgili **yirmi** rivâyet zikredilecektir.

Şimdi Ömer ibni Abdilazîz'in sözlerinde geçen bazı ifâdeleri açıklayalım:

“insanlar dinde olmayan bir şeyi ortaya atmadan önce, Kitap ve Sünnet’te o şeyin kötü olduğu mutlaka belirtilmiştir” demek, daha Peygamber aleyhisselâm hayatta iken, o bid’atin kötülüğü hem Kur’ân’da hem de Sünnet’te belirtilmiş ve bid’atten sakınılması tavsiye edilmiştir, demektir.

Ömer ibni Abdilazîz (Allah ona rahmet eylesin), selef-i sâlihîn dediğimiz ashâb-ı kirâmın, yaptıkları her şeyi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden öğrendiklerini belirtmiş ve böylece yaptıkları her şeyin bir esasa dayandığını söylemiştir.

Bu âdil ve âlim halîfe: “Birtakım insanlar, din konusunda ashâb-ı kirâmdan daha azını söylemek sûretiyle haktan uzaklaşmışlar, bazıları da onlardan daha fazlasını söyleyerek hadlerini aşmışlardır” ifâdesiyle şunu söylemektedir:

Ashâb-ı kirâmın inanç esasları konusunda söyledikleri bütün Müslümanlar için yeterlidir. Çünkü onlar sadece lüzumlu olanı açıklamışlar, gereksiz olan hiçbir şeyden söz etmemişlerdir.

Ömer ibni Abdilazîz mektubunda şunu da dile getirmiştir:

Ashâb-ı kirâm, kaderin varlığını kabul etmiş, Allah’ın her şeyi bildiğini ve yönettiğini dile getirmiştir. Onlar kendilerinin âciz olduğunu itiraf etmiş, fakat Allah Teâlâ’nın ilminin her şeyi kuşattığını, bunları Levh-i mahfûza kaydettiğini ve O’nun hükmünün geçmediği hiçbir şeyin bulunmadığını söylemişlerdir.

Burada şu teknik bilgiyi de verelim:

Ömer ibni Abdilazîz (Allah ona rahmet eylesin) tâbiîn neslindendir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, tâbiîn neslini ashâb-ı kirâmdan sonra “en hayırlı nesil” olarak kabul etmiştir. Bu sebeple tâbiînin sözleri dinî kaynaklardan biri kabul edilir, özellikle de hadis ilminde “eser” ve “haber” terimleriyle ifâde edilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar Sünnet’e var güçleriyle sarılmalıdır.

2. Sahâbe ve tâbiînin çizgisinden ayrılmamalıdır.

3. Dinde olmayan bir şeyi, bir bid‘atı ortaya çıkarmamalı, bundan şiddetle kaçınmalıdır.

4. Kaderi inkâr etmek, en kötü bid‘atlerden biridir.

5. Allah’ın ilmi her şeyi kuşatmıştır. Levh-i mahfûzun yazmadığı ve kaderin hükmünü icrâ etmediği hiçbir şey yoktur.

❀

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ،

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهُ اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ».

4613/18. Tâbiîn neslinin ünlü âlimi ve Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın âzatlı kölesi Nâfi‘ şöyle dedi:

Abdullah ibni Ömer’in mektuplaştığı Şamlı bir arkadaşı vardı. Abdullah ibni Ömer ona şöyle yazdı:

“Senin kaderi kabul etmediğini, kader hakkında ileri geri konuştuğunu duydum. Bundan böyle sakın bana bir şey yazma! Zira ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi **‘Ümmetim arasında kaderi inkâr eden kimseler çıkacaktır’** buyururken işittim.”[93]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦١٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَرَّاحِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ يَفْتِنُونَ بِضَلَالَتِهِمْ إِلَّا مَنْ أَوْجَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَحِيمَ».

4614/19. Tâbiîn muhaddislerinden Hâlid el-Hazzâ’ şöyle dedi: Hasan-ı Basrî’ye:

“Ey Ebû Saîd! Âdem gök için mi yoksa yer için mi yaratıldı? Bana söyler misin?” diye sordum.

“Gök için değil yer için yaratıldı” dedi.

“Ya günah işlemeyip o ağaçtan yemeseydi, ne olacaktı?” diye sordum.

“Mutlaka yiyecekti” dedi.

Hasan-ı Basrî’ye:

“Şu âyet-i kerîmeyi bana açıkla, dedim: **Allah’a karşı kimseyi fitneye düşürecek bir güce sahip değilsiniz. Siz ancak ille de cehennemi boylamak isteyenleri fitneye düşürebilirsiniz.**[94]

O da şunu söyledi:

Bu âyetin mânâsı, şeytanlar sadece Allah’ın cehenneme girmesini kararlaştırdığı kimseleri baştan çıkarabilirler, demektir.”[95]

Açıklamalar

Bu iki rivâyet, ashâb ve tâbiînin **kader** anlayışını ortaya koymaktadır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin övdüğü bu iki nesil **hem Kur’ân-ı Kerîm’de, hem de sünnet-i seniyyede kaderin varlığından söz edildiğini görmüş ve kadere inanmışlardır.** Yine onlar, Cenâb-ı Hakk’ın, her şeyi kuşatan ilmiyle, kullarının yapacağı her işi bildiğini ve bunları levh-i mahfûza kader olarak yazdığını kabul etmişlerdir.

Birinci hadisten öğrendiğimize göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, **“Ümmetim arasında kaderi inkâr eden kimseler çıkacaktır”** buyurmuş, kader inkârcıları daha tâbiîn nesli hayatta iken ortaya çıkmıştır. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin gayba dâir verdiği bu haber, onun mûcizelerinden biridir.

İkinci rivâyette, muhaddis Hâlid el-Hazzâ’nın, kendisi gibi tâbiîn neslinden olan ünlü âlim Hasan-ı Basrî’ye kader konusuyla ilgili bazı sorular sorduğunu görüyoruz. Onun bu soruları sormasının iki sebebi olabilir.

Birincisi, Mu’tezile fırkasını kuran ve kaderi ilk inkâr edenlerden biri olan Vâsıl ibni Atâ önceleri Hasan-ı Basrî’nin talebesiydi. Fakat Hasan-ı Basrî

onu, “Büyük günah işleyen kişi (mürtekib-i kebîre) fâsıktır, fâsık ise ne mü’mindir ne de kâfirdir” dediği için ders halkasından çıkardı.

Diğer sebep de muhtemelen şudur: Bazı kimseler Hasan-ı Basrî hazretlerinin kader hakkındaki sözlerini anlamamışlar, bu yüzden de onu “Kaderiyye”den yani kaderi inkâr edenlerden olmakla suçlamışlardır. Anlaşıldığına göre tâbiîn muhaddisi Hâlid el-Hazzâ, Hasan-ı Basrî’nin kader hakkındaki görüşlerinin bilinmesi için ona bu soruları sormuştur.

4614-4626 numaralı rivâyetler arasındaki 13 rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*’da bulunmakta, **bu rivâyetlerin hepsi Hasan-ı Basrî’nin kader hakkındaki görüşlerini** ortaya koymaktadır.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kader konusu hem Kur’ân-ı Kerîm’de hem de hadîs-i şerîflerde geçmektedir.

2. Kadere inanmayanlar İslâm inancının dışına çıkmış kimselerdir.

3. Kadere inanmayanlarla görüşüp konuşmamak gerekir.

❀

٤٦١٥ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ،

قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،
«خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ، وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ».

4615/20. Tâbiîn muhaddisi Hâlid el-Hazzâ şöyle dedi:

“Hasan-ı Basrî, **‘Senin Rabbin zâten onları bunun için yarattı’**[96] âyetini şöyle tefsir etti:

“Allah Teâlâ mü’minleri cennet için, münâfık ve kâfirleri de cehennem için yaratmıştır.”[97]

Bu hadis, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦١٦ - حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، قَالَ:

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ الْجَحِيمَ». مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا

4616/21. Tâbiîn muhaddisi Hâlid el-Hazzâ şöyle dedi:

“Hasan-ı Basrî’ye şu âyetlerin mânâsını sordum:

‘Allah’a karşı kimseyi fitneye düşürecek bir güce sahip değilsiniz. Siz ancak ille de cehennemi boylamak isteyenleri fitneye düşürebilirsiniz.’[98]

Hasan-ı Basrî de şu cevabı verdi:

‘Bu âyetlerin mânâsı, şeytanlar sadece Allah’ın cehenneme girmesini kararlaştırdığı kimseleri baştan çıkarabilir’ demektir.”[99]

Açıklamalar

Allah Teâlâ kullarına doğru yolu da yanlış yolu da göstermiştir. Onların doğru yolda gitmelerini istediğini, yanlış yolda gitmelerine rızâsı bulunmadığını belirtmiştir.

Bununla da kalmamış, doğru yolda gidenlerin cenneti kazanacağını, yanlış yolda gidenlerin de cehennemi boylayacağını bildirmiştir. Şu âyet-i kerîmeler bunu göstermektedir:

“Biz ona iki yolu da gösterdik.”[100]

“Ona hayır ve şer yolunu gösterdik. Artık ister şükreder, ister nankörlük eder.”[101]

Kullarını çok seven Kâinâtın Rabbi, onları cennete özendirmek için, Kur’ân-ı Kerîm’de cennetin güzelliklerinden ve orada bulunan nimetlerin gönül okşayıcılığından söz etmiştir. Diğer yandan onları cehennemden sakındırmak için de, tüyler ürperten tasvirlerle, cehennemin korkunç bir ceza yeri olduğunu belirtmiştir.

Allah Teâlâ cennete gidecekleri iyi işler yapmaya, cehenneme gidecekleri de kötü işler yapmaya mecbur etmemiştir. Kullarına hem akıl hem de irâde vermiştir. Bu sebeple insanlar akıllarını kullanarak iyi yolu da kötü yolu da bulurlar. Sonra da irâdelerini kullanarak iyi veya kötü yoldan birini tercih ederler.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin buyurduğuna göre bize düşen, görevimizi yapmaktır. Allah Teâlâ kimin cennete kimin cehenneme

gideceğini bilir. Bu sebeple sonunda herkes niçin yaratıldı ise onu kolayca elde eder.[102]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kullarına doğru yolu da yanlış yolu da gösteren Allah Teâlâ, onların doğru yolda gitmesini ister, yanlış yolda gitmelerinden hoşnut olmaz.

2. Kul, kendisine verilen akıl ve irâdeyi doğru kullanmalı, Rabbinin hoşnut olduğu işleri yapmalıdır.

❀

٤٦١٧ - حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ،

كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: «لَأَنْ يُسْقَطَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَقُولَ: الْأَمْرُ بِيَدِي».

4617/22. Tâbiîn muhaddislerinden Humeyd et-Tavîl'den rivâyet edildiğine göre Hasan-ı Basrî şöyle derdi:

"Kendi fiillerimi kendim yaratırım demektense, gökyüzünden yere düşmek bence daha iyidir."[103]

Açıklamalar

Olup biten her şeyi sadece Allah Teâlâ yaratır. Ortaya koyduğu işleri kendisinin yarattığını düşünen kimse her şeyi Allah'ın yarattığı gerçeğini inkâr etmiş olur ve kendini yaratıcı yerine koyar.

"Kendi fiillerimi kendim yaratırım" görüşü, daha yaygın ifâdesiyle "Kul fiilinin hâlıkıdır" iddiası, Ehl-i Sünnet inancının karşında yer alan Mu'tezile mezhebinin görüşüdür.

Hasan-ı Basrî hazretleri kaderi inkâr eden bu görüşü son derece tehlikeli bulmuş, bunun yanlış olduğunu çarpıcı bir ifâdeyle anlatmak için de "Böyle bir söz sarfetmektense gökten yere düşmeyi tercih ederim" demiştir.

Çünkü gökten yere düşen kimse canından olur ve sadece dünyasını kaybeder. Buna karşılık 'kendi fiillerimi kendim yaratırım' diyen kimse ise dinden çıkar ve böylece ebedî hayatını perişan eder.

Allah Teâlâ muhtelif âyet-i kerîmelerde: **“Allah her şeyi yaratandır”**[104], **“Allah’tan başka bir yaratıcı var mıdır?”**[105] buyurmuşken “kendi fiillerimi kendim yaratırım” demenin ne kadar yanlış bir ifâde olduğu ortadadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Her şeyi yaratan sadece Allah’tır. Ondan başka yaratıcı yoktur.

2. Kâinâtın Rabbi’nin yüce kudretini görmeyip kendini onun yerine koymak gerçek körlüktür.

❀

٤٦١٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي

الرَّجُلُ: قَاتَلَهُمُ اللَّهُ، كَيْفَ يَكْذِبُونَ عَلَى هَذَا الشَّيْخِ؟

4618/23. Tâbiîn neslinin hadis hâfızlarından Humeyd et-Tavîl şöyle dedi:

“Mekke’de bulunduğumuz günlerde Hasan-ı Basrî oraya geldi. Mekkeli fakihler, benden Hasan-ı Basrî ile görüşmemi ve onun bir gün kendilerine öğüt vermesi için aracılık etmemi istediler. Ben de Hasan-ı Basrî ile görüştüm, ricamı kabul etti. Bunun üzerine Mekkeli fakihler toplandı, Hasan-ı Basrî de onlara bir konuşma yaptı. Ben hayatımda ondan daha güzel konuşan birini görmedim. Bu sırada orada bulunanlardan biri Hasan-ı Basrî’ye:

“Ey Ebû Saîd! Şeytanı kim yarattı?” diye sordu. Hasan-ı Basrî:

“Allah Allah! Yahu, **‘Allah’tan başka bir yaratıcı var mıdır?’**[106] Şeytanı elbette Allah yarattı. Hayrı da o yarattı, şerri de o yarattı” diye cevap verdi.

Bunun üzerine soru soran adam, Hasan-ı Basrî aleyhtarlarını kastederek şunu söyledi:

“Allah kahretsin onları! Bu zât hakkında nasıl da yalan söylüyorlar?”

Açıklamalar

Hasan-ı Basrî aleyhtarları onun da Mu‘tezile mensupları gibi kaderi inkâr ettiğini, ‘şerri Allah yaratmadı’ dediğini ileri sürüyorlardı.

O toplantıda bulunanlardan biri, bu iddianın doğru olup olmadığını öğrenmek için Hasan-ı Basrî’ye:

“Ey Ebû Saîd! Şeytanı kim yarattı?” diye sordu. O da hayrı da şerri de Allah’ın yarattığını söyledi.

Soru soran adam Hasan-ı Basrî’nin Mu‘tezile’nin görüşünü benimsemediğini, kaderi inkâr etmediğini görünce hayrete düştü. Bu büyük âlime iftira edildiğini anladı. Sonra da onun aleyhinde konuşanlara bedduâ etti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âlimlere her devirde iftirâ edilmiş, söylemedikleri sözler kendilerine nispet edilmiştir. Nitekim Hasan-ı Basrî gibi müttakì bir insanın bile kaderi inkâr ettiğini ileri sürmüşlerdir.

2. Her şeyi Allah yaratmıştır. Hayrı da şerri de meleği de şeytanı da yaratan sadece Allah’tır.

3. Bir İslâm âlimi aleyhinde çıkarılan dedikodulara inanmak yerine, bu iddiaları bizzat kendisine sormalıdır.

❀

٤٦١٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
الْمُجْرِمِينَ﴾ [الحجر: ١٢] قَالَ: «اَلشِّرْكُ».

4619/24. Tâbiînin hadis hâfızlarından Humeyd et-Tavîl şöyle dedi:

Hasan-ı Basrî’ye:

“Biz de onu kâfirlerin kalplerine işte böyle sokarız”[107] âyetinde geçen “kalplere sokulan şey”in ne olduğu soruldu. O da:

“O şirktir” diye cevap verdi.[108]

Açıklamalar

Kâinatta olan her şey Allah Teâlâ’nın takdiriyle olur. Mü’minin inanması ve doğru yolu bulması da Allah’ın takdiriyledir; müşrikin, Allah’ın bir dengi, ortağı, eşi ve benzerinin bulunduğuna inanması da Allah’ın takdiriyledir. Bununla beraber kulun hiçbir şey yapma gücü ve irâdesi olmadığını söylemek yanlış bir iddiâdır.

Çünkü Allah Teâlâ ezelî ilmiyle kimin inanacağını, kimin inkâr edeceğini bilir. Bu sebeple de mü’minlerin kalbine îmânı, günahkâr olduklarını ‘takdir’ ettiği kimselerin kalbine de **şirk**i sokar. Şirk günahkârların kalbine sokulduğu için, onların bu inkârcılığı îmân etmelerine engel olur. Burada Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça geçen **“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir”**[109] şeklindeki âyet-i kerîmeleri hatırlamalı ve tıpkı Peygamber Efendimiz gibi şu duâyı sık sık tekrarlamalıdır:

“Ey kalpleri hâlden hâle çeviren Allahım! Benim kalbimi dininden ayırma!”[110]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minin inanması ve kâfirin inkâr etmesi Allah Teâlâ’nın takdiriyledir.

2. Allah Teâlâ ezelî ilmiyle mü’minin inanacağını bildiği için onun kalbine îmânı, kâfirin inkâr edeceğini bildiği için de onun kalbine şirki sokmuştur.

3. Mü’min olarak yaşayıp mü’min olarak ölmek için Allah Teâlâ’ya duâ etmelidir.

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا كَثِيرٍ، عَنْ سُفْيَانَ،

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ ﴿بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ [سبأ: ٥٤]، قَالَ: «بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ».

4620/25. Tâbiîn neslinden Ubeyd es-Sayyid'in naklettiğine göre, Hasan-ı Basrî'ye:

"Artık onlarla arzu ettikleri şey arasına bir perde çekilmiştir"[111] âyet-i kerîmesinin mânâsını sordular.

O da şu cevabı verdi:

"Onlarla îmân arasına bir perde çekilmiştir" demektir.[112]

Açıklamalar

Hasan-ı Basrî'ye sorulan âyet-i kerîmede, kâfirlerin âhirette arzu ettikleri şeylerden söz edilmektedir. Onlar âhiretin gerçek olduğunu görünce, dünyadaki iddialarının yanlış olduğunu anlayacaklar, bunun üzerine Allah'a îmân etmeye kalkacaklar ve böylece cehennemden kurtulmayı, cennete girmeyi veya yeniden dünyaya gönderilip orada iyi ameller yaparak cenneti kazanmayı isteyeceklerdir. Fakat iş işten geçmiş olduğu için bu temenniler onlara fayda vermeyecektir. Sebe' sûresinin, yukarıda zikredilen 54. âyetinden önceki 51-53. âyetlerinde onların durumu ve temennileri şöyle anlatılmaktadır:

"Can derdine düştükleri zaman onları bir görsen! Kaçacak hiçbir yer yoktur; azâbın çok yakınında yakalanmışlardır. 'Ona îmân ettik' demektedirler. Ama dünyadan o kadar uzaklaşmışken îmâna kavuşabilmek ne mümkün? Oysa daha önce hakkı inkâr etmişlerdi; o zaman gayb âlemi hakkında uzaktan uzağa atıp tutuyorlardı."

Hasan-ı Basrî kendisine sorulan soruya verdiği cevapta şunu söylemektedir: O kâfirlerle arzu ettikleri şeyler arasına, Allah'ın onlar hakkında yazdığı **kader** girmiştir. Çünkü onlar dünyada iken Allah'ı ve gaybı inkâr ediyorlardı.

Diğer bir söyleyişle, Allah Teâlâ o kâfirlerin dünyada küfre düşeceklerini bildiği için, kaderlerini böyle yazdı.

Hasan-ı Basrî bu açıklamasıyla, Mu'tezile'nin aksine, şerri de Allah'ın yarattığını belirtmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kâfirler dünyada iken Allah'ı ve âhireti inkâr etmiş, kaderi onun yarattığını kabul etmemişlerdi.

2. Âhirette gerçekle yüz yüze kalınca îmân etmeye kalkacaklar, fakat bu onlara fayda vermeyecektir.

3. Kâfirlerin kaderi, arzu ettikleri şeylere kavuşmalarına engel teşkil edecektir.

❀

٤٦٢١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمٌ،

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنِ الْحَسَنِ؟ قَالَ: قُلْتُ: «إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَى الْحَسَنِ كَثِيرًا».

4621/26. Hadis hâfızı Abdullah ibni Avn şöyle dedi:

Şam'da (Dımaşk) yürüyordum. Arkamdan bir adam seslendi. Dönüp baktım, meğer tâbiîn âlimi Recâ bin Hayve imiş. Bana:

"Ey İbni Avn! Bazı kimseler Hasan-ı Basrî'nin kaderi inkâr ettiğini söylüyorlar. Bu da ne demek oluyor?" diye sordu. Ben de:

"Onlar Hasan-ı Basrî'ye çok iftira ediyorlar" dedim.

Bu hadis 4626. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٢ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ:

سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: «كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا؟». فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

4622/27. Tâbiîn neslinin hadis âlimlerinden Eyyûb es-Sahtiyânî şöyle dedi:

“Hasan-ı Basrî’ye iki kısım insan iftira etmiştir.

Birinciler, kaderi inkâr edenlerdir. Onlar Hasan-ı Basrî’den kaderi inkâr eden görüşler nakletmek sûretiyle kendi görüşlerini benimsetmeye çalışırlar.

İkinciler ise kalblerinde Hasan-ı Basrî’ye düşmanlık ve kin olan kimselerdir. Bunlar ‘Hasan şöyle demedi mi? Hasan böyle demedi mi?’ diyerek söylemediği sözleri ona nisbet ederler.”[113]

Bu hadis 4626. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٣ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، أَنَّ يَحْيَى بْنَ كَثِيرٍ الْعَنْبَرِيَّ، حَدَّثَهُمْ قَالَ:

كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ يَقُولُ لَنَا: يَا فِتْيَانُ: «لَا تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ، فَإِنَّهُ كَانَ رَأْيُهُ السُّنَّةَ وَالصَّوَابَ».

4623/28. Basralı Hadis hâfızı Kurre bin Hâlid şöyle derdi:

“Gençler! **Hasan-ı Basrî’nin kaderi inkâr edenlerden olduğu iddiasına aldanmayınız.** Şunu iyi bilin ki **Hasan-ı Basrî’nin görüşü Sünnet’ten ibaretti**; o bu konuda doğru olan görüşe sahipti.”

Bu hadis 4626. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا خَرَجَتْ لَا تُحْمَلُ».

4624/29. Basralı hadis hâfızı Abdullah ibni Avn şöyle dedi:

Şâyet biz, Hasan-ı Basrî’nin kader hakkında söylediği fakat sonradan vaçgeçtiği hatalı bir sözünün çok uzak yerlere yayıldığını bilsek, onun bu

sözden döndüğüne dair mektup yazar ve bunu şâhitlerle ispat etmeye çalışırdık. Fakat bizim kanaatimiz şudur ki Hasan-ı Basrî yanlış anlaşılan o sözü, halk arasında yayıldığı mânâda söylememiştir (Onu duyanlar yanlış anlamış ve kendisini suçlamışlardır).

Bu hadis 4626. hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ لِي الْحَسَنُ: «مَا أَنَا بِعَائِدٍ إِلَى شَيْءٍ مِنْهُ أَبَدًا».

4625/30. Tâbiîn neslinin hadis âlimlerinden Eyyûb es-Sahtiyânî şöyle dedi:

"Hasan-ı Basrî bana: 'Bundan sonra ben, kader konusunda insanların yanlış anlayabileceği bir sözü kesinlikle ağzıma almam!' demiştir."

Bu hadis 4626. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٦ - حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عُثْمَانَ الْبَتِّيِّ، قَالَ: «مَا فَسَّرَ الْحَسَنُ آيَةً قَطُّ إِلَّا عَنِ الْإِثْبَاتِ».

4626/31. Basralı tâbiîn âlimi Osman el-Bettî şöyle dedi:

"Hasan-ı Basrî kaderle ilgili bir âyeti tefsir etmişse, onu mutlaka kaderin varlığını ve ona îmânı ifâde edecek şekilde tefsir etmiştir."

Açıklamalar

Tâbiîn neslinin en faziletli âlimlerinden biri kabul edilen Hasan-ı Basrî (Allah ona rahmet eylesin), derin bir tefekküre ve mânevî tecrübeye sahipti.

Onu yakından tanıyan çağdaşları ve kendisinden sonra yaşayan âlimler, Hasan-ı Basrî'nin takvâ ehli, sağlam bir inanca sahip ve ibadete çok düşkün bir İslâm âlimi olduğunu ifâde etmişlerdir.

Bu bilge insan, hikmetli sözleriyle insanları etkilerdi. Hz. Hüseyin'in torunu Muhammed el-Bâkır (v. 114/733) onun sözlerinin peygamberlerin sözlerine benzediğini belirtirdi.[114]

Hasan-ı Basrî her yerde her sözü söylemezdi. Evindeki özel meclisinde zühd konularına dair sohbet ederdi. Mesciddeki ilim halkalarında ise hadis,

fıkıh, Kur’ân ilimleri ve benzeri konularda açıklamalar yapardı.

Hasan-ı Basrî çok sevilen ve sayılan bir âlimdi. Kaderi inkâr edenler, kendi görüşlerinin geniş kitleler tarafından benimsenmesi için, fikirlerini Hasan-ı Basrî’ye söyletmeye çalışırlardı. Böylece onun da kaderi kabul etmediğini iddia ederlerdi.

Öte yandan bu zâhid âlimi sevmeyenler onu gözden düşürmeye çalışırlar ve “Bakın, Hasan-ı Basrî de böyle dedi” diyerek, onun söylemediği sözleri kendisine nisbet ederlerdi.

Hâlbuki o, halkın sorduğu sorulara Kitap ve Sünnet’e göre cevap verir, her konuda ashâb-ı kirâmı kendisine örnek alırdı. Ashâb-ı güzîni çok sever, onların hayatına özlem duyardı. Sahâbe efendilerimizin İslâmiyet’i derin bir vecdle yaşadığını anlatmak için şöyle derdi:

“Ben yetmiş Bedir gazisine yetiştim. Onlar çoğunlukla yünden yapılmış elbise giyerlerdi. Siz onları görseydiniz, ‘bunlar deli’ derdiniz. Onlar da sizin iyilerinizi görselerdi, ‘yeryüzünde ahlâk kalmamış’ derlerdi. Kötülerinizi görselerdi, onların hesap gününe inanmadıklarını söylerlerdi.”[115]

Hasan-ı Basrî’nin ilim meclislerinde her seviyeden insan bulunurdu. Bazıları onun kader hakkındaki açıklamalarını gereği gibi anlayamaz, bu yüzden de onun düşüncelerini yanlış aksettirirlerdi.

Hasan-ı Basrî’nin kader hakkında söylediği bazı görüşlerinden daha sonra vazgeçtiği de söylenmektedir.

İmâm Ebû Dâvûd, ‘Sünnet’e Yapışma’ konusunda, tâbiîn neslinin en tanınmış âlimi olduğu ve kader konusunda önemli açıklamalar yaptığı için Hasan-ı Basrî hazretleriyle ilgili **on üç görüş** nakletmiştir. Böylece onun Ehl-i Sünnet ve’l-cemâat çizgisinde yani ashâb-ı kirâmın izinde yürüyen bir âlim olduğunu, kaderle ilgili olarak da ashâb-ı güzînden farklı bir görüşe sahip olmadığını göstermiştir.

Kader konusu ileride, kader bahsinde ele alınacaktır.

Hasan-ı Basrî ve kader denince, ona nispet edilen *Kader Risâlesi* hatıra gelmektedir. Ona ait olduğu konusunda kesin bilgi bulunmayan bu risâle birçok kişi tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Bu eser hakkında fikir sahibi olmak isteyen okuyucularıma, onun Prof. Dr. Faruk Beşer tarafından yapılan *Kader Meselesi ve Hasan Basri’nin Kader Risalesi Metni ve Tercümesi* adlı tercümesini ve kader konusundaki araştırmasını tavsiye ederim.[116]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hasan-ı Basrî Ehl-i Sünnet görüşünü benimseyen bir âlimdi; kadere inanırdı.

2. Kaderi inkâr edenler, kendilerinin bozuk fikirlerini halka benimsetmek için onları Hasan-ı Basrî'nin fikirleriymiş gibi yaymaya çalışırlardı.

3. Hasan-ı Basrî'yi sevmeyenler de onun söylemediği sözleri o söylemiş gibi gösterir, böylece kendisini müminlerin gözünden düşürmeye çalışırlardı.

---

[83]. *Sünen-i Ebî Davûd*'un bazı nüshalarında böyle bir bâb başlığı yoktur. Bazı nüshalarda ise bu bâbın adı "Bâbü men de'â ile's-sünne" veya "Bâbü lüzûmi's-sünne" şeklinde geçmektedir.

[84]. Müslim, İlim 16, nr. 2674; Tirmizî, İlim 15, nr. 2674; İbni Mâce, Mukaddime 14, nr. 206.

[85]. Buhârî, Cihâd 102, nr. 2942, Fezâilü ashâbi'n-nebî 9, nr. 3701, Megâzî 38, nr. 4210; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 34, nr. 2406.

[86]. Müslim, Zikir 86, 87, nr. 2732.

[87]. Buhârî, İ'tisâm 3, nr. 7289; Müslim, Fezâil 132, nr. 2358.

[88]. Müslim, Hac 412, nr. 1337. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Menâsik 1; Tirmizî, Hac 5, Tefsîr 5/15; Nesâî, Menâsik 1, nr. 2619; İbni Mâce, Menâsik 2, nr. 2885.

[89]. Mâide 5/101.

[90]. Bakara 2/67-73.

[91]. Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.

[92]. **Musannifimiz Ebû Dâvûd'un hadisin devamında verdiği teknik bilgi her okuyucuyu ilgilendirmeyeceğinden onu buraya alıyoruz.**

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي هَذَا الْحَدِيثِ: وَلَا يُثْبِتُكَ ذَلِكَ عَنْهُ، مَكَانَ: يُثْبِتُكَ. وَقَالَ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ: الْمُشْبِهَاتِ، مَكَانَ: الْمُشْتَهِرَاتِ، وَقَالَ: لَا يُثْبِتُكَ، مَا أَرَادَ بِهَذِهِ الْكَلِمَةِ؟ صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ: الْمُشْبِهَاتِ، مَكَانَ: الْمُشْتَهِرَاتِ، وَقَالَ: لَا يُثْبِتُكَ،

Ebû Dâvûd şöyle dedi: Bu hadisi Ma'mer ibni Râşid'den Zührî de rivâyet etmiştir. Ma'mer, bu hadisteki, "Âlimin o gerçek dışı sözü, seni o âlimden uzaklaştırmasın" anlamındaki 've lâ yüsniyenneke zâlike anhü' ifadesinin yerinde 've lâ yün'iyenneke zâlike anhü' ifadesinin bulunduğunu söyledi. Sâlih ibni Keysân da (yine) Zührî'den rivâyetle hadisteki "el-müştehirât" kelimesinin yerinde "el-müşebbihât" kelimesinin bulunduğunu söyledi ve

(bir önceki kelimeyi de yine Zührî'den) tıpkı Ukayl gibi "ve lâ yüsniyenneke" şeklinde rivâyet etti. İbn İshâk Zührî'nin (yukarıdaki "belâ ictenib min kelâmi'l-hakîm..." cümlesi yerine şöyle dediğini rivâyet etti: Evet (âlimin bazen hakikate aykırı söz söylediği bir gerçektir), âlimin bazı sözlerini (din esaslarına aykırı bularak) yadırgarsın da 'Adam bununla ne demek istedi!' diye söylenirsin."

[93]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[94]. Sâffât 37/162-163.

[95]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[96]. Hûd 11/119.

[97]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[98]. Sâffât 37/162-163.

[99]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[100]. Beled 90/10.

[101]. İnsan 76/3.

[102]. Buhârî, Cenâiz 82, nr. 1362, Kader 2, nr. 6596, Tevhîd 54, nr. 7551; Müslim, Kader 7-9, nr. 2647-2649.

[103]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[104]. Zümer 39/62; En`âm 6/102; Ra`d 13/16; Mü'min 40/62.

[105]. Fâtır 35/3.

[106]. Fâtır 35/3. Hasan-ı Basrî hazretleri, adamın sorusuna bu âyet-i kerîmeyi okuyarak cevap vermiştir.

[107]. Hicr 15/12.

[108]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[109]. Bakara 2/7; Nisâ 4/155; En'âm 6/25; A'râf 7/101; Tevbe 9/93; Yûnus 10/74; İsrâ 17/76; Kehf 18/57; Rûm 30/59.

[110]. Tirmizî, Kader 7, nr. 2140, Daavât 90, 124, nr. 3522, 3587.

[111]. Sebe' 34/54.

[112]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[113]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[114]. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 147.

[115]. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 134.

[116]. Prof. Dr. Faruk Beşer, *Kader Meselesi ve Hasan Basri'nin Kader Risalesi Metni ve Tercümesi*, İstanbul 2015.

بَابٌ فِي التَّفْضِيلِ

8. ASHÂBIN BİRBİRİNE ÜSTÜNLÜĞÜ

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ،

النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نُفَاضِلُ بَيْنَهُمْ».

4627/32. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Biz, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem zamanında: ‘Hiç kimseyi Ebû Bekir’e denk tutmayız; Ebû Bekir’den sonra Ömer, sonra da Osman gelir’ derdik. Sonra diğer sahâbîleri fazilet bakımından birbiriyle mukayese etmezdik.”[117]

Bu hadis 4631. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ:

كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي حَيِّ: «أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ».

4628/33. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem henüz hayattayken biz şöyle derdik:

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden sonra onun ümmetinin en faziletlisi önce Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır. Allah hepsinden razı olsun.”[118]

Bu hadis 4631. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

أَبُو يَعْلَى، ٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ

الْمُسْلِمِينَ». فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

4629/34. Hz. Ali’nin oğlu Muhammed ibni’l-Hanefiyye[119] şöyle dedi:

Babama:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden sonra en hayırlı insan kimdir?” diye sordum.

“Ebû Bekir” dedi.

“Sonra kim?” dedim.

“Sonra Ömer” dedi.

Muhammed ibni’l-Hanefiyye sözüne şöyle devam etti:

‘Sonra kim?’ dersem, ‘Osman’ der korkusuyla soru sormaya çekindim de:

“Daha sonra da sensin, değil mi babacığım?” diye sordum. Bu soruma:

“Ben sadece Müslümanlar’dan bir kimseyim” cevabını verdi.[120]

Bu hadis 4631. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٣٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي الْفِرْيَابِيَّ، قَالَ:

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَمَلٌ إِلَى السَّمَاءِ».

4630/35. Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Süfyân es-Sevrî şöyle dedi:

“Her kim Ali radıyallahu anh, hilâfet makamına Ebû Bekir ve Ömer radıyallahu anhümâdan daha lâyıktı diye iddia ederse, o kimse Ebû Bekir’i, Ömer’i, bütün muhâcirîn ve ensârı hatalı davranmakla suçlamış olur ki bu kanaati yüzünden o kimsenin sâlih amellerinin kabul edilip göğe yükseleceğini zannetmiyorum.”[121]

Bu hadis 4631. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

قَالَ: ٤٦٢٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ».

4631/36. Tebe-i tâbiîn âlimlerinden Süfyân es-Sevrî şöyle dedi:

“Halîfeler beş tanedir: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ömer ibni Abdilaziz. Allah hepsinden râzı olsun.”[122]

Açıklamalar

Allah katında kimin daha hayırlı olduğunun ölçüleri ya âyet-i kerîme veya hadîs-i şerîflerle bildirilmiştir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ileride anlaşmazlıklar çıkacağını haber vermiş, o dönemde yaşayacak olan ümmetinin kendi Sünnet’ine ve doğru yoldan ayrılmayan Hulefâ-i Râşidîn’in sünnetine sımsıkı sarılmasını tavsiye buyurmuştu.[123] Ashâb-ı kirâm efendilerimiz de böylece en hayırlı ve faziletli insanların kimler olduğunu öğrenmişti.

Konumuzun ilk iki hadisinde Abdullah ibni Ömer'in Hulefâ-i Râşidîn'den sadece ilk üçünün adını saydığını gördük. Onun bu rivâyetlerde Hz. Ali radıyallahu anhın adını vermemesi, ona karşı olduğunu göstermez. Zira İbni Ömer hiçbir zaman Hz. Ali'ye karşı bir tavır takınmamıştır.

Sünen-i Ebî Dâvûd'un ilk şârihi muhaddis Hattâbî'nin de (v. 388/998) söylediği gibi, İbn Ömer bu ifâdesiyle, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin önemli konularda kendileriyle sık sık istişâre ettiği büyük sahâbîleri kastetmiştir. Bilindiği üzere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin zamanında Hz. Ali çok gençti; ilk üç halîfeye nispetle tecrübesi daha azdı.

Abdullah ibni Ömer'in 4627 numaralı hadiste belirttiği üzere ashâb-ı kirâm, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e Hz. Osman'ı da ilâve ederek, bu üç sahâbînin Resûlullah'tan sonra en faziletli üç kişi olduklarını kabul ederlerdi. Hz. Osman ile Hz. Ali'den hangisinin fazilet bakımından diğerine üstün olduğu hususu ise tartışılmıştır.

Selef ulemâsının büyük çoğunluğu Osman radıyallahu anhın daha faziletli olduğunu, Kûfelilerin çoğunluğu ise Ali radıyallahu anhın daha faziletli olduğunu kabul etmişlerdir.

Ehl-i Sünnet âlimleri fazilet bakımından önce Ebû Bekir radıyallahu anhın, sonra Ömer radıyallahu anhın geldiğini kabul etmişlerdir.

Konumuzun son iki rivâyetinde Hulefâ-i Râşidîn hakkındaki görüşlerini okuduğumuz Süfyân-ı Sevrî'ye:

"Halîfelerden hangisinin daha üstün olduğu hususunda sen ne diyorsun?" diye sordular. O da şu cevabı verdi:

"Ehl-i Sünnet'e mensup Kûfeliler onları **Ebû Bekir, Ömer, Ali, Osman** şeklinde sıralar. Basralı sünnîler ise **Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali** şeklinde sıralar." Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî'ye:

"Peki, sen hangi sıralamayı kabul ediyorsun?" diye sordular. O da:

"Ben Kûfeliyim" diye cevap verdi.

Hattâbî bu konuda Süfyân-ı Sevrî'nin iki görüşü bulunduğunu, son görüşünde **Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali** sıralamasını tercih ettiğini söylemektedir.

Daha sonra gelen âlimlerin görüşlerini şöyle sıralayabiliriz:

Ebû Bekir radıyallahu anh, sahâbîlik açısından üstündür.

Ali radıyallahu anh Resûlullah'a akrabalık açısından üstündür.

Bazı âlimler bu iki sahâbînin hiçbirini ötekine üstün tutmamıştır.

Bazıları da Ebû Bekir daha hayırlıdır, Ali ise daha faziletlidir diyerek dengeyi sağlamayı uygun bulmuşlardır.

4629 numaralı rivâyette görüldüğü üzere Ali radıyallahu anh, oğlu Muhammed ibni'l-Hanefiyye'nin sorularına cevap verirken, üstünlük konusunda herhangi bir iddiada bulunmamıştır. Zaten diğer halîfelerin de böyle bir düşüncesi olmamıştır.

Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat ulemâsı bu konudaki tereddütleri ortadan kaldırmak için halîfelik sırasını esas almışlardır.

Konumuzun son rivâyetinde, ünlü İslâm âlimi Süfyân-ı Sevrî'nin şöyle dediğini okuduk:

"Halîfeler beş tanedir: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ömer ibni Abdil-azîz."

Süfyân-ı Sevrî **halîfelerin beş tane** olduğunu söylerken, Allah'ın emirlerini hakkıyla yerine getiren, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetini aynen uygulayan halîfeleri kastetmiştir. İşte bu sebeple İslâm âlimleri, Ömer ibni Abdilazîz'in sünnete bağlılığını dikkate alarak Hulefâ-i Râşidîn'in beş tane olduğunu söylemişlerdir.

4629 numaralı hadisle ilgili olarak şu bilgiyi de vermek uygun olacaktır: Muhammed ibni'l-Hanefiyye, babasına: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden sonra en hayırlı insan kimdir?" diye sorduğu zaman henüz çok gençti ve babasının Hz. Osman'dan daha faziletli olduğuna inanıyordu. Derin tevâzuunu bildiği babasının: "Ömer'den sonra en faziletli insan kim?" sorusuna "Osman" diye cevap vereceğini tahmin ediyordu. Böyle bir cevap almaktan korktuğu için ona: "Hz. Ömer'den sonra en hayırlı insan sensin, değil mi babacığım?" diye sormuştu. Hz. Ali'nin ona: "Ben sadece Müslümanlar'dan bir kimseyim" diye cevap vermesi, onun ne kadar yüksek tevâzuya sahip olduğunu göstermektedir.

Sünen-i İbni Mâce'nin ilk bölümü olan Mukaddime'nin 93-121. hadislerinde, dört halîfeden her birinin faziletleriyle ilgili rivâyetler bir araya getirilmiştir.

İmâm Ebû Dâvûd'un dört halifeyle ilgili hadisleri neden "Ashâbın Birbirine Üstünlüğü" başlığı altında zikrettiği sorulabilir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanlar'a, aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman kendisinin ve doğru yolda olan **Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine** sımsıkı sarılmalarını tavsiye buyurduğu için[124], müellifimiz hem dört halîfenin değerini, hem de onlardan hangisinin daha üstün olduğunu bu bahiste göstermek istemiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın belirttiğine göre, ashâb-ı kirâm daha Resûlullah'ın sağlığında ilk üç halîfeyi fazilet bakımından Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman radıyallahu anhüm şeklinde sıralamışlardır.

2. Bu sıralamayı Hz. Ali de kabul etmiştir.

3. Ehl-i Sünnet âlimleri, dört halîfeden hangisinin daha faziletli olduğu konusundaki tereddütleri ortadan kaldırmak için onların halîfelik sırasını esas almışlardır.

4. Pek seçkin bir insan olan Ömer ibni Abdülazîz, İslâm âlimleri tarafından Hulefâ-i Râşidîn'in beşincisi olarak kabul edilmiştir.

---

[117]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 4, 7, nr. 3655, 3697.

[118]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[119]. Hz. Ali'nin oğlu Muhammed ibni'l-Hanefiyye, annesi Benî Hanîf kabilesinden olduğu için Muhammed ibni'l-Hanefiyye diye tanınmıştır.

[120]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, nr. 3671.

[121]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[122]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[123]. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizi, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43.

[124]. Ebû Dâvûd, Sünnet 5, nr. 4607; Tirmizi, İlim 16, nr. 2676; İbni Mâce, Mukaddime 6, nr. 43.

بَابٌ فِي الْخُلَفَاءِ

9. HALÎFELER

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ
مِنْ كِتَابِهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ
مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ،
مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: «كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ:
«لَا تُقْسِمْ».

4632/27. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle derdi:

“Bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına geldi ve şunları söyledi:

‘Yâ Resûlallah! Ben bu gece rüyamda yağ ve bal yağdıran bir bulut gördüm. İnsanların yağan o yağ ve baldan avuç avuç aldığını da gördüm. Kimi az, kimi de çok alıyordu. Bir de gökten yere uzanan bir ip gördüm. Yâ Resûlallah! Senin bu ipi tutup yükseldiğini, sonra bir başka adamın o ipi tutup yükseldiğini, daha sonra da bir başkasının o ipi tutup yükseldiğini gördüm. Ondan sonra ipi bir başka adam tuttu fakat ip koptu. Sonra ipi eklediler, o da yükseldi.’

Ebû Bekir radıyallahu anh:

‘Yâ Resûlallah! Anam, babam sana kurban olsun. Bana müsaade buyur da bu rüyayı ben tâbir edeyim’ dedi. Resûl-i Ekrem de:

‘Haydi, tâbir et!’ buyurdu. Ebû Bekir radıyallahu anh şunları söyledi:

‘Bu zâtın gördüğü bulut İslâm’ın bulutudur. O buluttan yağan yağ ve bal ise Kur’ân’dır. Onun yumuşaklığı ve lezzetidir. Yağ ve baldan çok ve az avuçlayanlara gelince, bunlar Kur’ân’dan çok veya az istifâde edenlerdir. Gökten yere uzanan ip, senin üzerinde bulunduğun hak ve adâlet ipidir. Sen onu tutuyorsun, Allah da seni yükseltiyor. Senden sonra o ipi bir başkası tutacak, Allah onu da yükseltecek. Sonra bir başka adam onu tutacak, o da yükselecek. Ondan sonra bu ipi bir başkası tutacak fakat ip kopacak. İpi ekleyecekler, o adam da yükselecek. Yâ Resûlallah! Bu tâbirimde isabet mi ettim, yoksa hata mı ettim, bana söyle!’

O zaman Resûl-i Ekrem radıyallahu anh:

‘Bazısında isabet ettin, bazısında yanıldın’ buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir:

‘Yâ Resûlallah! Nerede hata ettiğimi Allah aşkına bana söyle!’ dedi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de:

‘Allah adına ant vererek ısrar etme!’ buyurdu.[125]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،

مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ قَالَ: فَأَبَى أَنْ يُخْبِرَهُ.

4633/38. Tâbiîn âlimi Ubeydullah ibni Abdillah ibni Utbe bin Mes‘ûd bu kıssayı Abdullah ibni Abbâs’dan başka bir senedle rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre İbni Abbas şöyle dedi:

“Resûl-i Ekrem, Ebû Bekir’e hata ettiği şeyi söylemek istemedi.”

Açıklamalar

İki Cihân Güneşi Efendimiz sabah namazını kıldırdıktan sonra ashâbına: “İçinizde rüya gören var mı?” diye sorardı. Rüya gören varsa onu dinler, sonra da rüyasını tâbir ederdi. Hadis kitaplarımızdaki “Ta‘bîr” veya “Rü’yâ” bölümlerinde bunun çeşitli örnekleri bulunmaktadır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu âdetini bilen bir sahâbî, bir gün Fahr-i Kâinât’ın huzûruna gelerek rüyasını anlatmıştı.

Bu rivâyette dikkatimizi çeken hususlardan biri şudur:

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir tarafından yapılan yorumun bir kısmını isabetli, bir kısmını hatalı buldu. Fakat Ebû Bekir radıyallahu anhın ısrar etmesine rağmen, ona nerede yanıldığını belirtmedi. Bu durum hadis şârihlerini pek meşgul etmiştir.

Aralarında İbn Kuteybe (v. 276/889) gibi İslâmî konularda söz sahibi olan bazı âlimler, Hz. Ebû Bekir’in hatasının, Resûl-i Ekrem emretmeden rüyayı yorumlamak istemesi olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu görüş genellikle kabul görmemiştir. Zira Ebû Bekir radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden izin aldıktan sonra yorum yapmıştır.

Bazılarına göre:

Yağ ile bal iki ayrı şey olduğu hâlde, Hz. Ebû Bekir onları Kur’ân diye tâbir etmiştir. Onun yanıldığı husus budur. Kur’ân’ın yumuşaklığı ve lezzetiyle tefsir ettiği ise sadece baldır. Hâlbuki yağı sünnet diye yorumlamalı, buluttan yağan şeyi de Kur’ân ve Sünnet diye tâbir etmeliydi.

Bazılarına göre ise:

Ebû Bekir radıyallahu anh, **kopan ipin kimin için bağlandığı ve semâya kimin çıktığını** belirtmediği için tâbiri noksan olmuştur. Hâlbuki elinde hak ve adâlet ipi kopan şahıs **Osman** radıyallahu anhdır. Onun elinde ip kopmuş yani şehid edilmiştir. İp bağlandıktan sonra yükselecek olan o değil, ondan sonra gelen Ali radıyallahu anhdır. Hz. Osman'ın elinde ip koptuktan yani zorla hilâfetten el çektirilip şehid edildikten sonra yine onun yükseldiğini söylemek doğru değildir.

Hadiste dikkatimizi çeken önemli bir husus da şudur: Ebû Bekir radıyallahu anh, nerede hata ettiğini söylemesi için Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme yemin vermiş fakat Allah'ın Elçisi, onun rüya yorumunda hata ettiği noktaları belirtmemiştir.

Bunun sebebi şudur: Şâyet Fahr-i Kâinât Efendimiz, kendisinden sonra hangi halîfelerin o ipe yapışacağını ve ipin kimin elinde kopacağını söyleseydi, ileride ne zaman fitne çıkacağını da haber vermiş olacaktı. Bu da Müslümanlar'ı huzursuz ve tedirgin edecekti. Nitekim Ömer radıyallahu anh, Peygamber aleyhisselâmın bazı sırlarını paylaşan Huzeyfe bin Yemân radıyallahu anha (v. 36/656), kendi zamanında fitne kapısının açılıp açılmayacağını' sormuş, o da bu kapının onun döneminde açılmayacağını söylemişti.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Rüya tâbir edenler doğru yorum da yapabilir hata da edebilir.

2. Rüyayı, rüya tâbir etmesini bilen kimselere yorumlatmalıdır. Zira rüya tâbirini bilenler, rüyaların yorumlandığı gibi çıkacağını da bilir ve rüya tâbir ederken dikkatli davranırlar.

3. Bu rüyada, ilk iki halîfe zamanında fitne ve kargaşanın çıkmayacağına, daha sonraki dönemlerde ortalığın karışacağına işaret edilmektedir.

4. Allah'ın adı anılarak ant verildiği zaman, bunun gereği yapılmalıdır. Fakat bu tür bir yeminin gereğini yapmak insanların zararına olacaksa, o takdirde Allah'ın adını vererek ısrar etmekten vazgeçmelidir.

❀

٤٦٢٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا الْأَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

4634/39. Ebû Bekre Nüfey‘ ibni Hâris es-Sekafî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir gün ashâbına:

“Bugün kim rüya gördü?” diye sordu. Bir zât:

“Ben gördüm” diye söze başladı ve şöyle devam etti: “Gökyüzünden terâzi gibi bir şey indi. Sen Ebû Bekir ile beraber tartıldın; Ebû Bekir’den ağır geldin. Ömer ile Ebû Bekir tartıldı, Ebû Bekir daha ağır geldi. Ömer ile Osman tartıldı, Ömer daha ağır geldi. Sonra da terâzi göğe kaldırıldı.” Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yüzünde hoşnutsuzluk ve üzüntü emâreleri gördük.[126]

Bu hadis 4637. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَعْنِي فَسَاءَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: «خِلَافَةُ نُبُوَّةٍ، ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ».

4635/40. Ebû Bekre Nüfey‘ ibni Hâris es-Sekafî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir gün ashâbına:

“Bu gece hanginiz rüya gördü?” diye sordu.

Sonra Ebû Bekre radıyallahu anh, hadisi bir önceki hadis gibi rivâyet etti. Fakat bir önceki hadiste söylediği gibi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yüzünde hoşnutsuzluk görüldüğünü belirtmedi. Ama onun yerine şunu söyledi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu duruma üzüldü ve şöyle buyurdu:

“Bu gördüğün rüya, Peygamber sünnetine uygun halîfeliktir. Allah Teâlâ ondan sonra dilediğine saltanat verecektir.”[127]

Bu hadis 4637. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ
شِهَابٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ،

يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

4636/41. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu rivâyet ederdi:

“Bu gece sâlih bir kimse bir rüya gördü. Bu rüyaya göre Ebû Bekir, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bağlanmıştı; Ömer, Ebû Bekir’e bağlanmıştı; Osman da Ömer’e bağlanmıştı.”

Câbir sözüne devamla şöyle dedi:

Biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanından kalkıp ayrılınca kendi aramızda şöyle konuştuk:

‘Rüyadaki sâlih adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemdir. Birbirlerine bağlanan kimseler ise Allah Teâlâ’nın Peygamber’ine gönderdiği yönetim işini üstlenecek şahıslardır.[128]

Bu hadis 4637. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ
يَعْنِي ابْنَ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَأَخَذَ بِعَرَاقِيهَا فَانْتَشَطَتْ، وَانْتَضَحَ عَلَيْهِ مِنْهَا شَيْءٌ».

4637/42. Semüre bin Cündeb radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! Rüyamda kova gibi bir şeyin gökten aşağı sarkıtıldığını gördüm. Ebû Bekir geldi, kovanın ağzındaki çapraz tahtadan tuttu ve birazcık su içti. Sonra Ömer geldi, o da kovanın ağzındaki tahtadan tutarak kanıncaya kadar şu içti. Sonra Osman geldi, o da kovanın ağzındaki tahtadan tutarak kanıncaya kadar su içti. Sonra Ali geldi, kovanın ağzındaki tahtadan tuttu fakat kova elinden düşecek gibi olup sallandı ve üzerine biraz su döküldü.”[129]

Açıklamalar

Yukarıdaki dört rivâyette, ashâb-ı kirâmın ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin gördüğü rüyalardan söz edilmektedir. Bu rüyalarda, Resûl-i

Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin vefâtından sonra devlet idaresini kimlerin yürüteceği belirtilmektedir.

• 4634 numaralı hadiste, Peygamber Efendimizin üç seçkin sahâbîsinin aynı terâzide tartılması anlatılmaktadır. Fahr-i Âlem Efendimiz bu rüyayı duyduğu zaman üzülmüştür. Onu üzen şey, 'terâzinin göğe kaldırılması' ifâdesinden çıkardığı mânâdır. Allah'ın Resûlü bu rüyadan, idarecilikte seviyenin gittikçe düşeceği, Ömer radıyallahu anhdan sonra da fitnelerin baş göstereceği sonucunu çıkarmıştır.

Bu hadis Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'inde de rivâyet edilmiştir.[130] O rivâyette belirtildiğine göre, Ebû Bekre es-Sekafî radıyallahu anh, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın hilâfeti zamanında ona temsilci olarak gitmişti. Muâviye radıyallahu anh, Ebû Bekre'nin seçkin sahâbîlerden biri olduğunu biliyordu. Bu sebeple ondan, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden bizzat duyduğu bir hadisi kendisine rivâyet etmesini istedi. O da işte bu hadisi rivâyet etti.

• Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'indeki bu rivâyetin son tarafı, *Sünen-i Ebî Davûd*''daki 4635. rivâyetin aynıdır. Buna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sahâbîsinin anlattığı rüyayı dinledikten sonra şu yorumu yaptı:

"Bu gördüğün rüya, Peygamberlik hilâfetidir. Allah Teâlâ ondan sonra dilediğine saltanat verecektir."

Bu rivâyetteki "sümme" ifâdesine "sonra" anlamı değil de "ileride" mânâsı verilmiş ve böylece Hz. Ali ile Hz. Hasan'ın hilâfeti "saltanat" hükmünden istisnâ edilmiştir.[131]

Bazılarının iddiasına göre bu rüya, "Peygamber sünnetine uygun halîfeliğin" Hz. Ömer'in hilâfetiyle son bulduğunu gösterir. Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde hilâfet kavgaları yapıldığı için, o yılları Peygamber sünnetine uygun halîfelikten saymak pek isâbetli değildir.[132]

• 4637 numaralı son hadiste, Ebû Bekir radıyallahu anhın **az su içmesi** ifâdesiyle onun hilâfet süresinin kısa olacağı anlatılmıştır. Gerçekten de onun halîfeliği **iki yıl** devam etmiştir.

• Ömer radıyallahu anhın **kana kana su içmesiyle** onun uzun yıllar halîfelik yapacağı anlatılmıştır. Nitekim Hz. Ömer'in halîfelik dönemi **on yıl** sürmüştür.

Osman radıyallahu anhın kanıncaya kadar su içmesiyle de kendisinin uzun yıllar halîfelik yapacağına işaret edilmiştir. Onun hilâfeti de **on iki yıl** devam etmiştir.

Bu rivâyette Ali radıyallahu anhın, (*Müsned*'deki bir başka rivâyette Osman radıyallahu anhın) elinde kovanın dökülecek gibi sallanması ve üzerine bir miktar suyun sıçramasıyla da **beş yıllık** hilâfeti dönemindeki fitnelere ve kargaşalara işaret edilmiştir.[133]

4637 numaralı hadis, benzeri bir senedle Ahmed İbni Hanbel tarafından da rivâyet edilmiştir.[134] Ünlü hadis âlimi Nureddin Heysemî (v. 807/1405), Ahmed ibni Hanbel'in bu hadisteki râvilerinin sika olduğunu söylemektedir.[135]

Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'deki rivâyetinde ilk üç halîfeden söz edilmekle beraber Ali radıyallahu anhın adı geçmemektedir. *Sünen-i Ebî Davûd*'da Hz. Ali için anlatılan 'kovadaki suyun dökülmesi' hususu, Müsned'de Osman radıyallahu anh hakkında söz konusu edilmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin belirttiğine göre rüyalar, peygamberliğin kırk altıda biridir. İşte bu sebeple rüyalar iyi yorumlandığı takdirde, meydana gelecek olaylar hakkında bilgi verir.

2. Muhtelif sahâbîlerin gördüğü bu dört rüya; Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin vefâtından sonra onun yerine geçecek devlet adamlarının idaresi, bu idarelerin süresi, onların zamanında huzûr ve sükûnun ne derece sağlanacağı gibi hususlarda bilgi vermektedir.

3. Peygamber Efendimiz Hulefâ-i Râşidîn devrini "Peygamber sünnetine uygun halîfelik" diye kabul etmiş, ondan sonraki yönetimi "saltanat" olarak değerlendirmiştir.

4. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, Hz. Ömer devrinden sonra ümmetinin karşılaşacağı fitne ve kargaşalar dolayısıyla üzülüp hüzünlenmiştir.

❀

٤٦٣٨ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا يَمْتَنِعُ مِنْهَا إِلَّا دِمَشْقَ وَعَمَّانَ».

4638/43. Tâbiîn fakihi Mekhûl ibni Ebî Müslim şöyle dedi:

“Bizanslılar (Rumlar) Suriye’yi kırk gün boyunca, geminin suları yarıp gittiği gibi yarıp geçecek, bundan sadece Dımaşk ve Ammân şehirleri kurtulacaktır.”[136]

Bu hadis 4640. hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ الْعَجَمِ يَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا إِلَّا دِمَشْقَ».

4639/44. Tâbiîn râvilerinden Ebü’l-A‘yes Abdurrahman ibni Selmân şöyle dedi:

“Arap olmayan krallarından biri gelip Dımaşk dışındaki bütün Suriye şehirlerini ele geçirecektir.”[137]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٤٠ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا بُرْدٌ أَبُو الْعَلَاءِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فُسْطَاطِ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمَلَاحِمِ أَرْضٌ يُقَالُ لَهَا الْغُوطَةُ».

4640/45. Tâbiîn fakihi Mekhûl ibni Ebî Müslim, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“İleride yapılacak savaşlarda, Müslümanlar Gota denen yerde çadır kuracaklardır.”[138]

Açıklamalar

4638 numaralı rivâyette tâbiîn âlimi Mekhûl, Bizanslılar’ın Suriye’de yapacağı tahribâttan söz etmektedir. Böyle bir haberi onun sahâbîlerden, sahâbîlerin de Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden duymuş olması muhtemeldir. Çünkü peygamber olmayan birinin ileride meydana gelecek

hâdiseler hakkında bilgi vermesi mümkün değildir. Mekhûl'ün böyle bir bilgiyi bazı kitaplardan okuyup naklettiği de söylenebilir.

4639 numaralı rivâyette sözü edilen, Dımaşk dışındaki bütün Suriye şehirlerini ele geçirecek olan kralın Timurlenk olabileceği ileri sürülmektedir. Bilindiği üzere Timur pek çok İslâm şehrini yakıp yıkmıştır.

Tâbiîn nesline mensup Ebü'l-A'yes'in, ileride meydana gelecek bir olayı kendiliğinden söylemesi düşünülemez. O bu bilgiyi bir sahâbîden duymuş olmalıdır.

4640 numaralı rivâyette sözü edilen **Gota,** Dımaşk civarında bağlık ve bahçelik bir yerdir. Bu rivâyetin bir benzeri, yine *Sünen-i Ebî Davûd*'da Ebü'd-Derdâ radıyallahu anhdan Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin sözü olarak rivâyet edilmiştir. Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Savaş günü Müslümanlar'ın çadırları, Suriye'nin en hayırlı şehirlerinden biri olan Dımaşk civarındaki Gota'da kurulacaktır."[139]

Gota'nın faziletine dair rivâyetlerden dört tanesi Ahmed İbni Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır.[140] *Müsned*'i tahkik ederek neşreden Hamza Ahmed ez-Zeyn bu rivâyetlerin bir kısmının isnâdının zayıf,[141] bir kısmının da sahîh[142] olduğunu söylemektedir. Zehebî de bu hadisin sahîh olduğunu söylemektedir.[143]

Bu rivâyetler Şam'ı yani Suriye'yi öven muhtelif rivâyetlerden sadece birkaçıdır. Şam, faziletleri hakkında Resûl-i Ekrem'den en fazla hadis rivâyet edilen birkaç şehirden biridir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Hulefâ-i Râşidîn devrinden sonra büyük kargaşalar yaşanacaktır.

2. Bazı tâbiîler, ileride Bizanslılar'ın (Rumlar) Suriye şehirlerinde tahrîbat yapacaklarını söylemişlerdir.

3. Şam'ın fazileti hakkında Resûl-i Ekrem'den muhtelif hadisler rivâyet edilmiştir.

❀

٤٦٤١ - حَدَّثَنَا أَبُو ظَفَرٍ عَبْدُ السَّلَامِ، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
إِلَيَّ، وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [آل عمران: ٥٥] يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ
وَإِلَى أَهْلِ الشَّامِ».

4641/46. Tâbiîn muhaddislerinden Avf ibni Ebî Cemîle, Emevî vâlisi Haccâc'ı hutbede şöyle derken işittiğini söyledi:

"Allah katında Osman ibni Affân'ın durumu, Îsâ bin Meryem'in durumu gibidir." Daha sonra Haccâc şu âyeti okuyup tefsir etti:

"Hani Allah şöyle buyurmuştu: Ey Îsâ! Seni vefât ettirip kendi katıma yükselteceğim; inkâr edenlerden ve onların çirkin davranışlarından seni uzak tutacağım."[144]

Haccâc bir yandan da eliyle bize ve Şamlılar'a işaret ediyordu.[145]

Açıklamalar

Bu rivâyette Haccâc'ın okuduğu belirtilen âyetin devamı şöyledir:

"Sana tâbi olanları, kıyâmet gününe kadar inkâr edenlere üstün kılacağım."

Allah Teâlâ bu sözleri Hz. Îsâ'ya söylemiş, Haccâc ise bu âyeti okuyarak, Allah katında Hz. Osman'ın Hz. Îsâ gibi olduğunu iddia etmiştir. Bu yorumuyla Haccâc'ın maksadı, Osman radıyallahu anhın tarafını tutan Emevî kumandan ve idarecilerinin üstünlüğünü, onların karşısında olanların ise kötülüğünü ileri sürmektir. Böylece Emevî yönetimini destekleyen Iraklılar ile Şamlılar'ın Allah katında üstün dereceler kazanacaklarını söyleyerek taraftar kazanmaktır.

Emevî emîri Abdülmelik ibni Mervân'ın vâlisi olan Haccâc-ı Zâlim, **hilâfetin** Hz. Osman taraftarlarının hakkı olduğunu belirtiyor ve eliyle Emevî taraftarlarına işaret ederek ve onların başkalarından üstün olduğunu iddia ederek kendilerini taltif ediyor. Karşı tarafta yer alanların yani Hz. Ali ve onu destekleyenlerin **hilâfet** konusundaki iddialarının bir dayanağı bulunmadığını anlatmaya çalışıyor ve Cenâb-ı Hakk'ın kendilerini aziz, Hz. Ali taraftarlarını zelil kıldığını ileri sürüyor.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar'a yaptığı zulümlerle bilinen Haccâc-ı Zâlim aşırı bir Emevî taraftarıydı.

2. Zâlimler, âyet-i kerîmeleri bile kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamaktan çekinmemişlerdir.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْمُغِيرَةِ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: «كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ: زَادَ إِسْحَاقُ فِي حَدِيثِهِ قَالَ: «فَقَاتَلَ فِي الْجَمَاجِمِ حَتَّى قُتِلَ».

4642/47. Tâbiîn muhaddislerinden Rebî' bin Hâlid ed-Dabbî şöyle dedi:

Haccâc'ı (Kûfe'de) minberde konuşurken dinledim; o sırada şöyle dedi:

"Birinizin özel işi için görevlendirdiği elçisi mi yoksa kendisinden sonra ailesinin işlerine bakmakla görevlendirdiği halîfesi mi kendisince daha değerlidir?"

Onun bu sözlerini duyunca ben içimden şöyle dedim:

Artık senin ardında bir daha namaz kılmamaya ve sana karşı savaşan bir topluluk görürsem, onlarla bir olup sana karşı savaşmaya kendi kendime Allah için söz veriyorum.[146]

Açıklamalar

Kûfe vâlisi Haccâc-ı Zâlim bu gerçekten talihsiz konuşmasında, hiçbir Müslüman'ın söylemeye cesaret edemeyeceği bir sözü sarf etmiştir. Bir kimsenin ailesinin işlerine bakmakla görevlendirdiği elçinin, özel işleriyle görevlendirdiği elçiden daha üstün olduğunu söylerken kimleri kastetmiştir?

Haccâc, “herhangi birinizin özel işi için görevlendirdiği elçisi” benzetmesiyle Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi kastetmiştir.

“Kendisinden sonra ailesinin işlerine bakmakla görevlendirdiği halîfesi” benzetmesiyle de o zaman halîfe olan Abdülmelik ibni Mervân’ı ve diğer Mervânîler’i kastetmiştir.

Hacâc’ın söylediği şudur: Emevî halîfe ve emîrleri Allah’ın halîfeleridir. Onlar diğer peygamberlerden daha üstündür.[147]

Hâlbuki Emevîler’in böyle bir iddiada bulunduğu görülmemiştir. Bu terbiyesizce sarf edilen, hattâ insanı küfre götürecek söz, tamamen Haccâc-ı Zâlim’e aittir. Haccâc, bütün peygamberlerin aynı zamanda Allah Teâlâ’nın yeryüzündeki halîfeleri olduklarını, dolayısıyla onların diğer insanlardan üstün durumda bulunduklarını, hele seyyidü’l-enbiyâ Efendimiz’in bütün insanların efendisi olduğunu pekâlâ bilirdi.[148]

Hadisin râvisi Rebî‘ bin Hâlid’in savaştığı Deyrülcemâcim çatışması, Abdülmelik ibni Mervân’ın Kûfe vâlisi Haccâc ile ona isyan eden ve İbnü’l-Eş‘as diye bilinen Abdurrahman ibni Muhammed arasında meydana gelmiştir.

Bu çarpışma Fırat’ın batı tarafında, Kûfe’ye 7 fersah uzaklıkta bulunan Deyrülcemâcim’de yapıldığı için bu adı almıştır.

Deyrülcemâcim savaşında pek çok kırâat âlimi ve değerli insan hayatını kaybetmiştir.

Aşağıdaki hadislerde de Haccâc’ın bazı sözleri verilecek ve bunlarla ilgili açıklama yapılacaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Haccâc’ın konuşmasını dinleyen râvi, onun Emevî halîfelerini peygamberlerden üstün tuttuğu sonucunu çıkarmıştır. Hâlbuki Emevî emîrlerinin böyle bir iddiası yoktur.

2. Herhangi bir insanı bir peygamberden üstün tutmak, insanı dinden çıkaracak bir günahtır.

3. Haccâc’ın kraldan ziyâde kralcı geçindiği görülmektedir.

❀

حَرِيزِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَوْفٍ،

قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
الْحَجَرُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ، فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الدَّابِرِ». قَالَ:
فَذَكَرْتُهُ لِلْأَعْمَشِ فَقَالَ: أَنَا وَاللَّهِ سَمِعْتُهُ مِنْهُ.

4643/48. Tâbiîn neslinin kırâat imâmlarından Âsım ibni Behdele şöyle dedi:

Kûfe vâlisi Haccâc'ı minberde şöyle konuşurken dinledim:

"Gücünüz yettiğince Allah'tan korkun! Bu konuda hiç kimse için bir ayrıcalık yoktur. Mü'minlerin emîri olan Abdülmelik ibni Mervân'ın da sözünü dinleyip itaat edin! Bu konuda da hiç kimse için bir ayrıcalık yoktur.

Vallahi halka mescidin bir kapısından çıkmalarını emretsem, onlar da bana itaat etmeyerek bir başka kapıdan çıksalar, onları öldürmek ve mallarını ellerinden almak bana helâl olur.

Vallahi Rebîa kabilesini, Mudar kabilesinin yaptığı suçlardan dolayı sorumlu tutup cezalandıracak olsam, bu bana Allah tarafından helâl kılınır.

Okuduğu kırâatin Allah tarafından inzâl edildiğini ileri süren şu Hüzeyl'in kölesini (Abdullah ibni Mes'ûd'u) öldürsem veya ona işkence etsem, bundan dolayı kim bana hesap soracakmış! O, okuduğu kırâatin Allah tarafından inzâl edildiğini söylüyor. Vallahi onun kırâati, bir tür şiir olan bedevî **recez**lerinden[149] başka bir şey değildir. Onun okuduğu kırâati, Allah Peygamberine inzâl etmemiştir.

Ya şu Acemler’e yapacağım şeyden dolayı bana kim hesap soracakmış! Onlardan biri havaya bir taş atınca, o taş daha yere düşmeden yeni bir kargaşa çıkacağını ileri sürüyor. Vallahi dün nasıl yok olup gitmişse, ben onları işte öyle silip yok ederim.”

Bu haberi nakleden Âsım ibni Behdele şöyle dedi:

“Ben bu konuşmayı tâbiîn âlimi A‘meş’e naklettim; o da ‘Vallahi bu konuşmayı Haccâc’dan ben de dinledim’ dedi.”[150]

Bu rivâyet 4645. rivâyetle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٤٤ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ،

كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ يَقُولُ لَنَا: يَا فِتْيَانُ: «لَا تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَالْأَمْسِ الذَّاهِبِ»، يَعْنِي الْمَوَالِيَ.

4644/49. Tâbiîn âlimi Süleymân el-A‘meş şöyle dedi:

“Haccâc’ı minberde şöyle konuşurken dinledim:

‘Şu Arap olmayan kimseler kıtır kıtır kesilmeyi hak ediyorlar. Vallahi ben sopayı birbirine vuracak, onları öldürmek isteyecek olsam, hepsini yok olup giden dün gibi silip atarım.”’[151]

Bu rivâyet 4645. rivâyetle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ شَرِيكٍ،

عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، قَالَ: جَمَّعْتُ مَعَ الْحَجَّاجِ فَخَطَبَ فَذَكَرَ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي أَخْذِ رَبِيعَةَ بِمُضَرَ» وَلَمْ يَذْكُرْ قِصَّةَ الْحَمْرَاءِ.

4645/50. Yine Tâbiîn âlimi Süleymân el-A‘meş şöyle dedi:

“Haccâc ile birlikte bir cuma namazı kılmıştım, bir hutbe okudu.”

Ebû Dâvûd’un hocası Katan ibni Nüseyr, Ebû Bekir ibni Ayyâş’ın rivâyet ettiği (4643.) hadisi nakletti. Buna göre Haccâc bu hutbesinde şunları söyledi:

“Allah’ın halîfesi ve kulları arasından seçtiği Abdülmelik ibni Mervân’ın sözünü dinleyip kendisine itaat ediniz.”

Ebû Dâvûd’un hocası Katan ibni Nüseyr hadisin devamını rivâyet ederek Haccâc’ın: “Vallahi Rebîa kabilesini, Mudar kabilesinin yaptığı suçlardan dolayı sorumlu tutup cezalandıracak olsam, bu bana Allah tarafından helâl kılınır” ifâdesini nakletmekle beraber, onun Acemler’le ilgili sözlerini zikretmedi.[152]

Açıklamalar

Haccâc ibni Yûsuf es-Sekafî (v. 95/714) ile ilgili beş rivâyet okuduk. Bu Emevî vâlisi, Müslümanlar’a yaptığı zulüm dolayısıyla Haccâc-ı Zâlim diye bilinir. Emevîler’e aşırı derecede sâdık olduğu için de “küleyb” yani köpek yavrusu lakabıyla anılır.

Bu zâlim vâli, Emevî halîfesi Abdülmelik ibni Mervân’ın kumandanı olarak, Abdullah ibni Zübeyr radıyallahu anhın Hicaz, Irak ve Mısır’daki hilâfetine son vermek için Mekke’yi kuşattı ve bu mübârek şehri mancınıklarla tahrip etti. Sonunda Abdullah ibni Zübeyr’i de şehid etti. Daha sonra Irak’a ve bütün doğu illerine vâli tâyin edildi. Yirmi yıllık idareciliği döneminde aldığı sert tedbirlerle Hz. Ali taraftarlarını sindirdi. Ayrıca Emevî muhâliflerinin isyanlarını kanlı hareketlerle bastırdı.

Haccâc, Emevîler’in Mervânî kolu tarafından desteklenmiştir. Ömer ibni Abdilazîz Medine vâlisiyken Haccâc’a hep karşı çıkmış, onun elinden kaçan mazlumlara kol kanat germiş, bu sebeple Haccâc ile aralarında sürtüşme çıkmış, sonunda Ömer ibni Abdülazîz Medine vâliliğinden azledilmiştir.

Emevî muhâliflerine karşı çok sert davranan Haccâc, Enes ibni Mâlik radıyallahu anha zulmetmiş, muhaddis ve müfessir Saîd ibni Cübeyr gibi

birçok insanı öldürmüştür. Hz. Ebû Bekir'in cesur kızı Esmâ radıyallahu anhâ, Haccâc'ın yüzüne karşı şunları söylemiştir:

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Sakîf kabîlesinden bir yalancının, bir de bozguncunun çıkacağını haber vermişti. Gördük ki yalancı Muhtâr es-Sekafî imiş, bozguncu da sensin!"[153]

Haccâc öldüğü zaman Ömer ibni Abdilazîz şükür secdesine kapanmış, ünlü tâbiîn âlimi İbrâhim en-Neha'î de sevincinden ağlamıştır.

Hasan-ı Basrî hazretleri Haccâc'ı ağır bir dille kınamış, onun Saîd ibni Cübeyr'i katletmesini büyük bir felâket olarak görmüş ancak kargaşaya sebebiyet vereceği endişesiyle Haccâc'a isyan edilmesini doğru bulmamıştır. Öte yandan Haccâc öldüğü zaman, 'Allahım! Onu ortadan kaldırdığın gibi kurduğu yönetimi de kaldır' diye duâ etmiş ve ölümünden dolayı Allah'a şükretmiştir.[154]

Şimdi Haccâc'ın konuşmalarında geçen bazı sözleri kısaca açıklayalım:

• 4643 numaralı rivâyette onun "Mü'minlerin emîri Abdülmelik'in sözünü dinleyip itaat edin! Bu konuda bir istisnâ yoktur" dediğini okuduk. O sadece halîfenin değil, halîfenin tâyin ettiği vâlilerin buyruklarına da aynen halîfenin buyrukları gibi kayıtsız şartsız itaat edilmesi gerektiğini söylüyor ve şöyle diyor:

"Vallahi halka mescidin bir kapısından çıkmalarını emretsem, onlar da bana itaat etmeyerek bir başka kapıdan çıksalar, onları öldürmek ve mallarını ellerinden almak bana helâl olur."

Haccâc, hiçbir sınır tanımayan bir diğer konuşmasında, bir kabîlenin suçundan dolayı diğer bir kabîleye hesap sorabileceğini ve bu yüzden kendisini hiç kimsenin hesaba çekemeyeceğini söylüyor. Bu taşkın ifâdeleriyle **dinî hükümlerin tamamen sultanların ve vâlilerin keyfine bırakıldığını, onların dilediklerini yapabileceklerini** belirtiyor. Daha açık bir söyleyişle **helâli haram, haramı helâl sayabileceğini** ve dinî ahkâmı dikkate almayacağını ileri sürüyor. İşte Haccâc-ı Zâlim, dinî ölçülere sığmayan böyle hezeyanlarda bulunmuştur.

Bazı İslâm âlimleri, onun yaptığı zulümler bir yana, sadece bu sözleriyle bile dinden çıktığını söylemişlerdir.

Hâlbuki dinimiz devlet başkanına kayıtsız şartsız itaati değil, onun meşrû emirlerine itaat etmeyi emrediyor. "Hâlik'a isyân söz konusu olduğu zaman, mahlûka itaat edilmez" kaidesini getiriyor.

• Haccâc, "Abdullah ibni Mes'ûd'un okuduğu kırâati Allah Peygamberine inzâl etmemiştir" diyerek, halkı onun kırâatinden soğutmaya çalışmıştır.

Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anh, bazı sahâbîler gibi, Kur’ân’ı kendi başına toplamıştı. Onun bu mushafı kendi adıyla anılırdı. Bu mushafın Ebû Bekir radıyallahu anh tarafından bir araya getirilen, Osman radıyallahu anh tarafından da çoğaltılan resmî mushaftan ayrılan bazı tarafları vardı. Bu önemsiz farklılık sadece sûrelerin tertibinde ve bazı kelimelerin yazılışında (imlâsında) kendini gösterirdi. Bir de bazı âyetlerin yanına tefsir için notlar koymuş, farklı kırâat şekillerini göstermişti. Bu farklı notlar, İbni Mes’ûd radıyallahu anhın Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden bizzat duyduğu bilgilerden ibaretti. Hz. Osman, mushaf nüshalarını çoğaltmak için bir komisyon kurduğu zaman bu konudaki ihtisâsına rağmen Abdullah ibni Mes‘ûd’u komisyona almayınca, anlaşılan İbn Mes‘ûd radıyallahu anh ona biraz gücenmişti. Hz. Osman herkesin uyması için ortada sadece (“imâm” diye anılan) bir mushaf nüshasının kalmasını, karışıklığa meydan vermemek için diğer nüshaların yakılarak imhâ edilmesini istedi. Fakat İbn Mes‘ûd, Hz. Ebû Bekir’in özel nüshalara dokunmadığını söyleyerek Haccâc’a kendi nüshasını vermedi. İşte Haccâc’ın Abdullah ibni Mes‘ûd’a olan hakaretinin altında bu mesele yatmaktadır.

Burada şunu da belirtelim ki Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anhın kırâati Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet edilmiş, dolayısıyla Allah tarafından inzâl edilen kırâatin onayına muhâtap olmuş bir kırâattir. Nitekim Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Kur’ân’ı şu dört kişiden öğreniniz: Abdullah ibni Mes‘ûd, Ebû Huzeyfe’nin âzatlısı Sâlim, Übey ibni Kâ‘b ve Muâz ibni Cebel.”[155]

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in şu buyruğu da Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anhın kırâatinin önem ve değerini göstermektedir:

“Kur’ân’ı, nâzil olduğu günün heyecanıyla okumak isteyen kimse, İbn Ümmü Abd’in (Abdullah ibni Mes‘ûd’un) kıraatiyle okusun.”[156]

• Haccâc’ın konuşmasının son kısmında kendilerine öfkelendiği Acemler, Arap olmayan Müslümanlardır. Araplar, “mevâlî” diye de anılan ve Arap ırkından olmayanlara “hamrâ” derlerdi. İşte onlardan biri, muhtemelen sözüne değer verilen bir kimse, Halîfe Abdülmelik ve Haccâc-ı Zâlim döneminde devamlı sûrette fitne ve kargaşa çıktığını, milletin bu olaylardan bıktığını anlatmak üzere “Bu zamanda havaya bir taş atsanız taş daha yere düşmeden yeni bir karışıklık çıkar” demişti. Bunu duyan Haccâc, o zâtın şahsında Arap olmayan herkese hakaret etmiş ve isterse Acemler’in hepsini ezebileceğini, bu konuda kendisine hiç kimsenin engel olamayacağını söylemiştir.

Ebû Dâvûd’un Haccâc ile ilgili rivâyetleri niçin “Halîfeler” başlığı altında zikrettiği merak edilebilir. Bu ünlü hadis âlimi, Haccâc’ın hiçbir ölçüye sığmayan sözlerini bu bahse almak sûretiyle o sıralarda yapılan zulümlere devrin Emevî halîfelerinin engel olmadıklarını, onların bu tutumlarının sünnete ters düştüğünü göstermek istemiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Yukarıdaki beş rivâyet, zulmüyle tanınmış Emevî vâlisi Haccâc’ın cuma hutbelerinden alınmış sözlerdir.

2. Bu sözler Haccâc’ın, kendisini vâli yapan kimseleri (halîfeleri) ölçüsüz ifâdelerle nasıl savunduğunu göstermektedir.

3. Emevî vâlisi Haccâc’ın sözleri, Hulefâ-i Râşidîn’in yönetim anlayışı ile daha sonraki emîrlerin yönetim anlayışı arasında nasıl bir uçurum bulunduğunu da ortaya koymaktadır.

❀

مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ
سَعِيدِ بْنِ جُمْهَانَ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
النُّبُوَّةِ ثَلَاثُونَ سَنَةً، ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُلْكَ أَوْ مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ»

يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟
مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
قَالَ: «كَذَبَتْ أَسْتَاهُ بَنِي الزَّرْقَاءِ، يَعْنِي بَنِي مَرْوَانَ».

4646/51. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin hizmetkârı Sefîne radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Peygamber Sünnet’ine uygun halîfelik otuz yıldır. Sonra Allah Teâlâ saltanatı getirecektir (veya mülküne dilediğini getirecektir).”

Tâbiîn muhaddisi Saîd ibni Cümhân şöyle dedi:

“Bana Sefîne şunları söyledi:

Hesap et! Ebû Bekir’in hilâfeti iki yıl, Ömer’in hilâfeti on yıl, Osman’ın hilâfeti on iki yıl, Ali’nin hilâfeti de işte şu kadardır.”[157]

Saîd ibni Cümhân sözüne şöyle devam etti: Sefîne’ye:

“Şu adamlar (Mervânoğulları) Ali aleyhisselâmın halîfe olmadığını söylüyorlar” dedim. Sefîne şu cevabı verdi:

“Yalan söylemiş Benî Zerkâ’nın[158] (yani Mervân’ın) aşağılık herifleri!”[159]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

بْنِ جُمْهَانَ، بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
يَشَاءُ». فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

4647/52. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin hizmetkârı Sefîne radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Peygamber Sünnet’ine uygun halîfelik otuz yıldır. Sonra Allah Teâlâ dilediğine saltanatı verecektir (veya mülküne dilediğini getirecektir).”

Açıklamalar

Yukarıda okuduğumuz iki hadîs-i şerîfte Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, kendisinin Sünnet’ine uygun halîfelik süresinin otuz yıl olduğunu belirtiyor. Daha sonra hilâfet döneminin biteceğini ve saltanat yıllarının geleceğini belirtiyor. Bu hadisin **“Halîfelik ümmetimde otuz senedir”**[160] şeklinde bir başka rivâyeti daha vardır.

Buna göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem gerçek ve mükemmel hilâfetin, diğer bir söyleyişle Allah ve Resûlü’nün hoşnut olduğu hilâfetin[161] otuz yıl devam edeceğini belirtmiştir. Otuz yıllık hilâfet döneminden sonraki idarecilere halîfe dense bile, onların yaşayış tarzı ve

yönetim şekli Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Sünnet’ine uygun olmadığı için, idâre tarzları hilâfet değil mülk ve saltanattır.

Emevîler’in Mervânoğulları grubu Ali radıyallahu anhı kendilerine rakip görür, ona duydukları nefret sebebiyle kendisinin halîfe olmadığını ileri sürerlerdi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin iltifatlarına mazhar olan Sefîne radıyallahu anh, kendisine onların bu görüşü söylendiği zaman, 4646. hadiste görüldüğü üzere, bu şahısları “yalancı ve aşağılık herifler” diye nitelemiştir.

Mervânoğulları’nın Hz. Ali’nin halîfe olmadığına dâir iddiâlarını duyan Sefîne radıyallahu anhın, bu iddiâya: “Yalan söylemiş Benî Mervân’ın aşağılık herifleri!” diye karşılık verdiğini söyledik. Esasen Sefîne radıyallahu anh Mervânoğulları’nın bu iddiasını, yellenen kimsenin çıkardığı pis kokuya benzetmiştir.

Burada, Server-i Enbiyâ Efendimizin otuz yıl süreceğini belirttiği hilâfet müddetinin tam bir hesabını çıkaralım:

Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti 2 yıl, 3 ay.

Hz. Ömer’in hilâfeti 10 yıl, 5 ay, 20 gün (veya 10 yıl, 6 ay, 8 gün).

Hz. Osman’ın hilâfeti 12 yıl (veya 11 yıl, 11 ay, 9 gün).

Hz. Ali’nin hilâfeti 5 yıl (veya 4 yıl, 11 ay; yahut 4 yıl, 9 ay, 7 gün).

Buna Hz. Hasan’ın 6 (veya 7) aylık hilâfeti ilâve edilmektedir. Böylece beş halîfenin hilâfet süresi tamı tamına otuz yılı doldurmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, kendinden sonra Sünnet’ine uygun idare tarzının otuz yıl süreceğini belirtmiş, daha sonra gelenlerin bu ölçülere uymayacağına işaret etmiştir.

2. Peygamber Sünnet’ine uygun otuz yıllık halîfelik döneminden sonraki idare tarzına hilâfet, devlet başkanına halîfe dense bile, bu yönetim tarzının adı mülk (saltanat), devlet başkanı da meliktir.

3. Hulefâ-i Râşidîn ile Hz. Hasan’ın altı aylık hilâfeti, hadîs-i şerîfte buyurulduğu gibi tam otuz sene sürmüştür.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَسَافٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ظَالِمٍ، وَسُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِه. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
الْحَجَرُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ، فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الدَّابِرِ». قَالَ:
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، قُلْتُ: وَمَنِ الْعَاشِرُ؟ فَتَلَكَّأَ هُنَيَّةً ثُمَّ قَالَ: أَنَا.

4648/53. Tâbiîn muhaddislerinden Abdullah ibni Zâlim el-Mâzinî şöyle dedi:

Aşere-i mübeşşereden Saîd ibni Zeyd ibni Amr ibni Nüfeyl radıyallahu anhı şöyle derken işittim:

Falanca (Muâviye bin Ebî Süfyân) Kûfe'ye geldiği zaman, filanca (Kûfe vâlisi Mugîre bin Şu'be) kalkıp bir konuşma yaptı. Bunun üzerine Saîd ibni Zeyd elimi tuttu ve hatibi kastederek şöyle dedi:

"Şu zâlimin yaptığını görüyor musun! Dokuz kişinin hepsinin cennetlik olduğuna şâhitlik ederim. Onuncu kişinin de cennetlik olduğuna şâhitlik etsem günahkâr olmam."

Hadisin râvilerinden Abdullah ibni İdrîs şöyle dedi: Araplar "lem eysem" ifâdesini imâlesiz olarak "lem âsem" diye telaffuz ederler.

Hadisi Saîd ibni Zeyd radıyallahu anhdan rivâyet eden Abdullah ibni Zâlim el-Mâzinî sözüne şöyle devam etti:

Ben Saîd ibni Zeyd'e:

"Cennetlik olduğunu söylediğin o dokuz kişi kimdir?" diye sordum. Şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hira’da bulunduğu sırada (dağ sarsıldı, o da) dağa hitâben:

“Sâkin ol Hira! Zira şu anda senin üzerinde bir peygamber, bir sıddîk, bir de şehid var”[162] buyurdu, dedi. Ben tekrar:

“Cennetlik olduğunu söylediğin o dokuz kişi kimdir?” diye sordum.

“Onlar Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa‘d ibni Ebi Vakkâs ve Abdurrahman ibni Avf’tır” dedi.

“Onuncu zât kim?” diye sordum. Birazcık durdu, sonra “benim” dedi.[163]

Bu hadis 4651. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٤٩ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحُرِّ بْنِ الصَّيَّاحِ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
هُوَ؟ فَسَكَتَ. قَالَ: فَقَالُوا: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: هُوَ سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ.

4649/54. Tâbiîn muhaddislerinden Abdurrahman ibni’l-Ahnes’den rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Bir gün ben mescidde iken bir adam Ali aleyhisselâmın aleyhinde konuştu. Saîd ibni Zeyd ayağa kalkarak şöyle dedi:

‘Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğimi kesin bir şekilde belirtirim:

“On kişi cennettedir. Peygamber cennettedir, Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha

cennettedir, Zübeyr ibni Avvâm cennettedir, Sa‘d ibni Mâlik[164] **cennettedir, Abdurrahman ibni Avf cennettedir. İstesem onuncuyu da söylerdim.”**

Hadisin râvisi Abdurrahman ibni’l-Ahnes sözüne şöyle devam etti:

“Orada bulunanlar,

‘Onuncu kişi kimdir?’ diye sordular. Saîd ibni Zeyd cevap vermedi. Tekrar: ‘O kimdir?’ dediler. Bunun üzerine:

‘O Saîd ibni Zeyd’dir’ dedi.”[165]

Bu hadis 4651. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا النَّخَعِيُّ،

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ، فَقَالَ سَعِيدٌ: مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ؟ قَالَ: فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عُمُرَهُ، وَلَوْ عُمِّرَ عُمُرَ نُوحٍ».

4650/55. Tâbiîn neslinden olan Riyâh ibni Hâris şöyle dedi:

“Bir gün Kûfe mescidinde, etrafında Kûfeliler bulunan falanın (Mugîre bin Şu‘be’nin) yanında oturuyordum. O sırada ashâb-ı kirâmdan Saîd ibni Zeyd ibni Amr ibni Nüfeyl çıkageldi. Yanında oturduğum zât (Mugîre bin Şu‘be), Saîd ibni Zeyd’e “merhaba” dedi ve onu İslâm selâmı ile selâmladı ve divanda yanına oturttu. O sırada Kays ibni Alkame adlı Kûfeli bir adam geldi. Mugîre onu karşıladı. Adam sövüp saymaya başladı. Saîd ibni Zeyd, Mugîre’ye:

‘Bu adam kime hakaret ediyor?’ diye sordu. O da:

‘Ali’ye hakaret ediyor’ dedi. Saîd ibni Zeyd:

‘Bakıyorum da senin yanında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ashâbına hakaret ediliyor fakat sen bunu ne yadırgıyor ne de hakaret edene engel oluyorsun! Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu bizzat işittim: -Esasen ben onun söylemediği bir şeyi ona nispet edecek biri değilim. Çünkü kıyâmet günü kendisiyle karşılaştığım zaman bana bunu soracaktır- Resûl-i Ekrem: **“Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir”** buyurdu. Saîd ibni Zeyd bir önceki hadiste yaptığı gibi cennetlik sahâbîlerin hepsini saydı. Sonra sözünü şöyle tamamladı:

“Sahâbeden bir zâtın, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber gittiği bir gazvede elinin yüzünün tozlanması, sizden birinin bütün hayatı boyunca -hattâ Nûh peygamber kadar yaşasa bile- yapacağı ibadetlerden daha değerlidir.”[166]

Bu hadis 4651. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ».

4651/56. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh, yanında bulunanlara şunu söyledi:

"Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Uhud dağına çıktı. Yanında Ebû Bekir, Ömer ve Osman da vardı. Dağ sarsılmaya başladı. Bunun üzerine Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ayağıyla dağa vurdu ve:

'Sâkin ol Uhud! Zira senin üzerinde bir Peygamber, bir sıddîk, iki de şehid var' buyurdu."[167]

Açıklamalar

4648-4650. hadislerde aşere-i mübeşşereden Saîd ibni Zeyd radıyallahu anhın, sahâbeye dil uzatılmasına göz yummadığını ve onları savunduğunu okuduk.

Burada *Sünen-i Ebî Dâvûd*'un musannifi İmâm Ebû Dâvûd'un bize öğrettiği bir inceliği de gözden kaçırmayalım: Ali radıyallahu anha dil uzatılması olayına karışan iki kişi sahâbî olduğu için Ebû Dâvûd onların adını vermemiş, kendilerinden falanca ve filanca diye kinâyeli ve üstü kapalı bir ifâde ile söz etmiştir.

Hz. Ali hakkındaki o sevimsiz konuşmayı dinleyen Saîd ibni Zeyd radıyallahu anh, bu konuşmayı yapan Kûfe Vâlisi Mugîre bin Şu'be'ye öfkelenmiş ve onun hakkında "Şu zâlimin yaptığını görüyor musun!" demiştir. Anlaşılan Mugîre bin Şu'be bu konuşmasında ya Hz. Ali hakkında hoşa gitmeyen bir ifâde kullanmış ya Muâviye bin Ebî Süfyân'ı ona üstün tutmuş veya dinleyenleri rahatsız edecek bir söz söylemiştir.

Okuduğumuz hadislerde iki mûcizeden söz edilmektedir. Bu mûcizelerden biri şudur:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Mekke'de Hira mağarasının bulunduğu Nur dağına veya Medine'de Uhud dağına çıktığı zaman dağ sallanmaya başladı. Allah'ın Elçisi ona: **"Sâkin ol Hira! (Sâkin ol, Uhud!) Zira şu anda senin üzerinde bir peygamber, bir sıddîk, bir de şehid var"** buyurunca dağ sâkinleşti.

İkinci mûcize ise Peygamber Efendimizin yanında bulunanların, onun belirttiği gibi şehid olarak vefât etmeleridir.

Bu hadîs-i şerîf *Kütüb-i Sitte*'nin her birinde bulunmaktadır. *Sahîh-i Buhârî*'de Mekke'deki Hira yerine Medine'deki Uhud, *Sünen-i Nesâî*'de ise Sebir dağı geçmektedir.[168] Sebir dağı Mekke'de olup Minâ'dan Arafât'a doğru giderken, sol tarafa düşmektedir.

Sahîh-i Buhârî'deki rivâyete göre Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Bekir, Ömer ve Osman radıyallahu anhüm ile birlikte Uhud'a çıkmıştı. O sırada dağ sarsıldı. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem **"Sakin ol Uhud! Şunu bil ki üstünde bir Peygamber, bir sıddîk, iki de şehid bulunuyor"** buyurdu.

Sahîh-i Müslim'deki rivâyete göre, o sırada Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanında dört halîfeden başka Talha, Zübeyr ve Sa'd ibni Ebî Vakkàs radıyallahu anhüm de vardı.

Sünen-i Tirmizî'deki rivâyetlerden biri[169] ile *Sünenü İbni Mâce*'deki rivâyet, sayı itibariyle *Sünen-i Ebî Davûd*'daki bu rivâyetin aynıdır. Bu iki farklı rivâyet arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Zira yerin ve bazı isimlerin farklı oluşu, hâdisenin biri Mekke'de (Hirâ'da), diğeri Medine'de (Uhud'da) olmak üzere iki defa meydana geldiğini göstermektedir. Uhud ile ilgili rivâyet *Sünen-i Ebî Davûd*'da da bulunmaktadır.[170]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm her zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında yer almış, onu canları pahasına kâfirlerden korumuş, dinimizi ondan öğrenmiş ve bize öğretmişlerdir. Biz onlardan söz ederken son derece saygılı olmalıyız.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem birçok sahâbîyi cennetle müjdelemiştir. Bunlardan on tanesi, "cennetle müjdelenen on kişi" anlamında "aşere-i mübeşşere" diye anılır.

3. Ashâb-ı kirâma hakaret eden haddini bilmezler îkaz edilmelidir.

4. Ashâb-ı güzînin hayır ve ibadeti, diğer Müslümanlar'ın yaptığı hayır ve ibadetlerden Allah katında daha değerlidir.

5. Dağlar bile Peygamber Efendimizin emrini dinler ve ona itaat ederdi.

6. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şehid olacaklarını söylediği sahâbîler, onun haber verdiği gibi şehid olarak vefât etmişlerdir.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ
السَّلَامِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الدَّالَانِيِّ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ مَوْلَى آلِ جَعْدَةَ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا بَكْرٍ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي».

4652/57. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Cebrâil yanıma geldi, elimi tuttu ve bana ümmetimin gireceği cennet kapısını gösterdi.”

Bunun üzerine Ebû Bekir radıyallahu anh,

“Yâ Resûlallah! Ben o sırada senin yanında olup o kapıyı görmeyi çok isterim” dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de ona şu cevabı verdi:

“Ebû Bekir! Şunu iyi bil ki ümmetimden cennete ilk girecek olan sensin!”[171]

Açıklamalar

Hadisimizde Ümmet-i Muhammed’in gireceği cennet kapısından söz edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de cennet kapılarından bahsedilmekte ve şöyle buyurulmaktadır:

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da bölük bölük cennete sevk edilirler. Oraya vardıklarında **cennetin kapıları açılır** ve bekçileri onlara, ‘Size selâm olsun. Tertemiz geldiniz. Oraya ebediyen kalmak üzere girin’ derler.”[172]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu âyet-i kerîmeyi tefsir ederek cennetin sekiz kapısının bulunduğunu söylemiştir.[173]

Bazı kaynaklarda cennetin sekiz kapısının adları şöyle verilmektedir:

Namaz kapısı, sadaka kapısı, oruçlular (reyyân) kapısı, cihâd kapısı, tövbe kapısı, öfkesini yenip insanların kusurlarını bağışlayanlar kapısı, râzı olanlar kapısı ve sorgusuz suâlsiz cennete girecek olan mütevekkilere ait eymen kapısı.[174]

Bazı hadis şârihleri, cennetin sekiz kapısı arasında şunları da saymışlardır: Hac kapısı, zikir kapısı, umre kapısı, duhâ kapısı, ferah kapısı, sabır kapısı.

[175]

İslâm büyüklerinin ittifakla belirttiği üzere Ebû Bekir radıyallahu anh bu ümmetin en faziletlisidir. Ashâbın Birbirine Üstünlüğü bahsinde, 4627. hadiste ashâb-ı kirâmın hiç kimseyi Ebû Bekir radıyallahu anha denk tutmadığını görmüş ve onun diğer sahâbîlere olan üstünlüğünü okumuştuk. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir'in cennete herkesten önce girmesi son derece tabiîdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cebrâil aleyhisselâm Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin yanına sık sık gelir, hattâ onunla konuşurken bazen elini tutardı.

2. Cennetin bilindiği kadarıyla sekiz kapısı vardır. Başka kapıları olduğu da söylenmektedir.

3. Hz. Ebû Bekir bu ümmetin en faziletli insanıdır. İşte bu sebeple Peygamber Efendimiz ona, ümmetinden cennete ilk olarak onun gireceğini müjdelemiştir.

❀

الزُّبَيْرِ، بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ».

4653/58. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Hudeybiye'de ağaç altında bîat edenlerden hiçbiri cehenneme girmeyecektir."[176]

Açıklamalar

Hicretin 6. yılında (mîlâdî 628), Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem 1400 sahâbîsiyle birlikte umre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Mekkeliler onları şehre sokmayınca, onlar da Mekke'ye 17 km. mesafede bulunan Hudeybiye kuyusunun yanında konaklamışlardı.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem orada bulunan Müslümanlar'ı bir ağacın altında topladı ve kendilerine umre yaptırmayan, ayrıca gönderdiği elçisini hapseden Mekkeliler'den, bu yaptıklarının hesabını sormak üzere söz yani bîat aldı.

Bunun üzerine Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e hitap ederek:

"Sana bîat edenler, gerçekte Allah'a bîat etmiştir. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir"[177] diye bu aziz insanları medhetti.

Nebîler Sultânı Efendimiz de hadîs-i şerîfte okuduğumuz üzere, Hudeybiye'de ağaç altında bîat edenlerin cehenneme girmeyeceğini müjdeledi.

İşte bu olay, ağaç altında bîat edenlerden Allah Teâlâ'nın râzı olduğunu ifâde etmek üzere Bey'atürrıdvân (Bîatürrıdvân=Rıdvân Bîatı) diye anıldı.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Rıdvân Bîatı'na katılan sahâbîler, kendilerinden Allah'ın ve Resûlullah'ın hoşnut olduğu bahtiyârlardır.

2. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, Rıdvân Bîatı'na katılanların cehenneme girmeyeceği müjdesini vermiştir.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ».

4654/59. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ Bedir'de savaşanlara merhamet nazarıyla baktı ve onlara, 'Artık dilediğiniz hayrı ve ibadeti yapın! Elbette ben sizi affettim' buyurdu."[178]

Açıklamalar

Resûlullah Efendimizin canına kıymak için tuzak kuran Mekkeli kâfirler onu ellerinden kaçırınca, hicretin ikinci yılında (mîlâdî 624) Allah'ın El-çisi'ni ortadan kaldırmak ve İslâmiyet'i yok etmek için, 1000 kişiyle Bedir'e geldiler. Onların karşısında yer alan Müslümanlar ise 313 kişiden ibâretti. Bir tarafta baba, karşı tarafta oğlu vardı. Kardeşler, amcalar, yeğenler karşı karşıya gelmişti.

Müşriklerin Müslümanlar'dan üç kat fazla olması Allah'ın Resûlü'nü düşündürüyordu. Kendisi için kurulan çadırda ellerini açarak kıbleye yöneldi ve Cenâb-ı Hakk'a gözyaşları içinde yalvarmaya başladı:

"Allahım!" diyordu, "eğer bu bir avuç Müslüman helâk olursa, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır."[179]

Allah Teâlâ habîbinin duâsını kabul etti ve bu ölüm kalım savaşında Müslümanlar'ı kâfirlere galip getirdi. Onlardan râzı olduğunu belirtti. Din düşmanlarına karşı kendi dinini ve Resûlü'nü canla başla savunan o yiğit insanları affettiğini ve cennetini onlara ikrâm edeceğini müjdeledi.[180]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bedir savaşı Müslümanlarla kâfirler arasında yapılan bir tür ölüm-kalım savaşıydı. Bu savaşta Müslümanlar yenilseydi, İslâmiyet de yok olup gidecekti.

2. Ashâb-ı kirâm hayatlarını ortaya koyarak sayıca kendilerinden kat kat fazla olan müşrikleri mağlup ettiler.

3. Allah Teâlâ dinine hizmet etmeye çalışanlara yardım eder ve onları düşmanlarına gàlip getirir.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ،

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: «كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ: «مَنْ هَذَا؟» قَالُوا: «الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ».

4655/60. Ashâb-ı kirâmdan Misver ibni Mahreme radıyallahu anh şöyle dedi:

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıl, umre yapmak üzere Medine’den çıktı.”

Daha sonra Misver ibni Mahreme bu uzun rivâyette Hudeybiye antlaşmasından söz ederek şöyle dedi:

“Mekkeliler adına antlaşma yapmak üzere Urve bin Mes’ûd, Resûl-i Ekrem’in yanına geldi ve onunla konuşmaya başladı. Urve, Allah’ın Elçisi’-ne bir şey söylerken onun sakalını tutuyordu. Bu esnada Mugîre bin Şu’be elinde kılıcı, başında miğferiyle Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi korumak için onun yanıbaşında duruyordu. Urve bin Mes’ûd, Resûlullah’ın sakalını tutunca, Mugîre kılıcının kabzasıyla onun eline vuruyor ve:

‘Çek elini Resûlullah’ın sakalından!’ diyordu.

Bunun üzerine Urve bin Mes’ûd başını kaldırdı ve:

‘Kim bu elime vuran adam?’ diye sordu. Ona,

‘(Senin kardeşinin oğlu) Mugîre bin Şu’be’dir’ dediler.”[181]

Açıklamalar

Hudeybiye antlaşması İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. Bu antlaşma Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile Mekkeli müşrikler arasında yapılmıştır. 4653. hadiste Peygamber Efendimizin: **“Hu-deybiye’de ağaç altında bîat edenlerden hiçbiri cehenneme girmeyecektir”** buyurduğunu okumuştuk. Bu hadiste ise söz konusu antlaşmadan bir manzara sunulmaktadır.

İslâm’dan önce Araplar arasında şöyle bir âdet vardı. Kendisiyle konuşulan kimseye değer verdiğini göstermek için arada bir onun sakalından tutulurdu. Hudeybiye antlaşmasında Mekkeliler’in temsilcisi olan Urve bin Mes’ûd da antlaşma maddelerini konuşurken, arada bir Peygamber Efendimizin sakalını tutmaya çalışıyordu. Fakat o sırada onun kardeşinin oğlu olan Mugîre bin Şu’be, elinde kılıcı, başında miğferiyle

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin muhâfızlığını yapıyordu. Amcası henüz Müslüman olmadığı için, Mugîre onun mânen pis ve kirli olduğunu düşünüyor, bu sebeple amcasının Allah'ın Elçisi'ne dokunmasını istemiyordu. Urve bin Mes'ûd, Fahr-i Kâinât Efendimizin mübarek sakalına elini uzattıkça, o da kılıcının kınıyla onun eline vuruyor ve: "Çek elini Resûlullah'ın sakalından!" diyordu.

Bu hadîs-i şerîfte Mugîre bin Şu'be'nin Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme olan derin sevgi ve saygısını görüyoruz. 4648-4650. hadislerde bu değerli sahâbînin, daha sonraki yıllarda Muâviye bin Ebî Süfyân'ın yanında yer aldığını ve Hz. Ali aleyhinde konuştuğunu okuduk. Şüphesiz bu konuşma, ehl-i beyti seven Müslümanlar'ı incitmiştir. Musannifimiz Ebû Dâvûd (Allah ona rahmet eylesin), Müslümanlar'ın gönlünde Mugîre bin Şu'be radıyallahu anha karşı bir dargınlık oluşmasını önlemek ve bize onun derin Peygamber muhabbetini hatırlatmak için hadîs-i şerîfi bu bahiste zikretmeyi uygun görmüş olmalıdır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Hudeybiye'de ağaç altında Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bîat eden sahâbîler, kendilerinden Allah Teâlâ'nın râzı olduğu seçkin Müslümanlardır.

2. Ashâb-ı güzîn, Allah'ın Resûlü'ne derin muhabbet beslerdi. Bu sebeple mânen kirli saydıkları müşrikler en yakın akrabaları bile olsa, onların Peygamber aleyhisselâma dokunmalarını istemezlerdi.

3. Ashâb-ı kirâmın arasında olup bitenlere takılmamalı, her biri Peygamber Efendimizin yakın arkadaşları oldukları için onları gönülden sevmeliyiz.

❀

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ
بْنَ إِيَاسٍ الْجُرَيْرِيَّ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ،

عَنِ الْأَقْرَعِ مُؤَذِّنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: بَعَثَنِي عُمَرُ إِلَى
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا الدِّرَّةَ، فَقَالَ: «قَرْنٌ مَهْ؟» فَقَالَ: قَرْنٌ حَدِيدٌ، أَمِينٌ شَدِيدٌ، قَالَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، وَالسَّيْفُ مَسْلُولٌ وَالدَّمُ مُهْرَاقٌ.

4656/61. Ömer ibni Hattâb radıyallahu anhın müezzini Akra‘ şöyle dedi:

Ömer radıyallahu anh beni hıristiyanların din adamı olan patriğe gönderdi. Patriğe, kendisini halîfenin dâvet ettiğini söyledim. Ömer radıyallahu anh ona:

“Benim adımı kitabınızda (Tevrat’ta) buluyor musun?” diye sordu. O da:

“Evet” dedi. Aralarında şu konuşma geçti:

“Nasıl buluyorsun?”

“Seni kale olarak buluyorum.”

Bunun üzerine Ömer elindeki kamçıyı vuracakmış gibi kaldırdı.

“Kale sözüyle neyi kastediyorsun?”

“Demirden yapılma bir kale. Emniyetli, sağlam.”

“Benden sonra hilâfet makamına gelecek olanı nasıl buluyorsun?”

“Onu sâlih bir kişi olarak buluyorum. Yalnız o akrabasını başkalarına tercih edecektir.” Bunun üzerine Hz. Ömer:

“Allah, Osman’a merhamet etsin!” dedi ve bu sözü üç defa tekrarladı.

“Ondan sonra gelecek olanı nasıl buluyorsun?”

“Onu demirin pası olarak buluyorum.”

Ömer elini kendi başına koyarak:

“Vay zillet! Vay sefâlet!” dedi. Bunun üzerine patrik şu açıklamayı yaptı:

“Ey mü’minlerin emîri! Aslında o iyi bir halîfedir; fakat o halîfe olduğu zaman kılıçlar çekilmiş ve kan akıtılmış olacaktır!”[182]

Açıklamalar

Hz. Ömer halîfeliği süresince Ümmet-i Muhammed'in daha iyi ve âdil bir şekilde yönetilmesi, daha huzurlu yaşaması için büyük gayret gösterdi ve gerekli teşkilatları kurdu.

Yahudiler kadar hıristiyanların da din kitabı olan Tevrat'ta kendisi ve kendisinden sonra gelecek halîfeler hakkında bilgi olup olmadığını öğrenmek istedi. Bunun için de devrin patriğini çağırttı ve ondan yukarıda okuduğumuz üzere bilgi aldı.

Hz. Ömer'in ileride olup bitecek hâdiseleri bir hıristiyan din adamının bileceğine inanarak ona sorular sorması elbette mümkün değildir. İslâm'ın âdil halîfesi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden ileride meydana gelecek bazı hâdiseler hakkında bir şeyler duyduğu için, patrikten, kendi kültürlerinde o hadisleri destekleyecek bilgiler bulunup bulunmadığını öğrenmek istemiştir.

Hz. Ömer'in kendisinden bazı konularda bilgi aldığı ehl-i kitap âliminin Kâ'bü'l-Ahbâr olduğu da söylenmektedir. Kâ'bü'l-Ahbâr'ın Hz. Ömer devrinde İslâmiyet'i kabul ettiği rivâyeti dikkate alındığı takdirde, Ömer radıyallahu anhın yukarıdaki bilgileri ondan alması daha mâkuldür. Şöyle ki, Kâ'bü'l-Ahbâr'ın babası yahudi âlimi idi. Elinde tahrif edilmemiş olduğu söylenen yegâne Tevrat nüshası bulunmaktaydı ve onda son peygambere inanmanın gereği, onun ümmetinin özellikleri ve fazileti belirtilmekteydi. Kâ'b bunları okuyunca İslâmiyet'i kabul etmişti.[183]

Hz. Ömer'in, "Allah, Osman'a merhamet etsin" demesi, kendisinden sonra kimin halîfe olacağı konusunda Resûl-i Ekrem'den bir şeyler duyduğunu göstermektedir.

Ali radıyallahu anh hakkında kullanılan "demirin pası" ifâdesiyle onun elinden kılıcın düşmediği, hayatı boyunca kılıcıyla cihâd ettiği anlatılmak istenmiştir.

"Yâ defrâh! Yâ defrâh!" sözünü **Vay zillet, vay sefâlet** diye karşılamaya çalıştık. Ömer radıyallahu anhın bu sözle ileride çok kötü olayların ortaya çıkacağına, sulh ve sükûnun bozulacağına, Müslümanlar'ın azizken zillete düşeceğine işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu hadisten anlaşıldığına göre Hz. Ömer, halîfelerle ilgili olarak Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden bazı bilgiler duymuştu. Bu bilgilerin Tevrat'ta da bulunup bulunmadığını anlamak için ehl-i kitap olan bir din bilginine bazı sorular sordu.

2. Tevrat'ın tahrif edilmemiş nüshalarında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ve ümmetinin özellikleri yazılıydı.

---

[125]. Buhârî, Ta'bîr 47, nr. 7046; Müslim, Rü'yâ 17, nr. 2269; Tirmizî, Rü'yâ 10, nr.; İbn Mâce, Ta'bîrü'r-rü'ya 10, nr. 3918.

[126]. Tirmizî, Rü'yâ 10, nr. 2287. Tirmizî hadisin hasen-sahîh olduğunu söylemektedir. Hâkim *el-Müstedrek*'te (IV, 436, nr. 8189) hadisin sahih olduğunu söylemekte, Zehebî de aynı görüşü paylaşmaktadır.

[127]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 44, 49, 50, nr. 20718, 20777, 779; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), II, 41, 66, nr. 3653, 3829.

[128]. قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَرَوَاهُ يُونُسُ، وَشُعَيْبٌ لَمْ يَذْكُرَا عَمْرَو بْنَ أَبَانَ

Ebû Dâvûd şöyle dedi: Bu hadisi ayrıca Yûnus ibni Yezîd (v. 159/776) ve Şuayb ibni Ebî Hamza (v. 162/779) Zührî'den rivâyet ettiler; fakat Amr ibni Ebân'ın adını zikretmediler. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 355, nr. 14881; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XV, 343, nr. 6913.

[129]. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 21, nr. 20505.

[130]. *Müsned*, V, 44, 50, nr. 20463, 20522, 20524.

[131]. Hilâfet müddetiyle ilgili olarak bk. 4646-4647. hadisler.

[132]. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkàtü'l-mefâtîh*, V, 551 (IX, 3916).

[133]. Hulefâ-yi Râşidîn'in ay ve gün hesabıyla hilâfet süresi için bk. 4646-4647 numaralı hadislerin şerhi.

[134]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 21, nr. 20505.

[135]. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VII, 180.

[136]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[137]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[138]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 160, nr. 17609, VI, 25, nr. 22679.

[139]. Ebû Dâvûd, Melâhim 6, nr. 4298.

[140]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 160, nr. 17505, V, 197, 270, nr. 21773, 22377, VI, 25, nr. 24485.

[141]. *Müsned*, IV, 160, nr. 17505.

[142]. *Müsned*, V, 197, 270, nr. 21773, 22377.

[143]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 532, 8496.

[144]. Âl-i İmrân 3/55.

[145]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[146]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır. Ebû Dâvûd, hadisin sonunda şu bilgiyi de vermiştir: زَادَ إِسْحَاقُ فِي حَدِيثِهِ قَالَ: فَقَاتَلَ فِي الْجَمَاجِمِ حَتَّى قُتِلَ

Ebû Dâvûd'un hocası İshâk ibni İsmâil, rivâyetinde şu sözleri de ilâve etti: Bu hadisin râvisi Rebî' bin Hâlid, Deyrülcemâcim çatışmasında şehid edilinceye kadar Haccâc'a karşı savaştı.

[147]. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (Osmân), XII, 394.

[148]. Bk. 4673. hadis.

[149]. **Recez**, Arap şiirinin bir türü, aynı zamanda arûz bahirlerinden biridir. Recezin her mısraı ayrı bir beyit gibi kendi arasında kafiyelidir. Recezin mısraları secili imiş gibi görünse

bile her beytin ayrı bir vezni vardır. Recezlerden meydana gelen kasidelere **erâcîz** (müfredi urcûze) denir.

[150]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[151]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[152]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[153]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 229, nr. 2445.

[154]. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 169'dan naklen Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVI, 292.

[155]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 26, nr. 3758, Fezâ'ilü'l-Kur'ân 8, nr. 4999.

[156]. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, I, 7, 26, nr. 35, 175.

[157]. Hz. Ali'nin hilâfet süresi *Müsned*'de, Sefîne'den olan rivâyette altı yıl olarak belirtilmiştir (V, 220, nr. 22264).

[158]. Ümeyyeoğulları'ndan birinin annesinin adı Zerkà olduğu için onlar bu lakapla tanınmıştır.

[159]. Tirmizî, Fiten 48, nr. 2226; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 220-221, nr. 22264, 22268, 22273.

[160]. Tirmizî, Fiten 48, nr. 2225; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 221, nr. 22273; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, II, 430, nr. 1203.

[161]. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkàtü'l-mefâtîh*, V, 142.

[162]. Hadîs-i şerîfin Arapça metnindeki "ev" atıf harfleri, Ebû Dâvûd, Sünne 9, nr. 4651'de "ve" şeklinde geçmektedir. Zâten "ev" "ve" anlamında da kullanılmaktadır.

[163]. Tirmizî, Menâkıb 27, nr. 3757; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XV, 454, nr. 6993. Ebû Dâvûd, hadisin sonunda şu teknik bilgiyi vermiştir:

قَالَ أَبُوْ دَاوُدَ: رَوَاهُ الْشَجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ، عَنِ ابْنِ حَيَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ظَالِمٍ بِإِسْنَادِهِ نحْوَهُ.

Ebû Dâvûd şöyle dedi: Bu hadis şu senedle de rivâyet edilmiştir: Ubeydullah ibni Abdurrahman el-Eşca'î Süfyân-ı Sevrî'den, o Mansûr ibni'l-Mu'temir'den, o Hilâl ibni Yesâf'tan, o Hilâl ibni Hayyân'dan, o tâbiîn muhaddisi Abdullah ibni Zâlim'den, o da Saîd ibni Zeyd radıyallahu anhdan.

[164]. Sa'd ibni Mâlik, Sa'd ibni Ebî Vakkàs'tır. Zira Ebû Vakkàs'ın adı Mâlik'tir.

[165]. Tirmizî, Menâkıb 25, nr. 3748.

[166]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[167]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, 6, 7, nr. 3675, 3686, 3699.

[168]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 5, 6, 7, nr. 3675, 3686, 3699; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 50, nr. 2417; Tirmizî, Menâkıb 18, 27, nr. 3696, 3757; Nesâî, Ahbâs 4, nr. 3609; İbni Mâce, Mukaddime 11, nr. 134.

[169]. Tirmizî, Menâkıb 27, nr. 3757.

[170]. Ebû Dâvûd, Sünne 9, nr. 4651.

[171]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 77, nr. 4444.

[172]. Zümer 39/73.

[173]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 9, nr. 3257.

[174]. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhü'ş-Şifâ*, I, 468.

[175]. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, VII, 28; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 447.

[176]. Müslim, Fezâilü's-sahâbe 163, nr. 2496; Tirmizî, Menâkıb 57, nr. 3860.

[177]. Fetih 48/10.

[178]. Buhârî, Cihâd 141, 195, nr. 3007, 3081, Megâzî 9, 46, nr. 3983, 4274, Tefsîr 60/1, nr. 4890; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 161, nr. 2494.

[179]. Buhârî, Cihâd 89, nr. 2915, Tefsîr 54/6, 7, nr. 4875-4877.

[180]. Bu hadisi Ebû Dâvûd'un hocası Mûsâ bin İsmâîl, فَلَعَلَّ اللهَ "**Belki de** Allah Teâlâ Bedir gazilerine merhamet nazarıyla baktı" ifâdesiyle rivâyet etmiştir. Biz tercümede diğer hocası Ahmed ibni Sinân'ın rivâyetini esas aldık.

[181]. Buhârî, Şürût 15, nr. 2731, 2732; Ebû Dâvûd, Cihâd 156, nr. 2765.

[182]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. İmâm Ebû Dâvûd hadisin sonunda şu teknik bilgiyi vermiştir: قَالَ أَبُو دَاوُدَ: الدَّفْرُ: النَّتْنُ Hadiste geçen الدَّفْرُ kelimesi pis koku, kokmuş şey anlamındadır.

[183]. M. Yaşar Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 1-3. İsa Akalın, *Kâ'bü'l-Ahbâr ve Rivayetlerinin Değeri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, M. Ü. İstanbul, 2001.

بَابٌ فِي فَضْلِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

10. RESÛLULLAH SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEMİN ASHÂBININ FAZİLETİ

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُوفُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ، وَيَفْشُو فِيهِمُ السِّمَنُ».

4657/62. İmrân ibni Husayn radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ümmetimin en hayırlısı kendilerine gönderildiğim nesildir. Sonra onlara yakın olanlar, daha sonra da onlara yakın olanlardır.” ‘Daha sonra da onlara yakın olanlar’ sözünü Resûl-i Ekrem’in üçüncü defa söyleyip söylemediğini Allah daha iyi bilir. **“Sonra öyle bir topluluk gelir ki kendilerinden şâhitlik istenmediği halde şâhitlik yaparlar. Adakta bulunurlar, fakat adaklarını yerine getirmezler. Hıyânet ederler, bu yüzden de kendilerine güvenilmez. Onlarda şişmanlık baş gösterir.”**[184]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfte Efendimiz aleyhisselâm, Ümmet-i Muhammed'in en hayırlı neslinin ashâb-ı kirâm olduğunu açıkça ifâde buyurmaktadır. Üstünlük itibariyle onları tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesilleri takip etmektedir. Bu üç kutlu nesil, Allah'ın kitabını, Resûlullah'ın hadislerini bize nakleden ve îfâ ettikleri büyük görevin sorumluluğunu çok iyi bilen insanlardır. Onlar yaşadıkları devirdeki fitne ve kargaşaya rağmen İslâmiyet'i daha sonraki nesillere sapasağlam taşımışlar, bu ihlâs, samimiyet ve dürüstlükleri sebebiyle de en hayırlı nesil olmuşlardır.

Onların şahsî hataları olabilir; bu bizi ilgilendirmez. İşin o tarafı Allah ile kendileri arasındadır. Ama kesin olan şudur ki **onlar Resûlullah'ın söylemediği bir sözü, yapmadığı bir işi hiçbir zaman ona nispet etmemişlerdir.**

Her bir neslin kırk veya seksen yıl devam ettiği söylenmekle beraber, bu konuda kesin bir görüş yoktur.

Sahâbe neslinin 110 (728) tarihinde son bulduğu,

tâbiîn neslinin 170 (786) veya 180'de (796) son bulduğu,

tebe-i tâbiîn neslinin ise 220'ye (835) doğru son bulduğu görüşü benimsenmiştir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfte, sonraki nesillerde İslâmî hassâsiyetin azalacağını, bozulma alâmetlerinin daha fazla görüleceğini ifâde buyurmaktadır.

Allah'ın Resûlü, bu kutlu nesillerden sonra gelecek ümmetini uyarmakta, onları bazı konularda son derece dikkatli olmaya dâvet etmektedir.

"İstenmeden şâhitlik yapmak" ifâdesiyle anlatılmak istenen yalancı şâhitliktir. Görmediğini görmüş, duymadığını duymuş gibi anlatmaktır. Yoksa insanın hakikat ortaya çıksın diye, kendisinden şâhitlik istenmediği hâlde bildiği gerçekleri anlatması kötü bir davranış değildir; hattâ bu bir fazilettir.

"Adağını yerine getirmemek", Allah'a verilen sözü yapmamak demektir. Şüphesiz bu hâl bir Müslüman için kötü bir özellik ve bozulma alâmetidir.

Hıyânet etmesi yüzünden bir kimsenin güvenilir olma özelliğini kaybetmesi, onun İslâmî vasıflarından birini yitirip münâfık özelliğini alması demektir. Fertlerin bozulması toplumun da bozulmasına yol açacağından, bu kötü huylar bir İslâm toplumu için felâket sayılır.

Bir toplumda **şişmanlığın baş göstermesi** de bozulma alâmetidir. Bünyesinde şişmanlama özelliği bulunan kimseler şüphesiz bu hükme dâhil

değildir. Burada yerilen şişmanlık, fakir ve yoksulları unutarak keyfince yiyip içmek, lükse, israfa ve sefâhate düşkün olmaktır.

Bütün bu kötü özellikler Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sünnetine ters, onun seçkin ashâbının hayat tarzlarına aykırı hâllerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu ümmetin en hayırlı nesilleri ashâb, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesilleridir.

2. Bu üç nesil hakkındaki hüküm bir genellemedir. Yoksa bu üç neslin bütün fertleri aynı hükme dâhil değildir.

3. İslâm ümmeti arasında bozulma daha çok bu üç nesilden sonra görülmüştür.

4. Yalancı şâhitlik yapmak, emânete hıyânet etmek, adağını yerine getirmemek Müslüman'a yakışmayan kötü hâllerdir.

5. Müslüman yiyip içmeye düşkün olmamalı, bu konuda Allah'ın Resûlü'nü örnek almalıdır.

---

[184]. Buhârî, Şehâdât 9, nr. 2652, Fezâilü ashâbi'n-nebî 1, nr. 3651, Rikâk 7, nr. 6429, Eymân 10, 27, nr. 6658, 6695; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 210-214, nr. 2533-2535.

بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنْ سَبِّ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

11. RESÛLULLAH SALLALLAHU ALEYHİ VE SELLEMİN ASHÂBINA SÖVMENİN YASAKLANMASI

٤٦٥٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ».

4658/63. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ashâbıma sövmeyin. Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki biriniz Allah rızâsı için Uhud dağı kadar altın verse, onlardan birinin verdiği bir avuç, hattâ yarım avuç sadakasına bile denk olmaz.”[185]

Açıklamalar

Ashâb-ı güzîn, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hep yanında durmuş, İslâm düşmanlarına karşı mücâdelesinde onu her zaman canlarıyla, mallarıyla desteklemişlerdir. İslâm dâvâsı, onların bu sağlam duruşu sâyesinde başarıya ulaşmıştır. İşte bunun için Fahr-i Âlem Efendimiz, ashâb-ı kirâma dil uzatılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Onun şu hadîs-i şerîfleri bunu açıkça göstermektedir:

“Aslâ ashâbım aleyhinde konuşmayın. Aslâ ashâbım aleyhinde konuşmayın. Benden sonra onlara kesinlikle laf dokundurmayın.

Onları seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden, bana düşmanlık beslediği için onlara düşman olur. Onlara eziyet eden, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden, Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edenin ise çok geçmeden Allah belâsını verir."[186]

"Kim ashâbıma söverse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onların tövbelerini de kabul etmez ibâdetlerini de."[187]

"Ashâbım anıldığında, onların aleyhinde konuşmayınız."[188]

Ashâb-ı kirâmın Allah rızâsı için yaptığı harcamaların, başkalarının yaptığı hayır ve hasenât ile kıyâs edilemeyeceğini şu âyet-i kerîme de göstermektedir:

"Mekke fethinden önce Allah yolunda harcama yapan ve savaşanlarınız, başkalarıyla bir olmaz. Onların derecesi, daha sonra harcayan ve savaşanlardan daha yüksek bir mertebededir. Bununla beraber, Allah onların hepsine de en güzel mükâfâtı vadetmiştir."[189]

Sahâbe efendilerimiz genellikle yoksul oldukları hâlde, ellerinde ne varsa onu Allah yolunda harcadılar. Onların yaptığı hayırların, Kâinâtın Rabbi katında ne kadar değerli olduğunu yine Sultân-ı Enbiyâ Efendimizden öğreniyoruz:

Bir gün Allah'ın Resûlü, ashâb-ı kirâmıyla otururken:

"Bir dirhem yüz bin dirhemi geçti" buyurdu. Sahâbîler hayretle:

"Bu nasıl olur?" dediler. Bunun üzerine Fahr-i Cihân Efendimiz şöyle buyurdu:

"Bir adamın sadece iki dirhemi vardır, onun birini sadaka olarak verir. Bir adam da çok zengindir, o da malından yüz bin dirhemi sadaka olarak dağıtır. İşte elindekinin yarısını veren, ötekini geçmiş olur."[190]

Ashâb-ı kirâm efendilerimiz hem Cenâb-ı Hakk'ın hem de Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin övdüğü böyle müstesnâ bir nesildi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm bize Kur'ân-ı Kerîm'i ve Peygamber Efendimizin hadislerini, yani dinimizi öğreten, bu sebeple de kendilerine çok şey borçlu olduğumuz seçkin nesildir.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ashâb-ı kirâma hakaret etmeyi, onlara laf dokundurmayı kesin bir dille yasaklamıştır.

3. Sahâbe efendilerimiz kıt kanâat geçindikleri hâlde, ellerindeki imkânı yoksullarla paylaşırlardı. Bunun için de Allah Teâlâ onların yaptığı en küçük hayrı, başkalarının yaptığı çok büyük harcamalardan daha değerli bulmuştur.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ قَيْسٍ الْمَاصِرُ،

يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِه. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» وَاللَّهِ لَتَنْتَهِيَنَّ أَوْ لَأَكْتُبَنَّ إِلَى عُمَرَ.

4659/64. Tâbiîn muhaddislerinden Amr ibni Ebî Kurre şöyle dedi:

Huzeyfe ibni'l-Yemân radıyallahu anh Medâin'de idi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin öfkeliyken söylediği birtakım sözleri yanındakilere anlattı. Huzeyfe radıyallahu anhdan bunları duyan bazı kimseler kalkıp Selmân-ı Fârisî radıyallahu anha gittiler ve Huzeyfe radıyallahu anhın söylediklerini ona anlattılar. Bunun üzerine Selmân radıyallahu anh da:

"Huzeyfe ne söylediğini daha iyi bilir" dedi. O adamlar tekrar Huzeyfe radıyallahu anhın yanına geldiler ve:

"Senin söylediklerini Selmân'a aktardık; seni ne doğruladı ne de yalanladı" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe radıyallahu anh, bir bahçede bulunan Selmân-ı Fârisî'nin yanına geldi ve ona:

"Selmân! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duyduğum sözler konusunda beni niçin tasdik etmedin?" diye sordu. Selmân-ı Fârisî radıyallahu anh da ona şu cevabı verdi:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bazen gazap buyurur, bu hâlde iken bazı sahâbîleri hakkında ağır sözler söylerdi. Bazen de hoşnut olur, bu hâlde iken de bazı sahâbîleri hakkında güzel şeyler söylerdi. Sen bazı kimselerin kalplerinde kimileri hakkında sevgi, bazılarının kalplerinde de kimilerine nefret uyandırabilecek, hattâ ihtilâf ve ayrılıklara yol açabilecek bu kabil sözler sarf etmekten vazgeçmeli değil misin? Zira Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bir konuşmasında şöyle buyurduğunu sen de biliyorsun:

"Öfkelendiğim zaman, şâyet ümmetimden biri hakkında ileri geri söylenmiş veya ona lânet etmişsem -ki ben de bir insanım, ben de her insan gibi bazen kızarım; ancak Allah Teâlâ beni âlemlere rahmet olarak göndermiştir- Allahım, ashâbım aleyhinde söylediğim sözleri, kıyâmet gününde onlar hakkında rahmete vesile kıl!"[191]

Selmân radıyallahu anh sözlerini bitirirken Huzeyfe radıyallahu anha şöyle dedi:

"Söylediğin bu sözleri kesinlikle bir daha söylememelisin, şâyet söylersen, vallâhi bu durumu Halîfe Ömer'e bir mektupla haber veririm."[192]

Açıklamalar

Okuduğumuz bu olayda Selmân-ı Fârisî radıyallahu anhın bir konudaki hassâsiyeti dikkatimizi çekiyor. Ümmet-i Muhammed'e ashâb-ı kirâm

hakkında bilgi verirken dikkatli olmak gerektiğini hatırlatıyor. Huzeyfe ibni'l-Yemân radıyallahu anhın, Peygamber Efendimizin kendilerine öfkelendiği bazı sahâbîler hakkında isim ve bilgi vermesini doğru bulmuyor. Bu konuyu o kadar önemsiyor ki Hz. Huzeyfe'yi, bundan vazgeçmediği takdirde kendisini halîfeye şikâyet etmekle tehdit ediyor.

Nakledilen bu olayda bir de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin birilerine kızması ve onlar aleyhinde konuşması meselesi var. Bu da önemli bir konu. Şimdi de bu konuya açıklık getirelim:

Enes ibni Mâlik radıyallahu anh der ki:

"Peygamber Efendimiz kimseye sövmezdi, çirkin söz söylemezdi, kimseye lânet etmezdi. Birimize edep dersi vermek için çıkıştığında, **'Ona ne oldu? Alnı toprak olasıca!'** derdi."[193]

Türkçe'ye "alnı toprak olasıca" diye aktardığımız bu ifâde ilk anda bir bedduâ imiş gibi anlaşılabilir. Çünkü Araplar bu ifâdeyi bir tür bedduâ olarak kullanırlardı. Fakat Allah'ın Elçisi bu sözü, "Çok namaz kılıp secde ederek alnı toz-toprak olasıca!" anlamında kullanırdı.

Fahr-i Âlem Efendimizin bedduâ gibi görünen başka sözleri de vardır. Meselâ onun birilerine:

"Yoksulluktan kurtulmayasın!",

"Allah karnını doyurmasın!",

"Boğazın şişip ağrısın!" dediği olurdu. Bunun örneğini bir olay içinde görelim.

Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym radıyallahu anhânın himâyesinde yetim bir kızcağız vardı. Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu kızı gördü ve ona:

"Kız, o çocuk sen misin? Amma da büyümüşsün. Yaşın büyümesin e mi!" buyurdu. Bunu duyan kızcağız ağlayarak Ümmü Süleym'in yanına gitti ve onun,

"Ne oldu sana?" diye sorması üzerine de:

"Allah'ın Elçisi yaşımın büyümemesi için bana bedduâ etti, artık bundan sonra büyümeyeceğim" dedi. O zaman Ümmü Süleym radıyallahu anhâ alelacele başına örtüsünü alıp evden çıktı ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına geldi. Onu bu hâlde gören Allah'ın Elçisi:

"Hayrola Ümmü Süleym, bu ne hâl!" diye sordu. Ümmü Süleym de ona:

"Yâ Resûlallah! Benim yetim kızcağızıma bedduâ mı ettin?" dedi. Resûlullah Efendimiz de:

"Ne bedduâsı Ümmü Süleym!" buyurunca,

“Ona yaşın büyümesin, ömrün uzamasın diye bedduâ ettiğini söyledi” dedi. Bu sözleri duyan Resûlullah Efendimiz güldü, sonra da şöyle buyurdu:

“Ümmü Süleym! Benim Rabbime bir şartım olduğunu bilmez misin? Ben Rabbime şart koşarak dedim ki: ‘Yâ Rabbî! Ben bir beşerim. Her insan nasıl sevinirse ben de öyle sevinir, her insan nasıl öfkelenirse ben de öyle öfkelenirim. Ümmetimden birine hak etmediği bir bedduâ edersem, bu bedduâyı onun için günahlarından arınıp temizlenme ve onun kıyâmet gününde sana yakınlaşma vesilesi kıl!”[194]

Resûl-i Ekrem Efendimiz bedduâ etmekten son derece sakınırdı. Bedduâyı andıran bu tür sözlerinin Allah Teâlâ tarafından kabul edilmesinden korkardı. Böyle durumlarda, yukarıdaki hadîs-i şerîfte de gördüğümüz üzere hemen Rabbine yönelir, bu tür sözler dolayısıyla üzülen mü’minlerin günahlarını affetmesini, onlara merhamet etmesini niyâz ederdi.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Sahâbe efendilerimiz dinimizi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden öğrendiler, sonra bize öğrettiler. Onlara minnet borçluyuz.

2. Peygamber Efendimiz, ashâbına karşı saygılı olmamızı emretmiştir.

3. Resûl-i Ekrem Efendimizin ashâbına yönelik bir sitemi veya bedduâsı, onlar hakkında birer rahmet ve temizlenme vesilesidir.

---

[185]. Buhârî, Fezâilü ashâbi’n-nebî 5, nr. 3673; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 221-222, nr. 2540-2541.

[186]. Tirmizî, Menâkıb 58, nr. 3862.

[187]. İbni Ebî Âsım, *es-Sünne* (Elbânî), s. 469, nr. 1000, 1001; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr* (Selefî), XII, 142, nr. 12709; Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, X, 21; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, V, 446-448, nr. 2340.

[188]. Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr* (Selefî), II, 96, nr. 142, X, 198, nr. 10448; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, I, 78-80, nr. 34.

[189]. Hadîd 57/10.

[190]. Nesâî, Zekât 49, nr. 2526; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), VIII, 135, nr. 3347.

[191]. Resûl-i Ekrem’in bu sözleri için ayrıca bk. Buhârî, Deavât 34, nr. 6361; Müslim, Birr ve’s-sıla 88-94, nr. 2601.

[192]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 437, nr. 24107; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), VI, 259-260, nr. 6156.

[193]. Buhârî, Edeb 38, 44, nr. 6031, 6046.

[194]. Müslim, Birr 95, nr. 2603. Bu hadîs-i şerîf ve bu konuda geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, III, 240-248.

بَابٌ فِي اسْتِخْلَافِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

12. HZ. EBÛ BEKİR’İN HALÎFE SEÇİLMESİ

صَفْوَانُ، ح: وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ قَالَ: إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ،

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ بَكْرٍ فَجَاءَ بَعْدَ أَنْ صَلَّى عُمَرُ تِلْكَ الصَّلَاةَ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ.

4660/65. Ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Zem‘a radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin vefâtından önce hastalığı ağırlaştığı zaman, bazı Müslümanlar’la birlikte ben de yanındaydım. Bilâl-i Habeşî, Resûl-i Ekrem’i namaza dâvet etti. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi:

“Halka namaz kıldırana (Ebû Bekir) **söyleyin de namazı kıldırsın!”** buyurdu. Bunun üzerine Abdullah ibni Zem‘a bu emri Hz. Ebû Bekir’e iletmek üzere dışarı çıktı. Abdullah ibni Zem‘a radıyallahu anh olayın devamını şöyle anlattı:

“Ebû Bekir’i bulamayınca, halkın arasında gördüğüm Ömer’e:

“Ey Ömer! Kalk halka namazı kıldır!” dedim. Ömer, cemâatin önüne geçti ve tekbir aldı. Ömer gür sesli olduğundan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onun sesini duyunca:

“Ebû Bekir nerede? O varken bir başkasının namaz kıldırmasını Allah da istemez Müslümanlar da! Ebû Bekir varken bir başkasının namaz kıldırmasını Allah da istemez Müslümanlar da!” buyurdu. Resûl-i Ekrem namaz kıldırması için Ebû Bekir’e haber gönderdi. Ebû Bekir de ancak Ömer o namazı kıldırdıktan sonra gelebildi ve halka o namazı yeniden kıldırdı.[195]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

الدِّرَّةَ، فَقَالَ: «قَرْنٌ مَهْ؟» فَقَالَ: قَرْنٌ حَدِيدٌ، أَمِينٌ شَدِيدٌ، قَالَ:
يَعْقُوبَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
أَبِي قُحَافَةَ» يَقُولُ ذَلِكَ مُغْضَبًا.

4661/66. Tâbiîn âlimi Ubeydullah ibni Abdillah ibni Utbe bin Mes‘ûd, ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Zem‘a radıyallahu anhın bir önceki hadisi kendisine rivâyet ettiğini ve şöyle dediğini söyledi:

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hz. Ömer’in sesini duyunca yatağından çıktı, başını mescide uzattı ve öfkeli bir edâ ile şöyle buyurdu:

“Hayır, hayır, hayır! İnsanlara namazı İbni Ebî Kuhâfe (Ebû Bekir) kıldırsın!”[196]

Açıklamalar

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem vefâtından önceki son hastalığı sırasında pek yorgun düştü. Bu sebeple de cemâate namaz kıldıramadı; o namazlarda imâmeti kendisinin yerine Ebû Bekir radıyallahu anhın yapmasını istedi. İşte bu namazlardan birinde Hz. Ebû Bekir bulunamadığı için namazı Ömer radıyallahu anh kıldırmıştı. Fakat Allah'ın Elçisi buna râzı olmadı. Çünkü kendisinden sonra kimin imâm olacağını herkesin bilmesini istiyordu. Yukarıdaki iki hadiste de bu olay anlatılmaktadır.

Birinci hadisin Ahmed ibni Hanbel'in *Müsned*'indeki rivâyetinde şöyle bir ilâve bulunmaktadır:

Abdullah ibni Zem'a radıyallahu anh şöyle dedi:

"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin namazı Hz. Ebû Bekir'den başkasının kıldırmasını uygun görmediğini öğrenince, Ömer radıyallahu anh bana:

'Ey İbni Zem'a! Yazıklar olsun! Bana böyle ne yaptın? Vallahi namaz kıldırmamı istediğin zaman, bunu sana Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin emrettiğini sanmıştım. Öyle olmadığını bilseydim namaz kıldırmazdım' dedi. Ben de:

'Vallahi namazı senin kıldırmanı bana Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem emretmedi; ama Ebû Bekir'i göremeyince, ben orada bulunanlar içinde namaz kıldırmaya en lâyık kişinin senin olduğunu düşündüm' dedim."[197]

Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd'*da bulunmakla beraber, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, namazları Ebû Bekir radıyallahu anhın kıldırmasını emrettiğine dair *Sahîh-i Buhârî* başta olmak üzere hadis kitaplarında birçok rivâyet bulunmaktadır.[198]

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem kendisinden sonra kimin halîfe olacağını açıkça belirtmemiştir. Ancak Ehl-i Sünnet âlimleri, Resûl-i Ekrem'in Ebû Bekir radıyallahu anhın namazda öne geçip imâm olmasını (yani imâmet-i suğrâ'yı) istemekle, onun halîfeliğine de (imâmet-i kübrâ'ya) işaret buyurduğu mânâsını çıkarmışlardır.

Birinci hadîs-i şerîften Ömer radıyallahu anhın arkasında namaz kılınamayacağı sonucu çıkarılamaz. Zira onun arkasında da, herhangi bir Müslüman'ın arkasında da namaz kılınabileceği son derece âşikârdır. Öyleyse Resûl-i Ekrem'in **"Ebû Bekir varken bir başkasının namaz kıldırmasını Allah da istemez, Müslümanlar da!"** ifâdesi, Hz. Ebû Bekir'in halîfeliğine işaret etmektedir.

Yine âlimlerimize göre Hz. Ebû Bekir Peygamber aleyhisselâmın maksadını anlamış, halîfelik gibi ağır bir yükü zayıf vücudunun kaldıramayacağını, bunu ancak kendisinden daha güçlü ve kuvvetli olan Ömer radıyallahu anhın yapabileceğini hesap etmiş ve -bazı rivâyetlerde geçtiği üzere- ona, öne geçip imâm olmasını teklif etmiş, fakat Hz. Ömer imâmlığa Hz. Ebû Bekir'in daha lâyık olduğunu belirterek buna yanaşmamıştır.

Her ne kadar birinci hadisin sonunda "Ebû Bekir ancak Ömer o namazı kıldırdıktan sonra gelebildi ve halka o namazı yeniden kıldırdı" deniyorsa da, anlaşılan Hz. Ömer, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin namazı Hz. Ebû Bekir'den başkasının kıldırmasını uygun görmediğini öğrendi, kıldırmakta olduğu namazı bozdu ve o namazı Ebû Bekir radıyallahu anh kıldırdı. Zaten o günden sonra Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem vefât edene kadar namazları hep Ebû Bekir radıyallahu anh kıldırdı.

Burada bir teknik bilgi verelim: Yine birinci hadiste, olayı anlatan Abdullah ibni Zem'a radıyallahu anhın bir ara kendinden üçüncü şahıs gibi bahsettiğini ve: "Abdullah ibni Zem'a haber vermek üzere dışarı çıktı; Ebû Bekir orada bulunmadığından, halkın arasında gördüğü Hz. Ömer'in yanına vardı" dediğini okuduk. Yani önce mütekellim, sonra gâib, daha sonra tekrar mütekellim sîgasıyla konuştuğunu gördük. Bu bir ifâde kusuru değildir. Arap edebiyatında bu üslûba "iltifât sanatı" adı verilmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem vefâtından önce ciddi şekilde hastalandı ve imâmlık görevini yapamadı. Bu görevi kendisinin yerine Ebû Bekir radıyallahu anhın yapmasını istedi.

2. Fahr-i Âlem Efendimiz, Hz. Ebû Bekir varken namazı bir başkasının kıldırmasını uygun görmedi.

3. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin "İşin böyle olmasını Allah da istemez Müslümanlar da" buyurmasından, kendisinden sonra Hz. Ebû Bekir'in halîfe olmasını îmâ ettiği, böyle olmasını Allah Teâlâ'nın da murâd ettiği anlaşılmaktadır.

---

[195]. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 322, nr. 19113.

[196]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[197]. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, IV, 322, nr. 19113.

[198]. Meselâ bk. Buhârî, Ezân 39, 46, 67, 68, 70, nr. 664, 678-682, 712, 716; Müslim, Salât 90, nr. 418.

بَابُ مَا يَدُلُّ عَلَى تَرْكِ الْكَلَامِ فِي الْفِتْنَةِ

13. FİTNE ZAMANINDA KONUŞMAMAK GEREKTİĞİ

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَظِيمَتَيْنِ».

4662/67. Ebû Bekre Nüfey‘ ibni Hâris es-Sekafî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (torunu) Hasan ibni Ali radıyallahu anhümâ hakkında şöyle buyurdu:

“Benim şu oğlum şerefli bir efendidir. Allah Teâlâ’nın onun vasıtasıyla ümmetimden iki cemâatin arasını düzelteceğini umuyorum.”

Muhaddis Hammâd ibni Seleme’nin (v. 167/784) rivâyetine göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

“Belki de Allah Teâlâ onun vasıtasıyla Müslümanlar’dan iki büyük topluluğun arasını düzeltecektir.”[199]

Açıklamalar

Hadisin *Sahîh-i Buhârî*'deki rivâyetlerinde görüldüğü üzere, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem minber üzerindeyken Hasan radıyallahu anhı yanına almış ve bir cemaate, bir de Hz. Hasan'a dönüp mübârek eliyle torununu göstererek bu hadîs-i şerîfi söylemiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz, **"Benim şu oğlum şerefli bir efendidir"** ifâdesiyle Hasan radıyallahu anhın halîm, cömert ve asîl bir insan olduğunu söylemektedir. Nitekim Hz. Hasan, hicretin 41. yılında (mîlâdî 661) çıkan o fitne ve kargaşa sırasında bu asâletini göstermiştir. O sırada yanında, kendisi için can vermeye hazır kırk bin Iraklı bulunuyordu. Muhâlifleri olan Suriyeliler, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın yanında yer almışlardı. Medâin'de iki ordu karşı karşıya geldiğinde, Hasan radıyallahu anh böyle güçlü bir durumdayken, Müslüman kanı dökülmesin diye Muâviye bin Ebî Süfyân lehine halîfelikten vazgeçti ve iki Müslüman cemaatin arasını fiilen düzeltti. Böylece Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin onun hakkında verdiği haber de gerçekleşmiş oldu.

Bu hadîs-i şerîf Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin mûcizelerinden biridir. Karşı karşıya gelen iki büyük topluluk, Hz. Hasan'ın fedâkârca tutumu sebebiyle ellerini kana bulamamışlardır.

Birbirinin hasmı olan iki topluluk karşı karşıya geldiğinde birinin haklı, diğerinin haksız olduğu bellidir. Buna rağmen Peygamber aleyhisselâm Hz. Hasan ile Muâviye bin Ebî Süfyân taraftarlarından söz ederken "Müslümanlar'dan iki büyük topluluk" buyurmuştur. Bu da o fitneye karışanların dinden ve İslâm milletinden çıkmadıklarını gösterir.

İki sahâbe topluluğu arasında meydana gelen bu olayı, "**İki Müslüman birbirine kılıç çektiği zaman, öldüren de ölen de cehennemdedir**"[200] hadisiyle değerlendirmemek gerekir. Çünkü her iki sahâbe topluluğu da kendilerinin haklı olduğu yönünde ictihâd etmişlerdi. "Öldürenin de ölenin de cehennemde" olduğunu belirten hadîs-i şerîfte söz konusu edilen iki Müslüman ise birbirine düşmanlık besleyen ve hakkı gözetmeyen kimselerdir.

Selef âlimlerimiz, ashâb döneminde çıkan fitneleri değerlendirirken, "şu haklıydı, bu haksızdı" şeklinde konuşmayı doğru bulmamışlardır. Onlar bu tür olaylar karşısında takınılması gereken tavrı şöyle ifâde etmişlerdir:

"Allah Teâlâ o zaman dökülen kanlardan elimizi korudu. Biz de şimdi o hâdiseler hakkında konuşarak dilimizi kirletmeyelim."

Görüldüğü üzere büyüklerimiz bize bu konuda en isâbetli yolu göstermişlerdir.[201]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Fahr-i Âlem Efendimizin şerefli torunu Hz. Hasan, makam ve mevkide gözü olmayan, hilim sahibi bir insandı. Etrafında on binlerce insan toplandığı hâlde, Müslüman kanı dökülmesin diye hilâfet davasından vazgeçti.

2. Müslüman yöneticiler, insanların zarar görmemesi için fedâkârlık yapmasını bilmelidir.

3. Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıktığı zaman herkes diline hâkim olmalı, anlaşmazlığı sona erdirmek için elinden geleni yapmalıdır.

❀

٤٦٦٣ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ:

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَضُرُّكَ الْفِتْنَةُ».

4663/68. Huzeyfe bin Yemân radıyallahu anh şöyle dedi:

Muhammed ibni Mesleme dışında, fitne dönemine yetişen herkese fitnenin zarar vermesinden endişe ederim. Çünkü ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Muhammed ibni Mesleme'ye, **"Fitne sana zarar vermeyecektir"** buyurduğunu duydum.[202]

Bu hadis 4665. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ بُرْدَةَ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، تَنْجَلِي عَمَّا انْجَلَتْ.

4664/69. Tâbiîn râvilerinden Sa‘lebe bin Dubey‘a şöyle dedi:

“Biz bir gün Huzeyfe bin Yemân’ın yanına gitmiştik. Bunun üzerine Huzeyfe:

‘Ben fitnenin kendisine hiç zarar vermeyeceği bir adam biliyorum’ dedi.”

Sa‘lebe sözüne devamla şunları söyledi:

“Oradan dışarı çıktık, baktık ki bir çadır kurulmuş. Biz de çadırdan içeri girdik; bir de ne görelim, Muhammed ibni Mesleme orada oturmuyor mu! Ona niçin halktan ayrılıp çadırda oturduğunu sorduk. Şöyle dedi:

Fitneler iyice sönünceye, ihtilâflar son bulup ortalık aydınlanıncaya kadar üzerime bir şey bulaşmasın diye sizin şehirlerinizde oturmak istemiyorum.”[203]

Bu hadis, bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ضُبَيْعَةَ بْنِ حُصَيْنٍ الثَّعْلَبِيِّ بِمَعْنَاهُ.

4665/70. Bir önceki hadis, aynı mânâda olmak üzere şu senedle de rivâyet edilmiştir: Müsedded ibni Müserhed > Ebû Avâne Vaddâh ibni Abdillah > Eş’as ibni Süleym > Ebû Bürde Bürey ibni Abdillah > Dubey’a bin Husayn es-Sa‘lebî.

Açıklamalar

Muhammed ibni Mesleme el-Ensârî radıyallahu anh (v. 43/663) ileri gelen sahâbîlerden biriydi. Tebük gazvesi dışında bütün gazvelerde Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanında yer aldı. Çünkü Allah’ın Elçisi Tebük gazvesine giderken onu Medine’de kendi yerine vekil bırakmıştı. Bu azîz sahâbî, Uhud gazvesinde vücudunu Fahr-i Âlem Efendimize kalkan yaparak oğullarıyla birlikte onu düşmanlardan korudu.

Ömer radıyallahu anh, kendisine şikâyet edilen vâlileri hakkında tahkikât yapması için onu görevlendirirdi.

Muhammed ibni Mesleme, Osman radıyallahu anhın şehid edilmesinden sonra Rebeze'ye çekildi ve orada yaşadı. Cemel ve Sıffîn vak'alarına karışmadı. Kurduğu çadırda kendisini ziyâret edenler ona:

"İnsanların arasına karışsan, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker yapsan daha iyi olmaz mı?" diye sordular. Muhammed ibni Mesleme onlara şu cevabı verdi:

"Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana ileride fitneler çıkacağını, insanların bölünüp parçalanacağını haber verdi ve o sırada kılıcımı kırmamı, evime çekilip oturmamı tavsiye buyurdu. Ben de onun bana emrettiğini yaptım."[204]

Gerçekten de Muhammed ibni Mesleme radıyallahu anh, Müslümanlar arasında fitneler baş gösterince kılıcını kırdı, tahtadan bir kılıç yaptırdı ve fitnelerden hep uzak durdu. 43 (663) yılında, geride on erkek ve altı kız bırakarak Medine'de vefât etti. Uzun boylu, yakışıklı ve yiğit bir insandı. Allah rahmet eylesin.

Acaba Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Muhammed ibni Mesleme radıyallahu anha **"Fitne sana zarar vermeyecektir"** sözünü ne zaman söylemişti?

Yahudilerin ünlü şâirlerinden ve önde gelen İslâm düşmanlarından Kâ'b ibni Eşref Medine'de yaşıyordu. Bedir gazvesinde yetmiş kâfirin öldürülmesine pek üzüldü. Kırk kadar adamını yanına aldı, Mekke'ye gitti ve söylediği şiirlerle müşriklerin intikam duygularını kabarttı. Onları Müslümanlarla savaşmaya iknâ etti. Medine'ye dönünce de Peygamber Efendimiz ve İslâmiyet aleyhinde şiirler söylemeye devam etti. Onun bu şiirleri Nebîler Sultânı Efendimizi çok rahatsız etti ve kendisinin bu eziyetten kurtarılmasını istedi. Bunun üzerine Muhammed ibni Mesleme radıyallahu anh hicretin 3. yılında, kendisi gibi gözü kara dört Müslüman'ı yanına aldı ve gidip Kâ'b ibni Eşref'i öldürdü. İşte o zaman Fahr-i Kâinât Efendimizin bu yiğit sahâbîye, **"Fitne sana zarar vermeyecektir"** buyurduğu belirtilmektedir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman son derece uyanık olmalı ve fitnelerden uzak durmalıdır.

2. Muhammed ibni Mesleme radıyallahu anh hayatı boyunca güzel işler yaptı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin hizmetinde bulundu. Halife Hz. Ömer'in kendisine verdiği görevleri yerine getirdi.

Müslümanlar arasında fitnelerin çıktığını görünce köşesine çekildi ve olaylardan uzak durdu.

3. Muhammed ibni Mesleme radıyallahu anh her zaman İslâm ve Müslümanlar'ın birliği ve dirliği uğrunda çalıştığı için, Peygamber Efendimiz ona, fitnelerin kendisine zarar vermeyeceğini müjdeledi.

❀

الْحَسَنِ، مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
وَسَلَّمَ بِشَيْءٍ، وَلَكِنَّهُ رَأْيٌ رَأَيْتُهُ».

4666/71. Tâbiîn muhaddislerinden Kays ibni Ubâd şöyle dedi:

Ali radıyallahu anha:

"Muâviye ile savaşmak üzere Irak'a gidişin hakkında bize bilgi ver! Bu Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sana bir tavsiyesi midir yoksa senin şahsî görüşün müdür?" diye sordum. Hz. Ali şu cevabı verdi:

"Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Irak'a gitmeme dair bana hiçbir şey söylemedi. Bu benim şahsî görüşümdür."[205]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٦٧ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
مَارِقَةٌ عِنْدَ فُرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، يَقْتُلُهَا أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ».

4667/72. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Müslümanlar tefrikaya düştüğü zaman, dinden çıkan bir topluluk türeyecektir. Onları hakka en yakın iki topluluktan biri öldürecektir.”[206]

Açıklamalar

Son olarak okuduğumuz hadîs-i şerîfte, ileride Havâric (Hâricîler) fırkasının türeyeceğine işaret edilmektedir. Bunların asılsız iddialarda bulunacağı, bu yüzden de dinden çıkacağı belirtilmektedir. Hâricîler hakkında 4763-4770. hadislerin bulunduğu “Hâricîler’e Karşı Yapılan Savaş” bahsinde ve oradaki “Konuya Giriş” başlığı altında geniş bilgi verilecektir.

Bu hadisin *Sahîh-i Müslim*’de dört ayrı rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin birinde Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem o fırkalardan söz ederken **“Ümmetim içinde iki fırka meydana gelecek”** buyurmaktadır. “Ümmetim” ifâdesi, o fırkaların önceleri Müslüman olduğunu fakat daha sonra İslâm’dan çıkacağını göstermektedir.

Hâricîler, İslâm’da ilk olarak ortaya çıkan bid’atçı topluluktur. Bunlar, Hakem olayını kabul ettiği için Ali radıyallahu anha karşı çıkmışlar, bu yüzden onu kâfir olmakla suçlamışlar ve kendisiyle çarpışmışlardır. Hz. Ali taraftarları da Nehrevân’da yapılan bu savaşta Hâricîler’in büyük çoğunluğunu öldürmüşlerdir.

Hadîs-i şerîfteki: **“Onları hakka en yakın iki topluluktan biri öldürecektir”** ifâdesiyle acaba kimler kastedilmiştir? O sırada var olan iki topluluk Hz. Ali ve Hz. Muâviye taraftarlarıydı. Hâricîler’i Hz. Ali taraftarları öldürdüğüne göre, hakka en yakın topluluğun onlar olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki anlaşmazlık sonucu yaşanılan Sıffîn vak’ası, aradan 1400 yıla yakın bir zaman geçtiği hâlde bugün bazı Müslümanlar tarafından hâlâ konuşulup tartışılmaktadır. Bu konudaki tartışmalardan herhangi bir sonuç da elde edilmemektedir.

Bazı İslâm büyüklerine, sahâbe arasında meydana gelen savaşlar hakkında görüşleri sorulmuş, onlar da bu konuda ne düşündüklerini söylemişlerdir. Bunlardan ikisini okuyalım:

Hulefâ-i Râşidîn’in beşincisi kabul edilen Ömer ibni Abdilazîz’e (v. 101/-720) bu konudaki kanaatini sordular. O da şu unutulmayan cevâbı verdi:

“O zaman dökülen kanlardan Allah elimi korudu; şimdi de benim o kandan dilimi korumam gerekmez mi?”[207]

Ünlü fakih ve muhaddis Ahmed ibni Hanbel'e de (v. 241/855)

"Ali ile Muâviye arasında geçen olay hakkında ne dersin?" diye sordular. O da:

"Onlar hakkında hayır ve iyilikten başka bir şey söylemem!" dedi.[208]

Bu oldukça mânâlı cevaplardan hepimiz ders çıkarmalıyız. Sahâbe efendilerimiz bu olayların içinde bulundular. Kimi şu tarafı kimi bu tarafı haklı gördü ve onların yanında yer aldı. Biz o olayların içinde bulunmadık, onların bu konuda ne konuştuklarını da duymadık. Hattâ biz, o olaylar hakkında bize nakledilen bilgilerin hangisinin daha doğru olduğunu da bilemiyoruz. İşte bu sebeple bize yakışan, tıpkı İslâm büyükleri gibi, bu konularda sükût etmek ve ileri geri konuşmamaktır.

Bize yüce kitabımızı ve Peygamber mîrâsı olan hadîs-i şerîfleri ashâb-ı güzîn efendilerimiz öğrettiler. Kur'ân-ı Kerîm'in inişine, hadîs-i şerîflerin söylenişine onlar şâhit oldular. Dinimizin bu iki kaynağının şâhitlerini "şu haklıydı, bu haksızdı" diye gözden düşürmek ancak İslâm düşmanlarını sevindirir.

Ashâb-ı kirâm hakkında ileri geri konuşanlara, sahâbeye saygılı olmayı emreden hadîs-i şerîfleri, özellikle de 4658. hadisi ve açıklamasını hatırlatabiliriz.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ehl-i Sünnet'in kanaatine göre Hz. Ali ile Hz. Muâviye, yaptıkları farklı ictihadlar sebebiyle birbiriyle savaştılar. Biri ictihadında isabet etti, diğeri yanıldı.

2. Aradan yüzyıllar geçtikten sonra, kendini hakem yerine koyup şu haklıydı, bu haksızdı diye konuşmak doğru değildir.

3. Müslümanlar aralarında çıkan fitneden uzak durmazlarsa iki topluluktan biri mutlaka zararlı çıkar.

---

[199]. Buhârî, Sulh 9, nr. 2704, Menâkıb 25, nr. 3629, Fezâilü ashâbi'n-nebî 22, nr. 3746, Fiten 20, nr. 7109; Tirmizî, Menâkıb 30, nr. 3773; Nesâî, Cum'a 27, nr. 1410.

[200]. Buhârî, Îmân 22, nr. 31, Diyât 2, nr. 6875, Fiten 10, nr. 7083; Müslim, Fiten 14, 15, nr. 2888.

[201]. Açıkladığımız hadîs-i şerîfin daha geniş bir şerhi için *Tecrid Tercemesi*'ne bakılabilir (VIII, 122-129).

[202]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[203]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünenü Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[204]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 492, nr. 16125-16127.

[205]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[206]. Müslim, Zekât 150-153, nr. 1065.

[207]. Zehebî, *el-Müntekà min Minhâci'l-i'tidâl* (Hatîb), s. 394.

[208]. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm* (Tedmürî), XVIII, 89.

٠بَابٌ فِي التَّخْيِيرِ بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ

14. PEYGAMBERLERİ BİRBİRİNE ÜSTÜN TUTMAK

٤٦٦٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، حَدَّثَنَا عَمْرٌو، يَعْنِي ابْنَ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ،

فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «لَا تُخَيِّرُوا بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ»

4668/73. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Peygamberlerin birini diğerinden üstün tutmayın.”[209]

Bu hadis 4670. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٦٩ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى».

4669/74. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hiçbir kişinin ‘Ben, Yûnus ibni Mettâ’dan hayırlıyım’ demesi uygun değildir.”[210]

Bu hadis 4670. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

صَفْوَانُ، ح: وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ قَالَ:
مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَكِيمٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
يَقُولُ: «مَا يَنْبَغِي لِنَبِيٍّ أَنْ يَقُولَ: إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى».

4670/75. Ca‘fer-i Tayyâr radıyallahu anhın oğlu Abdullah radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyururdu:

“Bir peygamberin ‘Ben, Yûnus bin Mettâ’dan daha hayırlıyım’ demesi uygun değildir.”[211]

Açıklamalar

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, peygamberlerin birini diğerinden üstün tutmamızı doğru bulmuyor. Bir peygamberi överken diğerini küçümsemeyi yasaklıyor. Çünkü Allah Teâlâ bizim **“Peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmayız”**[212] dememizi istiyor ve onların hepsine aynı şekilde inanmamızı emrediyor.

Peki peygamberler arasında bir üstünlük yok mudur?

Elbette var. Ama kimin daha üstün olduğu ancak vahiyle bilinir. Bunu bizzat Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle belirtiyor:

“İşte bu peygamberlere birbirinden farklı üstünlükler verdik. İçlerinden bir kısmıyla Allah doğrudan konuştu; bir kısmının da derecelerini yükseltti.”[213]

“Elbette biz peygamberlerin bir kısmına diğerlerinden farklı özellikler verdik.”[214]

Bunun en açık misâli Kâinâtın Rabbi’nin Peygamber Efendimize verdiği üstünlüklerdir. Şu âyetler bunu dile getiriyor:

“Biz seni âlemlere yalnız rahmet olarak gönderdik.”[215]

“Biz seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”[216]

Evet, Allah Teâlâ diğer peygamberleri sadece kendi kavimlerine gönderirken Resûl-i Ekrem'ini "bütün insanlara" gönderdiğini söylüyor ve bu gerçeği Fahr-i Âlem Efendimizin de şöyle söylemesini istiyor:

"Elbette ben, (…) **Allah'ın hepinize birden gönderdiği elçisiyim."**[217]

İşte bu âyet-i kerîmeler, Peygamber-i Zîşân Efendimizin diğer peygamberler arasındaki üstün konumunu ortaya koyuyor.

Peygamber Efendimiz'in şânı ve şerefi işte böylesine yücedir. Fakat o, derin tevâzuu sebebiyle, yukarıdaki hadislerde okuduğumuz üzere, kendisinin diğer peygamberlerden ve meselâ Hz. Yûnus'tan üstün tutulmasını istemiyor. Hiçbir kulun Yûnus radıyallahu anhdan daha hayırlı olduğunu ileri sürmesini uygun görmüyor.

Bazı âlimler bu konuda şöyle bir yorum yapmışlardır: Peygamber Efendimiz, hiçbir kişinin veya hiçbir peygamberin 'Ben, Yûnus peygamberden daha hayırlıyım' demesini uygun görmediğini belirttiği zaman, belki de kendisinin ondan üstün olduğunu henüz bilmiyordu. Kendisinin diğer peygamberlerden üstün olduğunu öğrendikten sonra "Kıyâmet gününde Âdemoğlunun efendisi benim. Ama bununla övünmüyorum" buyurdu.[218]

Kàdî İyâz, *Şifâ-i Şerîf* adlı ünlü kitabında Peygamber Efendimizin Allah katındaki üstün değerine geniş bir yer ayırmıştır. Bu eserde Resûl-i Ekrem'in Kur'ân-ı Kerîm'de ve ilâhî kitaplarda geçen isimleri hakkında verilen bilgiye şöyle bir göz atmak bile onun Allah katındaki üstün değerini görmek için yeterlidir.[219]

Allah Teâlâ yüce kitabında bazı peygamberlere verdiği üstün özelliklerden söz etmiştir. Meselâ İbrâhim aleyhisselâmı ateşin yakmadığını, Dâvûd aleyhisselâma ve oğlu Süleyman aleyhisselâma muhteşem bir saltanat verdiğini, dağlar ve kuşların Hz. Dâvûd ile birlikte Allah'ı tesbîh ettiğini, Hz. Süleyman'a kuşların dilini öğrettiğini, şeytanların onun emrinde çalıştığını bildirmiştir.[220]

Burada teknik bir bilgi verelim: Her iki rivâyette geçen "Ben, Yûnus ibni Mettâ'dan hayırlıyım" cümlesi iki türlü anlaşılabilir:

Biri, bir kimsenin kendi şahsını kastederek "Ben, Yûnus peygamberden hayırlıyım" demesidir. Elbette bu kesinlikle câiz değildir.

Diğeri de bir Müslüman'ın Peygamber Efendimizi kastederek "Muhammed aleyhisselâm, Yûnus peygamberden hayırlıdır" demesidir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir Müslüman'ın böyle söylemesini de yüksek tevâzuu sebebiyle uygun görmemiştir. Yoksa bizzat kendisi,

yukarıda gördüğümüz gibi, “kıyâmet gününde Âdemoğlunun efendisi olduğunu” belirtmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir Müslüman’ın bütün peygamberlere aynı şekilde îmân etmesi gerekir.

2. Allah Teâlâ bazı peygamberlere diğerlerinden daha üstün özellikler vermiştir.

3. Eskiden peygamberler sadece kendi kabilelerine peygamber olarak gönderilirdi. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem son peygamber olduğu için, Allah Teâlâ onu bütün insanlara peygamber olarak göndermiştir.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، الْأَعْرَجِ، إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ وَجَلَّ».

4671/76. Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

“Yahudilerden biri ‘Mûsâ’yı herkesten üstün tutan Allah’a yemin ederim ki’ deyince, orada bulunan bir Müslüman elini kaldırıp yahudinin suratına bir tokat attı. Bunun üzerine o yahudi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına giderek olup biteni anlattı. Bunu duyan Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Beni Mûsâ’dan üstün tutmayınız. Çünkü insanlar kıyâmet gününde yıldırım çarpmış gibi bayılacaklar. İlk ayılan ben olacağım. Bir de bakacağım ki Mûsâ, Arş’ın bir tarafından sıkıca tutunmuş. Mûsâ bayılanların arasındaydı da benden önce mi ayıldı yoksa Allah Teâlâ’nın baygınlıktan istisnâ ettiği kimseler arasında o da mı vardı, doğrusu bilmiyorum.”[221]

Açıklamalar

Bu hadisin *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de daha geniş rivâyetleri vardır. Bu rivâyetlerden öğrendiğimize göre, bir Müslüman ile bir yahudi pazar yerinde tartıştı. İkisi de kendi peygamberinin daha üstün olduğu söyledi. Müslüman,

“Muhammed’i bütün insanlara üstün tutan Allah’a yemin ederim” deyince, yahudi,

“Ben de Mûsâ’yı bütün insanlara üstün tutan Allah’a yemin ederim” dedi. Bunun üzerine Müslüman öfkelendi ve:

“Pis herif! Allah Teâlâ Mûsâ peygamberi, Resûlü Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme de mi üstün tuttu?” diyerek yahudiye bir tokat aşketti. Yahudi doğruca Resûl-i Ekrem’in huzûruna giderek o Müslüman’ı şikâyet edince, Nebiyy-i Muhterem Efendimiz, peygamberleri birbirlerine üstün tutmanın doğru olmadığını söyledi.

Bazı rivâyetlere göre yahudiyi tokatlayan zât, Ensârdan bir Müslümandı.[222] Bazı rivâyetlere göre ise yahudiyi tokatlayan Hz. Ebû Bekir’di. Yahudinin “Bizim Allah’a ihtiyacımız yok; o bize muhtaç” gibi hezeyanlarına Ebû Bekir radıyallahu anh tahammül edememiş, onu tokatlamıştı.[223]

4673 numaralı hadiste de okuyacağımız üzere, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Allah katındaki üstün yerini ortaya koyan pek çok rivâyet vardır. Allah’ın Elçisi bunları çok iyi bildiği hâlde diğer peygamberlerin şân ve şerefini küçültmekten titizlikle kaçınmış, kendi üstünlüğünün kavga ve gürültüye yol açmasından rahatsızlık duymuştur. Hiçbir zaman da kendisine verilen bu şerefle övünmemiştir. Çünkü Allah Teâlâ ona bütün bu meziyetler yanında derin ve üstün bir tevâzu lütfetmiştir.

Meselenin bir başka yönü de şudur: Allah’ın elçisi olmak bakımından peygamberler arasında fark yoktur. Bu sebeple onları peygamberlik açısından birbirinden üstün tutmak doğru değildir. Bununla beraber Cenâb-ı

Mevlâ peygamberlerine farklı imtiyazlar ve özellikler vermiş, bunu şu âyet-i kerîme ile belirtmiştir:

“Bu peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Onlardan kimi ile Allah konuştu, kimini de birçok derecelere yükseltti.”[224]

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte kıyâmet kopacağı zaman sûra üfleneceğini, bu sesi duyan herkesin yıldırım çarpmış gibi bayılacağını haber vermiş; sûra tekrar üflendiğinde ilk ayılanın kendisi olacağını söylemiş, Mûsâ aleyhisselâmın bayılanlar arasında olup olmadığını bilemediğini söylerken de şu âyet-i kerîmeye işaret buyurmuştur:

“Sûra üfürülür; Allah’ın dilediklerinden başka göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölür. Sonra sûra bir daha üfürülür; bir bakarsın o anda hepsi kalkmış, bakışmaktadır.”[225]

Bazı rivâyetlerde, sûra üflendiği zaman, Allah Teâlâ’nın dört büyük meleği ölümden istisnâ ettiği belirtilmektedir. Ebediyen cennette kalmak üzere yaratılan hûriler gibi varlıkların da ölümden istisnâ edileceği anlaşılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber Efendimiz, diğer peygamberleri küçümsemeyi ümmetine yasaklamıştır.

2. Allah Teâlâ diğer peygamberlere de bazı üstün meziyetler vermiştir.

3. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, Allah Teâlâ’nın kendisini bütün peygamberlerden üstün tuttuğunu bildiği hâlde, derin tevâzuu sebebiyle, kendi ümmetinin diğer peygamberlerin ümmetleriyle bu konuda tartışmasını uygun görmemiştir.

❀

٤٦٧٢ - حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ، يَذْكُرُ:

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،

4672/77. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

“Ey yaratılmışların en hayırlısı!” diye hitap etti. Allah’ın Elçisi ona:

“O, İbrâhim aleyhisselâmdır” buyurdu.[226]

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfinde yaratılmışların en hayırlısının İbrâhim aleyhisselâm olduğunu söylemiştir.

Burada sorulacak soru şudur:

Allah’ın Elçisi yaratılmışların en hayırlı ve şereflisinin kendisi olduğunu bildiği ve “Kıyâmet gününde Âdemoğlunun efendisi benim”[227] buyurduğu hâlde, neden yaratılmışların en hayırlısının İbrâhim aleyhisselâm olduğunu söyledi?

Bu soruya birkaç cevap verilebilir:

• İbrâhim aleyhisselâm onun büyük dedesiydi. Üstelik Allah’ın dostu anlamında “Halîlullah” diye anılırdı. Bunları dikkate alan Kâinâtın Efendisi, üstün tevâzuu sebebiyle, yaratılmışların en hayırlısı olma şerefini dedesine uygun gördü.

• Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Hz. İbrâhim’in, o devirde yaşayan insanların en hayırlısı olduğunu dikkate alarak böyle konuştu.

• Bu konuda şöyle bir görüş de vardır: Sultân-ı Enbiyâ Efendimiz, yaratılmışların en hayırlısının İbrâhim aleyhisselâm olduğunu söylerken, kendisine “kıyâmet gününde Âdemoğlunun efendisi” pâyesinin verildiğini henüz bilmiyordu.

Yaratılmışların en hayırlısının Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem olduğunu, Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın anlattığı şu olay bütün açıklığı ile göstermektedir:

“Bir gün Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin sahâbîleri oturmuş, onun gelmesini bekliyordu. Derken Resûl-i Ekrem evinden çıktı, onlara doğru ilerledi, ashâbının bir konu üzerinde harâretli bir şekilde konuştuğunu gördü ve kendilerine kulak verdi. Onlardan biri:

“Hayret doğrusu, Allah Teâlâ, yarattığı bir kul olan **İbrâhim peygamberi kendine dost edinmiş**” dedi. Diğeri:

“Allah Teâlâ’nın **Mûsâ aleyhisselâm ile doğrudan konuşması, İbrâhim aleyhisselâmı dost edinmesinden daha hayret verici bir şeydir**” dedi. Bir başkası:

“Ya Îsâ aleyhisselâmın onun kelimesi ve rûhu olmasına ne demeli?” diye farklı bir görüş ileri sürdü. Dördüncü bir sahâbî de:

“Allah Teâlâ, Âdem aleyhisselâmı da seçkin kılmış” diye konuştu.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onlara doğru ilerleyip selâm verdi ve şöyle buyurdu:

“Neler konuştuğunuzu ve nelere hayret ettiğinizi duydum. Evet, Allah Teâlâ, İbrâhim peygamberi kendine dost edindi, bu bir gerçektir. Mûsâ ile doğrudan konuşmuştur, evet öyledir. Îsâ, Allah’ın rûhudur. Bu da bir gerçektir. Âdem de Cenâb-ı Hakk’ın seçtiği bir kimsedir, aynen öyledir. İyi bilin ki ben de Allah’ın habîbiyim; bunu övünmek için söylemiyorum. Kıyâmet gününde Livâülhamd’i ben taşıyacağım; bunu övünmek için söylemiyorum. İlk şefâat isteyen ve şefâati ilk kabul edilen de ben olacağım; bunu da övünmek için söylemiyorum. Cennet kapısının halkalarına ilk defa ben vuracağım. Allah Teâlâ cennetin kapısını benim için açacak; yanımda mü’minlerin fakirleri olduğu hâlde beni cennete koyacak. Bunu övünmek için söylemiyorum. **Ben hem önce gelenlerin hem de sonra gelecek olanların en değerlisiyim.** Bunu da övünmek için söylemiyorum.”[228]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem üstün tevâzuu ve dedesi Hz. İbrâhim’e duyduğu hürmet sebebiyle onun yaratılmışların en hayırlısı olduğunu söylemiştir.

2. Fahr-i Cihân Efendimiz kendisine Âdemoğlunun efendisi olduğu bildirilmeden önce, yaratılmışların en hayırlısının İbrâhim aleyhisselâm olduğunu belirtmiştir.

3. Muhtemelen Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu sözü, İbrâhim aleyhisselâmın o devirde yaşayan insanların en hayırlısı olduğu anlamında söylemiştir.

❀

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ فَرُّوخَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ مُشَفَّعٍ».

4673/78. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ben kıyâmet gününde Âdemoğlunun efendisiyim. Kabri ilk açılıp dışarı çıkan ben olacağım. İlk defa şefâat isteyen, şefâati kabul edilip kendisine şefâat etme hakkı verilen de ben olacağım.”[229]

Açıklamalar

Sultân-ı Enbiyâ Efendimiz hem dünyada hem de âhirette insanların efendisidir. Âhirette ona verilecek olan üstünlükleri herkes görecek, böylece bu gerçek bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır. Bu tıpkı kıyâmet gününde Allah Teâlâ’nın, “Mülk ve saltanat bugün kimindir?”[230] diye sormasına benziyor. Elbette mülk ve saltanat dünyada da âhirette de sadece Allah’ındır. Ama bu gerçeği dünyada görmeyenler, âhirette O’nu bütün berraklığıyla görecektir.

Burada şu hadîs-i şerîfi de hatırlayalım:

“Kıyâmet gününde insanlar diriltildiği zaman kabrinden ilk çıkacak benim! Hesap için Rablerinin huzûruna geldiklerinde onlar adına konuşacak benim! Kurtulmaktan ümitlerini yitirdikleri zaman onları müjdeleyip sevindirecek benim! Livâülhamd benim elimde olacak! Rabbimin katında Âdemoğlunun en değerlisi ben olacağım; bunu övünmek için söylemiyorum.”[231]

Kıyâmet günü insanlar, dünyada yaptıklarının hesabını Allah Teâlâ’ya verebilmek için uzun süre bekleyecekler. Fakat hesabın bir türlü başlamadığını görünce, hesabın başlaması için Allah Teâlâ katında şefâatçi olmaları ümidiyle Âdem aleyhisselâmdan başlayıp bütün peygamberlere başvuracaklar. Fakat onlar, o gün şefâatçi olma konusunda yetkileri bulunmadığını söyleyecekler. Sonunda Peygamber Efendimize gelecekler. Bunu Fahr-i Âlem Efendimiz şöyle ifâde buyurmuştur:

“Mahşer halkı bana gelecek; ben de ‘Şefâat etmeye yetkili benim’ diyeceğim. Rabbimin huzûruna çıkıp şefâat için izin isteyeceğim. Bana izin

verilecek. Rabbimi görür görmez secdeye kapanacağım.”[232]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Âdemoğlunun efendisi olduğu, kıyâmet gününde ona verilecek üstünlüklerle daha iyi anlaşılacaktır.

2. Mahşere gitmek üzere kabirler açıldığı zaman kabrinden ilk çıkacak insan, Nebîler Sultânı Efendimiz olacaktır.

3. Kıyâmet gününde Server-i Enbiyâ Efendimiz hesabın başlaması için bütün insanlara şefâat edecektir.

4. O gün Allah’ın Resûlü, cehenneme giren ümmetini kurtaracak, cennete girenlere de derecelerinin artması için şefâatçi olacaktır.

❀

٤٦٧٢ - حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ،
٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
أَدْرِي أَتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أَمْ لَا، وَمَا أَدْرِي أَعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أَمْ لَا».

4674/79. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Tübbâ‘ lânetlenmiş biri midir değil midir bilmiyorum. Üzeyir peygamber midir değil midir bunu da bilmiyorum.”[233]

Açıklamalar

İran kralına kisrâ, Bizans kralına kayser, Mısır kralına firavun lakabı verildiği gibi Câhiliye döneminde Yemen hükümdarlarına da **tübba‘** denirdi. Yemen kralları birbirinin yolunu izlediği için onlara birbirini tâkip edenler anlamında bu lakap verilirdi.

Tübba‘ kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de **kavmü tübba‘** şeklinde geçmektedir.[234] Tübba‘ kavminin peygamberlerini yalanladıkları, bu yüzden de helâk edildikleri belirtilmektedir.

Hadisimizde geçen tübba‘ın kim olduğu bilinmemektedir. Peygamber Efendimiz bir başka hadisinde tübba‘ hakkında: **“Tübba‘a sövmeyin;**

çünkü o Müslüman idi” buyurmuştur.[235]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem önceleri tübba‘ın lânetlenmiş biri olup olmadığını bilmediğini söylemiş fakat Allah Teâlâ bu konuda kendisini bilgilendirdikten sonra tübba‘ın Müslüman olduğunu ifâde buyurmuştur.

Tübba‘ hakkında şu bilgiler de verilmektedir:

O, Kâbe’ye duyduğu saygıdan dolayı Kâbe’nin üzerine ilk örtü örten insandı. Okuduğu kitaplardan ileride Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin geleceğini öğrenmiş ve hicretten 700 yıl önce ona gıyâbında îmân etmişti. Hattâ ileride geleceğine inandığı Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme verilmek üzere gıyâbî bir mektup yazıp bırakmış, bu mektupta kendisine îmân ettiğini bildirmiş ve ondan kıyâmette kendisine şefâatçi olmasını istemişti. Bu mektubun Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye intikal ettiği, onun da bu mektubu Resûlullah Efendimize verdiği, söz konusu mektup Fahr-i Kâinât Efendimize okunduğu zaman onun “merhaba ey sâlih kardeş!” diye tübba‘ı selâmladığı kaydedilmektedir.[236]

Üzeyir kimdir?

Hadisimizde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, “Üzeyir peygamber midir değil midir bilmiyorum” buyurduğunu okuduk.

Kur’ân-ı Kerîm’de Üzeyir ismi geçmekte ve yahudilerin onun hakkında **“Üzeyir Allah’ın oğludur”**[237] dediği belirtilmektedir.

Yine Kur’ân-ı Kerîm’de, **“Altı üstüne gelip harap olmuş ıpıssız bir şehirden geçerken: Allah, harabeye dönmüş bu yeri nasıl diriltecek?”** diyen birinden söz edilmektedir.[238] Bu âyetin devamında Allah Teâlâ o zâtı öldürüp yüz yıl sonra dirilttiğini, sonra kendisine “Burada ne kadar kaldın?” diye sorduğunu, onun “ya bir gün yahut daha az” kaldığını söylemesi üzerine de “Hayır, yüz sene kaldın” buyurduğunu belirtmektedir. Müfessirlerin çoğuna göre bu zât Üzeyir aleyhisselamdır.

Bir rivâyette Hz. Ali’nin de 100 yıl uyuyan bu zâttan “Allah’ın nebîsi Üzeyir” diye söz ettiği görülmektedir.[239]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kur’ân-ı Kerîm’den öğrendiğimize göre, tübba‘ kavmi peygamberleri inkâr ettikleri için helâk edilmişlerdir.

2. Peygamber Efendimiz önce Yemen hükümdarı tübba‘ın lânetlenmiş olup olmadığını bilmediğini söylemiş fakat Allah Teâlâ kendisini bilgilendirdikten sonra onun Müslüman olduğunu belirtmiştir.

3. Tübba‘ın hicretten 700 yıl önce Mekke’ye geldiği, ileride bu şehirde Efendimiz aleyhisselâmın Peygamber olarak geleceğini öğrenince ona îmân ettiği söylenmektedir.

4. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Üzeyir’in peygamber olup olmadığını bilmediğini söylemiştir.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، شِهَابٍ، أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَهُ:

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ».

4675/80. Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

“Meryem oğlu Îsâ’ya insanların en yakını benim. Çünkü peygamberler baba bir kardeştir. Benimle onun arasında başka peygamber yoktur.”[240]

Açıklamalar

Hadisimizin *Sahîhayn*’daki diğer bir rivâyeti şöyledir:

“Ben Meryem oğlu Îsâ’ya dünya ve âhirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler baba bir kardeştir; anaları ayrıdır. Dinleri ise birdir.”[241]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin Hz. Îsâ’ya zaman itibariyle yakın olduğu Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle dile getirilmektedir:

“Meryem oğlu Îsâ da ‘Ey İsrâiloğulları! Ben de size, daha önce indirilen Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed

adındaki bir peygamberi müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş peygamberim.”[242]

Server-i Enbiyâ efendimiz de Hz. Îsâ’nın âhir zamanda yeryüzüne ineceğini, İslâm şerîatına tâbi olacağını ve İslâmiyet’in güçlenmesine çalışacağını haber vermiştir.[243]

Hadisimizde “peygamberlerin dinleri birdir” ifâdesiyle şu anlatılmaktadır: Peygamberlerin getirdiği dinin aslı ve îmân esasları birdir. Bütün peygamberler aynı Allah’a îmân edilmesini söylemişlerdir. Bütün insanlar da Allah’ın dinini kabul edecek ve ona uygun şekilde yaşayacak fıtratta yaratılmışlardır.

Peygamberlerin getirdikleri dinler arasında, sadece yaşadıkları zamanın değişik olması sebebiyle, uygulamada o zamanın gerektirdiği bazı küçük farklar vardır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamberler arasında Allah’ın elçisi olmak bakımından hiçbir fark yoktur; getirdikleri din de birdir.

2. Peygamberler birbirlerine baba bir kardeş gibi yakındır.

3. Îsâ aleyhisselâm ile Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem arasında başka peygamber yoktur.

4. Hz. Îsâ, kendisinden sonra Fahr-i Âlem Efendimizin peygamber olarak geleceğini müjdelemiştir.

5. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de âhir zamanda Îsâ aleyhisselâmın yeryüzüne ineceğini, İslâm şerîatına tâbi olacağını ve İslâmiyet’in güçlenmesine çalışacağını haber vermiştir.

---

[209]. Buhârî, Husûmât 1, nr. 2412, Diyât 32, nr. 6916, 6917; Müslim, Fezâil 163, nr. 2374.

[210]. Buhârî, Enbiyâ 24, 35, nr. 3395, 3413; Tefsîr 4/26, nr. 4603; Müslim, Fezâil 166, 167, nr. 2376, 2377.

[211]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 205, nr. 1757.

[212]. Bakara 2/136, 285.

[213]. Bakara 2/253.

[214]. İsrâ 17/55.

[215]. Enbiyâ 21/107.

[216]. Sebe’ 34/28.

[217]. A`râf 7/158.

[218]. Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4307; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 2, nr. 11000.

[219]. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 348-526. Sadece Kur'ân-ı Kerîm'de ve ilâhî kitaplarda geçen isimleri için bk. I, 491-497.

[220]. Meselâ bk. Enbiyâ 21/69, 78-85; Sâd 38/35-38.

[221]. Buhârî, Husûmât 1, nr. 2411-2412, Enbiyâ 31, 35, nr. 3408, 3414, Tefsîr 7/1, nr. 4638, 39/4, nr. 813, Rikàk 43, nr. 6517-6518, Diyât 32, nr. 6917; Müslim, Fezâil 159-160, nr. 2373. Hadisimizin sonunda şöyle bir teknik bilgi var:

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَحَدِيثُ ابْنِ يَحْيَى أَتَمُّ **"Ebû Dâvûd, hocası Muhammed ibni Yahyâ bin Fâris'in rivâyetinin, diğer hocası Haccâc ibni Ebî Ya'kūb'un rivâyetinden daha mükemmel olduğunu söyledi."**

[222]. Buhârî, Enbiyâ 35, nr. 3414; Müslim, Fezâil 159, nr. 2373.

[223]. İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî* (Hatîb), I, 297, VI, 443, VIII, 231.

[224]. Bakara 2/253.

[225]. Zümer 39/68.

[226]. Müslim, Fezâil 150, nr. 2369; Tirmizî, Tefsîr 98, nr. 3352.

[227]. Tirmizî, Tefsîr 17/18, nr. 3148; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308.

[228]. Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3616; Dârimî, Mukaddime 8, nr. 48, 55.

[229]. Müslim, Fezâil 3, nr. 2278; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4308; Tirmizî, Tefsîr 18, nr. 3148.

[230]. Mü'min 40/16.

[231]. Tirmizî, Menâkıb 1, nr. 3610.

[232]. Buhârî, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, nr. 193.

[233]. Bu rivâyet *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[234]. Duhân 44/37; Kàf 50/14.

[235]. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, V, 340, nr. 23268; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Selefî), VI, 203, nr. 6013, XI, 296, nr. 11790.

[236]. Ömer Faruk Harman, "Tübba'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXXI, 455-456.

[237]. Tevbe 9/30.

[238]. Bakara 2/259.

[239]. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 310, nr. 3117.

[240]. Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ 48, nr. 3442; Müslim, Fezâil 143, 144, nr. 2365.

[241]. Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ 48, nr. 3443; Müslim, Fezâil 145, nr. 2365.

[242]. Saf 61/6.

[243]. Bu konuda geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor*, s. 361-376.

بَابٌ فِي رَدِّ الْإِرْجَاءِ

15. MÜRCİE FIRKASININ REDDİ

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِمَاطَةُ الْعَظْمِ عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ».

4676/81. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Îmânın yetmiş kadar dalı vardır. En yukarıdaki dal ‘lâilâhe illallah’ demek, en aşağıdaki dal ise yola atılan kemiği oradan kaldırmaktır. Utanma duygusu da îmânın dallarından biridir.”[244]

Bu hadis 4678. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ، وَأَنْ تُعْطُوا الْخُمُسَ مِنَ الْمَغْنَمِ».

4677/82. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Bahreyn’de yaşayan Abdülkaysoğulları heyeti Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna geldikleri zaman, Allah’ın Elçisi onlara Allah’a îmân etmelerini emretti ve kendilerine:

“Allah’a îmân etmek ne demektir, biliyor musunuz?” diye sordu. Onlar da:

“Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dediler. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah’a îmân etmek, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğuna şahâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek, ramazan orucunu tutmak ve ganîmetin beşte birini vermektir.”[245]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ: أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ عَائِذَ اللَّهِ، أَخْبَرَهُ:

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ».

4678/83. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kul ile küfür arasında namazı terk etmek vardır.”[246]

Konuya Giriş

Ebû Dâvûd bu bahiste, Ehl-i Sünnet dışı fırkalardan biri olan **Mürcie fırkası**nın görüşlerini çürütecek hadisleri zikretmiştir. Önce bu fırka hakkında kısa bilgi verelim.

Mürcie fırkası, Havâric ve Mu’tezile fırkalarının “büyük günah” işleyen kimse hakkındaki görüşlerine karşı çıkmıştır.

Hâricîler’e ve Mu’tezile’ye göre büyük günah işleyen kimse (mürtekib-i kebîre) dinden çıkar, kâfir olur.

Mürcie’ye göre ise îmânı sağlam olanlara işledikleri günahlar zarar vermez. Bu sebeple büyük günah işleyen kimse hakkında hemen hüküm vermemeli, onun durumunu Allah’a bırakmalıdır.

Bu fırka, büyük günah işleyenlere ümit verdiği ve onların durumunu âhirete tehir ettiği için kendilerine **tehir edenler, ümit verenler** anlamında Mürcie denmiştir.

Mürcie aşırı olanlar ve olmayanlar diye başlıca iki gruba ayrılır.

Aşırı olanlara göre:

Kâfire yaptığı hayırlar ve ibadetler nasıl fayda vermezse, mü'minin **işlediği günahlar da onun îmânına zarar vermez.** Çünkü önemli olan îmândır.

Müttakì bir mü'minin îmânı ile günahkâr bir mü'minin îmânı arasında fark yoktur; yani günahkârın îmânı da tam ve mükemmeldir.

İmâm Ebû Dâvûd, yukarıda okuduğumuz hadisleri işte bu görüşü reddetmek için bu bahse almıştır. Çünkü Ehl-i Sünnet'e göre;

Îmân, hayır ve ibadetlerle artar, günahlarla azalır.

Îmânı çok olan da mü'mindir az olan da mü'mindir.

Îmânın kemâle ermesi için amel şarttır.

Farz olan amellerden birini yapmayan kimse kâfir olmaz ama ona ilâhî emirlere itaat etmeyen kimse anlamında **fâsık** denir.

Kalbinde zerre kadar îmân olan kimse, günahının cezasını çektikten sonra cennete girecektir.

Mürcie fırkasının aşırı olmayanlarına gelince, onlar, hatalı görüşleri bulunmakla beraber Ehl-i Sünnet'in içinde kabul edilmişlerdir.

Mürcie hakkındaki bu kısa ve öz bilgilerden sonra, musannifimiz Ebû Dâvûd'un, Mürcie fırkasının görüşlerini reddetmek için bu bahse aldığı üç hadisin açıklamasına geçelim.

Açıklamalar

Birinci hadis

Peygamber Efendimiz îmânın yetmiş kadar dalı bulunduğunu söylemiştir. Bu hadîs-i şerîfi inceleyen âlimlerimiz, bu dalların bir kısmının kalple, bir kısmının dille, bir kısmının da bedenle yapılan görevler olduğunu tesbit etmişlerdir.[247]

Bu altmış veya yetmiş görev, önem sırasına göre derecelere ayrılır. Bu derecelendirmenin en üst sırasında **"lâilâhe illallah"** yani kelime-i tevhîd yer alır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfinde kelime-i tevhîdin önemini şöyle ifâde buyurmuştur:

“Yedi kat gök ve yedi kat yer terâzinin bir gözüne konsa, ‘lâilâhe illallah’ kelime-i tevhîdi de diğer gözüne konsaydı, kelime-i tevhîd hepsinden ağır gelirdi.”[248]

Allah’ın Resûlü îmân ağacının en üst dalının kelime-i tevhîd olduğunu, en aşağı derecesinin de yola atılan bir kemiğin, bir taşın, bir cam kırığının oradan kaldırılması olduğunu söylemiştir.

Bu arada hayâ, yani utanma duygusunun da îmânın bir dalı olduğunu belirtmiştir; çünkü hayâ kalbin îmânıdır. Dolayısıyla utanma duygusundan yoksun birinin îmânında bir sıkıntı bulunduğu açıktır.

İşte îmânın muhtelif dereceleri bulunduğu gibi, mü’minlerin îmânları da sağlamlık ve zayıflık açısından birbirinden farklıdır.

Ameller ister kalple ister dille isterse bedenle yapılsın, bu ibadetler îmânın bir parçasıdır.

Şâyet mü’min, yapması gereken ibadetleri yapmaz veya ihmâl ederse **bu durum onun îmânına zarar verir**.

İkinci hadis

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, huzûruna gelen Bahreynli Abdülkaysoğulları’na: **“Allah’a îmân etmek ne demektir, biliyor musunuz?”** diye sordu, sonra da onlara îmânı şöyle açıkladı:

“Allah’a îmân etmek; Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğuna şahâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek, ramazan orucunu tutmak ve ganîmetin beşte birini vermektir.”

Allah’ın Resûlü, ganimetin beşte birinin beytülmâle verilmesini, tıpkı İslâm’ın beş şartı gibi îmân esasları arasında saymıştır. Diğer bir söyleyişle, Peygamber Efendimiz mü’min olabilmek için ganimetin beşte birini beytülmâle vermek gerektiğini ifâde buyurmuştur.

Fahr-i Kâinât Efendimiz kendisine İslâm’ın ne olduğunu soranlara, öncelikle namazın kılınması, ramazan orucunun tutulması ve zekâtın verilmesi gerektiğini söylemiştir.[249] Her mü’minin yapması gereken bu görevler îmânı ayakta tutan birer sütundur. Kelime-i tevhîd nasıl vazgeçilmez bir îmân esası ise sayılan bu ibadetler de vazgeçilmez birer îmân esası, şiârı ve alâmetidir.

Kendisi için sevdiğini ve istediğini Müslüman kardeşi veya komşusu için istemek de Peygamber aleyhisselâmı herkesten çok sevmek de[250] birer îmân esasıdır.

Gördüğü bir kötülüğü eliyle ve diliyle düzeltmek, bunları yapamıyorsa o kötülükten nefret etmek de bir îmân esasıdır.[251]

Yapmadığı bir şeyi yaptığını söyleyen, yapılması emredilmeyen şeyleri yapan kimselerle eliyle ve diliyle mücâdele etmek, bunları yapamıyorsa o kimselerden iğrenmek, tiksinmek de bir îmân meselesidir.[252]

Bir şeyi Allah rızâsı için vermek veya vermemek, birini Allah rızâsı için sevmek veya sevmemek de îmânı mükemmelleştiren davranışlardır.[253]

Bütün bu hadisler, Allah'a îmân ettim demekle mü'min olunamayacağını, ahlâk konularının bile îmân ile ilgili olduğunu göstermektedir.

Üçüncü hadis

Bu hadiste Server-i Enbiyâ Efendimizin: **"Kul ile küfür arasında namazı terk etmek vardır"** buyurduğunu okuduk.

Bu hadîs-i şerîf de îmân ile amel arasındaki kopmaz bağı çarpıcı bir ifâde ile ortaya koymaktadır. Namazı terk edenin inanç esaslarını da kolayca terk edebileceğini, namaz kılmayan kimseyle inkâr batağı arasında bir engel kalmayacağını göstermektedir. Bu demektir ki Müslüman'ı inkâr çukuruna düşmekten namaz alıkoymaktadır.

Bu hadiste **namazı terk etme** ifâdesiyle ne kastedilmektedir? Elbette burada, tembelliği dolayısıyla veya önemsemediği için namazı kılmayan kimse kastedilmektedir. Şâyet bir kimse namazı inkâr ediyor, namaz diye bir şey olmadığını söylüyorsa zaten onun din ile hiçbir ilgisinin kalmayacağında şüphe yoktur. Bütün İslâm âlimleri bu görüştedir.

Âlimlerimizin büyük çoğunluğu, namazın farz olduğunu inkâr etmeyen ama tembelliği yüzünden namaz kılmayanların kâfir sayılmayacağını belirtmiştir.

Bazı ünlü âlimler ise **"Kul ile küfür arasında namazı terk etmek vardır"** hadisi ve benzeri hadislere bakarak, namazı kasten terk edenlerin kâfir olduğunu söylemişlerdir. Her biri ünlü birer muhaddis ve fakih olan İbrâhim en-Nehaî (v. 96/717), Abdullah ibni'l-Mübârek (v. 181/797), İshâk ibni Râhûye (v. 238/853) ve Ahmed ibni Hanbel (v. 241/855) gibi âlimler bu görüştedir. Onlara göre **hiçbir özrü bulunmadan, vakit çıkıncaya kadar namazı kasten terk eden kimse kâfir olur.**

Ahmed İbni Hanbel şöyle demektedir:

"**Namazı terk eden kimse dışında** hiçbir Müslüman'ı, yaptığı bir günah yüzünden kâfir saymayız."

Şâfiî mezhebinin imâmı ünlü müctehid İmâm Şâfiî'ye (v. 204/820) göre namazı terk eden kimse öldürülür. Bununla beraber o kimse İslâm ümmetinden büsbütün çıkarılmaz yani Müslümanlar'ın kabristanına defnedilir ve ona ailesi mirasçı olur.

Bazı Şâfiî âlimleri daha ileri giderek namazı terk eden kimsenin cenaze namazının da kılınmayacağını söylemişlerdir.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve Hanefîler ise yukarıdaki hadisin namaz kılmayanları tehdit etmek için söylendiğini, bu sebeple namazı terk edenin kâfir sayılmayacağını ve öldürülmeyeceğini belirtmişler; bununla beraber onun **namaz kılıncaya kadar hapsedilip dövüleceğini** yani namaz kılmasının sağlanacağını söylemişlerdir.[254]

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun (cumhûr) görüşüne göre bu konuda ölçü şu âyet-i kerîme olmalıdır:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz; onun dışındaki günahları dilediği kimse için bağışlar."[255]

Bu âyet-i kerîmeye göre namaz kılmayan kimse dinden çıkmaz.

Konuyu şöyle tamamlayalım:

Yukarıda okuduğumuz üç hadis, "önemli olan îmândır; mü'min olduktan sonra yapılacak günahlar kişinin îmânına zarar vermez" diyen Mürcie'nin görüşlerini reddetmekte, îmânla ameli birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını göstermektedir.

Resûl-i Ekrem'in "lâ yü'minü" (mü'min olmaz) diye başlayan hadisleri ile İslâm'ı ve Müslüman'ı tarif eden hadîs-i şerîfler dikkate alındığı zaman, **ahlâk ve ibadet ile îmânın birbirinden ayrı şeyler olmadığı** görülür.

Bu hadisler, îmânın birtakım kısımları olduğunu, en yüksek ve en aşağı dereceleri bulunduğunu gösterir. Zira bir sonraki bahiste açıkça göreceğimiz üzere îmân, artan veya eksilen bir şeydir. Namaz da hayâ duygusu da yoldan halka eziyet veren bir şeyi kaldırmak da îmânın birer parçasıdır.

Mürcie konusunda geniş bilgi edinmek için Ebü'l-Hasenât el-Leknevî'nin Abdülfettâh Ebû Gudde tarafından yayımlanan *er-Ref'u ve't-tekmîl fi'l-cerhi ve't-ta'dîl* adlı eseri okunabilir (s. 352-388).

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Îmânın yetmiş kadar dalı vardır. Bu dalların en yükseği kelime-i tevhîd, en aşağısı halka sıkıntı veren şeyleri yoldan kaldırmaktır.

2. Namaz, zekât, oruç, ganîmetin beşte birini beytülmâle vermek de îmân esaslarındandır.

3. Namaz, Müslümanlıkla kâfirliği birbirinden ayıran bir sınırdır. Namazı terk etmek çok ağır bir suçtur.

---

[244]. Buhârî, îmân 3, nr. 9; Müslim, îmân 57, 58, nr. 35.

[245]. Buhârî, Îmân 40, nr. 53, İlim 25, nr. 87, Zekât 1, nr. 1398, Farzü'l-humüs 2, 3095, Menâkıb 5, nr. 3510, Megàzî 69, nr. 4368, 4369; Müslim, Îmân 23, 24, nr. 17.

[246]. Müslim, Îmân 134; Tirmizî, Îmân 9; Nesâî, Salât 8; İbn Mâce, İkâme 77.

[247]. Bu dalların neler olduğu konusunda geniş bilgi edinmek isteyenler, bu hadîs-i şerîfi açıklamak üzere kaleme aldığım *Peygamberimin Sevdiği Müslüman* (İstanbul 1435/2014, Tahlil Yayınları) kitabına başvurabilirler.

[248]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 169-170, 225, nr. 6583, 7101.

[249]. Buhârî, Îmân 34, nr. 46, Savm 1, nr. 1, nr. 1891; Müslim, Îmân 8, 9, nr. 11.

[250]. Buhârî, Îmân 7, 8, nr 13-15; Müslim, Îmân 69, 71-72, nr. 44, 45.

[251]. Müslim, Îmân 78, nr. 49.

[252]. Müslim, Îmân 80, nr. 50.

[253]. Tirmizî, Kıyâmet 60, nr. 2521.

[254]. Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, IV, 314; Abdülkàhir el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-firak*, s. 133.

[255]. Nisâ sûresi 4/116.

بَابُ الدَّلِيلِ عَلَى زِيَادَةِ الْإِيمَانِ وَنُقْصَانِهِ

16. ÎMÂNIN ARTIP EKSİLECEĞİNİN DELİLİ

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تُصَلِّي».

4679/84. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kadınlara hitâben şöyle buyurdu:

“Aklı ve dini eksik olup da aklı başında bir kimsenin aklını sizin kadar çelen birini görmedim.” Bunun üzerine (akıllı ve sağlam görüşlü bir kadın),

“Aklın ve dinin eksikliği nedir?” diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

“İki kadının şâhitliğinin bir erkeğin şâhitliğine denk oluşu aklın noksanlığını gösterir.

Sizden birinin ramazan ayında oruç yemesi, günlerce namaz kılmadan durması da dinin noksanlığını gösterir.”[256]

Konuya Giriş

İmâm Ebû Dâvûd bu bahiste, îmânın artıp eksileceğini gösteren hadîs-i şerîfleri bir araya getirmiştir.

İslâm âlimlerinin bir kısmı îmânın artıp eksilebileceği görüşündedir. Bu âlimlerden biri olan İmâm Buhârî, *Sahîh*'indeki Kitâbü'l-Îmân bölümünün daha ilk bâbında îmânın artıp eksileceğini söz konusu etmiştir. Daha sonra bu görüşü ispatlamak üzere "Îmânın Artıp Eksilmesi (ziyâdetü'l-îmân ve noksânuh)" adıyla müstakil bir başlık açmıştır (33. bâb). İmâm Buhârî bununla da yetinmemiş, Kitâbü'l-Îmân'ın muhtelif yerlerinde bu görüşünü "el-hayâü mine'l-imân", "es-salâtü mine'l-îmân" gibi konu başlıklarıyla takviye etmiş, şu âyet-i kerîmelerin de bu görüşü desteklediğini belirtmiştir:

"Biz onların îmânlarını daha da güçlendirdik."[257]

"İman edenlerin îmânı artsın."[258]

Ashâb-ı kirâm ile tâbiîn ve hadîs âlimleri "îmân artar ve eksilir", "amel îmândan bir cüzdür" yani amel îmânın bir parçasıdır demişlerdir.

Ne var ki Ehl-i Sünnet âlimlerinin önemli bir kısmı bu görüşe katılmaz. Onlar îmânın artıp eksileceğini, amelin îmândan bir cüz olduğunu kabul etmezler. Diğer bir söyleyişle amel, îmân kavramına dâhil değildir. Bununla beraber îmânın mükemmel hâle gelmesi için ibadet ve amel-i sâlih gereklidir. Zira ibadet, îmânı kuvvetlendirir ve onun nûrunu artırır.

Bu konuda farklı düşünen âlimler bir noktada birleşmiş, îmânın kemâle ermesi için ibadeti ve amel-i sâlihi gerekli görmüş hattâ onları vazgeçilmez kabul etmişlerdir.

Her iki topluluk da büyük günah işleyenlerin dinden çıkmayacağını ama günah işlemeye devam eden kimsenin îmândan yavaş yavaş uzaklaşacağını ve küfre yaklaşacağını belirtmişlerdir.[259]

Açıklamalar

Acaba Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kadınlara hitâben, **"Aklı ve dini eksik olup da aklı başında bir kimsenin aklını sizin kadar çelen birini görmedim"** hadîs-i şerîfini ne münasebetle söylemişti? Hadisimizi açıklamaya buradan başlayalım.

Sahîh-i Buhârî ve *Sahîh-i Müslim*'deki rivâyetlerden öğrendiğimize göre, bir bayram günüydü. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bayram namazında önce erkeklere va'z etti. Sonra sözlerini arka tarafta bulunan kadınların duymadığını düşünerek onların yanına gitti ve:

"Ey kadınlar!" diye konuşmaya başlayıp sözüne şöyle devam etti: **"Sadaka verin ve çok istiğfâr edin. Çünkü ben cehennemin büyük kısmını sizin doldurduğunuzu gördüm."** Orada bulunan ve çok güzel konuşan kadınlardan biri:

“Yâ Resûlallah! Niçin cehennemin büyük kısmını biz dolduruyoruz?” diye sordu. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de:

“Çünkü siz çok lânet eder ve kocanızın size yaptığı iyilikleri çabucak unutursunuz” buyurdu. Ardından da açıklamakta olduğumuz hadîs-i şerîfi, yani kadının aklının ve dininin noksan olduğunu söyledi.

Nebîler Sultânı Efendimiz, insanlarda gördüğü kusurları düzeltmek için dikkat çekici usûllere başvururdu. Bu hadîs-i şerîfte, daha çok kadınlarda görülen iki önemli kusuru dile getirdi. Bu kusurlardan biri onların **çok lânet etmeleri**, diğeri de **kocalarının iyiliklerini inkâr etmeleri**dir.

Evet, günlük hayatta “Allah belâsını versin”, “Allah lânet etsin” gibi lânet ifâdeleri daha çok kadınların ağzından duyulur. Hattâ onlar, bizzat kendilerinin yanlış bir şey yaptıklarını düşündükleri zaman, kendilerine bile “Allah belâmı versin” diye lânet ederler.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ümmetini lânet sözünü kullanmaktan şiddetle sakındırmış, lânet etmeyi, “insanın kendi aleyhine bedduâ etmesi” diye nitelemiş ve şöyle buyurmuştur:

“Kendinize bedduâ etmeyiniz! Çocuklarınıza bedduâ etmeyiniz! Mallarınıza da bedduâ etmeyiniz! Çünkü bunlar dileklerin kabul edildiği zamana denk geliverir de Allah bedduânızı kabul ediverir.”[260]

Lânet ne demektir?

“Allah’ın rahmetinden uzak olsun, Allah ona gazap etsin” demektir. Lânet kime yapılırsa yapılsın, bu söz gerçekten çok ağır bir bedduâdır. Yüzde yüz kâfir olduğu veya kâfir olarak öldüğü bilinen kimselerin dışında, hiçbir varlığa kesinlikle lânet etmemelidir.

Server-i Enbiyâ Efendimizin kadınlarda gördüğünü ifâde buyurduğu diğer bir kusur da **kocalarının iyiliklerini inkâr etmeleridir**.

Kadir kıymet bilmemek kötü bir huydur. Bu hastalığa yakasını kaptırmış olanlar, sadece eşlerine değil, Allah’a karşı da nankörlük ederler. Hâlbuki insanı değerli kılan özelliklerden biri, kendisine yapılan iyiliği unutmaması hattâ zaman zaman bu iyiliği minnet ve teşekkürle dile getirmesidir.

Kötü huylu kadınların, kocalarının iyiliklerini inkâr etmeleri yüzünden cehennemlik olduklarını bildiren şöyle bir hadîs-i şerîf daha vardır:

“O kadınlardan birisine ömür boyu iyilik etsen, sonra da senden hoşuna gitmeyen bir şey görse, ‘Ben senden hiç hayır görmedim’ der.”[261]

Sadece kadınlar değil, erkekler de bu tür kadir bilmezlikten uzak durmalıdır. Zira Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin buyurduğu gibi,

gördüğü iyilik sebebiyle insanlara teşekkür etmeyen kimse, Allah'a da şükretmemiş sayılır.[262]

Şimdi de asıl hadisimizi açıklayalım:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, kadınların **akıl ve dinlerinin eksik** olduğunu söylüyor.

Akıllarının eksik olduğunu ispat etmek için de **iki kadının şâhitliğinin bir erkeğin şâhitliğine eş değerde olduğunu** belirten âyet-i kerîmeyi[263] hatırlatıyor.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin dindeki konumunu bilmeyenler, bu hadîs-i şerîfi, kadınların aleyhinde ve onları aşağılamak için söylenmiş bir söz zannediyorlar.

Hayır, gerçek hiç de öyle değildir. Çoğunluk hakkında verilen genel bir hüküm, o çoğunluğun her ferdine tıpatıp uymaz. Şunu hepimiz biliyoruz ki kadınlar arasında birçok erkeğe taş çıkartacak derecede akıllı, zeki, uzak görüşlü, yerinde konuşan ve isabetli karar veren seçkin hanımlar vardır.

Şu da bir gerçektir ki kadınlar biyolojik ve fizyolojik yapıları bakımından erkeklerden farklı oldukları gibi, onların psikolojileri de farklıdır. Elbette bu farklılıklar onların davranışlarına ve tavırlarına yansır.

Hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz **kadınların dinlerinin de eksik olduğunu** söylemiştir. Buna misâl olarak da kadınların âdet gördükleri sürece namaz kılamadıklarını, bir başka rivâyete göre, oruç tutamadıklarını, yani ilâhî emirleri tam ve kesintisiz yapamadıklarını göstermiştir.

Kadınların, özel durumları yüzünden ilâhî emirleri tam ve kesintisiz olarak yapamayışları onların bir kusuru ve ihmâli değil, yaratılışlarının gereğidir. Allah Teâlâ kadınları analık görevini yapabilmeleri için özellikle öyle yaratmış ve âdet gördükleri, lohusa oldukları zaman namaz kılma yükümlülüklerini kaldırmıştır.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem **kadınların dinlerinin eksik olduğunu** söylerken, elbette kadınların erkeklerden daha az dindar olduğunu kastetmemiştir. Bazı kadınların birçok erkekten daha dindar olduğu bir gerçektir. Aralarından Hz. Âişe'lerin, Râbiatü'l-Adeviyye'lerin çıktığı analarımızın erkeklerden daha az dindar olduğunu hiç kimse söyleyemez.

Allah Teâlâ yüce kitabında kullarından **"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar"** diye söz ediyor ve her iki cinse aynı şekilde değer veriyor. Böyle bir dini tebliğ eden Peygamber'in, kadınları erkeklerden

daha az dindar görmesi kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü dindarlığın ölçüsü takvâ ve Allah'ın emirlerine bağlılıktır.

İşte Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz erkekler gibi kadınlara da mâlî ibadetle birlikte bedenî ibadete önem vermelerini ve her fırsatta tövbe ve istiğfâr etmelerini tavsiye buyuruyor, günahlardan kurtulmak için Allah'a el açıp yalvarmaları gerektiğine dikkatlerini çekiyor.

Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine gönülden bağlı olan kadınlar görevlerini hakkıyla yapmış, nice erkekleri geride bırakarak Allah'ın rahmetini ve cennetini kazanmışlardır.

Nebîler Sultânı Efendimiz hadisimizde kadınlara, "Aklı ve dini eksik olup da aklı başında adamların aklını çelen sizin gibisini görmedim" buyururken onları iffetli olmaya dâvet etmiş, Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine bağışladığı bazı özellikleri, karşı cinsi baştan çıkarmak için kullanmamalarını öğütlemiştir.[264]

Allah Teâlâ'nın mü'minlere, kendilerinin anneleri olan Peygamber hanımlarıyla konuşurken bile bazı ölçüler koyması ve bu ölçülerin her iki tarafın "kalbi için" faydalı olacağını belirtmesi düşündürücüdür. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz zaman da onu perde arkasından isteyin. Sizin kalbiniz için de onların kalpleri için de böylesi daha nezihtir."[265]

İtirazlara Cevaplar

Hadis karşıtları, kadınları savunuyormuş gibi görünerek bu hadîs-i şerîfi reddetmeye kalkıyorlar. Onların asıl maksadı kadınları savunmak değil, Peygamber aleyhisselâma ve onun hadislerine saldırmaktır. Şimdi onların bu hadis dolayısıyla ileri sürdükleri fikirlerin tutarsızlığını görelim.

Kadınların akıl ve dinlerinin eksik olduğundan bahseden bu hadise dil uzatanlar, bu Peygamber buyruğuna üç noktadan saldırıyor ve şöyle diyorlar:

- İslâm'a göre ilâhî emirler ve cezalar karşısında kadın-erkek eşittir. Bu hadis ise bu kaideye aykırıdır.

- **Peygamber, "Ben cehennemin çoğunu sizin doldurduğunuzu gördüm"** diyemez, çünkü bu gayb konusudur;

Peygamber gaybı bilemez.

- Hz. Âişe hakkında, "Dininizin yarısını bu beyaz kadından (Hümeyrâ) alın" buyuran bir Peygamber, kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik

olduğunu söylemez.

Şimdi de bu iddialara kısa ve özlü cevaplar vermeye çalışalım:

• Birinci İddiaya Cevap

Bu iddiaların hiçbir tutar tarafı yoktur. Bu hadîs-i şerîf *Sahîh-i Buhârî*'de Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh, *Sahîh-i Müslim*'de Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ, *Sünen-i Tirmizî*''de Ebû Hüreyre radıyallahu anh tarafından rivâyet edilmiştir. Bu da Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin bayram günü yaptığı konuşmayı birçok sahâbînin dinlediğini göstermektedir.

Elbette Allah Teâlâ kadını ve erkeği yaratılış bakımından ve ilâhî emirler karşısında eşit tutmuştur. Birçok âyet-i kerîmede onları tek bir candan, bir erkekle bir dişiden yarattığını belirtmiştir.[266]

Bununla beraber kadın ve erkekten her birine, birbirini tamamlaması için farklı özellikler vermiştir. Yalnız **"erkekleri kadınlara göre bir derece daha fazla hak sahibi kılmıştır."**[267]

Kadın hakları savunucusu gibi görünen hadis karşıtları, "çok lânet etmeleri ve kocalarının yaptığı iyilikleri unutmaları" gibi kusurlarından söz edilen bu hadiste kadınların aşağılandığını ileri sürüyorlar.

Kadınların aşağılandığı sanılan bu ve benzeri hadîs-i şerîflerde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, kendilerine derin şefkat beslediği kadınlara bazı kusurlarını hatırlatmakta, onları söz ve davranışlarında daha dikkatli olmaya teşvik etmekte ve şu kabil ifâdelerle onları hep uyarmaktadır:

"Cehennemin kapısında durup baktım. Bir de gördüm ki cehenneme girenlerin çoğu kadınlardı."[268]

"Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım."[269]

Hadîs-i şerîflerde kadınların aşağılandığı nasıl iddia edilebilir?

"Kendisine iyi davranmam gereken kimdir?" diye soran birine Fahr-i Kâinât Efendimiz üç defa "annen", dördüncüsünde "baban" dememiş midir?[270]

Allah Teâlâ, ona ibadetten hemen sonra anne ve babaya iyiliği emretmemiş midir?[271]

Allah'ın Resûlü dünyanın en üstün kadınlarını sayarken Hz. Meryem'i, Hz. Hatice'yi, Hz. Fâtıma'yı ve Firavun'un karısı Hz. Âsiye'nin adını vermemiş midir?[272]

Cihâda katılmak sûretiyle Allah'ın rızâsını ve cenneti kazanmak istediğini söyleyen sahâbîye "annen sağ mı?" diye sorduktan sonra, onun dizinin dibinden ayrılmamasını, zira cennetin orada olduğunu söylememiş midir? [273]

Hadis karşıtları, cehenneme girenlerin çoğunun kadınlar olduğu hadisine karşı çıkarken, sanırsınız ki bu hadiste kadınların sorgu suâle çekilmeden cehenneme atılacağından bahsediliyor.

• İkinci İddiaya Cevap

Hadis karşıtları bu hadîs-i şerîfi reddederken, gaybı sadece Allah Teâlâ'nın bildiğini, Peygamber'in gaybı bilemeyeceğini, bu sebeple de onun **"Ben cehennemin çoğunu sizin doldurduğunuzu gördüm"** diyemeyeceğini söylüyorlar.

Evet, gerçekten de Cin sûresinin 26. âyet-i kerîmesinde Allah Teâlâ gaybı sadece kendisinin bildiğini söylüyor; ama bir sonraki 27. âyet-i kerîmede bunun istisnâsı olduğunu, **"bildirmek istediği peygamberine gaybı bildireceğini"** belirtiyor. Kur'ân-ı Kerîm'de bunun canlı misâlleri de vardır:

Îsâ aleyhisselâm havârîlerine, **"Evlerinizde ne yiyip neleri biriktirdiğinizi size bir bir haber vereceğim"**[274] demiştir ve bunları Allah Teâlâ kendisine bildirdiği için, onları havârîlerine haber vermiştir.

Aynı şekilde Yûsuf aleyhisselâm hapishânedeki arkadaşlarına: **"Yiyeceğiniz yemek daha önünüze gelmeden önce, ben o yemeğin ne olduğunu size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgilerdendir"**[275] demiş ve bunu haber vermiştir.

İşte tıpkı bu misâllerde olduğu gibi Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem'ine kadınların cehennemdeki hâllerini göstermiş, o da gördüğü bu durumu, kendilerini uyarmak için hanım ümmetine haber vermiş ve onları "sadaka vermeye ve çok istiğfâr etmeye" teşvik etmiştir.

Nebîler Sultânı Efendimizin cenneti ve cehennemi gördüğüne dâir pek çok hadîs-i şerîf vardır. Meselâ bir gün ashâb-ı kirâmına yaptığı bir konuşmada cenneti ve cehennemi gördüğünü söylemiş ve "Eğer siz benim gördüklerimi görseydiniz, az güler çok ağlardınız" buyurmuştur.[276]

Âlemlere rahmet olarak gönderildiğini kesin olarak bildiğimiz Peygamberimiz, ileride olacak bir şeyi Kâinâtın Rabbi kendisine bildirmeden, kendiliğinden aslâ söylemez. Biz buna bütün kalbimizle îmân ederiz.

• Üçüncü İddiaya Cevap

Hadis karşıtlarının anlamakta güçlük çektiğimiz çok garip bir tutumu da şudur: Görüşlerine ters düşen son derece sahîh bir hadisi gözlerini kırpmadan reddediyorlar. Daha da garibi, hadis diye uydurulan bir söze, işlerine geldiği için dört elle sarılıyorlar. İşte onların bu defa mal bulmuş Mağribî gibi sarıldıkları çürük dal, güya Efendimiz aleyhisselâmın Âişe radıyallahu anhâyı kastederek söylediği, "Dininizin yarısını bu beyaz kadından (Hümeyrâ) alın" rivâyetidir.

"Hadis hâfızı" denince akla ilk gelen ünlü hadis âlimi İbni Hacer el-Askalânî, bu rivâyetin bir senedi bulunmadığını, onun hiçbir hadis kitabında yer almadığını söylemiştir. Aliyyü'l-kârî de bu sözü mevzû rivâyetleri topladığı *el-Esrâru'l-merfû'a* adlı kitabına almıştır.[277]

Öte yandan Hz. Âişe'nin hadis bilgisinin genişliğine dâir güvenilir hadisler vardır. Ama konumuz Hz. Âişe'nin geniş hadis bilgisi değildir.

Burada söz konusu olan, İslâm düşmanlarının, "Peygamber kadınları, akıllarının eksik olduğunu söyleyerek aşağılıyor" suçlamasıdır. Onların asıl derdi, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin şahsında yüce dinimizi aşağılamaktır. Öyle ya, Peygamberi erkekleri kadınlardan üstün gören bir din, elbette kadınları küçük görecek ve aşağılayacaktır.

Hadisimizde Peygamber Efendimize soru soran kadından bahsedilirken, onun **"akıllı ve sağlam görüşlü"** olduğu belirtilmektedir. Bu hadis bile, Peygamber ve hadis karşıtlarını yalanlamaktadır.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin yine hadisimizde kadınlara hitâben onların, **aklı başında bir kimsenin aklını çelecek kadar** zeki olduklarını söylüyor. Bu ifâdenin neresinden Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin kadın aklını küçümsediği sonucu çıkarılabilir? Burada aklı küçümsenen biri varsa o da akıllarını kadınların çelmesine imkân ve fırsat veren erkeklerdir.

Görüldüğü üzere bu hadîs-i şerîfte kadınların aklı küçümsenmemektedir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kadınların aklının noksanlığına delil olarak "iki kadının şâhitliğini bir erkeğin şâhitliğine denk tutan" âyet-i kerîmeyi göstermiştir. Âyet-i kerîmede bunun gerekçesi de açıklanmakta, kadının gördüğü bir olayı erkek kadar tesbit edemeyeceği belirtilmektedir. Bunun telâfi yolu da gösterilmekte ve "iki kadından birinin yanılması hâlinde, diğerinin ona hatırlatacağı" bildirilmektedir.[278]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bu hadîs-i şerîf, en sahîh hadislerden biridir. Zira üç ünlü sahâbî tarafından rivâyet edilmiş, İmâm Buhârî ve İmâm Müslim de onu *Sahîh*'lerine almışlardır.

2. Allah'ın Resûlü kadınla erkeği hem hakları hem ödevleri hem de sorumlulukları bakımından eşit tutmuştur.

3. Erkek ve kadının kendi yaratılışlarına özel durumları vardır; birinde bulunan bir üstünlük veya kusur diğerinde bulunmaz.

4. Allah Teâlâ, Peygamber Efendimize cenneti de cehennemi de göstermiş ve tanıtmıştır.

5. Hiç kimse ne kendine ne de bir başka varlığa lânet etmemelidir.

6. Peygamber Efendimiz kadınların aklının ve dininin eksik olduğunu söylerken onları kesinlikle küçümsememiş, tam aksine daha dikkatli davranmaları konusunda uyarmıştır.

❀

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ،

كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: «لَأَنْ يُسْقَطَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ أَحَبُّ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا [البقرة: ١٤٣].

4680/85. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem artık Beytü'l-makdis'e doğru namaz kılmayı bırakıp Kâbe'ye doğru namaz kılmaya başlayınca, sahâbîler:

"Yâ Resûlallah! Kıble değişmeden önce Beytü'l-makdis'e doğru namaz kılarken vefât eden Müslümanlar'ın kıldığı namazları Allah kabul etmiş midir?" diye sordular. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeyi inzâl buyurdu:

"Allah sizin îmânınızı boşa çıkarmayacaktır."[279]

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz Medine'ye hicret edince, on altı veya on yedi ay süreyle Kudüs'e (Beytü'l-makdis) doğru namaz kıldı. Bununla beraber Kâbe'ye doğru namaz kılmayı çok istiyordu. Bir gün ashâbına öğle namazını kıldırırken, Allah Teâlâ ona, Kâbe'ye doğru namaz kılmasını emretti. O da namazı bozmadan Kâbe'ye döndü ve namazını öyle tamamladı. O günden sonra Müslümanlar'ın kıblesi Kâbe oldu.

Kâbe kıble olunca, sahâbîler bir şeyi merak ettiler. Acaba Kudüs'e doğru namaz kılındığı günlerde ölen Müslümanlar'ın kıldığı namazlar boşa mı gitmişti? Bunu Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve selleme sordular. Bu soru üzerine "Allah sizin îmânınızı boşa çıkarmayacaktır" âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Bu âyet-i kerîmede namazdan "îmân" diye söz ediliyordu.[280]

Namaz dinin direği ve İslâm'ın en önemli ibadeti olduğu için, ondan îmân diye söz edilmesi anlamlıdır.

Âyet-i kerîmede buyurulduğu gibi, namaz kılarken nereye dönülürse dönülsün her yer kıbledir. Çünkü doğu da Allah'ındır batı da Allah'ındır.[281]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir yere giderken devesinin üzerinde nâfile namaz kılardı. Bu sırada devesi ne tarafa dönerse dönsün, Resûl-i Ekrem buna aldırmadan namazını kılmaya devam ederdi.[282]

İki Teknik Bilgi:

• Ebû Dâvûd'un ikinci hocası Osman ibni Ebî Şeybe'nin rivâyetinin lafızları, birinci hocası Muhammed ibni Süleymân'ın rivâyetinin lafızlarından farklı fakat mânâsı aynıdır. Bu durum hadisin senedinde (الْمَعْنَى) kelimesiyle belirtilmiştir.

• Bu hadisin konu başlığımız olan **îmânın artıp eksilmesi**yle ilgisi şudur: "Allah sizin îmânınızı boşa çıkarmayacaktır" âyet-i kerîmesinde boşa çıkmayacağı belirtilen, kıble değişmeden önce Kudüs'e doğru kılınan namazlardır. Allah Teâlâ namazdan **îmân** diye söz etmektedir. Bu da kılınan namazların îmânı kemâle erdirip güçlendirdiğini ortaya koyar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ashâb-ı kirâm ilk zamanlar Kudüs'e doğru namaz kılardı. Hicretin ikinci yılında kıble değişti, onlar da Kâbe'ye doğru namaz kılmaya başladılar.

2. Namazın önemi sebebiyle, Allah Teâlâ ondan îmân diye söz etmiştir.

3. Yüce Rabbimiz, kullarının yaptığı hiçbir ibadeti zâyi etmez; hepsinin karşılığını fazlasıyla verir.

❀

٤٦٢٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ الْقَاسِمِ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

4681/86. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Ümâme el-Bâhilî radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Kim Allah için sever, Allah için öfkelenir, yaptığı hayrı Allah için yapar veya yapmazsa, işte onun îmânı mükemmel olmuştur.”[283]

Açıklamalar

Hadisimizde sayılan dört şey yani sevmek, nefret etmek, birine bir şeyi vermek veya vermemek doğrudan nefsin arzularıyla ilgilidir. İnsanlar bu konularda Allah’ın rızâsından çok, nefislerinin arzusunu gözetirler. Hâlbuki insan yaptığı her şeyde Allah’ın rızâsını gözetmelidir. “Benim Rabbim sâlih kullarını sevmemi emretmiştir; ben de falanı onun için seviyorum” diyebilmelidir. Sevdiği kimseyi dünyevî bir menfaat gözetmeden sevmelidir.

Buğzettiği kimseye, isteklerini geri çevirdiği için değil, İslâm düşmanı olduğu ve Allah’a isyân ettiği için öfke duymalıdır.

Birine yardım ederken veya birinin yardım talebini reddederken de konuşurken de sükût ederken de halkın arasına karışırken de halktan uzak dururken de hep Allah rızâsını gözetmelidir. Bunu başaran kimse îmânını mükemmelleştirir.

Azîz ve Celîl olan Rabbimiz bizden her şeyi kendisinin rızâsı için yapmamızı ve şöyle dememizi ister:

“Namazım, bütün ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm yalnızca Âlemlerin Rabbi Allah içindir.”[284]

Sevmek veya sevmemek kalp ile olan hâllerdir. Birine bir şey vermek veya vermemek organlarla yapılan işlerdir. Bir kimse bunları Allah rızâsı için değil de canı öyle istediği için yapıyor veya yapmıyorsa, onun îmânı noksandır. Kendinde böyle bir kusur gören kimse hemen Allah’a yönelip tövbe etmeli, işi nefsine ve keyfine bırakmamalıdır. Çünkü nefis insanı Allah yolundan saptırır.[285]

Biz kimi veya kimleri seveceğimizi Peygamber Efendimizden öğreniriz. İşte bu sebeple Azîz ve Celîl olan Rabbimize tıpkı Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ettiği gibi şöyle duâ etmeliyiz:

“Allahım! Senden seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine ulaştıracak amelleri sevmeyi dilerim.

Allahım! Senin sevgini bana canımdan, ailemden ve soğuk sudan daha ileri kıl!”[286]

Bu hadisin bir benzeri, “Amellerin en faziletlisi, sevdiğini Allah için sevmek ve kızdığına Allah için buğzetmektir” ifâdesiyle 4599 numarayla geçti.

Hadisimiz, Ehl-i Sünnet âlimlerinin de dediği gibi, bu dört davranışın îmânın kemâle ermesine vesile olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman her işi Allah’ın rızâsını kazanmak için yapmalıdır.

2. Allah rızâsı için yapılan işler Müslüman’ın îmânını güçlendirir ve mükemmelleştirir.

❀

أَبِي سَلَمَةَ، ٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».

4682/87. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Mü’minlerin îmân bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır.”[287]

Açıklamalar

Rabbimiz (celle celâlüh) âyet-i kerîmeleriyle, Efendimiz aleyhisselâm da hadîs-i şerîfleriyle bizi güzel huylu olmaya teşvik etmektedir. Çünkü dinimizin hedefi güzel huylu Müslümanlar’ın sayısını çoğaltmaktır.

Nebîler Sultânı Efendimiz, ashâb-ı kirâmın belirttiğine göre, insanların en güzel ahlâklısı idi.[288] Güzel huylu olan mü’minleri çok sever, onların kıyâmet gününde kendisine en yakın mesafede bulunacaklarını müjdelerdi.[289]

Bu ne büyük bir müjde! Biz hep duâlarımızda, âhirette Peygamber Efendimize komşu olmayı istemiyor muyuz? Firdevs cennetinde o güzeller güzeline komşu olmayı dilemiyor muyuz? İşte işin sırrını öğrenmiş bulunuyoruz. Öyleyse bundan sonra kendimize ve davranışlarımıza daha bir dikkat etmeli, huyumuzu güzelleştirmeye çalışmalıyız. Kendimiz için istediğimiz güzellikleri, din kardeşlerimiz için de istemeliyiz. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin buyurduğu gibi, gerçek anlamda îmân etmiş olmak için gerekli olan budur.

Zaten hadisimiz de bize bunu söylüyor ve diyor ki:

Huyu güzel olanın îmânı mükemmel olur. Îmânı mükemmel olan, Allah’ın rızâsını kazanır ve Kâinâtın Efendisi’ne komşu olur.

Rabbim bu şerefi bütün Müslümanlar’a nasip eylesin.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’minin vazifesi, îmânını mükemmel hâle getirmektir.
2. **Bu da huy güzelliği ile sağlanır.**

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، أُعْطِيهِ شَيْئًا، مَخَافَةَ أَنْ يُكَبُّوا فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ».

4683/88. Sa’d ibni Ebî Vakkàs radıyallahu anh şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bazı kimselere dünyalık bir şeyler verdi fakat içlerinden birine bir şey vermedi. Bunun üzerine Sa‘d[290]:

‘Yâ Resûlallah! Falana ve filana bir şeyler verdin de mü’min olduğu hâlde falana bir şey vermedin’ dedi. Allah’ın Resûlü onun sözünü düzelterek:

‘Mü’min değil, müslim de!’ buyurdu.

Sa‘d o sözü üç defa tekrarladı. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de her defasında: ‘Mü’min değil, müslim de!’ buyurdu. Sonra da durumu şöyle açıkladı:

‘Bak Sa‘d! Ben bazı adamlara, Allah onları yüzükoyun cehenneme atmasın diye dünyalık veririm de onlardan daha çok sevdiğim bazılarına bir şey vermem.’”[291]

Bu hadis 4685 numaralı hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٨٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [١٤]. قَالَ: «نُرَى أَنَّ الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةُ، وَالْإِيمَانَ الْعَمَلُ»

4684/89. Tâbiîn âlimlerinden İbni Şihâb es-Zührî şöyle dedi:

“Bize göre: **‘De ki: Siz daha îmân etmediniz. Boyun eğdik, deyin’**[292] âyetinde geçen ‘İslâm’, kelime-i şahâdettir, ‘îmân’ ise ameldir.”[293]

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ عَلَى وَجْهِهِ».

4685/90. Sa’d ibni Ebî Vakkàs radıyallahu anh şöyle dedi: Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanlar arasında bir ganîmet malını taksim etti. Bunun üzerine ben:

“Yâ Resûlallah! Falana da ver, çünkü o mü’mindir” dedim. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Mü’min deme, müslim de! Ben bir adama, Allah onu yüzükoyun cehenneme atmasın diye, başkasını daha çok sevdiğim hâlde, dünyalık veririm.”[294]

Açıklamalar

4683 ve 4685. hadisler, aynı hadisin iki farklı rivâyetidir. Ebû Dâvûd birinci hadisi tam olarak, ikinci hadisi ise kısaltarak rivâyet etmiştir.

Bu hadiste Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin Sa‘d radıyallahu anha bir konuşma edebini öğrettiğini görüyoruz. Sa‘d radıyallahu anh, çok iyi tanıdığı ve mü’min olduğuna inandığı bir zâta da ganîmet malından verilmesini isterken ondan “mü’min” diye söz ediyor. Fahr-i Kâinât Efendimiz ise ona şunu anlatıyor: Îmân kalpte olan bir şeydir; onun kimde bulunduğunu sadece Allah bilir. Onun için de birinden söz ederken “mü’min” değil, görünüşe bakarak “müslim” demek daha uygun olur.

Diğer bir söyleyişle her mü’min Müslümandır ama her Müslüman mü’min değildir. Zira İslâmiyet’i kabul ettiğini söyleyen bazılarının gönlüne îmân tam olarak yerleşmemiş olabilir.

Bu konuya bir de 4684. rivâyetin ışığında bakalım: İbn Şihâb ez-Zührî’nin açıkladığı âyetin ilk yarısı şöyledir:

“Bedevîler ‘inandık’ dediler. De ki: Siz îmân etmediniz, ama ‘boyun eğdik’ deyiniz. Henüz îmân kalplerinize yerleşmedi.”

Tâbiîn neslinin tanınmış âlimi İbn Şihâb ez-Zührî, kelime-i şahâdet getiren herkesin **Müslüman** olduğunu belirtmekte ama **mü’min** olabilmek için amel-i sâlihin gerektiğini ifâde etmektedir. Bazıları da bu görüşün aksine îmân ile İslâm’ın yani mü’min ile müslimin aynı şey olduğunu, aralarında fark bulunmadığını söylemektedir.

Sünen-i Ebî Dâvûd şârihi ünlü muhaddis Hattâbî birbirine zıt bu iki görüşü şöyle telif ve tashih etmektedir:

Bu konuda kesin değil, ihtiyatlı konuşmalıdır. Müslüman bazen mü’min olur bazen olmaz. Mü’min ise her zaman Müslümandır. Diğer bir ifâdeyle her mü’min Müslümandır ama her Müslüman mü’min değildir. Zira îmân, tasdik etmekten ibarettir. İslâm ise boyun eğip teslim olmaktır. Adam vardır, teslim olmuş görünür ama içten ve gönülden teslim olmamıştır. Böylesi teslimiyetin hiçbir değeri yoktur.[295]

Hadisimizde önemli bir konu daha var. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem dünya malına değer vermezdi. Ama yeni Müslüman olan ve kendilerine “müellefe-i kulûb” denen insanların İslâmiyet’e ısınmalarını sağlamak için onlara dünyalık bir şeyler verir, böylece gönüllerini hoş tutmaya çalışırdı.

Huneyn savaşında pek çok ganîmet ele geçmişti. Fahr-i Kâinât Efendimiz bu ganîmetleri yeni Müslüman olanlara bol bol dağıtıyor, kimine yüz deve, kimine daha fazla veriyordu. Samimi Müslümanlar’a ise ya onlardan daha az mal veriyor veya hiçbir şey vermiyordu.

Medineli bazı gençler işin aslını bilmedikleri için bundan alındılar. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hemşehrileri olan Mekkeliler’i kayırdığını söylemeye başladılar. Allah Teâlâ bu durumu Resûl-i Ekrem’ine bildirdi. O da sadece Ensâr’ı bir çadırda topladı ve onlara işin aslını anlattı. Yeni Müslüman olanların gönlünü kazanmak ve onların tekrar putperestliğe dönmesine engel olmak için kendilerine bol bol dünyalık verdiğini anlattı; sonra da Ensâr’ı pek sevindiren şu sözleri söyledi:

“Başkaları dünya malını alıp evlerine sevinerek giderken, siz Allah’ın Resûlü ile birlikte evlerinize dönmekten mutlu olmaz mısınız?”[296]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Mü’min, îmân ettikten sonra hayatını Allah’ın emirlerine göre düzenleyen kimsedir. Böyle olmayanlara ise kelime-i şahâdet getirerek

İslâmiyet’i kabul etmiş kimse anlamında “müslim” demek daha uygundur.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yeni Müslüman olan, ancak İslâmiyet gönlüne henüz iyice yerleşmemiş kimselere, onları dine ısındırmak için ganimetten daha fazla pay verirdi.

❀

عَنْ أَبِيهِ، بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا

قَالَ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ».

4686/91. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Benden sonra birbirinin boynunu vuran kâfirlere benzemeyin!”[297]

Açıklamalar

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu sözü Vedâ Haccı’nda söylemiş ve şöyle buyurmuştu:

“Şüphesiz sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namusunuz, şu gününüzün, şu beldeniz ve şu ayınızın haram olduğu gibi birbirinize haram kılınmıştır. Rabbinize kavuşacaksınız ve o size amellerinizi soracak. **Sakın benden sonra, birbirinin boynunu vuran kâfirlere benzemeyin!”**

Kâfir kelimesi “örtmek” anlamındaki “küfür” kökünden türemiştir. Kâfir, Cenâb-ı Hakk’ın kendisine verdiği nimetlerin üzerini âdetâ örtmüş, Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren delilleri görmezden gelmiştir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfte bize şunu söylemektedir: Müslümanlar birbirini aslâ öldürmemelidir. Çünkü birbirini ancak kâfirler öldürür. Bu çirkin ve korkunç işi ancak onlar birbirlerine uygun görür. Müslüman Müslüman’ı öldürdüğü zaman, kâfirlere benzemiş olur. Hâlbuki Allah Teâlâ Müslümanlar’ı birbirine kardeş yapmıştır. Kardeşlere yakışan, birbirinin kanını ve canını koruyup gözetmektir.

Bazı âlimlere göre, merhamet pınarı Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfte bize şunu söylemektedir: **‘Birbirinizi kâfir diye suçlamayın!** Böyle yaparsanız, birbirinizi öldürmeyi de helâl saymaya

başlarsınız.’ Demek oluyor ki birbirine sen kâfirsin diyenler, zamanla birbirini gerçekten kâfirmiş gibi görmeye başlar ve birbirine kâfirler gibi davranır. Bu konu bir sonraki hadiste açıklanacaktır.

Ayrıca Resûlullah Efendimiz bu ifâdesiyle, Müslümanlar’ı dinlerine sımsıkı sarılmaya ve dinin yasaklarından şiddetle kaçınmaya dâvet etmekte, dinden uzaklaştıkları takdirde kâfirlerin huylarını ve hayat görüşlerini benimseyeceklerini ve netice itibariyle onlar gibi birbirlerini öldürmekte herhangi bir sakınca görmeyeceklerini söylemektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslümanlar dinlerine sımsıkı sarılmalı, Peygamberlerini kendilerine örnek almalı ve onun gibi yaşamaya çalışmalıdır.

2. Müslümanlar kâfirlere özenmemeli, onların hiçbir âdetini taklit etmemelidir.

3. Müslüman, din kardeşinin canına kıymamalı, ona hiçbir şekilde zarar vermemelidir.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، قَالَ: جَمَّعْتُ مَعَ الْحَجَّاجِ فَخَطَبَ فَذَكَرَ

الْكَافِرُ».

4687/92. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir Müslüman başka bir Müslüman’ı kâfir diye suçlarsa durum şöyledir: Kâfir dediği kimse gerçekten kâfirse mesele yok; ama şâyet muhâtap kâfir değilse, kendisi kâfir olur.”[298]

Açıklama

Müslüman’ı “sen kâfirsin” diye ithâm etmek (tekfîr), çok ağır ve çok tehlikeli bir suçlamadır.

Müslüman’ın kim olduğunu Allah’ın Resûlü açık seçik tarif etmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Bizim kıldığımız namazı kılan, kıblemize dönen, kestiğimizi yiyen kimse Müslümandır; Allah’ın ve Resûlullah’ın korumasını hak eder. Böyle birinin canına, malına ve ırzına dokunmayınız.”[299]

Bizim bir Müslüman’da arayacağımız başlıca özellikler işte bunlardır.

Yine Fahr-i Kâinât Efendimizin tarifiyle söyleyecek olursak, bir adam kelime-i şahâdet getiriyorsa, namazı kılıp zekât veriyorsa, biz ona Müslüman gözüyle bakarız. Onun iç yüzünü değerlendirmek Allah’a kalmıştır.[300] Yani bizim, “bu adam kâfirdir” diye onun îmânını değerlendirme yetkimiz yoktur.

Bir Müslüman’a canı sıkılan veya onda aradığı bir özelliği görmeyen kimsenin din kardeşini kâfir diye suçlamaya hakkı yoktur.

“Müslüman’ı kâfir diye suçlayan kimse kâfir olur” demek, o kimse Müslüman’a yakışmayan çirkin bir şey yapmış olur demektir. Müslüman’a kâfir diyen kimse mürted olmaz yani dinden çıkmaz; ama bu ağır suçlama dolayısıyla günahkâr olur; bu ithâmın vebâlini omuzlarına yüklenir ve Allah’ın huzûrunda bu suçun hesabını verir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir başka hadîs-i şerîfinde yine bu konuya temas ederek şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse bir adama, öyle olmadığı hâlde kâfir veya Allah düşmanı derse, bu sözler gerisin geriye kendine döner.”[301]

Görüldüğü üzere bir Müslüman’a kâfir demek fırlatılmış bir ok gibidir. İyi hesap edilmeden atılan okun, bir bumerang gibi geri dönüp atanı vurması mümkündür.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman diline hâkim olmalı, hiç kimseyi lâyık olmadığı bir şeyle suçlamamalıdır.

2. Bir Müslüman’a kâfir demek, vebâli çok ağır bir suçlamadır. Çünkü kâfir dediği kimse kâfir değilse, kendisi kâfir sayılır.

3. Müslüman’ı kâfir diye suçlamak, onun İslâm toplumundan uzaklaşmasına yol açabilir.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ»

4688/93. Abdullah ibni Amr ibni Âs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Dört kötü huy kimde bulunursa, o şahıs tam bir münâfık olur. Kendisinde bu huylardan biri bulunan kimse ondan vazgeçmedikçe, münâfığın özelliklerinden birini taşıyor demektir. O dört kötü huya sahip olan:

Kendisine bir şey emânet edilince hiyânet eder.

Konuşunca yalan söyler.

Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz.

Düşmanlık besleyince de her türlü kötülüğü yapar.”[302]

Açıklamalar

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu hadîs-i şerîfte, münâfıkların en belirgin dört özelliğini saymış ve bu dört kötü huyun bir Müslüman’da bulunmaması gerektiğini belirtmiştir.

Şâyet bir Müslüman, kendisine aslâ yakışmayan bu dört huydan birine sahipse, kendisinde aslâ bulunmaması gereken bir münâfık özelliği taşıyor demektir. Onun bir an önce kusurunu fark etmesi, silkinip kendine gelmesi ve o kötü huydan kurtulmaya çalışması gerekir.

Münâfık kimdir?

Münâfığın en belirgin târifi şudur: Kâfir olduğu hâlde dinsizliğini gizleyen ve kendini mü’min diye gösteren kimsedir.

Mü’min olmakla kâfir olmak arasında bocalayan kimseye de münâfık denir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem münâfığı, iki sürü arasında bocalayan, şu sürüden mi yoksa ötekinden mi döl alacağını bilemeyen şaşkın koyuna benzetmiştir.[303]

Böylesi kimseler bir bakarsın Müslümanlar’ın arasına karışır ve onlardan görünür; bir bakarsın kâfirlerin arasına karışır ve onlardan görünür. İşte bu sebeple Müslümanlar içlerindeki bu tür bitli baklaları iyi tanımalı, onları ayıklamalı ve kesinlikle onların oyunlarına gelmemelidir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, kendisinde dört kötü huy bulunan kimseyi anlatırken işte böylesi şaşkın ve tehlikeli tipleri kastetmekte, onlardaki davranış bozukluğuna dikkat etmemizi istemektedir.

Demek ki münâfık, dört özelliğiyle kendini ele verir:

Emânete hiyânet ederek davranışlarının bozuk olduğunu gösterir.

Yalan söyleyerek sözüne güvenilemeyeceğini gösterir.

Sözünde ve va’dinde durmamak sûretiyle niyetinin kötü olduğunu gösterir.

Birine düşmanlık besleyince ona sövüp sayar ve aleyhinde her şeyi yapmayı meşrû kabul eder.

Kendisinde bu dört kötü huydan biri bulunan Müslüman, “Eyvâh! Ben münâfığa benzemeye başladım” diyerek hemen kendine çekidüzen vermeli ve o kötü huyu bırakmalıdır. Aksi hâlde zamanla diğer kötü huyları da benimser ve bir bataklığın içine düştüğünün farkına bile varmaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Mü’min, hadisimizde sayılan dört kötü huydan şiddetle kaçınmalıdır.

2. Bu kötü huylardan biri kendisine bulaşmışsa, ondan bir an önce kurtulmaya çalışmalıdır.

3. Kâfir olduğu hâlde Müslüman görünen kimse tehlikeli bir münâfıktır, bu gibiler kâfirden de beterdir.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي مَعْرُوضَةٌ بَعْدُ».

4689/94. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Zina eden kimse, zina ettiği sırada mü’min olarak zina edemez. Hırsız, hırsızlık ettiği sırada mü’min olarak hırsızlık edemez. İçki içen kimse, içki içtiği zaman mü’min olarak içki içemez. Ama onun daha sonra yapacağı tövbe makbuldür.”[304]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ ابْنِ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيَّ حَدَّثَهُ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ رَجَعَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ».

4690/95. Ebû Hüreyre radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Bir kimse zina ettiği zaman, îmânı vücudundan çıkar ve başının üzerinde bir bulut gibi durur. Zinayı bırakınca îmân ona tekrar döner.”[305]

Açıklamalar

Bir önceki hadîs-i şerîfte mü’minin kesinlikle yapamayacağı üç şeyden söz edildi:

Zina edemeyeceği,

Hırsızlık yapamayacağı,

İçki içemeyeceği belirtildi.

Sünen-i Ebî Dâvûd’da yer almamakla beraber, *Sahîh-i Buhârî* başta olmak üzere bazı hadis kitaplarımızda, mü’minin yapamayacağı dördüncü bir

şeyin daha zikredildiğini görüyoruz; o da:

“Halkın gözü önünde yağmacılık eden yüksek mevki sahibi zâlim adamın, mü’min olarak yağmacılık ve çapulculuk edemeyeceği” hususudur.

Hadisimizde bu fiilleri yapan kimsenin, o sırada mü’min özelliğini kaybedeceği dile getirilmektedir.

İkinci hadîs-i şerîfte bu durum daha açık bir şekilde ortaya konmakta, Müslüman bir kimse zina ederken îmânının onun bedeninden çıkacağı ve tıpkı bir bulut gibi başının üzerinde duracağı ifâde buyurulmaktadır.

Biz bu ifâdelerden şunu anlıyoruz: Büyük günah işleyenler, bu fiilleri yaparken mü’min olma özelliğini yitirirler.

Aşırı görüşleriyle bilinen **Hâricîler büyük günah işleyenleri tekfîr ederken** bu hadisin zâhirine tutunmuşlar ve haram olduğunu bile bile bu günahları işleyenlerin kâfir olduğunu söylemişlerdir.

Ehl-i Sünnet âlimleri ise hadisi te’vil etmişler ve *mü’min şunları yapamaz* ifâdelerini îmânın kemâliyle açıklamışlardır. Yani onlara göre bu hadîs-i şerîfte anlatılan şudur: Zina eden, hırsızlık yapan, içki içen kimse mükemmel mü’min olamaz; Allah’a itaat eden bir kul, bu çirkin işleri aslâ yapamaz.

Zaten ikinci hadisimiz bu meseleye açıklık getirmektedir. Buna göre, zina eden kimseden îmânı çıkar ama onu büsbütün terk etmez; bir bulut gibi başının üzerinde durur; zinayı bırakınca îmânı yeniden kendisine döner. Bu da büyük günah işleyenin kâfir olmayacağını gösterir.

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem “Bir kimse mü’min olarak şunu yapmaz, bunu yapmaz” sözleriyle ümmetini uyarmakta, onları kötü davranışlardan sakındırmakta ve kendilerine şunu söylemektedir:

Şâyet yapmakta olduğunuz büyük günahları bırakmazsanız âkıbetiniz karanlıktır. Bu ağır suçlar çoğaldıkça dinden uzaklaşır ve sonunda perişan olursunuz.

Bazı âlimlerimiz, hadîs-i şerîfteki “Bir kimse mü’min olarak şunu yapmaz” tehdidinin, bu günahları helâl sayanları hedef aldığını söylemişlerdir.

Hz. Ali’nin torunlarından Ebû Ca‘fer Muhammed el-Bâkır’a (v. 117/735) göre, büyük günah işleyenler mü’min olma niteliğini kaybetseler bile Müslüman olarak kalırlar.[306]

Acaba bir mü’min zina ettiğinde onun vücudundan ayrılıp “başının üzerinde bir bulut gibi duran” şey nedir?

Bazı âlimlerimiz bunun **îmânın nûru, kemâli, Allah’tan utanma duygusu** olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin amcasının oğlu, âlim sahâbî Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâ şöyle demiştir:

“Zina eden kimseden bu esnada îmânın nûru çekilip alınır.”[307]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin “Bir kimse mü’min olarak şunu yapmaz” buyruğunu şöyle de anlamak mümkündür:

Zina etmek, hırsızlık yapmak ve içki içmek gibi işler mü’minlerin değil kâfirlerin yapabileceği günahlardır. Bir mü’min bunları kesinlikle yapamaz. Bu çirkin işler ona aslâ yakışmaz. Çünkü mü’min bu ilâhî yasakları işlerken küfür sınırına iyice yaklaşmış olur.

Burada “Büyük günahlar küfrün postacısıdır” sözünü de hatırlamalıdır.

Ünlü tâbiîn âlimi Hasan-ı Basrî (v. 110/728) başta olmak üzere bazı âlimler, hadisimizde sayılan günahkârlardan söz ederken şöyle demişlerdir:

Mü’min sıfatı, Allah Teâlâ tarafından has kullarına verilmiş bir ünvandır. Bu değerli özellik günahkârlara verilemez. Onlar artık birer kötüleme sıfatıyla birlikte hırsız, zâni, fâcir ve fâsık diye anılır.

İkinci hadisimizdeki “zinayı bırakınca îmân ona tekrar döner” ifâdesi, günahına tövbe edince îmânı ona tekrar döner diye de anlaşılmıştır.

Bu hadislere asıl konumuz olan **îmânın artıp eksileceği** açısından bakınca şu sonuç çıkabilir: Îmânın artıp eksileceğini kabul edenlere göre büyük günahları işleyerek Allah’a âsî olanların îmânı, Allah’a âsî olmayanların îmânından daha aşağı seviyededir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Bir mü’min zina, hırsızlık ve içki gibi büyük günahlardan son derece uzak durmalıdır.

2. Müslüman hata edip günah bataklığına düşünce hemen tövbe etmelidir.

3. Müslümanlar’ın hepsinin îmânı aynı seviyede değildir. Müslüman olmak için kelime-i şahâdet yeterlidir. Ama mü’min olmak için dinin emirlerini uygulamak gerekir.

---

[256]. Buhârî, Hayz 6, nr. 304, Zekât 44, nr. 1462, Savm 41, nr. 1951, Şehâdât 12, nr. 2658; Müslim, Îmân 132, nr. 79.; Tirmizî, Îmân 6, nr. 2613;

İbni Mâce, Fiten 19, nr. 4003.

[257]. Kehf 18/13.

[258]. Müddessir 74/31.

[259]. Bu konuda bilgi için bk. Teftâzânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi: Şerhu'l-akâid (Uludağ)*, s. 280-287.

[260]. Müslim, Zühd 74, nr. 3009; Ebû Dâvûd, Vitir 27, nr. 1532.

[261]. Buhârî, Îmân 21, nr. 29; Müslim, Küsûf 17, nr. 907.

[262]. Ebû Dâvûd, Edeb 11, nr. 4811; Tirmizî, Birr 35, nr. 1954, 1955.

[263]. Bakara 2/282.

[264]. Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bakınız: Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), VII, 1883 numaralı hadisin açıklaması.

[265]. Ahzâb 33/53.

[266]. Nisâ 4/1; A`râf 7/189; Zümer 39/6; Hucurât 49/13.

[267]. Bakara 2/228.

[268]. Buhârî, Nikâh 87, nr. 5198, Rikak 51, nr. 6547; Müslim, Zikir 93, 94, nr. 2736, 2737.

[269]. Buhârî, Nikâh 17, nr. 5096; Müslim, Zikir 97, 98, nr. 2740, 2741.

[270]. Ebû Dâvûd, Edeb 119-120, nr. 5139; Tirmizî, Birr 1, nr. 1897.

[271]. Nisâ 4/36; İsrâ 17/23; Ankebût 29/8; Lokmân 31/14; Ahkâf 46/15.

[272]. Tirmizî, Menâkıb 61, nr. 3878; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 135, nr. 12418.

[273]. İbni Mâce, Cihâd 12, nr. 2781.

[274]. Âl-i İmrân 3/49.

[275]. Yûsuf 12/37.

[276]. Müslim, Salât 112, nr. 426; Nesâî, Sehv 102, nr. 1364; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 102, 126, 154, 217, 240, 245, 290.

[277]. Aliyyü'l-kârî, *el-Esrâru'l-merfû'a* (Sabbâğ), s. 190, nr. 185.

[278]. Bakara 2/282.

[279]. Bakara 2/143. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîr 2/3, nr. 2964; Buhârî, Îmân 30, nr. 40, Tefsîr 2/12;

[280]. Buhârî, Îmân 30, nr. 40, Tefsîr 2/12-20, nr.4486-4494.

[281]. Bakara 2/115.

[282]. Buhârî, Vitr 5, 6, nr. 999, 1000, Taksîru's-salât 7, 12, nr. 1095, 1104, 1105; Müslim, Müsâfirîn 31, 32, 35, 37, 39, nr. 700.

[283]. Tirmizî, kıyâmet 60, nr. 2521

[284]. En'âm 6/162.

[285]. Sâd 38/26.
[286]. Tirmizî, Daavât 73, nr. 3490.
[287]. Tirmizî, Radâ` 11, nr. 1162.
[288]. Buhârî, Edeb 112, nr. 6203; Müslim, Edeb 30, nr. 2150.
[289]. Tirmizî, Birr 71, nr. 2018.
[290]. Burada Sa‘d ibni Ebî Vakkâs’ın kendisinden üçüncü şahıs gibi bahsetmesi bir ifâde kusuru değildir. Araplar’ın çokça kullandığı bu üslûba Arap edebiyatında “iltifat sanatı” adı verilmektedir.
[291]. Buhârî, Îmân 19, nr. 27, Zekât 53, nr. 1478; Müslim, Îmân 236, 237, nr. 150.
[292]. Hucurât 49/14.
[293]. İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), I, 380, nr. 163.
[294]. Buhârî, Îmân 19, nr. 27, Zekât 53, nr. 1478; Müslim, Îmân 236, 237, nr. 150.
[295]. Hattâbî, *Me‘âlimü’s-sünen*, IV, 315.
[296]. Buhârî, Farzü’l-humüs 19, nr. 3147.
[297]. Buhârî, İlim 43, nr. 121, Megâzî 77, nr. 4403, 4405, Diyât 2, nr. 6869, Fiten 8, nr. 7080; Müslim, Îmân 118-120, nr. 65, Kasâme 29, nr. 1679.
3 Nevevî, *Riyâzü’s-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), IV, 121, nr. 699.
[298]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*’da bulunmaktadır.
[299]. Buhârî, Salât 28, nr. 391-393; Müslim, Edâhî 6, nr. 1961.
[300]. Buhârî, Îmân 17, nr. 25; Müslim, Îmân 36, nr. 22.
[301]. Müslim, Îmân 112, nr. 61.
[302]. Buhârî, Îmân 24, nr. 34, Mezâlim 17, nr. 2459, Cizye 17, nr. 3178; Müslim, Îmân 106, nr. 58.
[303]. Müslim, Münâfikìn 17, nr. 2784.
[304]. Buhârî, Mezâlim 30, nr. 2475, Eşribe 1, nr. 5578, Hudûd 1, 20, nr. 6772, 6810; Müslim, Îmân 100, nr. 57.
[305]. Tirmizî, Îmân 11, nr. 2625.
[306]. Sehârenpûrî, *Bezlü’l-mechûd*, XVIII, 212.
[307]. Buhârî, Hudûd 1 (bâb başlığında).

بَابٌ فِي الْقَدَرِ

17. KADER KONUSU

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ بِمِنًى عَنْ أَبِيهِ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ تَشْهَدُوهُمْ».

4691/96. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Kaderi inkâr edenler bu ümmetin mecûsîleridir. Onlar hastalanırsa ziyâret etmeyin. Ölürlerse cenâzelerinde bulunmayın.”[308]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ، وَحَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ».

4692/97. Huzeyfe ibni'l-Yemân radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Her ümmetin bir mecûsîsi vardır; bu ümmetin mecûsîsi de 'kader yoktur' diyenlerdir. Onlardan ölenlerin cenâzesine katılmayın. Hasta olanlarını da ziyâret etmeyin. Çünkü onlar Deccâl'in takımındandır. Allah mutlaka onları Deccâl'in peşine takılanlardan eyleyecektir."[309]

Konuya Giriş

Kader nedir?

Kader, kulların yaptığı her şeyi, hayrı da şerri de Allah'ın yaratması ve bunları daha kulları yaratmadan önce Levh-i Mahfûz'a yazmasıdır. (Bu konu 4700. hadiste ele alınacaktır.)

Her şeyi Allah'ın yarattığını dile getiren pek çok âyet-i kerîme vardır:

"Sizi de yaptıklarınızı da yaratan Allah'tır."[310]

"Allah her şeyi yaratandır."[311]

"Biz her şeyi bir kaderle yarattık."[312]

İşte bu sebeple Müslüman, kadere inanmak zorundadır. Diğer bir söyleyişle kadere inanmak farzdır.

Hayrı ve şerri Allah yarattığı gibi, inanmayı ve inkâr etmeyi de Allah yaratmıştır. Ama Allah kullarının kendisine îmân ve itaat etmesinden memnun olur ve bundan dolayı onlara sevap verir. Kullarının onu inkâr etmesinden ve emirlerine karşı gelmelerinden ise memnun olmaz ve böylelerini cezalandırır.

Kader, Allah'ın sırlarından bir sırdır. Bu sırrı melekler de bilmez peygamberler de bilmez. İşte bu sebeple kader konusuna dalmamak, o konuda akıl yürütmemek gerekir.

Kaderiyye kimdir?

Kaderiyye kelimesi kadere inananları değil, ilk devirlerden itibaren kaderi inkâr edenleri anlatmak için kullanılır.

Kaderiyye fırkası Hulefâ-i Râşidîn devrinden sonra ortaya çıkmış ve onlar kaderi Allah'ın değil, insanın bizzat kendisinin yarattığını ileri sürmüşlerdir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kader hakkında konuşmayı yasakladığı için ashâb-ı kirâm bu konudan hep uzak durmuştur. Hattâ ünlü sahâbîler Kaderiyye fırkasının görüşlerine şiddetle karşı çıkmışlardır.

4695. hadiste görüleceği üzere Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ, kaderi kabul etmeyenlere şiddetle karşı çıkmıştır. Kendisinin onlarla hiçbir ilgisi ve yakınlığı bulunmadığını söylemiş, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve hepsini Allah rızâsı için fakirlere dağıtsa, **kadere inanmadıkça** Allah'ın onun hayrını kabul etmeyeceğini yeminle belirtmiştir. Söz konusu hadisin açıklamasında kaderi inkâr edenler hakkında bilgi verilmiştir.

Açıklamalar

Her iki hadîs-i şerîfte de "Kaderiyye" fırkasının bu ümmetin mecûsîleri olduğu belirtilmektedir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Kaderiyye fırkasını neden mecûsîlere benzetmiştir?

Bu sorunun cevabını Eş'ariyye mezhebinin kurucusu, ünlü âlim Ebü'l-Hasen el-Eş'arî (v. 324/935) şöyle vermiştir:

Mecûsîler kötülüğü Allah Teâlâ'nın değil, şeytanın yarattığını kabul ederler. Kaderiyye fırkası da tıpkı onlar gibi hayrı Allah'ın, şerri ise şeytanın yarattığını ileri sürer. Allah'ın Resûlü, ateşe tapan mecûsîlerin sözlerini aynen tekrarlayan Kaderiyye mensuplarını, işte bu inançları dolayısıyla "bu ümmetin mecûsîleri" diye nitelemiştir.[313]

Mâtürîdiyye mezhebine İmâm Mâtürîdî'den sonra en büyük hizmeti yapan, tanınmış bir fıkıh ve tefsir âlimi olan Ebü'l-Muîn en-Nesefî (v. 508/1115), Kaderiyye'nin bu ümmetin mecûsîsi olduğunu belirten hadisin sahîh olduğunu söyler ve Kaderiyye ismiyle Mu'tezile mezhebinin kastedildiğini belirtir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Kaderiyye fırkasını mecûsîlere neden benzettiğini anlamak için, mecûsîler hakkında şu bilgiyi de verelim:

Mecûsîlere göre kâinatta iki ilâh vardır. Bunlardan Yezdân adındaki ilâh hayrı yaratır; Ehrimen adındaki ilâh da şerri yaratır; Ehrimen'in bir adı da Şeytan'dır.

Kaderiyye fırkası "hayrı Allah yaratır, şerri ise Şeytan yaratır" derken işte bu mecûsîlere benzemektedir.

Kaderiyye fırkasının tehlikeli inançlarından birine göre, insan kendi kaderini kendisi yaratır.

Ehl-i Sünnet mensuplarına göre ise insanın kaderini Allah yaratır.

Şimdi de şu soruyu soralım:

Kaderiyye fırkasına inananlar kaderi inkâr ettiklerine göre onlar kâfir midir?

Bu konuda iki görüş vardır.

Bu görüşlerden birine göre onlar kâfir değildir. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onlardan "**bu ümmetin mecûsîleri**" diye söz etmekte, yani onları Ümmet-i Muhammed'den saymaktadır. Şu hâlde onlar kâfir değil, günahkârdır.

Diğer bir görüşe göre ise onlar kâfirdir. Şâyet onlar kâfir değil de günahkâr olsaydı, Allah'ın Resûlü "onların cenâzesinde bulunmayın" buyurmazdı. Çünkü günahkârların cenâzesinde bulunmakta dinî bir sakınca yoktur.

Açıklamakta olduğumuz bu iki hadiste, kaderi inkâr edenlere tavır koymamız, onlardan uzak durmamız emredilmektedir. Hattâ *Sünen-i İbni Mâce*'deki rivâyette: "Onlarla karşılaşırsanız selâm vermeyin"[314] buyurulmaktadır.

Kaderi inkâr edenlerin çok kötü bir şey yaptıklarını anlatmak için Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onları, kıyâmet alâmetlerinden biri olan Deccâl'in ardınca gidenlere benzetmektedir. Deccâl yalancıdır, hilekârdır, hakkı bâtıla karıştıran bir fesatçıdır. Bu itibarla kaderin olmadığını söyleyenler, kendi durumlarını yeniden değerlendirmelidir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kaderi inkâr etmek, İslâmiyet'in en önemli inanç esaslarından birini kabul etmemektir ve bu son derece ağır bir günahtır.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kaderi inkâr edenlere karşı tavır almayı, hastalanırlarsa onları ziyâret etmemeyi, ölürlerse cenâzelerine katılmamayı emrediyor.

3. Allah'ın Resûlü, kaderi inkâr edenleri, Müslümanlar'ı Allah'ın yolundan saptırmaya çalışan Deccâl'in adamlarına benzetmektedir.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَوْفٌ، حَدَّثَنَا قَسَامَةُ بْنُ زُهَيْرٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا وَالْأَسْوَدُ، وَبَيْنَ ذَلِكَ، وَالسَّهْلُ، وَالْحَزْنُ، وَالْخَبِيثُ، وَالطَّيِّبُ».

4693/98. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî radıyallahu anhın rivâyet ettiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah, Âdem’i yeryüzünün her tarafından aldığı bir avuç topraktan yarattı. İşte bu sebeple Âdem’in çocukları da yeryüzünün renkleri gibi kızıl, beyaz, siyah ve bunların karışımı olan renklerden yaratıldı. Kimi yumuşak kimi sert tabiatlı, kimi kötü kimi güzel huylu oldu.”[315]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, yaratılış sırrımızdan haber vermektedir.

Buna göre Allah Teâlâ, Âdem aleyhisselâmı yaratmayı murâd ettiği zaman, Azrâil aleyhisselâma,[316] yeryüzünde kullarının yaşayacağı yerlerden bir avuç dolusu toprak alıp getirmesini emretti. O da bütün yeryüzünü dolaşarak iyi ve kötü cins topraklardan bir avuç alıp getirdi. Çünkü bu topraklarda bitecek ekinleri, zamanı gelince yine o biçecekti. Şu âyet-i kerîme bizim hem yaratılış hem de aslımıza dönüş hikâyemizi özetlemektedir:

“Sizi topraktan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve tekrar oradan çıkaracağız.”[317]

Allah Teâlâ da sözünü ettiğimiz topraktan Âdem aleyhisselâmı yarattı. İlk hamurumuz olan bu toprak kızıl, beyaz, siyah ve bunların karışımı renklerden meydana geliyordu. Bu toprak insanların bedenine kendi rengini verdi, ruhlarına da kendi özelliğini yansıttı. Bu sebepledir ki insanlar farklı renklerde ve farklı tabiatlarda yaratıldı. Kiminin rengi kızıl, beyaz, siyah ve bunlara yakın renklerde, kiminin huyu yumuşak veya sert, kimi de iyi veya kötü, diğer bir ifâdeyle mü’min veya kâfir oldu.

İşte bütün bu özellikler birer kaderdir. Bu kaderi belirleyen de Ehl-i Sünnet taraftarlarının dediği gibi Allah Teâlâ’dır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan topraktan yaratılmıştır.

2. İnsanlar yeryüzünün her tarafından alınan topraklardan yaratıldıkları için, toprakların rengi onların yüzlerine aksetmiştir.

3. Yeryüzünün her yerinden alınan toprakların kalitesi farklı olduğu için insanların da kimi yumuşak veya sert huylu, kimi de iyi veya kötü şahsiyet sahibi yahut mü'min veya kâfir oldu.

❀

٤٦٩٤ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسَرْهَدٍ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ
٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي
عَنْ أَبِيهِ،

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا
فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا
يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِه. أَيْ رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟
مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ
مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ،
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
﴿لِلْعُسْرَى﴾ [الليل:٥ - ١٠].

4694/99. Ali radıyallahu anh şöyle dedi:

Bakì mezarlığında bir cenazenin defninde bulunuyorduk, orada Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de vardı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem oraya gelip oturdu. Eline bir çubuk aldı ve o çubukla yere bir şeyler çizmeye başladı. Sonra başını kaldırdı ve:

“Allah Teâlâ sizden her birinizin ve dünyaya gelen her bir canlının cennet veya cehennemdeki yerini mutlaka yazmıştır. Herkesin iyi bir kimse mi yoksa kötü bir kimse mi olduğu mutlaka yazılmıştır” buyurdu. Orada bulunan bir adam şöyle sordu:

“Ey Allahın Resûlü! Biz kaderimizdeki yazıya güvenip bir şey yapmayalım mı? Zaten iyi diye yazılan kimse cennete gidecek, kötü diye yazılan da cehenneme gidecektir.”

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu soruya şu cevabı verdi:

“Hayır, siz görevinizi yapmaya bakın! Herkes niçin yaratıldı ise o yol kendisine kolaylaştırılır. Kim iyi iş yapacak bir yaratılışta ise o iyilerin yapacağı işleri kolayca yapar. Kim de kötü iş yapacak bir yaratılışta ise kötülerin yapacağı işleri kolayca yapar.” Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sonra da şu âyet-i kerîmeyi okudu:

“Kim elindekilerden bağışta bulunur ve kötülükten sakınır ve en güzel olanı (kelime-i tevhîdi) **doğrularsa biz ona iyilik yolunu kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder ve kendini Allah’a muhtaç görmez ve en güzel olanı yalanlarsa ona da kötülük yolunu kolaylaştırırız.”**[318]

Açıklamalar

Hz. Ali bu hadiste, Medine kabristanı olan Cennetü’l-Bakì’de yaşanan bir olayı anlatmaktadır. Bir insanı toprağa vermek herkese kendi âkıbetini hatırlatır ve duygulandırır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de ashâbının duygulu olduğu, acaba bu kardeşimiz cennetlik mi değil mi diye düşündüğü bir zaman diliminde onlara bir kader dersi vermeyi uygun görmüştür.

Allah’ın Resûlü ashâbına özetle şunu söylemiştir:

Allah Teâlâ ezelî ilmiyle kullarının dünyada ne yapacağını, nasıl bir hayat süreceğini, ilâhî emirlere ne ölçüde bağlı kalacağını bilir. Bunun sonucu olarak da kimin cennetlik, kimin cehennemlik olacağını takdir buyurur.

Hiçbir kul, mâdem benim cennetlik veya cehennemlik olduğum önceden yazılmıştır, öyleyse ibadet etmeye, boşuna yorulmaya ne gerek var, diye düşünmemeli, Allah’a giden yolda yürümeye, ibadet ve tâatleriyle Allah’ın rızâsını kazanmaya çalışmalıdır.

Çünkü o kul Allah’a giden yolda yürüyecekse, Cenâb-ı Hak onun bu yolda kolayca yürümesini sağlayacaktır. Şâyet o kul Allah’a varmayan yolda yürümeyi tercih edecekse; benim cennette gözüm yok, dünyada keyfimce yaşamaya bakarım diyorsa, onun da bu yolda kolayca yürümesi sağlanacaktır.

Bazı kimseler, Cenâb-ı Hakk’ın ezelî ilmiyle kulun ne yapacağını bilmesi olayına takılıyor ve şöyle diyor: Mâdem Allah benim kötü bir kul olacağımı bilmiş ve öyle yazmış, bunda benim ne günahım var?

Bu olayı, astronomi bilginlerinin ay ve güneşin ne zaman tutulacağını bilmesi ve takvimlerin bunu yazmasına benzetebiliriz. Astronomlar yaptıkları hesaplarla, yüzlerce yıl sonra bile ay ve güneşin ne zaman tutulacağını biliyor ve bunu kaydediyorlar. Hiç kimse de takvimler yazdığı için ay ve güneş tutuldu demiyor.

Şu hâlde bize düşen, irâdemizi kullanarak Azîz ve Celîl olan Rabbimizin emrettiği, Peygamber Efendimizin de tarif ettiği şekilde yaşamaya gayret etmektir. O zaman okuduğumuz âyet-i kerîmede buyurulduğu üzere, Allah Teâlâ bize iyilik yolunu kolaylaştıracaktır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem nasihat etmenin faydalı olacağı zamanı kollar ve o vakitte ashâbına öğüt verirdi.

2. Allah Teâlâ ezelî ilmiyle kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğunu kullarının kaderine yazmıştır.

3. İnsan irâdesini kullanarak Allah’a giden yolda yürümeye çalışırsa, Allah Teâlâ da ona bu yolda yürümeyi kolaylaştırır.

❀

٤٦٩٥ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ،
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ».

4695/100. Tâbiîn neslinin fakihlerinden olan Yahyâ bin Ya‘mer şöyle dedi:

Basra’da kader hakkında ilk konuşan Ma‘bed el-Cühenî idi. Bir defasında Humeyd ibni Abdirrahmân el-Himyerî ile birlikte ya haccetmek veya umre yapmak üzere yola çıkmıştık. Kendi kendimize şöyle dedik:

“Keşke Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ashâbından birine rastlasak da ona kaderi inkâr eden şu adamlar hakkında ne düşündüğünü sorup öğrensek.” Derken Allah Teâlâ bize ashâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâyı mescide girerken görmeyi nasip etti. Arkadaşımla birlikte hemen onun etrafını çevirdik. Arkadaşımın İbni Ömer ile konuşma hakkını bana verdiğini düşünerek şöyle dedim:

“Ey Ebû Abdurrahmân! Bizim oralarda bazı adamlar türedi. Bunlar hem Kur’ân okuyor hem ilimle meşgul oluyor hem de kader diye bir şeyin olmadığını ileri sürüyor ve: ‘Olaylar kendiliğinden olur; Allah’ın bu konuda bir rolü ve bilgisi yoktur’ diyorlar. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?”

Abdullah ibni Ömer şunları söyledi:

“Kaderi kabul etmeyen o adamları gördüğünde kendilerine şunu haber ver! Benim onlarla onların da benimle hiçbir ilgi ve yakınlığı yoktur. Allah’a yemin ederim ki onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa da hepsini Allah rızâsı için yoksullara dağıtsa, **kadere îmân etmedikçe** Allah onun hayrını kabul etmez.” Sonra İbni Ömer sözüne şöyle devam etti: “Bana babam Ömer şu olayı anlattı:

Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzûrunda bulunuyorduk. Elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi. Yoldan gelmiş bir hâli de yoktu; ama onu hiçbirimiz tanımıyorduk. Adam Peygamber Efendimizin yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini onun dizlerine dayadı; ellerini de kendi dizlerinin üstüne koydu ve:

“Ey Muhammed, bana İslâm’ı anlat!” dedi.

Allah’ın Elçisi ona şunu söyledi:

“İslâm; Allah’tan başka ilâh olmadığını ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğunu kabul etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen,

ramazan orucunu tutman, maddî gücün varsa Kâbe'yi ziyâret ederek hac görevini yerine getirmendir." Adam,

"Doğru söyledin!" dedi. Onun hem sorup hem de aldığı cevabı onaylaması tuhafımıza gitti. Ardından,

"Şimdi de bana îmânı anlat!" dedi. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şunları söyledi:

"Îmân; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Bir de kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna îmân etmendir." Adam tekrar,

"Doğru söyledin" dedi ve "Peki ihsân nedir?" diye sordu. Allah'ın elçisi:

"İhsân; Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da o seni mutlaka görüyor" buyurdu. Adam bu defa,

"Bana kıyâmetin ne zaman kopacağını söyle!" dedi. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de:

"Kendisine soru yöneltilen, bu konuda soru sorandan daha bilgili değildir" cevabını verdi. Adam:

"Öyleyse kıyâmetin alâmetlerini söyle!" dedi.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu soruya şu cevabı verdi:

"Annelerine, sanki onlar kendilerinin câriyesiymiş gibi kötü davranan çocukların doğması,

Bir de yalın ayak, baldırı çıplak koyun çobanlarının, yüksek ve mükemmel bina yapımında birbiriyle yarışması kıyâmet alâmetlerindendir."

(Ömer radıyallahu anh sözüne şöyle devam etti) Sorularına cevap alan adam sessizce çekip gitti ve aradan üç gün geçtikten sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana:

"Ey Ömer! O soru soran adam kimdi, biliyor musun?" diye sordu. Ben de:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedim. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"O Cebrâil'di, size dininizi öğretmeye geldi."[319]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

بُرَيْدَةَ، ٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، فَذَكَرْنَا لَهُ الْقَدَرَ وَمَا يَقُولُونَ فِيهِ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ زَادَ: مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ الْحَجَرُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ، فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الدَّابِرِ». قَالَ: فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ».

4696/101. Tâbiîn neslinin fakihlerinden olan Yahyâ bin Ya‘mer ile Humeyd ibni Abdirrahmân şöyle dediler:

“Bir defasında Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ ile karşılaştık, ona kaderi inkâr edenleri ve onların bu konuda neler söylediklerini anlattık.”

Râvi daha sonra bir önceki hadiste geçen sözleri nakletti ve şunu ilâve etti:

Müzeyne veya Cüheyne kabilesinden bir adam Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bu konuda şöyle sordu:

“Yâ Resûlallah! Mâdem ki her şey kaderde yazılmıştır, öyleyse ne diye amel ediyoruz? Daha önce kaderimize yazılan bir şey için mi yoksa henüz yazılmayan, bundan sonra yazılacak olan bir şey için mi amel edeceğiz?” Resûl-i Ekrem de:

“Daha önce kadere yazılan şey için amel edeceksiniz” buyurdu. Orada bulunan bir adam veya topluluktan biri:

“Öyleyse niçin amel edeceğiz?” dedi. Bunun üzerine Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Cennetlik olanlara onları cennete götürecek işler kolaylaştırılır. Cehennemlik olanlara da onları cehenneme götürecek işler kolaylaştırılır.”[320]

Açıklamalar

Birinci hadiste öncelikle kader meselesi ele alınmakta, Basra’da kader hakkında ilk defa Ma‘bed el-Cühenî’nin konuştuğu belirtilmektedir.

Hicretin birinci asrında doğan Ma‘bed el-Cühenî kader konusunu ilk defa ortaya atmış ve Basra’da bu konuda ileri geri konuşmaya başlamış, Basra’nın ünlü âlimi Hasan-ı Basrî de İslâm’a aykırı fikirleriyle başkalarını etkilememesi için onunla görüşülmemesini istemiştir.

Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın da belirttiği gibi kadere îmân, dinin esaslarından biridir. Kadere îmân etmeyen kimsenin yaptığı hayır ve hasenâtın Allah katında bir değeri yoktur.

İbni Ömer radıyallahu anhümânın, ilk Kaderiyyeciler hakkındaki bu oldukça sert ifâdesiyle, Nevevî’nin de dediği gibi, onları İslâm dışı kabul ettiği anlaşılmaktadır.[321] Çünkü Allah Teâlâ günahkâr Müslüman’ın değil, sadece kâfirin hayır ve ibadetini kabul etmez.

İlk Kaderiyyecilere göre Allah Teâlâ olayları vukūundan önce bilmez, ancak bir hâdise meydana geldikten sonra ondan haberdâr olur. Kader inkârcıları bu tutumlarıyla Cenâb-ı Hakk’ın her şeyi kapsayan ezelî ilmini kabul etmezler ve dolayısıyla şu âyet-i kerîmelere de ters düşerler:

“Şunu da iyi bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.”[322]

“Allah ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.”[323]

Cibrîl Hadisi

Hadisimizin devamında **Cibrîl Hadisi** diye meşhur olan hadîs-i şerîf zikredilmektedir. Bilindiği üzere Cebrâil aleyhisselâm Peygamber Efendimize değişik şekillerde vahiy getirirdi. Bazen de bu hadiste görüldüğü üzere insan şekline girer, onu sahâbîler de görürdü. Kimi zaman ünlü sahâbî Dihye bin Halîfetü’l-Kelbî şeklinde, kimi zaman da burada görüldüğü üzere ashâb-ı kirâmın tanımadığı bir yabancı kılığında gelirdi.

Meleklerin insan kılığına girdikleri, Kur’ân-ı Kerîm’in muhtelif âyetinde görülmektedir. Cebrâil aleyhisselâmın Hz. Meryem’e, diğer meleklerin İbrâhim aleyhisselâma ve Lût aleyhisselâma insan şeklinde geldiği bilinmektedir.

Cebrâil aleyhisselâm bu gelişinde İslâm’ın îmân, ibâdet ve ihlâs esaslarını ashâb-ı kirâma öğretmek için, meraklı bir öğrenci gibi Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme sorular sordu; verilen cevapları zâten bildiği için de “doğru söyledin” diye onu tasdik etti.

Cebrâil aleyhisselâm önce dil ve diğer organlarla yapılan ibadetlerin öğrenilmesini istedi, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de İslâm’ın en önemli esasları olan kelime-i şahâdet ile namaz, zekât, ramazan orucu ve hac ibadetini zikretti.

Ardından îmânın altı esasını öğretti. Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe ve kadere, hayrı da şerri de Allah'ın yarattığına inanmak gerektiğini söyledi. Konumuz itibariyle burada bizi asıl ilgilendiren de altıncı îmân esası olan kadere îmândır.

Daha sonra ibadette ihsânın bilinmesini istedi. İbadeti sadece bedeniyle değil, bütün varlığıyla yapmak gerektiğini, o sırada kul Allah'ı görmese bile Allah'ın onu görüp denetlediğini ifâde etti.

Kıyâmetin ne zaman kopacağı sorusuna da bunun bir gayb konusu olduğunu, onu soranın da kendisine bu soru sorulanın da bilemeyeceğini, kıyâmetin ne zaman kopacağını sadece Allah Teâlâ'nın bileceğini iyice vurguladı.

Hadisimizde kıyâmetin küçük alâmetlerinden sadece ikisine işaret edildi. Kıyâmet yaklaştığı zaman ahlâkın daha çok bozulacağı, ana-babaya saygısızlığın artacağı, malın değersiz insanların elinde toplanacağı, onların da ileri derecede gösteriş hastalığına yakalanacağı bildirildi.

• 4696. hadis bir önceki hadisin aynıdır. Yalnız bu hadiste cennetliklerin, kendilerini cennete götürecek amelleri zorlanmadan yapacakları, cehennemliklerin de kendilerini cehenneme götürecek işleri kolayca yapacakları belirtilmektedir.

4709 numaralı hadiste de okuyacağımız üzere herkes ezelde kendisi için takdir buyurulan şeyleri yapacak, bunun sonucu olarak da cennete veya cehenneme gidecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kadere îmân, inanılması gereken altı îmân esasından biridir. Her mü'minin kadere, hayrı da şerri de Allah'ın yarattığına inanması şarttır.

2. Melekler her kılığa girebilir. Cebrâil aleyhisselâm Peygamber Efendimize vahiy getirirken zaman zaman bir insan şeklinde gelmiştir.

3. Müslüman olmanın ilk şartı kelime-i şahâdet getirmek, sonra da namaz, zekât, oruç ve imkânı varsa hac ibadetini îfâ etmektir.

4. Kıyâmetin ne zaman kopacağını sadece Allah bilir. Cebrâil aleyhisselâm, kıyâmetin ne zaman kopacağının bir daha sorulmaması için bu soruyu sormuştur.

5. Kıyâmet yaklaşınca ana-babaya itaat azalacak, ahlâksızlık artacak, değersiz insanlar mal-mülk sahibi olacak, onlar da gösteriş hastalığına yakalanacaktır.

6. Kendisine sorulan soruyu bilmeyen kimse, Peygamber Efendimizin yaptığı gibi, o konuyu bilmediğini söylemelidir.

❀

٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ
٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ
مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ
وَالِاغْتِسَالُ مِنَ الْجَنَابَةِ».

4697/102. Bu hadis daha önceki iki hadis gibi, yine tâbiîn fakihi Yahyâ bin Ya’mer’den bazı ilâve ve kısaltmalarla rivâyet edilmiştir. Buna göre tanınmayan bir adam kılığında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna gelen Cebrâil aleyhisselâm ona:

“İslâm nedir?” diye sordu. O da şu cevabı verdi:

“Namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Kâbe’yi ziyâret etmek, ramazan orucunu tutmak ve cenâbetten (cünüplükten) **yıkanıp temizlenmektir.”**[324]

Açıklamalar

Hadisimizin bu rivâyetinde, diğer rivâyetlerden farklı olarak “cenâbetten yıkanıp temizlenmek” ilâvesi vardır. Cinsel ilişkide bulunan veya bir şekilde cinsel haz duyarak boşalan kimse mânen kirli sayılır. Bu durumda olan kimseye cenâbet veya cünüp denir. Bu durumda olan kimse namaz kılamaz, Kur’ân-ı Kerîm’e dokunamaz ve benzeri ibadetleri yapamaz. Onun mânevî kirlilik hâlinden kurtulup temizlenebilmesi için boy abdesti, diğer adıyla gusül abdesti alması yani bütün bedenini kuru bir yer kalmayacak şekilde yıkaması gerekir. Bu arada gargara yaparak ağzını yıkaması, su çekerek burnunu temizlemesi de icap eder.

Uykuda iken cinsel zevk duyarak boşalan yani ihtilâm olan kimse ile âdet süresi biten kadın da boy abdesti alarak temizlenmek zorundadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve ramazan orucunu tutmak İslâm’ın başlıca gereklerindendir.

2. Cenâbet, diğer ifâdesiyle cünüplük mânevî kirlilik hâlidir. Bu durumda olan kimse boy abdesti alarak temizlenmelidir.

❀

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

4698/103. Ebû Zer el-Gıfârî ve Ebû Hüreyre radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre şöyle dediler:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbının arasında otururken bir yabancı geldiğinde Peygamberin kim olduğunu bilemediği için: ‘Peygamber kim?’ diye sorardı. Bunun üzerine biz Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, bir yabancı geldiğinde kendisini tanıyabilmesi için, oturacağı özel bir yer yapmak istediğimizi söyledik. İsteğimizi kabul buyurunca, kendisine çamurdan bir yer yaptık, onun üzerine oturdu; biz de çevresine otururduk.”

Daha sonra râvi: “Bir adam geldi” diye söze başladı ve onun nasıl biri olduğunu anlattı. Cemâatin oturduğu taraftan Peygamber aleyhisselâma doğru gelerek:

‘Es-Selâmü aleyke yâ Muhammed!’ diye selâm verdiğini, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin de onun selâmını aldığını söyledi.”[325]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, *Sünen-i Nesâî* gibi bazı kaynaklarda görüldüğü üzere, Cibrîl Hadisi'nin giriş kısmıdır; devamında ünlü Cibrîl Hadisi zikredilmektedir. *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da ise hadisin giriş kısmı müstakil bir rivâyet olarak yer almıştır.

İlk zamanlar Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Mescid-i Nebevî'de ashâbının arasında otururdu. Belirgin bir yerde oturmadığı için de kendisini tanımayan bir yabancı mescide geldiğinde Peygamber aleyhisselâmın kim olduğunu sorup öğrenmek durumunda kalırdı. Ashâb-ı güzîn efendilerimiz, canlarından çok sevdikleri Fahr-i Kâinât'ı, mescide giren yabancıların da tanımasını arzu ettiler ve hadisimizde görüldüğü üzere ona, kendisine özel bir yer yapmayı teklif ettiler. Onun da bu teklifi kabul buyurması üzerine, zeminden birazcık yüksek bir oturma yeri yaptılar. Böylece kendileri de onun sohbetlerini daha rahat dinleyip duyma imkânına sahip oldular.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bir âlimin dersini veya sohbetini dinleyenler, onu rahatça görebilmek ve sesini daha iyi duyabilmek için kendisine yüksekçe bir yer, bir kürsü yapabilirler.

2. Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimizin etrafında toplanır, onun sohbetlerini ilgiyle dinlerlerdi.

3. Hadîs-i şerîfte Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin meclisine gelerek "es-Selâmü aleyke yâ Muhammed!" diye selâm veren zât Cebrâil aleyhisselâmdı.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحِمْصِيِّ،

حَيٌّ: «أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، قَالَ: جَمَّعْتُ مَعَ الْحَجَّاجِ فَخَطَبَ فَذَكَرَ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ.

4699/104. Ashâb-ı kirâmdan Feyrûz ibnü’d-Deylemî radıyallahu anh şöyle dedi:

Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anhın yanına geldim ve ona:

“Kalbime kaderle ilgili bazı olumsuz düşünceler geldi. Bana bu konuda bir şeyler söyle! Belki böylece Allah Teâlâ o kötü duyguları kalbimden giderir” dedim. Übey ibni Kâ‘b bana şunu söyledi:

“Allah Teâlâ göklerdeki ve yerdeki bütün kullarına azâp etse bile onlara haksızlık etmiş olmaz. Bütün kullarına merhamet etse de bu ilâhî merhamet, onların yapacağı sâlih amellerden daha hayırlıdır. Sözgelimi sen, Allah rızâsını kazanmak için Uhud dağı kadar altın dağıtsan, kadere inanmadıkça Allah Teâlâ senin bu hayrını kabul etmez. Öte yandan başına gelmesi takdir edilen iyi veya kötü bir şeyin mutlaka başına geleceğini, başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de aslâ başına gelmeyeceğini kabul etmedikçe sen gerçekten kadere inanmış olmazsın. Kadere inanmadan da ölürsen şunu iyi bil ki mutlaka cehenneme girersin.”

Feyrûz ibnü’d-Deylemî radıyallahu anh sözüne şöyle devam etti:

“Sonra Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anhın yanına gittim, o da bana kader konusunda aynı şeyi söyledi. Ardından kalkıp Huzeyfe ibni’l-Yemân radıyallahu anhın yanına gittim, o da aynı şeyi söyledi. Daha sonra Zeyd ibni Sâbit radıyallahu anhın yanına vardım. O da bana Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden aynı şeyleri nakletti.”[326]

Açıklamalar

İslâm büyükleri, günaha girmekten korkarlardı. Akıllarına takılan bazı düşünceler kendilerini tedirgin edince, “Bilmiyorsanız bilenlere sorun!”[327] âyet-i kerîmesi gereğince âlimlere başvurur, işin doğrusunu onlardan öğrenirlerdi.

Kader hakkında aklına bazı şeyler takılan sahâbînin ilk başvurduğu âlim, Peygamber Efendimiz’in hem vahiy kâtibi hem sır kâtibi olan ve Kur’ân-ı Kerîm’i en iyi okuyan Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anh oldu. O da kendisini kader konusunda aydınlattı.

Önce şunu belirtelim: Sahâbîler, kader gibi îmânı ilgilendiren konularda kendiliklerinden bir şey söylemezler. Hadisimizde adı geçen dört sahâbî de bu bilgileri mutlaka Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden duyup öğrenmişlerdir.

Görüldüğü üzere, Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anh kader meselesini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Allah Teâlâ’nın her şeyi yerli yerince yaptığını, hiçbir kuluna haksızlık etmediğini söylemiş ve şöyle bir misâl vermiştir: Şâyet Allah Teâlâ göklerdeki meleklere, yeryüzündeki peygamberlere bile azâp etse, yine de onlara haksızlık etmiş olmaz. Bu sebeple hiç kimse kaderini suçlamasın; kendisine haksızlık yapıldığını düşünmesin.

Dünyada olup biten her şey, hayır-şer, acı-tatlı, faydalı-zararlı, az-çok, büyük-küçük, evet her şey Allah’ın takdiriyle olur. Onun dilemesiyle ve emretmesiyle meydana gelir. Kula yakışan bunun böyle olduğuna îmân etmek, yaptığı ibadetlerin ve hayırların karşılığını görebilmesinin, kendisini Allah’a böylesine teslim etmesine bağlı olduğunu bilmektir.

Buna göre kul her zaman şu âyet-i kerîmeyi göz önünde bulundurmalıdır:

“De ki: “Allah bizim için ne yazdıysa başımıza ancak o gelir.”[328]

Ve şöyle düşünecektir:

Allah’ın benim için takdir buyurduğu her hayır ve şer mutlaka başıma gelecektir.

Rabbimin benim kaderime yazmadığı hiçbir iyilik veya kötülük de kesinlikle başıma gelmeyecektir.

İşte bu inanç ve teslimiyet içinde bulunan bir kul hiçbir tedirginliğe kapılmaz, derin bir tevekkül ve huzur içinde yaşayıp gider.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kaderi inkâr etmek en büyük günahlardan biridir.

2. Kul kadere inanmadıkça, yaptığı hiçbir hayır ve ibadetin karşılığını göremez.

3. Kâinat Allah'ındır; insanlar da Allah'ın kullarıdır. Allah kendi mülkü üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Onun yaptığı her şeyin bizim bilmediğimiz hikmetleri ve incelikleri vardır. Bu sebeple hiç kimse kaderini suçlamamalıdır.

4. Allah'ın kaderimize yazdığı her şey mutlaka meydana gelecek, kaderimize yazmadığı hiçbir şey de meydana gelmeyecektir.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَبْلَةَ، عَنْ أَبِي حَفْصَةَ، قَالَ:

قَالَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ، إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ».
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي».

4700/105. Ashâb-ı kirâmdan Ubâde bin Sâmit radıyallahu anh oğluna şöyle dedi:

"Yavrum! Şuna gönülden inanmadıkça, îmânın gerçek tadını alamazsın: Allah'ın senin hakkında yazdığı şey mutlaka başına gelecektir. Allah'ın senin hakkında yazmadığı şey de asla başına gelmeyecektir. Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu kulaklarımla duydum:

'Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra Allah Teâlâ ona:

"Yaz!" buyurdu. Bunun üzerine kalem:

"Neyi yazayım, yâ Rabbî?" diye sordu. Allah Teâlâ da:

“Kıyâmete kadar olacak her şeyin kaderini (Levh-i Mahfûz’a) **yaz!” buyurdu.**

“Bak oğlum! Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu da kendisinden duydum:

“Bu gerçeğe îmân etmeden ölen kimse benden değildir.”[329]

Açıklamalar

Kadere îmânı en canlı şekilde vurgulayan hadîs-i şerîflerden biri de budur.

Bu hadisi bize Medineli Müslümanlar’ın önde gelenlerinden ve Medine’de İslâmiyet’in yayılması için üstün gayretler sarf eden Ubâde bin Sâmit radıyallahu anh nakletmektedir. Bu azîz sahâbî, yavrusunun âhiret saâdetini her şeyin üstünde tutan şefkatli bir baba duyarlılığı ile ona bu konuda nasihatte bulunuyor, îmânın tadını nasıl alabileceğini anlatıyor, bunun için de bütün gönlüyle kadere inanması gerektiğini hatırlatıyor ve diyor ki:

Oğlum, şunu iyi bil! Allah’ın senin kaderine yazdığı ve başına gelmesini istediği şey mutlaka başına gelecektir. Bundan kaçış yoktur. Kâinâtın Rabbi’nin senin kaderine yazmadığı şeyi başına getirmek için bütün dünya bir araya gelse, o şey aslâ başına gelmeyecektir, rahat ol!

Ubâde radıyallahu anh bunun ardından kaderin nasıl yazıldığını anlatıyor. Allah Teâlâ’nın ilk defa kalemi yarattığını ve bu kalem ile kıyâmete kadar olacak her şeyi Levh-i Mahfûz’a yazdırdığını bildiriyor.

Zaten kader hakkında verdiği bu bilgiler, onun Fahr-i Âlem Efendimizden duyduğu bilgilerdir. Ümmetine karşı son derece şefkatli olan Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellemin kadere inanmayan bir kimseyi dışladığını ve “O benden değildir” buyurduğunu hatırlatıyor.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ’nın ilk yarattığı şey kalemdir.

2. Cenâb-ı Hak kaleme kıyâmete kadar olacak her şeyi yazmasını emretmiş ve yazdırmıştır.

3. Kadere inanmayan kimse îmânın gerçek tadını alamaz.

4. Peygamber aleyhisselâm kadere îmân etmeden ölen kimseyi dışlamış ve “O benden değildir” buyurmuştur.

❀

٤٧٠١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، ح وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، الْمَعْنَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، سَمِعَ طَاوُسًا يَقُولُ:

سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يُخْبِرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً؟ فَحَجَّ آدَمُ، مُوسَى».

4701/106. Ebû Hüreyre radıyallahu anh Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Âdem ile Mûsâ tartıştılar. Mûsâ ona:

‘Ey Âdem! Sen bizim babamızsın. Ama bizi hayal kırıklığına uğrattın ve cennetten çıkarttın!’ dedi. Âdem de ona şu cevabı verdi:

‘Sen de Mûsâ’sın! Allah seninle konuşmak sûretiyle sana seçkin bir yer ve kudret eliyle yazdığı bir kitap verdi. Allah Teâlâ’nın beni yaratmadan kırk yıl önce benim hakkımda takdir buyurduğu bir yazıdan dolayı beni kınıyor musun?’

Ve böylece Âdem, Mûsâ’ya gàlip geldi.”[330]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

الذِّرَّةَ، فَقَالَ: «قَرْنٌ مَهْ؟» فَقَالَ: قَرْنٌ حَدِيدٌ، أَمِينٌ شَدِيدٌ، قَالَ: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
ذَلِكَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى».

4702/107. Ömer ibni’l-Hattâb radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Mûsâ peygamber, Allah Teâlâ’ya:

‘Yâ Rabbî! Hem bizi hem kendini cennetten çıkaran Âdem’i bize göster!’ dedi. Onu görünce aralarında şu konuşma geçti:

‘Sen babamız Âdem misin?’

‘Evet.’

‘Sen kendisine Allah Teâlâ’nın rûhundan üflediği, bütün isimleri öğrettiği ve meleklere, kendisine secde etmelerini emrettiği Âdem değil misin?’

‘Evet, benim.’

‘Peki, hem bizi hem de kendini cennetten çıkarmaya seni zorlayan ne idi?’

Bu defa Âdem peygamber onunla şöyle konuştu:

‘Sen kimsin?’

‘Ben Mûsâ’yım’

‘Sen Allah Teâlâ’nın yarattığı ve hiçbir elçiyi araya koymadan perde gerisinden kendisiyle bizzat konuştuğu, İsrâiloğulları’nın peygamberi olan Mûsâ mısın?’

‘Evet, benim.’

‘Peki sen benim yaptığım o hatanın, daha ben yaratılmadan önce Allah’ın kitabında yazılı olduğunu sana gelen vahiylerde bulmadın mı?’

‘Evet, buldum.’

‘Öyleyse Allah Teâlâ’nın daha beni yaratmadan önce takdir buyurduğu bir şeyden dolayı beni nasıl kınıyorsun?’

Bu karşılıklı konuşmaları naklettikten sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Âdem, Mûsâ’ya gàlip geldi. Âdem, Mûsâ’ya gàlip geldi.”[331]

Açıklamalar

Hadisimizi açıklamaya başlarken önce şunu belirtelim:

Hadis karşıtları Âdem aleyhisselâm ile Mûsâ aleyhisselâmın kader konusundaki çekişmesini dile getiren bu hadîs-i şerîfi kabul etmezler. Bu hadisin en güvenilir iki hadis kitabında, hem *Sahîh-i Buhârî*’de hem de *Sahîh-i Müslim*’de bulunması, ayrıca diğer hadis kitaplarında ve değişik senedlerle rivâyet edilmesi onlara bu hadisin sıhhati konusunda güven vermez. Ünlü hadis âlimlerinin bu hadisi sahîh kabul etmesi ve bu hadisin Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan on ayrı senedle gelmesi onların itimad etmelerini sağlamaz. İşte bu sebeple hadisimizi onların itirazlarını da dikkate alarak açıklayacağız.

Âdem aleyhisselâm ile Mûsâ aleyhisselâm arasındaki bu tartışma, *Sahîh-i Müslim*’deki rivâyete göre Allah Teâlâ’nın huzûrunda yapılmıştır.[332]

Hadîs-i şerîfe önce asıl konumuz olan kader açısından bakalım:

Âdem aleyhisselâm ile Mûsâ aleyhisselâmın bu tartışması bize günahkârların şöyle diyemeyeceğini gösteriyor:

“Ben günah işledim ama bu günahı kendiliğimden işlemedim. Çünkü benim bu günahı işleyeceğim çok önceden kaderime yazılmıştı. Bu işte benim bir suçum yok!”

Konuyu biraz açalım ve şöyle soralım:

Mûsâ aleyhisselâm, Âdem aleyhisselâmı niçin tenkit ediyordu?

“Sen işlediğin günahla, yani yasak meyveden yemek sûretiyle hem kendini hem de biz evlâtlarını cennetten çıkardın, sen suçlusun!” diye tenkit ediyordu. Buna karşılık Âdem aleyhisselâm kendini şöyle savunmuştu:

“Allah Teâlâ’nın daha beni yaratmadan önce takdir buyurduğu bir şeyden dolayı sen beni nasıl kınıyorsun?”

Burada özellikle şuna dikkat etmeliyiz: Hz. Âdem kendini savunurken bazı günahkârlar gibi şöyle demiyor:

“O günahı işlemekte benim bir suçum yoktu, Allah Teâlâ kaderime öyle yazdığı için ben yasak meyveden yedim.”

Evet, Âdem aleyhisselâm böyle demiyor. Elbette o böyle bir şey diyemez; çünkü o bir peygamberdir; Rabbini de bilir, işlediği günahı da bilir.

Burada şöyle sorulabilir:

Mûsâ aleyhisselâm da bir peygamberdi. Atası Âdem aleyhisselâmın işlediği günahtan dolayı tövbe ettiğini, Allah Teâlâ'nın da onu affettiğini çok iyi biliyordu. Öyleyse buna rağmen Âdem aleyhisselâmı niçin suçladı?

Bu sorunun cevabı da şudur:

Hz. Mûsâ, Hz. Âdem'i değil onun evlâdının cennetten çıkarılmasına sebep olan günahı kınamıştır. Yoksa "İşlediği günaha tövbe eden kimsenin, o günahı işlememiş gibi bağışlandığını"[333] elbette Mûsâ aleyhisselâm da biliyordu.

Önemli olan, günahına tövbe ettikten sonra o günahı bir daha işlememektir. Nitekim Âdem aleyhisselâm da öyle yapmıştır.

Bazı kimseler, günahına tövbe ettikten sonra, Hz. Âdem'in dediği gibi, daha ben yaratılmadan önce benim kaderimde bu günahı işleyeceğim yazılmıştır, diyebilir. Böyle denmesinde bir sakınca yoktur. Bu söz kaderi inkâr etmek değil kabul etmektir. Yanlış olan, "Ben bu suçu kaderimde böyle yazıldığı için işledim" diye kaderi suçlamaktır. Kaderi suçlamadıktan sonra, *kaderimde böyle yazılmış* demekte bir sakınca yoktur.

Âdem aleyhisselâmın evlâdı olan bizlerin, bir günah işlediğimiz zaman: "Kaderime öyle yazıldığı için ben bu günahı işledim" dememesi gerekir. Ama kendi irâdemiz dışında başımıza bir hastalık veya bir sıkıntı geldiği zaman: "Kaderim böyleymiş" diyebiliriz. Çünkü hastalıklar ve sıkıntılar bizim irâdemizle değil Allah Teâlâ'nın takdiriyle meydana gelir. Nitekim Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Başına bir dert ve sıkıntı geldiği zaman: 'Eğer şöyle yapsaydım böyle olurdu' deme! Onun yerine: 'Allah'ın takdîri böyleymiş, O ne dilerse onu yapar' de! Çünkü 'eğer şöyle yapsaydım' diye başlayan sözler, şeytanın kalbe kötü şeyler getirmesine yol açar."[334]

Konuyu pekiştirmek için bir daha söyleyelim:

Biz Âdem aleyhisselâmı işlediği günahtan dolayı suçlayamayız; çünkü o günahına tövbe etmiş, Allah Teâlâ da tövbesini kabul etmiş ve onu temize çıkarmıştır.

Biz başımıza gelenlerden dolayı kaderi de suçlayamayız, çünkü Allah Teâlâ öyle takdir buyurmuştur.

Şu âyet-i kerîme de bunu gösterir:

“İster yeryüzünde meydana gelen bir musîbet olsun ister kendi canlarınızda; onu daha biz yaratmadan önce, o bir kitapta yazılıdır.”[335]

Hadis karşıtları bu hadîs-i şerîfe îtiraz ederken: “Âdem de Mûsâ da ölmüştür; onlar nerede ve ne zaman bir araya geldiler?” diye de soruyorlar.

Bu soruya şöyle cevaplar verilebilir:

1. Bu iki peygamberin bir araya gelmesi Mûsâ aleyhisselâmın zamanında olabilir. Allah Teâlâ bir mûcize olarak, bu iki peygamberin görüşmesi için, Hz. Mûsâ zamanında Hz. Âdem’e hayat vermiş olabilir.

2. Biz Mi’râc olayında peygamberlerin bir araya geldiğini ve onların Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin ardında namaz kıldığını biliyoruz. Bu iki peygamber de Mi’râc da görüşmüş olabilirler.

3. Allah Teâlâ onların ruhlarını bir araya getirmiş olabilir.

4. Bu görüşme rüyada gerçekleşmiş olabilir. Çünkü peygamberlerin rüyası haktır ve gerçektir. Onlar rüyada da vahiy alabilirler.

5. Mûsâ aleyhisselâm vefât ettikten sonra onların ruhları semâda bir araya gelmiş olabilir.

Sözü daha fazla uzatmamak için konuyu şöyle bağlayalım:

Önemli olan mûcizeye ve Allah Teâlâ’nın dilediğini yapabileceğine inanmaktır. Hadis karşıtları işte buna inanmıyorlar. Buna inandıktan sonra, Hz. Âdem ile Hz. Mûsâ’nın karşılıklı görüşüp konuşmaları mesele olmaktan çıkar.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Âdem aleyhisselâm ile Mûsâ aleyhisselâmın çekişmesine dâir hadis, en sahîh hadislerdendir. Buna göre bu iki peygamber nasıl olduğunu bilmediğimiz bir şekilde bir araya gelmiş ve kader hakkında konuşmuşlardır.

2. İyi-kötü, faydalı-zararlı, hayır-şer; her şey Allah’ın takdiriyle olur.

3. Allah Teâlâ hiçbir kulunu *şöyle yapacaksın* diye zorlamaz. Kader ve yazgı denilen şey, kulun ne yapacağını o daha yaratılmadan önce Allah Teâlâ’nın ezelî ilmiyle bilmesi ve bunu Levh-i Mahfûz’a yazmasıdır.

4. Hz. Mûsâ, Hz. Âdem’i değil onun ve evlâdının cennetten çıkarılmasına yol açan günahı kınamıştır. Bir kimse günahına tövbe ederse, günahı bağışlanır.

5. Allah’a ve onun kudretine îmân eden bir Müslüman, Mûsâ aleyhisselâm ile Âdem aleyhisselâmin nasıl bir araya gelebildiği konusunda

tereddüde düşmez.

6. Hz. Âdem'in Hz. Mûsâ'ya gàlip gelmesinin sebebi, Mûsâ aleyhisselâmın atamız Âdem aleyhisselâmı Allah Teâlâ'nın affettiği bir günahtan dolayı suçlamasıdır.

❀

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي الْحَمِيدِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ أَخْبَرَهُ،

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَحَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ، فَيُدْخِلَهُ بِهِ النَّارَ».

4703/108. Tâbiîn muhaddislerinden Müslim ibni Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre Ömer ibni'l-Hattâb radıyallahu anha:

"Hani Rabbin Âdemoğullarının bellerinden soylarını çıkartmıştı"[336] âyet-i kerîmesinin mânâsını sordular. O da şöyle dedi:

“Bu âyetin mânâsının Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme de sorulduğunu, onun da şöyle buyurduğunu kendisinden işittim:

‘Allah Teâlâ, Âdem’i yarattı. Sonra kudret eliyle sırtını sıvazlayarak zürriyetini çıkardı ve: ‘Bunları cennet için yarattım; cennetliklerin amelini yapacaklar’ buyurdu. Sonra kudret eliyle sırtını bir daha sıvazlayıp zürriyetini çıkardı, ‘Bunları da cehennem için yarattım; cehennemliklerin amelini yapacaklar’ buyurdu. Bunun üzerine bir adam:

‘Yâ Resûlallah! Öyleyse yapılacak amelin ne faydası var?’ diye sordu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de ona şu cevabı verdi:

‘Allah bir kulu cennet için yaratınca, onun cennetliklerin amelini başarmasını sağlar. O kul cennetliklerin amelini yaparak ölür, Allah Teâlâ da onu cennete koyar. Bir kulu da cehennem için yaratınca, onun cehennemliklerin amelini başarmasını sağlar. O kul cehennemliklerin amelini yaparak ölür. Allah Teâlâ da onu cehenneme koyar.”[337]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْقُرَشِيُّ، حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي الْخَطَّابِ، بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَحَدِيثُ مَالِكٍ أَتَمُّ.

4704/109. Tâbiîn muhaddislerinden Müslim ibni Yesâr’ın, yine kendisi gibi tâbiînden olan Nuaym ibni Rebîa’dan rivâyet ettiğine göre Nuaym ibni Rebîa, Ömer ibni’l-Hattâb radıyallahu anhın yanında bulunduğu sırada ondan yukarıdaki hadisi duymuştur.[338]

Açıklamalar

Allah Teâlâ ezelî ilmiyle bir kulun cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğunu bilir. Çünkü ona doğru yolu da yanlış yolu da göstermiş, kul bunlardan birini kendi irâdesiyle seçmiş, Cenâb-ı Hak da onun bu seçimine

göre gideceği yolu kendisine kolaylaştırmıştır. Şu tür âyet-i kerîmeler bunu göstermektedir:

“Biz ona hayır ve şer yolunu da gösterdik. Artık ister şükreder ister nankörlük eder.”[339]

“Kim bağışta bulunur, kötülükten sakınır ve en güzel olanı doğrularsa **biz ona iyilik yolunu kolaylaştırırız.** Ama kim cimrilik eder, kendini Allah’a muhtaç görmez ve en güzel olanı yalanlarsa **ona da kötülük yolunu kolaylaştırırız.”**[340]

Evet, bir daha belirtelim ki Allah Teâlâ kulun tercihini hangi yönde kullanacağını, böylece cennet veya cehennemden hangisine hak kazanacağını ezelî ilmiyle bilmektedir.

Halkımızın “kâlû belâ” diye bildiği “bezm-i elest” yani Allah Teâlâ’nın kullarına “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorması, onların da “Evet, Rabbimizsin, buna şâhitlik ederiz”[341] diye cevap vermesi konusunda âlimler farklı açıklamalar yapmışlardır.

Kimine göre bu vakit, insanların daha babalarının sulbünde (belinde) bulunduğu zamandır.

Kimine göre ana rahmine düştüğü zamandır.

Kimine göre de erginlik çağına girdiği zamandır.

Her şeye gücü yeten Cenâb-ı Hakk’ın kıyâmete kadar yaratacağı insan soyunun her bir ferdinin ruhunu daha Âdem aleyhisselâmın genlerindeyken yaratmasında ve onlardan, kendisinden başka ilâh olmadığına dair söz almasında yadırganacak bir durum yoktur.

Bir defada dışarı atılan erlik suyunda 300 milyon canlının bulunması bu konuda fikir vermektedir. Buna göre bu âyette sembolik değil gerçekçi bir anlatım vardır.

Burada asıl anlaşılması gereken şey, kendi irâdemizle bir imtihanı tercih etmiş olmamızdır. Bunun nasıl olduğunu bilmiyor veya bu dünyada hatırlamıyor olabiliriz. Ancak Allah’ın bu âyetiyle haber verdiğine göre, yüce Rabbimizle aramızda bir ahitleşme cereyan etmiş bulunuyor ve biz de bunun sonucu olarak bir imtihana tâbi tutuluyoruz. Şu ve benzeri âyet-i kerîmeler de bunu göstermektedir:

“İnsanlar, imtihan edilmeden sadece ‘îmân ettik’ demekle serbest bırakılacaklarını mı sandılar? Gerçek şu ki biz onlardan öncekileri de imtihan ettik. Allah, doğru söyleyenleri ve yalancıları mutlaka birbirinden ayıracaktır.”[342]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ezelî ilmiyle her şeyi bilir. Hattâ insanlar daha yaratılmadan önce onlardan kimin cennetlik kimin de cehennemlik olduğunu bilir.

2. Cennetlik olanlar cennetliklerin yapacağı amelleri, cehennemlik olanlar da cehennemliklerin yapacağı amelleri kolayca yaparlar. Bu konuda bir güçlükle karşılaşmazlar.

❀

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ،

حَيٌّ: «أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ إِلَيَّ، وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [آل عمران: ٥٥] يُشِيرُ إِلَيْنَا بِيَدِهِ عَاشَ لَأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَكُفْرًا».

4705/110. Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Hızır’ın öldürdüğü çocuğun kaderine, o daha doğmadan önce kâfir diye yazılmıştı. Şâyet yaşasaydı, annesini ve babasını Allah’a isyân ettirip kâfir yapacaktı.”[343]

Bu hadis 4707. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ:

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَضُرُّكَ الْفِتْنَةُ».

4706/111. Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin: **“Öldürdüğüm çocuğun ana-babası mü’min insanlardı”**[344] âyet-i kerîmesini açıklarken şöyle buyurduğunu kendisinden işittiğini söylemiştir:

“Kaderlerin yazıldığı günde o çocuk kâfir olarak yazılmıştı.”[345]

Bu hadis 4707. hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ:

لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ، وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَقَالَ مُوسَى: ﴿أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً﴾» الْآيَةَ [الكهف: ٧٤].

4707/112. Übey ibni Kâ‘b radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Hızır, çocuklarla birlikte oynayan bir oğlan gördü, onu tutup başını kopardı. Bunun üzerine Mûsâ, ‘Herhangi bir cana kıymamış, tertemiz bir mâsûmu öldürdün! Öyle mi?’ dedi.”[346]

Açıklamalar

Okuduğumuz üç hadîs-i şerîfte sözü edilen olay, Hz. Mûsâ ile Hızır kıssası olarak bilinir. Bu kıssa, Kehf sûresinin 60-82. âyet-i kerîmelerinde geçer.

Allah Teâlâ, Hızır aleyhisselâmdan: **“Kendisine katımızdan bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan büyük bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan biri”** diye söz eder.

Cenâb-ı Hakk’ın kendisine büyük bir ilim öğrettiği Hızır aleyhisselâm, Hz. Mûsâ’yı hayretler içinde bırakan bazı garip işler yapar. Bunlardan biri burada bizi ilgilendiren olaydır. Kur’ân-ı Kerîm çocuğun öldürülmesi olayını şöyle ifâde eder:

“Derken (Mûsâ ile Hızır) **yine yola koyuldular, bir erkek çocuğa rastladılar. Hızır, bu çocuğu hemen öldürüverdi. Mûsâ ona: ‘Herhangi bir cana kıymamış, tertemiz bir mâsûmu öldürdün! Öyle mi? Kuşkusuz sen, çok kötü bir şey yaptın!’ dedi.”**[347]

Hızır aleyhisselâm da Hz. Mûsâ'yı derin hayretler içinde bırakan bu olayları kendiliğinden yapmadığını söyler.[348] Çocuğu niçin öldürdüğünün gerekçesini anlatırken de yine Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği üzere şöyle der:

"Öldürdüğüm çocuğun ana-babası mü'min insanlardı. Ancak bu çocuğun onları azgınlığa ve inkâra sürüklemesinden endişe ettik."[349]

Mûsâ ile Hızır kıssasının bizi ilgilendiren tarafı da burasıdır. Hızır aleyhisselâmın öldürdüğü çocuğun anne ve babası Allah'a inanmış insanlardı ve çocuklarını derin bir muhabbetle seviyorlardı. Fakat oğulları inkârcı bir tabiata sahipti. Şâyet yaşasaydı, anne ve babasını da kendisi gibi inançsızlığa zorlayacaktı.

Burada şu sorulabilir: Anne ve baba gönülden inanmışsa niçin oğullarının etkisinde kalsın?

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu soruya cevap olacak mâhiyette şöyle buyurmuştur: **"Bir şeyi haddinden fazla sevmek insanı kör ve sağır eder."**[350] Merhametli Rabbimizin de belirttiği üzere, o anne ve babanın çocuklarına duyduğu aşırı sevgi, muhtemelen kendilerini çocuklarının ardınca gitmeye sevk edecek ve böylece âhiretlerini perişan edecekti. Hızır aleyhisselâm, Allah Teâlâ'nın o anne ve babaya olan lütfunun devamını şöyle dile getirmiştir:

"Böylece Rablerinin onlara bu çocuktan daha hayırlısını ve merhametlisini ihsân etmesini istedik."[351]

Hızır aleyhisselâmın bir velî mi, yoksa bir peygamber mi olduğu hususu âlimler arasında tartışılmıştır. Çoğunluk onun peygamber olduğu yönünde görüş bildirmiş ve bir velînin, ilhâm yoluyla çocuk öldürmesinin mümkün olamayacağı, bunu ancak bir peygamberin vahiy ile yapabileceği belirtilmiştir.

Hızır aleyhisselâmın hâlen yaşayıp yaşamadığı konusu da tartışılmıştır.

Bazı ünlü âlimler Hızır'ın öldüğü, bazıları ise yaşadığı kanâatindedir.

Hızır konusunda ve onun hâlen yaşayıp yaşamadığı hususunda pek çok eser kaleme alınmıştır.[352]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ezelî ilmiyle, Hızır'ın öldürdüğü çocuğun kâfir olacağını ve yaşadığı takdirde annesini ve babasını da isyâna sürükleyeceğini biliyordu.

2. Kâinâtın Rabbi, hikmetini bizim tam olarak bilemediğimiz bir sebeple o çocuğu öldürtmeyi ve onun yerine anne ve babasına dindar bir evlât vermeyi takdir buyurmuştur.

3. Mûsâ aleyhisselâm bir peygamber olarak şerîatın zâhirine göre hükmettiği için, Hızır aleyhisselâmın bazı uygulamalarının gerçek sebebini anlamakta zorlanmıştır.

4. Allah Teâlâ'nın Hızır aleyhisselâmı gayb âleminin bazı sırlarından haberdâr ettiği anlaşılmaktadır.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ،

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ، وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ،
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ
عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا».

4708/113. Abdullah ibni Mes'ûd radıyallahu anh şöyle dedi: Doğru söyleyen, kendisine de doğru bilgi verilen Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sizden birinizin yaratılış maddesi, annesinin karnında kırk günde derlenip toplanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde kan pıhtısı hâline gelir. Sonra bir o kadar zaman içinde bir parça ete dönüşür. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve ona ana rahmindeki bu çocuk hakkında şu dört şeyi yazması emredilir: Rızkı, eceli, ameli, iyi biri mi yoksa kötü biri mi olacağı. Melek bunları yazdıktan sonra ona rûh üflenir.

Sizden biri, cennetliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisiyle cennet arasında sadece bir arşın mesafe kalır. Sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer de o kişi cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve cehenneme girer.

Yine sizden biri cehennemliklerin yaptığı işleri yapar ve kendisiyle cehennem arasında sadece bir arşın veya bir arşın kadar mesafe kalır. Sonra anne karnında yazılan yazının hükmü öne geçer ve o kişi cennetliklerin yaptığı işleri yapmaya devam eder, neticede cennete girer.”[353]

Açıklamalar

İnsanın kaderi ve yaratılış safhaları hakkında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin verdiği bu bilgi Kur’ân-ı Kerîm’de daha geniş bir şekilde anlatılmaktadır. İnsanın önce topraktan, sonra bir damla sudan (nutfe), sonra döllenmiş yumurtadan (aleka), sonra belli belirsiz bir çiğnem etten (mudga) yaratıldığı belirtilmektedir.[354]

Allah Teâlâ yüce kudretiyle bir yavruyu, annenin hissedip tedirgin olmayacağı bir seyr içinde onun karnında değişik safhalardan geçirerek yavaş yavaş oluşturur, geliştirir ve kendisine ruh üflenecek hâle getirir. Melek, Cenâb-ı Hakk’ın emri ve izniyle o cenine şekil verir; derisini, etini, kemiğini, duymasını, işitmesini, erkek mi dişi mi olacağını, ecelini, rızkını belirler.[355]

İnsanın nasıl yaşayacağı ve öleceği konusunda Peygamber Efendimiz şöyle dörtlü bir sınıflandırma yapmıştır:

İnsan;

Mü’min olarak doğar, mü’min olarak yaşar, mü’min olarak ölür.

Kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, kâfir olarak ölür.

Mü’min olarak doğar, mü’min olarak yaşar, kâfir olarak ölür.

Kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, mü’min olarak ölür.[356]

İnsan nasıl öleceğini hiçbir zaman bilemeyeceğini düşünmeli ve iyi şeyler yapmaya çalışmalıdır. İbadetine ve tâatına güvenerek cenneti garanti ettiğini sanmamalı, böyle bir kibre aslâ kapılmamalıdır. İslâm büyüklerinin tavsiye ettiği gibi, insan korku ile ümit arasında (beyne'l-havfi ve'r-recâ) yaşamalıdır. Günahkâr olanlar da Allah'ın rahmetinden hiçbir zaman ümit kesmemelidir. Yüce Rabbimizin **"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar."**[357] buyurduğunu unutmamalıdır.

İtirazlara Cevaplar

Kadere inanmayanlar, bu konudaki hadislerin sıhhatini kabul etmeseler bile, hem bu sahîh hadîs hem de yukarıda okuduğumuz hadîs-i şerîfler kaderin var olduğunu açıkça göstermektedir.

Kaderi inkâr edenler yanında kaderi yanlış anlayan Cebriyyecilerin ileri sürdüğü gibi, insanın âciz ve güçsüz bir varlık olduğunu, bu âcizliğin onun kaderinden kaynaklandığını söyleyenler de vardır.

Şunu bir daha söyleyelim ki kader; şimdi okuduğumuz hadîs-i şerîfte açıkça görüldüğü üzere, Allah Teâlâ'nın kulun ne yapacağını **ezelî ilmiyle bilmesidir.** Bunu biraz daha açalım:

Kader; kulunun dünyada iken iyi şeyler mi yoksa kötü şeyler mi yapacağını, bunun sonucu olarak âhirette cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğini Allah Teâlâ'nın bilmesi ve bu bilgiyi, daha gökleri ve yeri yaratmadan çok önce **Levh-i Mahfûz**'a yazmasıdır.

Şu âyet-i kerîme, Allah Teâlâ'nın bu ezelî bilgisi ve yazgısı hakkında bizi aydınlatmaktadır:

"Gökte ve yerde olan her şeyi Allah'ın bildiğini bilmez misin? Bunların hepsi bir kitapta yazılıdır. Şüphesiz bunu bilmek Allah için pek kolaydır."[358]

Kader Ne Zaman Yazılmıştır?

Kader bahsine sıcak bakmayanlar, kaderimizin ne zaman belirlendiğini ve yazıldığını da sormaktadır. Şu iki hadîs-i şerîf, Allah Teâlâ'nın kaderi ne zaman belirlediği ve nasıl yazdığı konusunda, denizden bir damla kabilinden de olsa bilgi vermektedir:

"Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce, Arş'ı su üzerinde iken, **mahlûkàtın kaderini belirlemiştir**."[359]

4700 numarayla okuduğumuz hadîs-i şerîfi burada bir daha hatırlayalım:

“Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra Allah Teâlâ ona, “Yaz!” buyurdu. Bunun üzerine kalem, ‘Neyi yazayım yâ Rabbî?’ diye sordu. Allah Teâlâ da **‘Kıyâmete kadar olacak her şeyin kaderini yaz!’** buyurdu.”

Kaderi inkâr edenler, insanı rüzgârın önünde savrulan bir yaprak gibi âciz ve kaderine yazılanı yapmaya mahkûm bir zavallı gibi göstermeye çalışıyorlar. Âyet-i kerîmeleri kabul ettiklerini söyledikleri hâlde, şu nevi âyet-i kerîmeleri görmezden geliyorlar:

“De ki: Gerçek, Rabbinizden gelmiştir: Dileyen îmân etsin, dileyen inkâr etsin.”[360]

“Kim sâlih bir amel yaparsa kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa kendi zararınadır. Yoksa Rabbin kullarına kesinlikle zulmetmez.”[361]

Şimdi kader inkârcılarına soralım: “Dileyen îmân etsin, dileyen inkâr etsin” ifâdesinin neresinde zorlama vardır?

İyi şeyler yapanın bunun faydasını göreceği ve kötü şeyler yapanın bunun zararını çekeceği ifâdesi, herkesin istediğini yapmakta hür ve serbest olduğunu göstermiyor mu?

Evet, bu konudaki hadisler bize şunu göstermektedir: Allah Teâlâ, kulunun yaşadığı sürece ne yapacağını bilir ve onu istediğini yapmakta serbest bırakır; kimseyi de şunu yapacaksın diye kesinlikle zorlamaz.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsan daha ana karnında iken Allah Teâlâ, Levh-i Mahfûz’daki kaydına göre onun rızkını, ecelini, iyi biri mi yoksa kötü biri mi olacağını bir meleğe yazdırır.

2. Bazı insanlar yaşadığı sürece iyi şeyler yapar fakat hayatının son döneminde, anne karnında yazılan yazının hükmü gereğince cehennemliklerin yaptığı işleri yapıp sonunda cehenneme girer.

3. Bazı kimseler de yaşadığı sürece kötü şeyler yapar fakat hayatının son döneminde, anne karnında yazılan yazının hükmü gereğince cennetliklerin yaptığı işleri yapar ve sonunda cennete girer.

❀

٤٧٠٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَزِيدَ الرِّشْكِ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
قَالَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ: «كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ».

4709/114. İmrân ibni Husayn radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre, bir sahâbî Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

"Yâ Resûlallah! Kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğu belli midir?" diye sordu. Allah'ın Elçisi de:

"Evet, bellidir" buyurdu. O sahâbî:

"Öyleyse ibadet ve iyilik edenler niçin çalışıp çabalamalı?" dedi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Herkes niçin yaratıldıysa onu kolayca elde eder."[362]

Açıklamalar

Kader konusuyla ilgili hadîs-i şerîflerden öğrendiğimiz üzere, insanın kaderi ezelde takdir edilmiştir. Bir önceki hadîs-i şerîften, bu konuda bir bilgi daha öğrendik: İnsan daha ana karnında iken onun iyi biri mi kötü biri mi, cennetlik mi cehennemlik mi olduğu kaydedilir.

Sahâbî, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme haklı bir soru sormuş, "Mâdem ki insanın cennete veya cehenneme gideceği daha şimdiden bellidir; öyleyse cenneti kazanayım diye çalışıp çabalamanın ne faydası var?" demiştir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de ona ve onun şahsında bize, kulun kendisine emredileni yapması ve Rabbine kulluğunu göstermesi gerektiğini söylemiş, insanlar niçin yaratıldıysa onu kolayca elde edeceklerini belirtmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ilmiyle bizim ne yapacağımızı bilip kaderimize yazması, bizi o şeyleri yapmaya zorlamaz. Bu sebeple bizim aklımızı ve irâdemizi kullanarak iyi, doğru ve güzel olanı yapmamız gerekir. Bu sebeple Ehl-i Sünnet ulemâsı "Kader haktır, ancak kul icbâr altında değildir" demiştir.

Bu hadîs-i şerîfin daha geniş bir rivâyeti 4694 numarayla geçmiş ve orada bu konu daha çok açıklanmıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğunu Allah Teâlâ bilir.

2. Cennetlik olanlar kendilerini cennete götürecek işleri, cehennemlikler de kendilerini cehenneme götürecek işleri kolayca yaparlar.

3. Bize düşen iyi ve doğru olanı yapmak, böylece Allah'ın rızâsını kazanmaya çalışmaktır.

❀

٤٦٧٢ - حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ،
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
الْهُذَيْلِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مَيْمُونٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ رَبِيعَةَ الْجُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ،

وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ،
«لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ».

4710/115. Ömer ibni'l-Hattâb radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kaderi inkâr edenlere yakınlık duyarak onlarla bir arada oturmayın ve onlarla kader hakkında tartışmayın!"[363]

Açıklamalar

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kaderi inkâr edenlerle bir arada bulunmayı, onlarla kader konusunda tartışmayı doğru bulmuyor. Çünkü insan aynı inancı paylaştığı ve sevdiği kimselerle bir arada bulunmaktan, onlarla sohbet etmekten hoşlanır. Aksi görüşte olanlarla konuşmak insanı tedirgin ve huzursuz eder. Özellikle de İslâmiyet konusunda yeterli alt yapıya sahip olmayanlar, bozuk inanç sahiplerinin kolayca etkisinde kalırlar.

Kaderi inkâr edenlerin, Ehl-i Sünnet inancına ters düşen görüşleri vardır. Meselâ Ehl-i Sünnet inancında olanlar Allah Teâlâ'nın olayları daha meydana gelmeden önce bildiğini kabul ederken, kaderi inkâr edenler Allah Teâlâ'nın olayları ancak olduktan sonra bildiğini ileri sürerler. Bu inançlarıyla Kâinâtın Rabbi'ne bir tür cehâlet isnat ettiklerini bile kabul etmezler.

Azîz ve Celîl olan Rabbimiz bizim, inançlarımıza ters düşenlerin etkisinde kalmamak için, onlarla oturup kalkmamızı doğru bulmuyor. Özellikle de inançlarımıza aykırı hususlarda konuşmaya başladıkları zaman oradan kalkıp gitmemizi tavsiye buyuruyor[364] ve bize "doğrularla beraber bulunmamızı"[365] emrediyor. Elbette dinimizi iyi bilen ve karşıt görüşte olanların etkisinde kalmayacak ilim sahiplerinin onlarla konuşmasında ve gerektiğinde tartışmasında sakınca yoktur.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kaderi inkâr edenlerin etkisinde kalmamak için onlarla dostluk kurmamalı, birlikte oturup sohbet etmemelidir.

2. Kaderi inkâr edenlerle kader hakkında tartışmamalıdır.

---

[308]. İbni Mâce, Mukaddime 10, nr. 92. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 86, 126, nr. 5584, 6077; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 159, nr. 286; Beyhakì, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Atâ), X, 342, nr. 20869, 20870.

[309]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 86, nr. 5584, II, 125, nr. 6077; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), VII, 338, nr. 2937.

[310]. Saffât 37/96.

[311]. Ra'd 13/16.

[312]. Kamer 54/49.

[313]. Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, *el-İbâne an usûli'd-diyâne* (Fevkıyye), s. 196.

[314]. İbni Mâce, Mukaddime 10, nr. 92.

[315]. Tirmizî, Tefsîr 2/1, nr. 2955; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 400, 406, nr. 19811, 19876.

زَادَ فِي حَدِيثِ يَحْيَى «وَبَيْنَ ذَلِكَ» وَالْإِخْبَارُ فِي حَدِيثِ يَزِيدَ Hadisin sonunda İmam Tirmizî şu teknik bilgiyi vermiştir: Hocam Yahyâ bin Sa'îd'in rivâyetinde "Bunların karışımı olan renklerden yaratıldı" ilâvesi vardır. Diğer hocam Yezîd ibni Züray'ın rivâyeti ise tahdîs sîgasıyla değil, ihbâr sîgasıyladır.

[316]. Aliyyü'l-Kàrî, *Mirkàtü'l-mefâtîh*, I, 176, nr. 100.

[317]. Tâhâ 20/55.

[318]. Leyl 92/5-10. Buhârî, Cenâiz 83, nr. 1362, Tefsîr 92/3-7, nr. 4945-4949, Kader 4, nr. 6605, Tevhîd 54, nr. 7552; Müslim, Kader 6-9, nr. 2647.

[319]. Buhârî, Îmân 37, nr. 50; Müslim, Îmân 1, 5, nr. 8, 9; Tirmizi Îmân 4, nr. 2610; İbni Mâce, Mukaddime, 9, nr. 64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I,

27, 51-53, nr. 184, 367, 374, 375; II, 197, nr. 5856.

[320]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.

[321]. Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I, 156.

[322]. Bakara 2/231.

[323]. Talâk 65/12.

[324]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: عَلْقَمَةُ مُرْجِئٌ Ebû Dâvûd bu hadisin rivâyeti hakkında bir teknik bilgi vermiş ve senedinde bulunan Alkame bin Mersed'in Mürcie'den olduğunu söylemiştir. Fakat diğer hadis otoriteleri onun güvenilir bir râvi olduğunu kabul etmişlerdir.

[325]. Nesâî, Îmân 6, nr. 4991. Ayrıca bk. Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), IX, 419, nr. 4025.

[326]. İbni Mâce, Mukaddime 10, nr. 77; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 182, 185, nr. 21922, 21947.

[327]. Nahl 16/43.

[328]. Tevbe 9/51.

[329]. Tirmizî, Kader 17, nr. 2155,Tefsîr 67, nr. 3319; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 317, nr. 23081, 23083.

[330]. Buhârî, Enbiyâ 31, nr. 3409, Tefsîr 20/1, 3, nr. 4736, 4738, Kader 11, nr. 6614, Tevhîd 37, nr. 7515; Müslim, Kader 13-15, nr. 2652. Ebû Dâvûd, hadisin rivâyetiyle ilgili olarak şu teknik bilgiyi vermiştir:

قَالَ: أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ طَاوُسٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ. "Hocam Ahmed ibni Sâlih bu hadisi Amr ibni Dînâr, Tâvûs ibni Keysân, Ebû Hüreyre tarîkiyle de rivâyet ettiğini söylemiştir."

[331]. Benzeri hadisler için bk. Buhârî, Enbiyâ 31, nr. 3409, Tefsîr 20/1, 3, nr. 4736, 4738, Kader 11, nr. 6614, Tevhîd 37, nr. 7515; Müslim, Kader 13-15, nr. 2652.

[332]. Müslim, Kader 15, nr. 2652.

[333]. İbni Mâce, Zühd 30, nr. 4250.

[334]. Müslim, Kader 34, nr. 2664.

[335]. Hadîd 57/22.

[336]. A'râf 7/172.

[337]. Mâlik, *Muvatta'*, Kader 2; Tirmizî, Tefsîr 7/2, nr. 3075; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 44-45, nr. 311.

[338]. Ebû Dâvûd, 4703 numarayla okuduğumuz ve Mâlik ibni Enes tarîkiyle gelen rivâyetin 4704 numaralı rivâyetten daha tafsîlatlı olduğunu söylemiştir.

[339]. İnsan 76/3.

[340]. Leyl 92/8-10.

[341]. A‘râf 7/172.

[342]. Ankebût 29/2-3. Bu olay için ayrıca bk. Buhârî, İlim 44, nr. 122, Enbiyâ 27, nr. 2401, Tefsîr 18/3, nr. 4726; Müslim, Fezâil 170, nr. 2380.

[343]. Müslim, Kader 29, nr. 2661; Tirmizî, Tefsîr 19/18, nr. 3150; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 121, nr. 21439.

[344]. Kehf 18/80.

[345]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*’da bulunmaktadır.

[346]. Kehf 18/74. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 44, nr. 122, Enbiyâ 27, nr. 2401, Tefsîr 18/3, nr. 4726; Müslim, Fezâil 170, nr. 2380.

[347]. Kehf 18/74.

[348]. Kehf 18/82.

[349]. Kehf 18/80.

[350]. Ebû Dâvûd, Edeb 115, 116, nr. 5130; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 194, nr. 22036.

[351]. Kehf 18/81.

[352]. Bu konuda geniş bilgi için bk. İlyas Çelebi, “Hızır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 406-409.

[353]. Buhârî, Bed’ü’l-halk 6, nr. 3208, Enbiyâ 1, nr. 3332, Kader 1, nr. 6594, Tevhîd 28, nr. 7454; Müslim, Kader 1, nr. 2643.

[354]. Şu âyetlere bakılabilir: Hac 22/5; Mü’minûn 23/13-14; Fâtır 35/11; Mü’min 40/67.

[355]. Müslim, Kader 3, nr. 2645.

[356]. Tirmizî, Fiten 26, nr. 2191; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 19, nr. 11160.

[357]. Zümer 39/53.

[358]. Hac 22/70.

[359]. Müslim, Kader 16, nr. 2653.

[360]. Kehf 18/29.

[361]. Fussılet 41/46; Câsiye 45/15.

[362]. Buhârî, Kader 2, nr. 6596, Tevhîd 54, nr. 7551; Müslim, Kader 9, nr. 2649.

[363]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 30, nr. 206; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), I, 280, nr. 79; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 159, nr. 287.

[364]. Nisâ 4/140; En`âm 6/68.

[365]. Tevbe 9/119.

بَابٌ فِي ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ

18. MÜŞRİKLERİN ÇOCUKLARI

٤٧١١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».

4711/116. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme müşriklerin henüz ergenlik çağına gelmemiş çocuklarının âhiretteki durumunu sordular. O da şöyle buyurdu:

“Allah onların ileride neler yapacaklarını çok iyi bilir.”[366]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

صَفْوَانُ، ح: وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ قَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ،

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، «مِنْ آبَائِهِمْ» قُلْتُ: بِلَا عَمَلٍ؟ قَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».

4712/117. Âişe radıyallahu anh şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

"Yâ Resûlallah! Mü'minlerin henüz ergenlik çağına gelmemişken ölen çocuklarının âhiretteki durumu nedir?" diye sordum.

"Onlar babalarına tâbidir" buyurdu.

"Yâ Resûlallah! Hiçbir amel yapmadan mı cennete girecekler?" diye sordum.

"Allah onların ileride neler yapacaklarını çok iyi bilir" buyurdu.

"Yâ Resûlallah! Müşriklerin henüz ergenlik çağına gelmemişken ölen çocuklarının âhiretteki durumu nedir?" diye sordum.

"Onlar babalarına tâbidir" buyurdu.

"Hiçbir amel yapmadan mı?" diye sordum.

"Allah onları yaratırken ileride neler yapacaklarını çok iyi bilir" buyurdu.[367]

Açıklamalar

Hz. Âişe annemiz Müslümanlar'ın ve müşriklerin ergenlikten önce ölen çocuklarının âhirette cennetlik mi, yoksa cehennemlik mi olacaklarını merak etti ve bunu Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme sordu. Peygamber Efendimiz de ona, bu konuda hem müslim hem de gayr-i müslimlerin çocukları hakkında bilgi vererek şöyle buyurdu:

Şâyet o çocuklar yaşasa ve ergenlik çağına erip sorumlu olsalardı, o zaman onların ne yapacaklarını Allah bilir ve onlara buna göre davranırdı.

Ergenlik çağına ermeden ölen müslim ve gayr-i müslim çocuklara dünyada ne yapılacağı mâlumdur. Kâfirlerin çocukları babalarının durumuna tâbi olduğu için, onlar babalarının kabristanına defnedilir. Müslüman'ın çocukları öldüğünde ise cenâze namazları kılınır, kendilerine duâ edilir ve Müslüman kabristanına defnedilir

Ergenlik çağına ermeden ölen çocukların âhiretteki durumlarına gelince; İslâm âlimleri bu konudaki bütün hadisleri incelemiş ve değerlendirmişlerdir. Âlimlerimizin bu değerlendirmelerini ünlü hadis âlimi İmâm Nevevî bize şöyle aktarmıştır:

Müslümanlar'ın mükellef olmadan ölen çocukları cennetliktir.

Kâfirlerin aynı durumdaki çocuklarına gelince, bu konuda üç görüş vardır:

• Çoğunluğun kanâatine göre onlar babalarına tâbi oldukları için cehennemliktir.

• Bazı âlimler bu konuda bir kanaate varamadıkları için görüş bildirmek istememişlerdir.

• **Konuyu enine boyuna araştıran âlimlere göre ise kâfirlerin çocukları da cennetliktir.** İmâm Nevevî de bu görüştedir.

Ergenlik çağına ermeden ölen müşrik çocuklarının da tıpkı Müslüman çocukları gibi cennetlik olduğunu söyleyen bu âlimlerin dayandığı hadîs-i şerîfler ve âyet-i kerîmeler vardır:

Melekler, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme rüyasında cehennemi ve cenneti göstermişlerdir; cennette atası İbrâhim aleyhisselâmın etrafında hem müslim hem de gayr-i müslim çocuklarını görmüştür.[368]

“Biz peygamber göndermeden kimseye azap etmeyiz”[369] âyet-i kerîmesi, kendilerine peygamber gönderilmeyen mükelleflerin sorumlu olmadıklarını gösterir. Bundan da müşriklerin mükellef olmadan ölen çocuklarına azap edilmeyeceği sonucu çıkar.

Kur’ân-ı Kerîm’de beş defa tekrarlanan **“Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez”**[370] âyet-i kerîmeleri de müşrik çocuklarının babalarının günahından sorumlu olmayacaklarını ortaya koymaktadır.[371]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ ezelî ilmiyle bütün insanların ileride neler yapacaklarını bilir ve onların kaderlerini buna göre belirler.

2. Mü’minlerin henüz ergenlik çağına gelmeden ölen çocukları, mü’min babaları gibi cennetliktir.

3. Müşriklerin henüz ergenlik çağına gelmeden ölen çocukları da mükellef olmadan öldükleri için cennetliktir. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بِنْتِ طَلْحَةَ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».

4713/118. Mü’minlerin annesi Âişe radıyallahu anhâ şöyle dedi:

Ensâr’dan birinin ölen çocuğunu, cenâze namazını kılması için Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna getirdiler. Bunun üzerine ben:

“Yâ Resûlallah! Ne mutlu bu çocuğa! Bir günah işlemedi, günah işleyecek yaşa da gelmedi” dedim. Benim bu sözüm üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Ey Âişe! Belki de durum senin dediğin gibi değildir. Çünkü Allah cenneti yarattı, cennetlik olanları da onlar daha babalarının sulbünde (belinde) **iken tesbit etti. Allah cehennemi de yarattı, cehennemlik olanları da onlar daha babalarının sulbünde iken tesbit etti.”**[372]

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz Âişe radıyallahu anhânın ölen bir çocuk hakkındaki bu değerlendirmesini ve bazı rivâyetlere göre onu “cennet serçelerinden biri”[373] olarak görmesini doğru bulmadı. Çünkü kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğu bir gayb konusudur. Gayb, akıl ve duyularla bilinmeyen şeydir. Bu sebeple cennetlik ve cehennemlikleri sadece Allah bilir.

Bir de Âişe annemiz genel olarak çocukların değil de cenâzesi Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna getirilen çocuğun cennetlik olduğunu söyledi. Belirli bir kimsenin cennetlik veya cehennemlik olduğu ise sadece Allah Teâlâ’nın bildirmesiyle bilinir. İşte bu sebeple Fahr-i Kâinât Efendimiz, Hz. Âişe annemizin şahsında bize şunu öğretmiştir: İnsan bildiği konuda konuşmalı, sadece Allah Teâlâ’nın bileceği bir konuda ise aslâ konuşmamalıdır.

Hadisimizde cennetlik ve cehennemliklerin, insanlar daha babalarının belinde (sulbünde) iken Allah Teâlâ tarafından tesbit edildiği belirtildi. Bunun anlamı, Cenâb-ı Hak bu hususu da ezelde, yani bizim bilemeyeceğimiz bir zamanda belirledi ve Levh-i Mahfûz’a yazdı demektir.

Burada şöyle bir soru sorulabilir:

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bazı hadislerde hem mü'minlerin hem de kâfirlerin ergenlik çağına ermeyen çocuklarının cennetlik olduğunu söylemişti. Bu hadiste ise Hz. Âişe'yi: "Belki de durum senin dediğin gibi değildir" diye uyardı. Bu farklı bilginin sebebi nedir? Âlimlerimiz bu soruya şu cevabı vermişlerdir.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu hadiste Âişe radıyallahu anhâyı îkaz ederken, muhtemelen kendisine, ergenlik çağına ermeyen çocukların cennetlik olduğu bilgisi henüz verilmemişti.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ cenneti de cehennemi de yaratmıştır.

2. Kâinâtın Rabbi cennetlik ve cehennemlik olanları ezelde belirlemiştir.

3. Kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğunu sadece Allah bilir.

❀

٤٧١٤ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
كَانُوا عَامِلِينَ».

4714/119. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Her çocuk İslâmiyet'i kabul edecek yaratılışta doğar. Fakat annesi-babası onu yahudi ve hıristiyan yapar. Bu durum, devenin her âzâsı tam olarak yavrulamasına benzer. Siz kesmeden önce, hiç kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastladınız mı?" Sahâbîler:

"Yâ Resûlallah! Küçük yaşta ölen çocukların âkıbeti hakkında ne buyurursunuz?" diye sordular. Allah'ın Resûlü:

“Allah onları yaratırken ileride neler yapacaklarını çok iyi bilir” buyurdu.”[374]

Bu hadis 4716. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ، فَقَالَ سَعِيدٌ: مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ؟ قَالَ:

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي

يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُوفُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا

صَغِيرٌ؟ قَالَ: «اَللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».

4715/120. Mâlikî mezhebinin imâmı Mâlik ibni Enes’e şöyle dediler:

“Kaderi inkâr eden bid’atçılar bize: ‘**Her çocuk İslâmiyet’i kabul edecek yaratılışta doğar. Fakat annesi-babası onu yahudi ve hıristiyan yapar**’ hadisiyle itiraz ediyorlar (kötülüğü Allah’ın yaratmadığını, çocukları anne ve babaların İslâm fıtratından saptırdığını söylüyorlar).

İmâm Mâlik de onlara şu cevabı verdi:

Siz de onlara hadisin son kısmıyla cevap verin. Nitekim Resûl-i Ekrem’e: ‘Küçük yaşta ölen çocukların âkıbeti hakkında ne buyurursunuz?’ diye sordular. O da: **‘Allah onları yaratırken, ileride neler yapacaklarını çok iyi bilir’** buyurdu.”

Bu hadis 4716. hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي

جَمْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

4716/121. Tebe-i tâbiîn neslinden hadis ve fıkıh âlimi Hâmmâd ibni Seleme bin Dînâr, ‘**Her çocuk İslâmiyet’i kabul edecek yaratılışta doğar**’ hadisini açıklarken şöyle dedi:

“Bize göre bu hadiste, insanlar daha babalarının belinde iken Allah Teâlâ’nın onlardan İslâm’a göre yaşayacaklarına dâir aldığı söze işaret edilmektedir. O vakit Cenâb-ı Hak onlara: ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ diye sordu; onlar da ‘Evet, Rabbimizsin’ dediler.”[375]

Açıklamalar

Allah Teâlâ her çocuğu İslâmiyet'i kabul edecek bir özellikte yaratmıştır. Bu özelliğe "fıtrat" denir. İşte bu sebeple İslâm dini fıtrat dinidir. Nitekim Kâinâtın Rabbi Kur'ân-ı Kerîm'de bize, "yüzümüzü ve özümüzü fıtrat dini olan hak dine çevirmemizi" emrediyor ve bizi o dine inanacak şekilde yarattığını söylüyor.[376]

4716 nolu hadiste belirtildiği üzere, biz daha babamız Âdem aleyhisselâmın sulbünde iken Allah Teâlâ bize, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sordu. Biz de ona, "Evet, Rabbimizsin" diyerek İslâm dininin esaslarına göre yaşayacağımıza dâir söz verdik.

Bu konudaki bir başka hadisten öğrendiğimize göre, Allah Teâlâ bütün insanları Müslüman olarak yarattı ama şeytan onlara yanlışı doğru gösterdi ve kendilerini hak dinden çevirdi.[377] Bunun sonucu olarak da babalar ve anneler çocuklarını hıristiyan, yahudi ve mecûsî yaptı.[378]

Yüce Mevlâ kullarını, İslâmiyet'i kabul edecek bir şekilde tertemiz ve kusursuz olarak yarattığını bir misâlle anlattı. Hayvanlar yavrularını kusursuz bir şekilde dünyaya getirir. Fakat insanlar kendi hayvanlarını başkalarının hayvanlarından ayırmak için onların kulaklarını keserek çeşitli işaretler koyarlar.

4715 nolu hadiste, kaderi inkâr edenlerin ve Mu'tezile mezhebinde olanların, Ehl-i Sünnet mensuplarına yönelttikleri bir itirazdan söz ediliyor. Onlar şöyle diyorlar: *Allah hayrı yaratır ama şerri yaratmaz; çünkü şer kötüdür. Allah şerrin yapılmasına râzı olmaz.*

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre ise Allah kullarının şerri yapmasını elbette istemez, ama insan şer olan bir şeyi yapmak isterse, o istediği için Allah şerri de yaratır. Çünkü ondan başka yaratıcı yoktur. Kâinatta olan her şey Allah'ın irâde ve kudretiyle olur.

Şu da bir gerçektir ki Allah ezelî ilmiyle kulunun hayır mı yoksa şer mi yapacağını bilir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Allah her kulunu İslâmiyet'i kabul edecek özellikte yaratır. Ama anne-babalar çocuklarını İslâm fıtratından saptırır ve kendi inançlarına göre yetiştirirler.

2. Allah küçük yaşta ölen çocukların, yaşamaları hâlinde ileride neler yapacaklarını bilir.

3. İnsanlar ezelde Cenâb-ı Hakk'ın kendi Rableri olduğunu kabul etmişler fakat bazıları ona verdikleri sözde durmamışlardır.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ

وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ».

4717/122. Tâbiîn muhaddislerinden Şa'bî diye anılan Âmir ibni Şerâhîl'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kız çocuğunu diri diri toprağa gömen ebe kadın da onun gömülmesini isteyen çocuğun annesi de cehennemdedir."[379]

Açıklamalar

Araplar'ın İslâmiyet'ten önceki hayatlarına boşuna "Câhiliye Devri" dememişler; adamlar gerçekten câhilmiş. Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığına göre "Kız çocukları dünyaya geldiğinde, bundan aşırı bir utanç duyar ve o yavruyu toprağa gömerlermiş." Yüce kitabımız bu âdetten söz ederken: **"Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğunda: Günahı neydi de öldürüldü?"**[380] buyurur.

Kız çocuklarını gömme olayı genellikle şöyle olurdu: Doğum sancısı başlayınca yere derin bir çukur kazılır, hâmile kadın onun üzerine oturur, ebe kadın da hâmile kadının arkasında yer alırdı. Doğan çocuk erkekse ebe onu tutup alır, kız ise onu kazılan çukura bırakır, üzerine toprak atardı.[381]

Bazı Araplar ise kız çocuklarını öldürmeye kıyamaz fakat ömür boyu bunun utancını yaşarlardı. Allah Teâlâ onların bu duygusunu şöyle ifâde buyuruyor:

"Onlardan birine bir kız çocuğunun dünyaya geldiği müjdelendiği zaman, öfkeden yüzü simsiyah kesiliverir. Kendisine verilen müjdenin utancıyla tanıdıklarından saklanır. Utancına katlanarak onu sağ mı bıraksın, yoksa toprağa mı gömsün! Şuna bakın, ne kötü hüküm veriyorlar!"[382]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin belirttiğine göre:

Allah Teâlâ kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesini haram kılmıştır.[383] Fahr-i Kâinât Efendimiz de parmaklarını birleştirerek:

“Her kim iki kız çocuğunu yetişkinlik çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyâmet günü o kimseyle şöyle yan yana bulunacağız” buyurmuştur.[384] Bir başka hadisinde de:

“Her kim kız çocukları yüzünden bir sıkıntıya uğrar da onlara iyi bakarsa, bu çocuklar onu cehennem ateşinden koruyan bir siper olurlar” buyurmuştur.[385]

Câhiliye devrinin câhil insanları kız çocuklarını *ekmeğimizi bölüşüyor, fakir kalmamıza sebep oluyor* düşüncesiyle öldürürlerdi. Allah Teâlâ onları şöyle uyardı:

“Yoksul kalırız diye çocuklarınızı öldürmeyin. Biz hem sizin hem de onların rızkını veririz.”[386]

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem en büyük günahlardan birinin ‘yemeğine ortak olacak endişesiyle çocuğunu öldürmek’ olduğunu söylemiştir.[387]

Burada bir teknik bilgi verelim: Hadisin metnindeki “mev’ûde” kelimesini kız çocuğu şeklinde anlamak ve onun da cehennemde olacağını söylemek isâbetli görünmemektedir. *Sünen-i Ebî Dâvûd*’un şârihi Azîmâbâdî ve son devir hadis âlimlerinden Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî’nin de belirttikleri gibi “mev’ûde” kelimesi “mev’ûdetün lehâ” hükmündedir ve çocuğun diri diri gömülmesine râzı olan anne anlamındadır.[388]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Câhiliye devrinde bazı Araplar kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kız çocuğunun diri diri toprağa gömülmesini isteyen annenin ve buna âlet olan ebenin cehennemlik olduklarını söylemiştir.

3. Allah Teâlâ da Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem de bu olayın çirkinliğini dile getirmişlerdir.

❀

٤٧١٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ،

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْنَ أَبِي؟ قَالَ: «أَبُوكَ فِي النَّارِ» فَلَمَّا قَفَّى قَالَ: «إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ».

4718/123. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre bir adam Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme:

“Yâ Resûlallah! Babam cennette mi cehennemde mi, nerede?” diye sordu. O da:

“Senin baban ateştedir!” buyurdu. Adam arkasını dönüp gitmeye kalkınca (onu teselli etmek için), **“Benim babam da senin baban da ateştedir”** buyurdu.[389]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin *Sünen-i İbni Mâce*’de daha geniş bir rivâyeti vardır. Buna göre henüz Müslüman olmayan bir bedevî Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına geldi ve İslâmiyet’ten önce ölen babasının durumunu öğrenmek istedi:

“Yâ Resûlallah! Benim babam akrabasını görüp gözetir, onlarla ilgisini kesmezdi” diye söze başladı, onun diğer meziyetlerini sayıp döktükten sonra, “Babam nerededir?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm da:

“Ateştedir” buyurdu. Anlaşılan bedevî bu sözden dolayı öfkelendi ve:

“Yâ Resûlallah! Senin baban nerededir?” diye sordu. Bunun üzerine Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem ona şunu söyledi:

“Hangi müşriğin kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele!”

Bu bedevî daha sonra Müslüman oldu ve şunları söyledi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana çok yorucu bir görev verdi. Hangi kâfirin kabrine uğramışsam onu ateşle müjdeledim!”[390]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem babasının ateşte olmasına üzülen bedevîyi “benim babam da senin baban da ateştedir” diye teselli etti.

Açıklamada zikrettiğimiz rivâyete göre ise kendi babasından söz etmedi. Fakat hem bedevînin babasını hem de diğer müşrikleri içine alan bir cevap verdi. Allah’a inanmayan herkesin ateşte olduğunu ifâde etmek üzere, “Hangi müşriğin kabrine uğrarsan onu ateşle müjdele!” buyurdu.

Şimdi konuyu biraz açalım:

İki peygamber arasında geçen döneme “fetret devri” denir. Bu devirdeki insanlar peygamber sesi duymadığı için de onlara “fetret ehli” denir. Hz. Îsâ ile Fahr-i Kâinât Efendimiz arasında yaşayan insanlar fetret ehlidir.

Peki bu devirde yaşayanların dinî açıdan sorumluluğu nedir?

“Biz, peygamber göndermeden kimseye azap etmeyiz”[391] âyet-i kerîmesi onların sorumlu olmadığını göstermektedir.

Bir de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem peygamber olmadan önce Araplar genellikle puta tapardı. Kureyş kabilesinden bazıları ise puta tapmaz, kendilerini Hz. İbrâhim’in evlâdından kabul eder ve onun dininden kalan bazı esaslara göre hayatlarını şekillendirirlerdi. Bunlara bâtıl dinlerden uzak, Allah’a teslim olmuş kimse anlamında **“hanîf”** denirdi. Şu âyet-i kerîme hanîflerin düzgün bir hayat yaşadıklarını göstermektedir:

“İbrâhim ne bir yahudi idi ne de bir hıristiyan. O, hanîf bir Müslümandı. Allah’a ortak koşanlardan değildi.”[392]

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin babası Hz. Abdullah da hanîf inancına sahipti ve alnında diğer gençlerde görülmeyen bir parlaklık vardı. Diğer yandan Araplar’ın bozuk hayat tarzına kapılmadan henüz 16 veya 18 yaşında iken vefât etti. Böylece Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem’inin hem babasını hem de annesini çevrelerinin etkisiyle kirlenmekten korudu.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Bazı sahâbîler Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme babalarının âhiretteki durumunu sorar, o da bu konuda Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği bilgiyi onlara aktarırdı.

2. Peygamber Efendimiz kimseyi incitmezdi. Gücendiklerini gördüğü kimselerin gönlünü bir şekilde alırdı.

3. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin babası da annesi de kendilerini Allah Teâlâ’nın sorumlu tutmadığı **fetret** devrinde yaşamışlardır.

❀

٤٧١٨ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ،

مَارِقَةٌ عِنْدَ فُرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، يَقْتُلُهَا أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ».

«إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ».

4719/124. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"**Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır.**"[393]

Açıklamalar

Ebû Dâvûd, hadîs-i şerîfi burada pek kısa bir şekilde almıştır. Hadisimizin "sebeb-i vürûdu"nu, yani bu hadisin söylenmesine sebep olan olayı da belirten rivâyetleri vardır. Nitekim bu olay diğer hadis kaynaklarında şöyle anlatılır:

Bir akşam vaktiydi, ortalık karanlıktı. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hanımı Hz. Safiyye'yi evine götürüyordu. O sırada yanlarından iki adam geçti. Allah'ın Elçisi onları yanına çağırdı. Bu sahâbîlerin "Acaba Peygamber gecenin bu saatinde hangi kadınla dolaşıyor!" diye düşünmelerini, sû-i zan edip de günaha girmelerini önlemek üzere onlara:

"Biraz yavaş olun! Yanımdaki hanım, karım Safiyye binti Huyey'dir" buyurdu. Bunun üzerine o sahâbîler mahcup bir edâ ile:

"Yâ Resûlallah! Biz senden aslâ şüphe etmeyiz" dediler. O zaman Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem durumu şöyle açıkladı:

"**Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır. Onun sizin kalbinize bir kötülük -veya bir şüphe- atmasından korktum."**[394]

"Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır" demek, insanın aklına olmadık şeyleri getirir, vesvese verir, hilesi, iğvâsı ve kurduğu tuzaklarla onu baştan çıkarır demektir. İnsan kendi vücudunda kanın dolaştığını nasıl hissetmezse, organlarında şeytanın dolaştığını da hissetmez. Çünkü şeytan bizim gibi topraktan değil, dokunduğu şeyi yakıp zehirleyen ateşten yaratılmıştır. Allah Teâlâ ona çok farklı özellikler vermiştir.

Şüphesiz ki şeytan son derece tehlikeli ve azılı bir düşmandır. Allah Teâlâ onun tehlikesine birçok âyette işaret buyurur ve bizi şöyle uyarır:

"Şeytan size gerçekten düşmandır; siz de onu düşman belleyin. O, kendisine tâbi olanları cehennemlik olsunlar diye Allah'a karşı gelmeye çağırır."[395]

Evet, Azîz ve Celîl olan Rabbimizin buyurduğu gibi şeytan son derece tehlikelidir. Çünkü o bizi görür fakat biz onu görmeyiz. Onun azdırmaktan başka işi yoktur; hâlbuki bizim işimiz gücümüz vardır. Biz işe daldığımızda onu unuturuz, o ise bizi hiç unutmaz. Üstelik nefsimiz de onun baş yardımcısıdır.

Allah bütün mü'minlerin yâr ve yardımcısı olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Şeytan en büyük düşmanımızdır.

2. Bu düşman, kurduğu tuzak ve verdiği vesvese ile insanı iğvâ edip baştan çıkarır, kalbine her türlü şüpheyi getirir.

3. İnsan en büyük düşmanını hiçbir zaman unutmamalı, ona karşı uyanık olmalıdır.

❀

اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، فَذَكَرْنَا لَهُ الْقَدَرَ وَمَا يَقُولُونَ فِيهِ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ زَادَ:

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي شَرِيكٍ الْهُذَلِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ رَبِيعَةَ الْجُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ،

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،

«لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ، وَلَا تُفَاتِحُوهُمُ الْحَدِيثَ».

4720/125. Ömer ibni'l-Hattâb radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kaderi inkâr edenlere yakınlık duyup bir arada oturmayın ve onlarla kader hakkında tartışmayın."[396]

Açıklamalar

Bu hadis 4710 numarayla geçmiş ve gereken açıklama orada yapılmıştır.

---

[366]. Buhârî, Cenâiz 92, nr. 1384, Kader 3, nr. 6597-6599; Müslim, Kader 28, nr. 2660.

[367]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[368]. Buhârî, Ta'bîr 48, nr. 7047.

[369]. İsrâ 17/15.

[370]. En'âm 6/164; İsrâ 17/15; Fâtır 35/18; Zümer 39/7; Necm 53/38.

[371]. Fetret konusunda bilgi için bk. Metin Yurdagür, "Fetret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XII, 475-480.

[372]. Müslim, Kader 31, nr. 2662; Nesâî, Cenâiz 58, nr. 1947; İbni Mâce, Mukaddime 10, nr. 82.

[373]. Müslim, Kader, 30, 31, 2662; Nesâî, Cenâiz 58, nr. 1947; İbni Mâce, Mukaddime 10, nr. 82.

[374]. Buhârî, Cenâiz 79, 92, nr. 1358, 1359, 1385, Tefsîr 30, nr. 4775, Kader 3, nr. 6599; Müslim, Kader 22-25, nr. 2658.

[375]. A'râf 7/172. Bu hadis için 4714 numaralı hadise bakınız.

[376]. Rûm 30/30.

[377]. Müslim, Cennet 63, nr. 2865.

[378]. Buhârî, Cenâiz 79, 92, nr. 1358, 1359, 1385.

[379]. İmâm Ebû Dâvûd bu hadisin sonunda şu teknik bilgiyi vermiştir:
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا: قَالَ أَبِي: فَحَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ

Tebe-i tâbiîn muhaddislerinden Yahyâ bin Zekeriyyâ bin Ebî Zâide'nin söylediğine göre babası Zekeriyyâ bin Ebî Zâide bu hadisi Ebû İshâk es-Sebî'î'den, o Âmir ibni Şerâhîl eş-Şa'bî'den, o Alkame bin Kays'tan, o Abdullah ibni Mes'ûd'dan, o da Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet etmiştir.

Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 478, nr. 16019; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), V, 36, 42, 220, nr. 1596, 1605, 1825; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XVY, 521-522, nr. 7480.

[380]. Tekvîr 81/8-9.

[381]. Beyzâvî, *Tuhfetü'l-ebrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne* (lecne), I, 110; Tîbî, *el-Kâşif an hakàikı's-sünen* (Hindâvî), II, 575; Aliyyü'l-Kàrî, *Mirkàtü'l-mefâtîh*, I, 186; Elbânî, *es-Sirâcü'l-münîr fî tertîbi ehâdîsi'l-Câmi'i's-sagîr* (Hâdî), I, 514.

[382]. Nahl 16/58-59.

[383]. Buhârî, Edeb 6, nr. 5975; Müslim, Akdıye 12, nr. 1715.

[384]. Müslim, Birr 149, nr. 2631.

[385]. Buhârî, Zekât 10, nr. 1418; Müslim, Birr 147, nr. 2629.

[386]. En`âm 6/151; İsrâ 17/31.

[387]. Buhârî, Tefsîr 2/3, 25/2, nr. 4477, 4761, Edeb 20, nr. 6001; Müslim, Îmân 141, 142, nr. 86.

[388]. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (Osmân), XII, 491; Elbânî, *es-Sirâcü'l-münîr fî tertîbi ehâdîsi'l-Câmi'i's-sagîr* (Hâdî), I, 514. Ayrıca bk. Mehmet Ali Kapar, "Mev'ûde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, 491-492.

[389]. Müslim, îmân 347, nr. 203.

[390]. İbni Mâce, Cenâiz 48, nr. 1573.

[391]. İsrâ 17/165.

[392]. Âl-i İmrân 3/67.

[393]. Buhârî, İ'tikâf 8, 11, 12, nr. 2035, 2038, 2039, Ahkâm 21, nr. 7171; Müslim, Selâm 23, nr. 2174.

[394]. Meselâ bk. Buhârî, İ'tikâf 8, 11, 12, nr. 2035, 2038, 2039.

[395]. Fâtır 35/6.

[396]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 30, nr. 206; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), I, 280, nr. 79; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 159, nr. 287.

بَابٌ فِي الْجَهْمِيَّةِ

19. CEHMİYE FIRKASI

٤٧٢١ - حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

خَلَقَ اللَّهَ، فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ».

4721/126. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanlar, ‘Varlıkları Allah yarattı, peki Allah’ı kim yarattı?’ diye birbirlerine sorup duracaklardır. Kalbinden böyle sorular geçen kimse, ‘Ben Allah’a îmân ettim!’ desin.”[397]

Bu hadis 4722. hadisle birlikte açıklanacaktır

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

يَقُولُ: فَذَكَرَ نَحْوَهُ، قَالَ: «فَإِذَا قَالُوا ذَلِكَ فَقُولُوا: ﴿اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَسْتَعِذْ مِنَ الشَّيْطَانِ».

4722/127. Ebû Hüreyre radıyallahu anh:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu duydum” dedi ve bir önceki hadisin bir benzerini rivâyet etti. Bu rivâyete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**İnsanlar, ‘Varlıkları Allah yarattı, peki Allah’ı kim yarattı?’ dediği zaman siz İhlâs sûresini okuyarak şöyle deyin:**

‘De ki: O Allah birdir. Her şey, her hâlinde o Allah’a muhtaçtır. O hiçbir şeye muhtaç değildir. O doğurmamış, doğmamıştır. Hiçbir şey ona denk olmamıştır.’[398]

Bunu söyleyen kimse ardından sol tarafına üç defa ‘tu... tu…’ diye tükürür gibi yapsın ve eûzü besmele çekerek şeytandan Allah’a sığınsın!”[399]

Konuya Giriş

İmâm Ebû Dâvûd, okumakta olduğumuz Kitâbü’s-sünne’nin 19. bâbına “Cehmiyye Fırkası” adını vermiştir. Kitâbü’s-sünne’nin bazı nüshalarında bu bâbın adı “Bâbün fi’l-Cehmiyye ve’l-Mu‘tezile” olarak geçmektedir. Çünkü Ehl-i Sünnet dışı fırkalardan biri olan Mu’tezile de özellikle Allah’ın sıfatları konusunda Cehmiyye’nin bazı görüşlerini paylaşmıştır.

Müellifimiz bu bâbta, İslâmiyet’e taban tabana zıt görüşleri olan Cehmiyye fırkasının fikirlerini çürüten bazı hadîs-i şerîfleri zikretmiştir.

Cehmiyye İslâm dünyasında ilk ortaya çıkan bid’at fırkalarından biridir. Bu fırka, kurucusu olan Cehm ibni Safvân’ın (ö. 128/745) adıyla anılır. Cehm ibni Safvân, Emevîler’in son zamanlarında bozuk fikirleri yüzünden katledilmiştir. Ünlü İslâm âlimi Zehebî, Allah’ın sıfatlarını inkâr eden Cehm ibni Safvân’ı “sapıklığın temeli” (üssü’d-dalâle) diye tanıtmıştır.[400]

Cehmiyye fırkası Allah’ın sıfatlarını kabul etmez. Ehl-i Sünnet, Allah Teâlâ’yı hayat, ilim, sem‘, basar, irâde, kelâm, kudret ve tekvîn gibi sıfatlarla anarken; Cehmiyye bu sıfatların insanlarda da bulunduğunu, Allah Teâlâ’yı bu sıfatlarla anmanın doğru olmayacağını, aksi hâlde Cenâb-ı Hakk’ın insana benzetilmiş olacağını ileri sürer.

Ebû Dâvûd (Allah ondan râzı olsun) bu bâbta, Cenâb-ı Hakk’ın sıfatlarını dile getiren hadisleri zikretmiştir. Daha sonraki bâblara da Cehmiyye başta olmak üzere diğer hak yoldan uzaklaşmış fırkaların görüşlerini reddeden başlıklar koymuş ve onlarla ilgili hadîs-i şerîfleri kaydetmiştir. Âhirette Allah’ın görüleceğini, şefâatin, kabir azâbının, havzın, mîzanın varlığını,

cennetin ve cehennemin yaratıldığını gösteren hadîs-i şerîfleri müstakil birer bâb başlığı altında nakletmiştir.

Ehl-i Sünnet âlimleri, İslâm'a aykırı görüşleri yüzünden Cehmiyye fırkasını İslâm dışı kabul etmişlerdir. Çünkü bu fırka, aklı vahyin de üstünde tutar; akılla naklin yani vahyin çelişebileceğini ileri sürer; böyle durumlarda aklın esas alınması ve naklin te'vil edilmesi gerektiğini söyler.

Ahmed ibni Hanbel başta olmak üzere İslâm âlimleri Cehmiyye fırkasının görüşlerini reddetmek için çeşitli eserler kaleme almışlardır.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîfin *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de şöyle bir rivâyeti daha var:

"Şeytan birinizin yanına gelir ve ona, 'Şunu kim yarattı, bunu kim yarattı?' diye sormaya başlar. Sonunda 'Rabbini kim yarattı?' diye sorar. Şeytanın vesvesesi bu noktaya gelince, hemen o kimse 'eûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm' diyerek Allah'a sığınsın ve böylece şeytanın vesvesesine son versin!"[401]

Peygamber Efendimiz, "Varlıkları Allah yarattı, peki Allah'ı kim yarattı?" sorusuyla karşılaşan bir mü'minin eûzü besmele çekmek veya İhlâs sûresini okumak sûretiyle Allah'a sığınmasını, böylece Kâinâtın Rabbine olan derin inancını ortaya koymasını tavsiye buyurmuştur. Şeytanın böyle telkinleriyle karşılaşan mü'minin sol tarafına üç defa tükürmesi şeytana bir tür cevap vermesidir. Ona *ben senin bu tür telkinlerine değer vermiyorum, hattâ aklıma getirdiğin bu tür düşüncelerin üzerine tükürüyorum* demesidir.

Şeytanın böylesi telkinlerini hissettiği zaman İhlâs sûresini okuyan bir mü'min şeytana şunları söylemiş olur:

Benim Rabbim tektir, ondan başka bir yaratıcı yoktur. Herkes her an ona muhtaçtır ama onun hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Onun gibi kudreti sonsuz olan bir başka varlık da yoktur.

Şeytanın bu tür telkinlerini hisseden mü'min kesinlikle telâşa kapılmamalı ve aslâ îmânından şüphe etmemelidir. Şu olay bize bunu göstermektedir:

Bir gün kalplerinde şeytanın bu tür telkinlerini hisseden ve korkuya kapılan bazı sahâbîler Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna geldiler ve:

"Yâ Resûlallah! Biz kalbimizde, söylemeye bile çekindiğimiz bazı kötü düşünceler hissediyoruz!" dediler. Hattâ biri: "Aklıma gelen o düşünceyi söylemektense gökten yere düşmeyi tercih ederim" dedi.[402] Peygamber

sallallahu aleyhi ve sellem onların “Allah’ı kim yarattı, o nasıl bir varlıktır?” gibi düşüncelere kapıldıklarını anladı ve onlara:

“Gerçekten de kalbinizde bu düşünceyi hissettiniz mi?” diye sordu. Onlar da:

“Evet, hissettik” dediler. O zaman Server-i Enbiyâ Efendimiz onlara şu müjdeyi verdi:

“İşte bu îmânın ta kendisidir.”[403]

Burada önemli olan, kalbe gelen o düşüncenin kötü bir şey olduğunu bilmek ve bu düşünceden rahatsız olmaktır. Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem o sahâbîlerin böyle bir şeyi düşünmekten dolayı üzüldüklerini ve bunu kendilerine yakıştırmadıklarını anlayınca rahatladı. Bu vesveseyi onların kalbine şeytanın attığını bildi ve onları “işte mü’min böyle olur, şeytanın oyununa gelmez” diye tebrik etti.

Şu bir gerçektir ki şeytan îmân hırsızıdır. O boş evlere değil, bir şeyler çalacağını ümit ettiği zengin hânelere girer.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanlar birbirine “Allah’ı kim yarattı?” diye sorabilir veya bu soruyu insanın kalbine şeytan getirebilir. Bir mü’minin bundan korkmaması lâzımdır.

2. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, bir Müslüman’ın “Allah’ı kim yarattı?” diye düşünmesini, onun sağlam ve güçlü bir îmâna sahip olmasıyla açıklamıştır.

3. Kalbine “Allah’ı kim yarattı?” diye bir düşünce gelen veya böyle bir soruyla karşılaşan Müslüman hemen **‘Ben Allah’a îmân ettim!’** demeli veya İhlâs sûresini okumalıdır.

4. “Allah’ı kim yarattı?” gibi soruları insanın aklına şeytan getirir. Şeytanın bu tür iğvâlarına önem vermediğini göstermek için sol tarafına “tu... tu...” diye tükürür gibi yapmalıdır.

❀

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي الْمُنَافِقُ كَلِمَةَ الْحَقِّ». قَالَ: قُلْتُ لِمُعَاذٍ: مَا يُدْرِينِي رَحِمَكَ اللَّهُ

٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا

مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ

بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ، ثُمَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَوْقَ ذَلِكَ».

4723/128. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin amcası Abbas ibni Abdilmuttalib radıyallahu anh şöyle dedi:

“Mekke ile Mina arasındaki Bathâ’da, içlerinde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin de bulunduğu bir toplulukla birlikteydim. O sırada topluluğun üzerinden bir bulut geçti. Allah’ın Resûlü **buluta** baktı ve orada bulunanlara:

“Buna ne ad verirsiniz?” diye sordu. Onlar da:

“**Sehâb**” dediler.

“Ona **müzn** de denmez mi?”

“Evet, müzn de denir.”

“Ona **anân** da denmez mi?”

“Evet, anân da denir.”

“Gök ile yer arasında ne kadar mesafe bulunduğunu biliyor musunuz?”

“Hayır, bilmiyoruz.”

“Gök ile yer arasında 71 veya 72 yahut 73 yıllık mesafe vardır. Göğün üzerinde böyle bir gök daha vardır.” Allah’ın Elçisi onun da üzerinde böyle yedi gök daha bulunduğunu söyledi ve sözüne şöyle devam etti: “Yedinci göğün üzerinde bir deniz vardır. Onun da altında ve üstünde iki gök arası kadar bir mesafe daha vardır. Bunun da üstünde dağ keçisine benzeyen

sekiz melek vardır. Onların tırnakları ile dizleri arasında iki gök arasındaki mesafe kadar bir mesafe vardır. Onların da üzerinde Arş vardır. Arş'ın altı ile üstü arasında da iki gök arasındaki mesafe kadar bir mesafe vardır. Onun da üzerinde yüce Allah vardır."[404]

Bu hadis 4725. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ سِمَاكٍ، بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ.

4724/129. Ebû Dâvûd, bir önceki hadisi aynı mânâda olmak üzere bu isnâd ile de rivâyet etmiştir.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ سِمَاكٍ، بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ الطَّوِيلِ.

4725/130. Ebû Dâvûd, 4723 numaralı hadisi aynı mânâda olmak üzere bu isnâd ile de rivâyet etmiştir.

Açıklamalar

Hadisimiz, Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudreti ve muhteşem saltanatı hakkında fikir vermektedir. Günümüzde konuyla ilgili ilim adamları gezegenler, Güneş sistemi, Samanyolu ve galaksi kümelerinden söz ederler. Milyarlarca galaksinin varlığından ve yaratıldığı günden bu yana ışığı hâlâ bize gelmeyen yıldızlardan haber verirler.

Hadisimizde Arş'ı taşıyan ve dağ keçisini andıran sekiz muazzam melekten bahsedilmektedir. Bu ifâde bize Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Arş'ı taşıyan melekleri[405] ve "Rabbinin Arş'ını o gün başlarının üstünde sekiz melek yüklenir"[406] âyet-i kerîmesini hatırlatmaktadır. Bunlar da bizim Kàdiru Kayyûm olan Rabbimizin muhteşem saltanatına ve sonsuz kudretine olan îmânımızı artırmaktadır.

Zâten Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin Bathâ mevkiinde kendilerine hitap ettiği kimselerin çoğu müşrikti. Bu hadîs-i şerîfte verdiği

bilgilerle onları, Allah Teâlâ'nın yüce kudreti üzerinde düşünmeye sevk etmek istemişti.

Bu hadîs-i şerîfin asıl konumuz olan Cehmiyye fırkasıyla ilgisi nedir?

Bu bahsin girişinde söylediğimiz gibi Cehmiyye fırkası Allah'ın sıfatlarını kabul etmez. Allah'ın Arş'ının varlığının ve Cenâb-ı Hak'ın Arş'a istivâ etmesini ona mekân nisbet etmek anlamına geldiğini söyler.

Hâlbuki Arş, Allah Teâlâ'nın orada bulunduğunu değil, onun **kudretinin her şeyin üstünde olduğunu** gösterir ve onun bütün kâinâta hükmettiğini ifâde eder. Kur'ân-ı Kerîm'de Arş kelimesinin geçtiği yirmi âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hakk'ın Arş'ından söz edilmektedir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

"O, muhteşem Arş'ın sahibidir."[407]

"Gökler ile yerin Rabbi ve Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden uzaktır."[408]

"Arş'ı taşıyan ve onun etrafında bulunan melekler Rablerini hamd ederek tesbih eder."[409]

"Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine kurulan ve her şeyi yöneten Allah'tır."[410]

Allah Teâlâ'nın bizim mâhiyetini bilemediğimiz şekilde Arş üzerine istivâ ettiği, yedi âyet-i kerîmede dile getirilmektedir.[411]

Hadisimizde de belirtildiği gibi Allah Teâlâ'nın Arş'ın üzerinde olması, ona bir mekân izâfesi değildir. Çünkü onun mekâna ihtiyâcı yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın Arş'a istivâ etmesi ifâdesiyle, onun bütün kâinâtı (evreni) kuşattığı anlatılmaktadır.

Bundan sonraki hadîs-i şerîfte de Arş hakkında bilgi verilmektedir.

Burada şunu da söyleyelim:

Hadisimizde "gök ile yer arasında 71 veya 72 yahut 73 yıllık mesafe bulunduğu" belirtilmektedir. Bu farklı anlatım râvinin tereddüdünden kaynaklanmış olabilir. Bazı âlimler de bunun hızlı veya yavaş yürüyüşe göre alınacak mesafeyi gösterdiğini söylemişlerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudreti ve muhteşem saltanatı akıllara durgunluk verecek derecede muazzamdır.

2. Allah Teâlâ bütün bu kâinâtın sahibi ve yöneticisidir.

3. O'nun bütün kâinâtı kuşatan Arş'ını sadece sekiz meleğin taşıması, o melekleri yaratan kudretin ihtişâmını da göstermektedir.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ
بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ
مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ
يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُوفُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا
بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
٤٦٠٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ
بِالرَّاكِبِ». قَالَ ابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ عَرْشِهِ، وَعَرْشُهُ فَوْقَ
سَمَاوَاتِهِ». وَسَاقَ الْحَدِيثَ،

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
وَجُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ.

4726/131. Ashâb-ı kirâmdan Cübeyr ibni Mut’im radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına bir bedevî geldi ve şöyle dedi:

“Yâ Resûlallah! İnsanların gücü tükendi, çoluk-çocuk perişan oldu, ekinler susuz kaldı, hayvanlar helâk oldu. Allah’tan bize yağmur yağdırmasını iste! Biz bu hususta seni Allah’a, Allah’ı da sana şefâatçi kılıyoruz.” Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bedevîye:

“Yazıklar olsun sana! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu?” buyurdu. Ardından da “Sübhânallah!” dedi. “Sübhânallah” sözünü durmadan tekrarladı. Peygamber aleyhisselâmın öfkelendiğini gören sahâbîler, bunun

Cenâb-ı Hakk'ın gazabına yol açabileceğinden korktular. Daha sonra Allah'ın Elçisi bedevîye şunları söyledi:

"Yazıklar olsun sana! Allah'tan yarattığı bir kula şefâat etmesi istenmez! Allah'ın şânı böyle şeylerden çok yücedir. Yazıklar olsun sana! Sen Allah'ın azametinin ne kadar yüce olduğunu biliyor musun? Onun Arş'ı, yarattığı göklerin üzerindedir ve gökleri şu şekilde kuşatmıştır." Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bunu söyledikten sonra parmaklarını kubbe gibi kavislendirdi ve sözüne şöyle devam etti:

"Devenin sırtındaki semer, üzerindeki adamın ağırlığından dolayı nasıl gıcırdarsa, Arş da Allah'ın azametinden dolayı öyle gıcırdar."

Ebû Dâvûd'un hocası Muhammed ibni Beşşâr bu hadisi "Allah Arş'ının üstündedir, Arş'ı da Allah'ın yarattığı göklerin üzerindedir" şeklinde rivâyet etmiştir.[412]

Açıklamalar

İnsan, Allah Teâlâ hakkında anlamını bilmediği bir söz söyleyerek ona saygısızlık etmemelidir.

Allah'ın Resûlü, bedevînin: "Seni Allah'a, Allah'ı da sana şefâatçi kılıyoruz" sözünden son derece rahatsız oldu, öfkelendi ve defalarca "Allah'ı, şânına yakışmayan sıfatlardan tenzîh ederim" anlamında "sübhânallah" dedi. Fahr-i Kâinât Efendimizi böylesine öfkeli görmeye alışkın olmayan sahâbîler de bedevînin sözünün çok çirkin olduğunu anladılar ve bu sözün ağırlığından rahatsız oldular. Ashâbının korkusunu fark edince Allah'ın Resûlü "sübhânallah" demeyi bıraktı ve onlara dönerek durumu açıkladı.

Bedevînin kusuru, şefâati yanlış anlamda kullanmasıydı. Çünkü küçük büyüğün huzûruna gider ve ondan bir konuda şefâat ister. Bunun aksini söylemek büyüğe karşı saygısızlık olur. Bedevî farkında olmadan, "Allah'ı da sana şefâatçi kılıyoruz" derken Allah ile Resûlullah'ı birbirine eşitmiş gibi gösterdi. Peygamber aleyhisselâm, bedevînin bu sözünü çok yanlış ve ağır buldu. Bilmeden de olsa Allah Teâlâ'ya saygısızlık edilmesinden etkilendi ve endişelendi.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kendi adıyla Allah Teâlâ'nın adının yan yana anılmasını bile doğru bulmazdı. Bunu Cenâb-ı Hakk'a saygısızlık kabul ederdi. Bir defasında ashâbına şöyle buyurmuştu:

'Allah dilerse ve Muhammed de dilerse' demeyiniz. Bunun yerine 'Allah dilerse sonra Muhammed de dilerse' deyiniz.[413]

Meselenin aslı şu idi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem peygamberliğin ilk gününden itibaren şirk ile mücâdele etmeye başlamıştı. Araplar putlara tapmak sûretiyle onları Cenâb-ı Hakk'a eşit tutmuş oluyorlardı. Bedevî de "Seni Allah'a, Allah'ı da sana şefâatçi kılıyoruz" derken, Peygamber aleyhisselâmı Allah Teâlâ'ya bir tür eşit tutuyordu. Nebîler Sultânı Efendimiz bu sözün söylenmesini bile ağır buldu ve tepkisini ortaya koydu. Sonra bedevînin de anlayabileceği bir misâl vererek insanlara bilmedikleri bir gerçeği açıkladı.

Muazzam Arş'ın bütün evreni kuşattığını söylerken, mübârek elini diğer avucunun üzerinde kubbe gibi kavisleştirdi. Devenin üstüne konan semer, üzerine oturan adamın ağırlığına dayanamayıp nasıl gıcırdarsa, Arş'ı taşıyan melekler de Allah Teâlâ'nın sonsuz kudreti ve azameti altında öylesine zorlanır buyurdu.

Bir önceki hadîs-i şerîfte Arş hakkında bilgi verildiği için burada tekrar o konuya girmiyoruz.

Ebû Dâvûd, daha önceki hadisler gibi bu hadisi de Allah'ın sıfatlarını ve Arş'ının varlığını kabul etmeyen ve bunları ona mekân nispet etmek olarak anlayan Cehmiyye fırkasının görüşünü reddetmek maksadıyla bu bahse almıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kuraklığın hüküm sürdüğü zamanlarda bedevîler Peygamber Efendimize gelir ve ondan yağmur yağdırması için Allah'a duâ etmesini isterlerdi.

2. Allah Teâlâ hakkında konuşurken son derece dikkat etmeli ve onun yüceliğine yakışmayan sözler söylememelidir.

3. Allah Teâlâ sonsuz kudretiyle bütün evrenin hâkimi ve yöneticisidir.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَهْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ،

حَيٍّ: «أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،

بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ»

4727/132. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

"Arş'ı taşıyan meleklerden biri hakkında konuşmama izin verildi. O meleğin kulak memesinden omzuna kadar olan mesafe 700 yıllık yoldur."[414]

Açıklamalar

4723. hadisten itibaren okuduğumuz hadîs-i şerîflerde Allah Teâlâ'nın Arş'ının azameti dile getirilmektedir. Yüce Rabbimizin kıyâmet gününü tasvir ettiği âyet-i kerîmelerden birinde: **"Rabbinin Arş'ını o gün başlarının üstünde sekiz melek yüklenir"**[415] buyurduğunu biliyoruz. Açıklamakta olduğumuz hadiste de Arş'ı taşıyan sekiz melekten birinin insan aklının alamayacağı büyüklükteki bedeni hakkında hayâlimizi zorlayan bir bilgi verilmektedir. Bu meleğin kulak memesinden omzuna kadar olan mesafe 700 yıllık yol olursa, acaba geri kalan bedeni nasıl bir heybete sahiptir?

Bu hadîs-i şerîf de Cehmiyye fırkasının aksine Arş'ın var olduğunu ve Allah Teâlâ'nın Arş'ın üzerinde bulunduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ, Peygamber Efendimize kâinâtın birçok sırrını bildirmiştir. O da bu sırlardan, açıklamasına Cenâb-ı Hakk'ın izin verdiklerini bizimle paylaşmıştır.

2. Allah Teâlâ'nın Arş'ının büyüklüğü ve o Arş'ı taşıyan meleklerin heybeti akıllara durgunluk verecek derecededir.

3. Bu bilgiler bizi, Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca tekrarlanan "Allah her şeye kàdirdir"[416] âyet-i kerîmeleri üzerinde tekrar tekrar düşünmeye sevk etmelidir.

❀

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي
عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ، يَعْنِي ابْنَ عِمْرَانَ،

«مِنْ آبَائِهِمْ» قُلْتُ: بِلَا عَمَلٍ؟ قَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».
وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ،
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ، وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ،
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
إِصْبَعَيْهِ.

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
أَنَّ لِلَّهِ سَمْعًا وَبَصَرًا قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «وَهَذَا رَدٌّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ»

4728/133. Ebû Hüreyre radıyallahu anhın kölesi, tâbiîn muhaddisi Ebû Yûnus Süleym ibni Cübeyr şöyle dedi:

“Ben Ebû Hüreyre’yi şu âyet-i kerîmeyi okurken dinledim:

‘Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hüküm verdiğinizde de adâletle hükmetmenizi emreder. Allah’ın size verdiği öğüt ne güzeldir! Şüphesiz ki Allah her şeyi duyan, her şeyi görendir.’[417]

Ebû Hüreyre bu âyeti okuduktan sonra şöyle dedi:

“Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi bu âyet-i kerîmeyi okurken gördüm. ‘**Allah her şeyi duyandır’** derken baş parmağını kulağının üzerine koydu. ‘**Allah her şeyi görendir’** derken de işaret parmağını gözünün üzerine koydu.”

Sonra Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi:

“Evet, ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu âyeti okurken parmaklarını kulağının ve gözünün üzerine koyduğunu gördüm.”

Ebû Dâvûd’un hocası Muhammed ibni Yûnus, kendi hocası Abdullah ibni Yezîd el-Mukri’nin şöyle dediğini söyledi:

“Şüphesiz ki Allah her şeyi duyan, her şeyi görendir” demek, “Allah’ın işitme (sem‘) ve görme (basar) sıfatı vardır” demektir.

Ebû Dâvûd da şöyle dedi:

“Bu hadis, Allah’ın sıfatlarının mevcûdiyetini kabul etmeyen Cehmiy-ye’nin görüşünü reddetmektedir.”

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz, “Şüphesiz Allah her şeyi duyan, her şeyi görendir” âyet-i kerîmesini okurken mübârek parmaklarından birini kulağının, diğerini de gözünün üzerine koymak sûretiyle bize neyi anlatmak istemiştir?

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem bu hareketiyle Allah Teâlâ’nın bizim gibi kulağı ve gözü olduğunu değil, işitme ve görme sıfatlarının bulunduğunu anlatmak istemiştir.

Elbette Kâinâtın Rabbi hiçbir şekilde kullarına benzemez. O yaratılanlara benzemekten münezzehtir. Onun işitmek için kulağa, görmek için göze ihtiyacı yoktur. Azîz ve Celîl olan Rabbimiz şu âyet-i kerîmede kendini anlattığı gibidir:

“Hiçbir şey ona benzemez. O her şeyi işiten, her şeyi görendir.”[418]

Ebû Dâvûd’un dediği gibi bu hadîs-i şerîf, Allah’ın sıfatlarının bulunduğunu kabul etmeyen Cehmiyye’nin görüşünü reddetmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ herşeyi duyar, her şeyi görür. Ancak onun duymak ve işitmek için kulağa veya göze ihtiyacı yoktur.

2. Peygamber Efendimiz bize her şeyi anlayacağımız şekilde tarif etmiştir. Yüce Rabbimizin duyma ve işitme sıfatlarına sahip olduğunu da bir parmağını kulağının, diğer parmağını gözünün üstüne koyarak göstermiştir.

---

[397]. Buhârî, Bed’ü’l-halk 11, nr. 3276; Müslim, Îmân 212, nr. 134.

[398]. İhlâs 112/1-4.

[399]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*’da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* (Şelebî), IX, 245, nr. 10422. Ebû Hüreyre radıyallahu anhın bu hadisi Peygamber Efendimizin tarif buyurduğu gibi uyguladığını görmek için bk. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 387, nr. 9015.

[400]. Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ’* (Arnaût), VI, 26.

[401]. Buhârî, Bed’ü’l-halk 11, nr. 3276; Müslim, Îmân 214-215, nr. 134.

[402]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, II, 397, nr. 9145.

[403]. Müslim, îmân 209, nr. 132.

[404]. Tirmizî, Tefsîr 69/1, nr. 3320; İbni Mâce, Mukaddime 13, nr. 193; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 206-207, nr. 1770. Hadisimizin metninde "anân" kelimesinin okunuşuyla ilgili olarak Ebû Dâvûd şu teknik bilgiyi vermiştir: لَمْ أُتْقِنِ الْعَنَانَ جَيِّدًا Anân kelimesinin okunuşunu hocamdan iyi tesbit edemedim.

[405]. Mü'min 40/7.

[406]. Hâkka 69/17.

[407]. Tevbe 9/129.

[408]. Zuhruf 43/82.

[409]. Mü'min 40/7; Zümer 39/75.

[410]. Yûnus 10/3; Ra'd 13/2.

[411]. A'râf 7/54; Yûnus 10/3; Hûd 12/17; Ra'd 13/2, Furkàn 25/59; Secde 32/4; Hadîd 57/4.

[412]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ebû Dâvûd bu hadisin sonunda şu teknik bilgiyi vermiştir:

قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا: قَالَ أَبِي: فَحَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ

قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا: قَالَ أَبِي: فَحَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ

يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، وَعَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، وَرَوَاهُ جَمَاعَةٌ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، كَمَا قَالَ أَحْمَدُ أَيْضًا، وَكَانَ سَمَاعُ

عَبْدِ الْأَعْلَى، وَابْنِ الْمُثَنَّى، وَابْنِ بَشَّارٍ مِنْ نُسْخَةٍ وَاحِدَةٍ فِيمَا بَلَغَنِي.

Ebû Dâvûd şöyle dedi: Üç hocam Abdüla'lâ bin Hammâd, Muhammed ibni'l-Müsennâ ve Muhammed ibni Beşşâr bu hadisi Ya'kūb ibni Utbe ile Cübeyr ibni Muhammed ibni Cübeyr'den, o babası Muhammed ibni Cübeyr'den, o da kendi babası Cübeyr ibni Mut'im'den rivâyet ettiler. Ebû Dâvûd şöyle dedi: Bu hadisin Ahmed ibni Sa'îd yoluyla gelen rivâyeti sahîhtir. Böyle olduğunu aralarında Yahyâ bin Maîn ve Alî bin el-Medînî gibi ünlü muhaddisler de kabul etmişlerdir. Yine bu hadisi, hadisin râvisi Ahmed ibni Sa'îd'in dediği şekilde bazı râviler İbni İshâk'tan rivâyet etmişlerdir. Bana ulaştığına göre Abdüla'lâ bin Hammâd, Muhammed ibni'l-Müsennâ ve Muhammed ibni Beşşâr bu hadisi aynı nüshadan işitmişlerdir.

[413]. İbni Mâce, Keffârât 13, nr. 2117; Dârimî, İsti'zân 63, nr. 2702.

[414]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'lehâdîsi's-sahîha*, I, 282-283, nr. 151.

[415]. Hâkka 69/17.

[416]. Bakara 2/20, 106, 109, 148, 259, 284; Âl-i İmrân 3/26, 29, 165, 189; Nisâ 4/149; Mâide 5/17, 19, 40, 120; Fâtır 35/44; Mülk 67/1.

[417]. Nisâ 4/58.

[418]. Şûrâ 42/11.

بَابٌ فِي الرُّؤْيَةِ

20. ALLAH TEÂLÂ'NIN ÂHİRETTE GÖRÜLECEĞİ

٤٦٠٨ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي بْنَ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ،

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾ [طه: ١٣٠].

4729/134. Cerîr ibni Abdillah radıyallahu anh şöyle dedi:

Bir gece Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte oturuyorduk. Allah'ın Elçisi o gece dolunay hâlindeki aya bakarak şöyle buyurdu:

"Birbirinizi itip kakmadan şu dolunayı nasıl görüyorsanız, Rabbinizi de öyle rahatça göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından önceki bütün namazları kılabilmek için elinizden gelen çabayı gösterin!" Ardından da şu âyet-i kerîmeyi okudu:

"Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini hamd ederek tesbih et. Gecenin bazı saatlerinde ve gündüzün belli vakitlerinde de tesbihine devam et ki Rabbinin hoşnutluğuna eresin."[419]

Bu hadis 4731 nolu hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

الدِّرَّةَ، فَقَالَ: «قَرْنٌ مَهْ؟» فَقَالَ: قَرْنٌ حَدِيدٌ، أَمِينٌ شَدِيدٌ، قَالَ:
عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ لَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ، إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا».

4730/135. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi: Bazı sahâbîler Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme:

“Yâ Resûlallah! Kıyâmet gününde Rabbimizi görecek miyiz?” diye sordular. Allah’ın Resûlü de onlara:

“Görmeye engel hiçbir bulut yokken güneşi görüp görmeyeceğinizden şüphe eder misiniz?” diye sordu. Onlar da:

“Hayır, şüphe etmeyiz” dediler. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem tekrar:

“Peki, sizler ayın on dördüncü gecesinde, görmeye engel bir bulut yokken hiç ayı görüp görmeyeceğinizden şüphe eder misiniz?” diye sordu. Onlar da:

“Hayır, ondan da şüphe etmeyiz” dediler. O zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki berrak bir havada güneşi ve ayı görmekte zorlanmadığınız gibi, kıyâmet gününde de Allah Teâlâ’yı zorlanmadan ayan beyan göreceksiniz.”[420]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٧٣١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، ح وحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ، سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، حُدُسٍ-،

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَاللَّهُ أَجَلُّ وَأَعْظَمُ»

4731/136. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Rezîn el-Ukaylî radıyallahu anh şöyle dedi: Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme:

“Yâ Resûlallah! Biz bütün mü’minler, arada hiçbir engel olmadan âhirette Rabbimizi ayrı ayrı görecek miyiz? Rabbimizi her birimizin açıkça göreceğimizi bize bir misalle anlat!” diye sordum. Allah’ın Resûlü de bana:

“Ey Ebû Rezîn! Ayın on dördüncü gecesinde her biriniz arada hiçbir engel olmadan ayı görmüyor musunuz?” diye sordu. Ben de:

“Evet, görüyoruz” dedim. Allah’ın Elçisi şöyle buyurdu:

“Ay, Allah’ın yarattığı varlıklardan biridir. Allah ise her şeyi yapmaya kàdirdir.”[421]

Açıklamalar

Âhirette Allah Teâlâ’nın görülmesi, kitaplarımızda “rü’yetullah” ifâdesiyle anlatılır. Bunun anlamı, mü’minlerin kıyâmet gününde, arada herhangi bir engel olmadan Allah Teâlâ’nın cemâlini apaçık görmeleri demektir.

Cennetin en büyük nimetinin Allah Teâlâ’yı görmek olduğunu Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle haber vermiştir:

“Cennetlikler cennete girince Allah Teâlâ onlara:

‘Size vermemi istediğiniz bir şey var mı?’ diye soracak. Onlar da:

‘Yâ Rabbî! Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koyup cehennemden kurtarmadın mı, daha ne isteyelim?’ diyecekler. İşte o zaman Allah Teâlâ perdeyi kaldıracak. Onlara verilen en güzel ve en değerli şey Rablerine bakmak olacaktır.”[422]

Elhamdülillah, bizim de mensubu olduğumuz Ehl-i Sünnet ve'l-cemâat mezhebi, âhirette mü'minlerin Allah Teâlâ'yı göreceğini, kâfirlerin ise bu nimetten mahrûm kalacağını kabul eder. Delilleri ise bu konudaki âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler ve ashâb-ı kirâm ile onlardan sonra gelen bütün âlimlerin bu yöndeki görüşleridir.

Cehmiyye, Mu'tezile ve Hâricîler gibi bid'atçı fırkalara gelince, onlar âhirette Cenâb-ı Hakk'ın görüleceğini kabul etmezler. Onlara göre Allah Teâlâ'nın görüleceğini söylemek ona mekân nispet etmek olur; bu ise câiz değildir.

Hâlbuki Azîz ve Celîl olan Rabbimiz âhirette mü'minlerin kendisini göreceğini şöyle bildirmiştir:

"O gün yüzler vardır ışıl ışıl, Rablerinin cemâline bakmaktadır."[423]

Kâfirlerin âhirette Allah Teâlâ'yı göremeyeceğini belirten **"Heyhât! Onlar o gün Rablerini görmekten mahrûmdurlar"**[424] âyet-i kerîmesi de mü'minlerin cennette Rablerini göreceklerini belirtmektedir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem birinci hadisin ilk kısmında, âhirette Cenâb-ı Mevlâ'yı görebilmek için güneşin doğmasından ve batmasından önceki iki namazı, yani sabah ve ikindi namazını ihmâl etmemeyi tavsiye buyurmuştur. Çünkü sabah namazı uykunun en koyu olduğu, ikindi namazı ise ticaretin en canlı olduğu zamanlardır. Sevgili Efendimiz bize bu iki zaman diliminde nefsimize yenik düşmemeyi öğütlemekte, ayrıca beş vakit namazı kılarak âhirette Rabbimizi görme bahtiyârlığına nâil olmamızı istemektedir.

İtirazlara Cevaplar

Âhirette Allah Teâlâ'nın görüleceğine dâir hadisler mütevâtir derecesine ulaşmıştır. Bilindiği üzere mütevâtir hadis, çok sayıda râvi tarafından rivâyet edildiği için kesin bilgi ifâde eden hadistir. Âhirette Cenâb-ı Hakk'ın cemâlinin görüleceğine dair hadisleri Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Muâz İbni Cebel, Abdullah İbni Mes'ûd, Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Ömer gibi otuz kadar sahâbî rivâyet ettiği için bu hadisler mütevâtirdir.

Mü'minlerin âhirette Allah Teâlâ'yı göreceklerine dâir hadisler işte bu derece sahîh rivâyetler olduğu hâlde, hadis karşıtları onları iki açıdan kabul etmiyor ve şöyle diyorlar:

1. Bu hadisler, gözlerin Allah Teâlâ'yı göremeyeceğine dâir âyete ve Hz. Mûsâ'nın Cenâb-ı Hakk'ı görme arzusunun reddedildiğini belirten âyete ters düşmektedir.

2. Allah Teâlâ gibi yüce bir varlığın görülmesini akıl kabul etmez.

Şimdi bu iddialara cevap verelim.

• Birinci İddiaya Cevap

Şunu tekrar belirtelim: Rü'yetullah konusundaki hadisler en güvenilir iki hadis kitabımızda, hem *Sahîh-i Buhârî* hem de *Sahîh-i Müslim*'de yer almıştır. Bu hadisler diğer hadis kitaplarımızda da değişik ifâdelerle rivâyet edilmiştir.

Birinci âyetin açıklaması:

Hadis karşıtlarının *Allah Teâlâ görülemez* derken ileri sürdükleri iki delilden birincisi, **"Gözler onu göremez; ama o bütün gözleri görür"**[425] âyet-i kerîmesidir.

Bu âyet-i kerîme Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü dile getirmektedir. Her şeyden büyük olduğu için onun etraflı şekilde kavranılamayacağını, anlaşılamayacağını, daha doğru bir ifâdeyle tam mânâsıyla idrâk edilemeyeceğini belirtmektedir. Yani Allah Teâlâ görülebilir ama mâhiyeti bilinemez, anlaşılamaz, hem dünyada hem de âhirette her yönüyle idrâk edilemez.

Konuyu şöyle bir misâlle izah etmeye çalışalım: Biz gökyüzünü görüyoruz ama bütün gökyüzünü müşâhede edemiyoruz. Bir dağı görüyoruz, o dağı bütün mevcûdiyetiyle idrâk edemiyoruz. Ay'ı görüyoruz ama mâhiyetini bilemiyoruz. İşte Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmeyle görülemeyeceğini değil, sonsuz yüceliğini ve idrâk edilemez büyüklüğünü bize anlatmıştır.

Elbette görmek, idrâk etmek değildir. Diğer bir ifâdeyle görmek, görülen varlığın künhünü, özünü, aslını bilmek değildir. Allah Teâlâ görülür ama idrâk edilemez.

İşte **"Gözler onu göremez"** âyet-i kerîmesi Azîz ve Celîl olan Rabbimizin azametini, onun her şeyden büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Allah Teâlâ böylesine muazzam ve muhteşem olduğu içindir ki idrâk edilemez.

Bir daha söyleyelim ki **"Gözler onu göremez"** âyet-i kerîmesi yüce Rabbimizin görülemeyeceğini değil, idrâk edilemeyeceğini dile getirmektedir. Ve şunu bir daha vurgulayalım ki bu âyet-i kerîme ile âhirette Allah Teâlâ'nın görüleceğini bildiren hadîs-i şerîfler arasında bir zıtlık yoktur.

İkinci âyetin açıklaması:

Hadis karşıtlarının *âhirette Allah görülemez* derken ileri sürdükleri diğer âyet-i kerîmenin tamamı şöyledir:

"Belirlediğimiz vakitte Mûsâ, Tûr'a gelip de Rabbi onunla konuşunca o: '**Rabbim, kendini bana göster de sana bakayım!'** dedi. Allah ona: '**Sen beni aslâ göremezsin; ama şu dağa bak; eğer o dağ yerinde durabilirse sen de beni görürsün!'** buyurdu. Rabbi kendini dağa gösterince onu un ufak etti. Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince: 'Rabbim! Sen her bakımdan yüce ve mükemmelsin. Sana tövbe ettim ve seni görmeden îmân edenlerin ilki de benim' dedi."[426]

Bu âyet-i kerîme hadis karşıtlarının ileri sürdüğü gibi Allah Teâlâ'nın görülemeyeceğini ispat etmez. Kâinâtın Rabbi bu âyet-i kerîmede kendisinin görülemeyeceğini değil, kendisini Mûsâ aleyhisselâmın dünyada göremeyeceğini beyân etmiştir.

Esasen bu âyetten, âlimlerimizin dediği gibi Cenâb-ı Hakk'ın görülemeyeceği değil, tam aksine görülebileceği anlaşılır. Şöyle ki:

- Hz. Mûsâ bir peygamberdir. Bir peygamberin Allah Teâlâ'dan olmayacak (muhâl) bir şey istemesi düşünülemez.

- Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya "sen beni göremezsin" buyurdu. Fakat "Ben görülmem, beni görmek mümkün değildir" gibi bir ifâde kullanmadı. "Sen beni göremezsin" demek, senin gözlerin Beni görme özelliğine sahip olmadığı için, beni bu dünyada, şu andaki şartlarda göremezsin, demektir.

- Cenâb-ı Hak, Mûsâ aleyhisselâma: **"Şu dağa bak; şâyet o dağ yerinde durabilirse sen de beni görürsün!"** derken şunu ifâde buyurmuştur: Dağ onca sağlamlığına, azametine ve sertliğine rağmen bu dünyada beni görmeye dayanamazken, zayıf ve dayanıksız bedeniyle insan, beni görmeye nasıl tahammül eder?

Allah Teâlâ âhirette mü'minlerin gözüne kendisini görebilme güç ve kabiliyetini verecek, onlar da Rablerini ayan beyan göreceklerdir. Demek ki Cenâb-ı Hakk'ı görme konusundaki âyet-i kerîmelerle hadîs-i şerîfler arasında bir çelişki söz konusu değildir.

Hadis karşıtlarının görüşlerini çürütmek için bu kadar söz söyledik. Şimdi de âhirette Allah Teâlâ'nın görüleceğine dâir onların görmediği bazı âyetleri zikrederek îmânlı gönüllere su serpelim ve onları sevindirelim. Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor:

- **"O gün yüzler vardır ışıl ışıl, Rablerinin cemâline bakmaktadır."**[427]

- **“Orada onların diledikleri her şey var; üstelik katımızdan daha fazlası da var.”**[428] “Katımızdan daha fazlası” ifâdesini İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, Allah’ın cemâline bakmak diye açıklamışlardır.[429]

- **“İyi işler yapanlara, îmân ve ihsân sahibi mü’minlere en güzel mükâfât, bir de fazlası vardır.”**[430] Bu âyetteki “bir de fazlası” ifâdesi, bir önceki âyette olduğu gibi cennette Allah Teâlâ’nın cemâline bakmak diye tefsir edilmiştir.

- **“Heyhât! Onlar o gün Rablerini görmekten mahrûmdurlar.”**[431] Bu âyet-i kerîme de kâfirlerin âhirette Allah Teâlâ’yı göremeyeceklerini belirtmektedir.

İşte bu âyet-i kerîmeler de yukarıda okuduğumuz hadîs-i şerîfler gibi mü’minlerin âhirette Allah Teâlâ’yı göreceklerini açıkça göstermektedir.

• İkinci İddiaya Cevap

Hadis karşıtları âhirette Allah Teâlâ’nın görülmesinin akla aykırı olduğunu söylüyor ve şöyle diyorlar: Allah’ın görüleceğini kabul etmek, ona cihet isnadı, yani yön tâyin etmektir. Bu da Allah’ın bir cismi olduğunu kabul etmek ve onu yaratılmışlara benzetmektir.

Böyle akla uygun şeyler söyleyen akılcılar, âhiret ile dünyanın başka âlemler olduğunu, her birinin farklı kanunları bulunduğunu, âhiret hayatının dünya hayatına hiçbir şekilde benzemeyeceğini akledemiyorlar. Rü’yetullahın âhiretle ilgili bir husus olduğunu dikkate almıyorlar, bir de kalkıp en sahîh hadisleri reddediyorlar.

İnsan dünyada Allah’ı görme yeteneğine sahip değildir; gözlerinde Allah Teâlâ’yı görme gücü, kudreti yoktur. Ama âhirette insan vücudu yeniden inşâ edilecektir. İşte o zaman gözler, Cenâb-ı Hakk’ı görme yeteneğine sahip olacaktır.

Âhirette Allah Teâlâ’nın görüleceğini belirten hadîs-i şerîfler ile âyet-i kerîmeler tam bir uyum içindedir.

Böyle bir gerçeğin akla aykırı olduğunu ileri sürmek akla aykırıdır.[432]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Mü’minler âhirette Allah Teâlâ’yı ayan beyan görecektir.

2. Cennet nimetlerinin en değerlisi âhirette Allah Teâlâ’yı görmektir.

3. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem âhirette bu saâdete erebilmek için beş vakit namazı kılmayı, özellikle de sabah ve ikindi namazlarını

kaçırmamayı tavsiye buyurmuştur.

---

[419]. Tâhâ 20/130. Buhârî, Mevakîtü's-salât 16, 26, nr. 554, 573, Tefsîr 50/1, nr. 4851, Tevhîd 24, nr. 7434-7436; Müslim, Mesâcid 211, nr. 633.

[420]. Buhârî, Ezân 129, nr. 806, Tefsîr 4/8, nr. 4581, Rikàk 52, nr. 6573, Tevhîd 24, nr. 7437; Müslim, Îmân 299, nr. 182, Zühd 16, nr. 2968.

[421]. İbni Mâce, Mukaddime 13, nr. 180. Hadisin *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki rivâyeti aşağıdaki gibidir. Yukarıdaki metin, okuyucunun zorlanmaması için bazı teknik terimlerden arındırılmıştır.

قَالَ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا: قَالَ أَبِي: فَحَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَنَّ عَامِرًا حَدَّثَهُ بِذَلِكَ عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ

صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فِي هَذَا الْحَدِيثِ: الْمُشَبِّهَاتِ، مَكَانَ: الْمُشْتَهِرَاتِ، وَقَالَ: لَا يُثْنِيَنَّكَ،

ثُمَّ اتَّفَقَا: قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: «فَاللَّهُ أَعْظَمُ» قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ: قَالَ: «فَإِنَّمَا هُوَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ، فَاللَّهُ أَجَلُّ وَأَعْظَمُ».

[422]. Müslim, Îmân 297, nr. 181; Tirmizî, Cennet 16, nr. 2552, Tefsîr 10/1, nr. 3105; İbni Mâce, Mukaddime 13, nr. 187.

[423]. Kıyâmet 75/22-23.

[424]. Mutaffifîn 83/15.

[425]. En'âm 6/103.

[426]. A'râf 7/143. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümânın yorumuna göre Hz. Mûsâ: "İsrâiloğulları'ndan sana îmân edenlerin ilki benim" demek istemiştir (Hâkim, *el-Müstedrek* [Atâ], II, 630).

[427]. Kıyâmet 75/22-23.

[428]. Kàf 50/35.

[429]. Nesefî, Ebü'l-Berekât, *Tefsîr* (Bedevî), III, 368.

[430]. Yûnus 10/26.

[431]. Mutaffifîn 83/15.

[432]. Rü'yetullah konusunda geniş bilgi için bk. Talât Koçyiğit, Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi, Ankara 1974; Temel Yeşilyurt, "Rü'yetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXV, 311-314.

بَابٌ فِي الرَّدِّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ

21. CEHMİYYE FIRKASININ REDDİ

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ شِهَابٍ، أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَهُ:

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟».

4732/137. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu söyledi:

“Kıyâmet günü Allah Teâlâ gökleri dürüp katlayacak, sonra onları sağ eline alacak ve: ‘Tek hükümdar benim. Nerede o dünyadaki zâlimler ve zorbalar? Nerede o büyüklük taslayanlar?’ buyuracak. Ardından da yerleri dürüp katlayacak, sonra onları da eline alacaktır.”

Ebû Dâvûd şöyle dedi: “Hocam Muhammed ibni’l-Alâ hadisi şöyle rivâyet etti:

‘Cenâb-ı Hak yerleri diğer eline alacak ve: ‘Tek hükümdar Benim! Nerede o dünyadaki zâlimler ve zorbalar? Nerede o büyüklük taslayanlar?’ buyuracak.”[433]

Konuya Giriş

Cehmiyye fırkası, 19. konu başlığında “Cehmiyye Fırkası” بَابٌ فِي الْجَهْمِيَّةِ adıyla ele alınmış ve orada, Allah’ın sıfatlarını kabul etmeyen bu fırkanın konuyla ilgili görüşlerini çürüten altı hadis zikredilmişti. Aynı konu 21. konu başlığında bu defa “Cehmiyye’nin Görüşlerinin Reddi” بَابٌ فِي الرَّدِّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ adıyla yeniden ele alınmış, burada da aynı konuda iki hadis zikredilmiştir.

Sünen-i Ebî Dâvûd’un güvenilir nüshalarında da durum böyledir. Bununla beraber eserin birçok nüshasında 21. konu bulunmamaktadır. Esasen Cehmiyye’nin görüşlerini çürüten bu iki hadisin 19. konuda zikredilmesi gerekirdi. Bu farklı durumun müstensihlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf Azîz ve Celîl olan Allah’ın sonsuz kudretini ve muhteşem saltanatını dile getirmektedir. Bu hadiste tasvir edilen o muazzam kıyâmet sahnesinin, daha önceki ilâhî kitaplarda da buna yakın ifâdelerle geçtiğini şu hadîs-i şerîften öğrenmekteyiz.

Bir gün yahudi hahamlarından biri Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna geldi ve şunları söyledi:

“Yâ Muhammed! Biz kitaplarımızda Cenâb-ı Hakk’ın şöyle anlatıldığını görüyoruz: ‘Allah gökleri bir parmağında, yer tabakalarını bir parmağında, ağaçları bir parmağında, suları ve toprakları bir parmağında, diğer varlıkları da bir başka parmağında tutarak ‘Bütün kâinatın hâkimi benim!’ der.”

Haham sözünü bitirince Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem onun verdiği bu bilgiden son derece memnun oldu ve mübârek azı dişleri görününceye kadar güldü. Ardından da şu âyet-i kerîmeyi okudu:

“Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edemediler. Oysa kıyâmet gününde yeryüzü onun avucunda, gökler ise dürülmüş halde elindedir. Hâşâ! O, onların ortak koştukları şeylerden çok uzak, çok yücedir!”[434]

Bu âyet-i kerîmede ve hadîs-i şerîflerde Azîz ve Celîl olan Allah’ın yerleri ve gökleri elinde ve avucunda tuttuğu belirtilmektedir. Bu ifâdelerle yerlerin ve göklerin bütünüyle Allah Teâlâ’nın egemenliği altında olduğu, dilediği vakit onları bir anda yok edebileceği anlatılmaktadır. Şu âyet-i kerîme de hadisimizdeki “Allah Teâlâ gökleri dürüp katlayacak” haberini takviye etmektedir:

“O gün gökyüzünü yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreceğiz.”[435]

Âyetlerde ve hadislerde Allah'a nisbet edilerek geçen bu el ve avuç sözleri, elbette bizim bildiğimiz maddî anlamdaki el ve avuç değildir. Nitekim âyetin sonundaki **"Allah, onların ortak koştukları şeylerden çok uzak, çok yücedir"** ifâdesi, Rabbimizi her türlü eksiklik, noksanlık ve maddî tasavvurdan tenzîh etmektedir.

İslâm âlimleri "Allah'ın eli" ifâdesini "Allah'ın kudreti" diye yorumlamışlardır. Allah Teâlâ'nın Âdem aleyhisselâma secde etmesini emrettiği, fakat bu emre uymayan İblîs'e hitâben söylediği: "Ey İblîs, **kendi ellerimle** yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"[436] ve **"Allah'ın iki eli de açıktır"**[437] gibi âyet-i kerîmelerde geçen "Allah'ın eli" ifâdelerini, "Allah'ın kudreti" diye yorumlamışlardır.

Allah Teâlâ'ın "eli", onun zâtî sıfatlarından olduğu için bizim bunun mâhiyetini bilmemiz mümkün değildir. Bize düşen Allah Teâlâ'nın naslarda geçen el, ayak ve yüz gibi sıfatlarını kabul etmek ve onlara îmân etmektir.

Elbette Rabbimizin eli, bizim bildiğimiz el gibi değildir. Çünkü o, âyet-i kerîmede buyurulduğu gibi, "**Hiçbir şey ona benzemez**. O her şeyi işiten, her şeyi görendir."[438]

Bu hadîs-i şerîf, bundan sonra okuyacağımız hadis gibi, Allah Teâlâ hakkında bir benzetme ihtivâ ettiği için müteşâbih hadislerden sayılmıştır. Bir sonraki hadiste bu konuda bilgi verilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Allah Teâlâ kıyâmet gününde sonsuz kudretiyle gökleri ve yeri âdetâ bir kâğıt tomarı gibi katlayıp eline alacaktır.

2. Cenâb-ı Hak kıyâmet gününde, yeryüzündeki zâlimlere ve büyüklük taslayanlara seslenerek, o günün tek hâkiminin kendisi olduğunu söyleyecek.

3. Kâinâtın Rabbi yarattığı hiçbir varlığa benzemez. Âyet ve hadislerde geçen "Allah'ın eli" gibi ifâdeleri, O'nun sonsuz kudreti şeklinde anlamalıdır.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الرَّحْمَنِ، وَعَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَغَرِّ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ؟»

4733/138. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Gecenin son üçte biri kalınca, yüce Rabbimiz her gece (bilemeyeceğimiz şekilde) **dünya semâsına iner ve:**

‘Bana duâ eden yok mu, duâsını kabul edeyim. Benden bir şey isteyen yok mu, isteğini yerine getireyim. Benden kendisini bağışlamamı isteyen yok mu, onu bağışlayayım’ buyurur.”[439]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, yirmiden fazla sahâbî tarafından rivâyet edildiği için mütevâtir derecesindedir.

Cenâb-ı Hakk’ın yeryüzüne inmesinden söz edildiği için bu hadis **“nüzûl hadisi”** diye meşhurdur.

Kâinâtın Rabbi’nin yeryüzüne nasıl indiği elbette bilinemez. Bu sebeple bu hadis, bir önceki hadîs-i şerîf gibi müteşâbih hadislerden sayılmıştır. Müteşâbih âyet ve hadisler, çoğunlukla bir benzetme içerir. Şâyet başka bir delil ışığında ele alınmazsa, bu âyet ve hadisler yanlış yorumlanabilir. Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah hiçbir varlığa benzemez.

Bu hadisin son derece sahîh bazı rivâyetlerinde Allah Teâlâ’nın **gecenin son üçte birinde** yeryüzü semâsına indiği belirtilir. Yüce Rabbimizin dünya semâsına inmesi ve oradan kullarına seslenmesi tamamen mecâzî bir anlatımdır. Bu sebeple ilk devir âlimlerimizin büyük çoğunluğu, Allah Teâlâ’nın sıfatlarından söz edilen böyle hadisleri herhangi bir yoruma tâbi tutmayı doğru bulmamış, onları olduğu gibi kabul etmek gerektiğini söylemişlerdir. Nitekim bu hadis İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe’ye sorulmuş, o da Allah Teâlâ’nın gecenin sonunda dünya semâsına inmesi bir gerçektir; fakat O’nun nasıl indiği bizce meçhuldür, demiştir.

Daha sonra gelen âlimlerimiz, böyle müteşâbih hadislerin Cehmiyye, Mu’tezile ve Allah Teâlâ’yı cisim olarak düşünen Mücessime gibi bid’atçı

fırkalar tarafından yanlış anlaşıldığını ve açıklandığını görmüşler, kendilerinden önceki âlimlerin görüşüne ters düşmeden bu hadisleri te'vil etmenin daha doğru olacağını düşünmüşlerdir. Bu hadîs-i şerîfi de şöyle yorumlamışlardır:

Yeryüzü semâsına inen Cenâb-ı Hak değil, muhtemelen onun meleklerinden biridir. Allah Teâlâ o meleğe dünya semâsına inmesini emretmiş, o da bu emri yerine getirmiş ve duâ edenin duâsını Allah Teâlâ'nın kabul edeceğini, isteyene murâdını vereceğini ve af dileyeni affedeceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadîs-i şerîfte Allah Teâlâ'nın bir münâdîye (dâvetçi), kullarına böyle seslenmesini emrettiği rivâyet edilmiştir.[440]

Bazı âlimlerimiz "Allah Teâlâ'nın dünya semâsına inmesi" ifâdesini, onun duâ eden kullarına lütfuyla ve rahmetiyle yöneleceği ve onların isteğini karşılayacağı şeklinde izah etmişlerdir.

Bu hadîs-i şerîfte, çoğu insanın derin uykuda olduğu bu kıymetli zamanda teheccüd namazı kılanlara Cenâb-ı Mevlâ'nın sonsuz keremiyle ikrâmlarda bulunacağı dile getirilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Seher vakti dediğimiz gecenin son üçte biri, en feyizli zaman dilimidir. Namaz kılarak, Kur'ân-ı Kerîm okuyarak, zikir ve duâ ederek bu bereketli zaman değerlendirilmelidir.

2. Seher vaktinde Allah Teâlâ duâ edenin duâsını kabul edeceğini, isteyene murâdını vereceğini ve af dileyeni affedeceğini müjdelemiştir.

---

[433]. Buhârî, Tefsîr 39/3, nr. 4812, Rikàk 44, nr. 6519, Tevhîd 6, 19, nr. 7382, 7412; Müslim, kıyâmet 23, 24, nr. 2787.

[434]. Zümer 39/67. Buhârî, Tefsîr 39/2, nr. 4811, Tevhîd 19, 26, 36, nr. 7414, 7415, 7451, 7513; Müslim, Kıyâmet 19, nr. 2786.

[435]. Enbiyâ 21/104.

[436]. Sâd 38/75.

[437]. Mâide 5/64.

[438]. Şûrâ 42/11.

[439]. Buhârî, Teheccüd 14, nr. 1145, Daavât 14, nr. 6321, Tevhîd 35, nr. 7494; Müslim, Müsâfirîn 168, nr. 758.

[440]. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Şelebî), IX, 180, nr. 10243.

بَابٌ فِي الْقُرْآنِ

22. KUR’ÂN-I KERÎM ALLAH KELÂMIDIR

سَالِمٍ، ٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،

4734/139. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

“Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hac mevsiminde Arafat’ta toplanan insanların karşısına çıkıp kendini tanıtır ve onlara şöyle derdi:

Beni kabilesine götürecek kimse yok mu? Çünkü Kureyş kabilesi Rabbimin kelâmını tebliğ etmeme engel oldu!”[441]

Açıklamalar

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin en önemli görevi, Kur’ân-ı Kerîm’i insanlara tebliğ etmek yani Allah’ın buyruklarını Allah’ın kullarına iletmekti. Çünkü Allah Teâlâ ona bu görevi vermiş ve:

“Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et! Bunu yapmazsan, elçilik görevini yerine getirmemiş olursun”[442] buyurmuştu. O da yirmi üç yıl devam eden peygamberlik hayatı boyunca tebliğ görevini yerine getirmeye çalıştı.

Vefâtından üç ay önce, ilk ve son haccı olan Vedâ Haccı’nı yapıyordu. On binlerce Müslüman’ı bir arada bulmuşken, tebliğ görevini yaptığına onları şâhit tutmak istedi ve ashâbına:

“Allah’ın buyruklarını size tebliğ ettim mi?” diye sordu. Onlar da:

“Evet, tebliğ ettin” dediler. Bunun üzerine Fahr-i Kâinât Efendimiz ellerini açarak üç defa:

“Allah’ım şâhit ol!” dedi.[443]

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem, peygamberlik görevini üstlendiği günden itibaren Allah’ın kitabını insanlara tebliğ için büyük gayret sarf etti. İslâmiyet’ten önce de Araplar kendi inanışlarına göre hac ibadetini yapar ve Arafat’a çıkarlardı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bu fırsatı değerlendirmek için Arafat’a gider, Allah Teâlâ’nın kendisine peygamberlik görevi verdiğini anlatır ve Arap kabilelerine Kâinâtın Rabbi’nden aldığı ilâhî buyrukları duyurmak istediğini söylerdi. Fakat Mekkeli müşrikler çeşitli yollarla buna hep engel olurdu. İki Cihân Güneşi Efendimizin bu isteğini sadece Medineliler kabul etti ve Akabe’de kendileriyle yapılan bîatlardan sonra hicret olayı gerçekleşti.

Hadîs-i şerîfteki “**Rabbimin kelâmı**” ifâdesi, Allah Teâlâ’nın sıfatlarının bulunmadığını ileri süren Cehmiyye ve Mu’tezile gibi Ehl-i Sünnet dışı fırkaların görüşlerini çürütmekte, Cenâb-ı Hakk’ın “kelâm” sıfatına sahip olduğunu göstermektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem İslâmiyet’i daha geniş kitlelere anlatmak için hac mevsimini, özellikle de insanların Arafat’ta toplanmasını fırsat bilirdi.

2. Mekkeli müşrikler, Resûl-i Ekrem’in Arap kabileriyle görüşmesine ve getirdiği dini onlara anlatmasına engel olmaya çalışırlardı.

3. Fahr-i Kâinât Efendimiz bir hac mevsiminde Medine’den gelen insanlarla görüştü, onlara Allah’ın dinini anlattı, onlar İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da Medine’ye hicret hazırlıkları başladı.

فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ، فَقَالَ سَعِيدٌ: مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ؟ قَالَ:

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

قَالَتْ: «وَلَشَأْنِي فِي نَفْسِي كَانَ أَحْقَرَ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتْلَى».

4735/140. Âişe radıyallahu anhâ kendisine yapılan iftirâ (ifk) olayından söz ederek şöyle dedi:

“Kendimi önemsiz gördüğümden, bu olay hakkında Allah Teâlâ’nın beni temize çıkarmak üzere **okunan bir vahiy** indireceğini hiç sanmazdım.”[444]

Açıklamalar

İslâm tarihinin en üzücü olaylarından biri Hz. Âişe annemize atılan çirkin iftirâdır. Bu olay, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de de en geniş şekilde anlatılmıştır. Biz de olup biteni kısaca hatırlatalım:

Mustalik gazvesinden dönerken İslâm ordusu bir yerde konaklamış, sabaha karşı yeniden hareket emri verilmiş, o sırada Âişe radıyallahu anhâ tabiî ihtiyacını gidermek için konak yerinden biraz uzaklaşmıştı. Annemiz konak yerine dönerken gerdanlığını düşürdüğünü fark etmiş ve bir süre onu aramakla vakit geçirmişti. Onun, bindiği devenin hevdecinde olduğu sanıldığı için ordu hareket etmiş ve Hz. Âişe konak yerinde kalmıştı. Ordunun artçılarından Safvân ibni Muattal radıyallahu anh onu kendi devesine bindirmiş ve devenin yularını tutup hızla çekerek Hz. Âişe’yi kuşluk vakti orduya yetiştirmişti.

Medine’ye dönüldükten sonra münâfıkların reisi Abdullah ibni Übey ibni Selûl, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi küçük düşürmek için bu olayı diline dolamış ve Hz. Âişe ile onu devesine bindirip getiren Safvân ibni Muattal radıyallahu anh arasında bir ilişki bulunduğunu ileri sürerek Peygamber aleyhisselâmın mâsum hanımına iftira atmıştı. Bu dedikodu zamanla çok yayılmış, Âişe radıyallahu anhâ en yakınlarını bile mâsum olduğuna inandırmakta zorlanmıştı. O da bütün varlığıyla Cenâb-ı Hakk’a yönelerek kendisini bu ağır iftirâdan kurtarmasını niyâz etmişti.

İşte bunun üzerine bir süre sonra Nûr sûresinin **“O iftirayı ortaya atanlar içinizden küçük bir gruptur”** diye başlayan on birinci âyetinden itibaren tam on âyet boyunca bu olay ele alınmış, iftirâyı ortaya atan kişiden başlamak üzere bu çirkin dedikoduyu yayanlar ve bu olay karşısında “Bu çok büyük bir iftirâdır” diye isyân etmeyip duyarsız kalanlar kınanmıştı.

Âişe annemiz, kendisini yüce Rabbinin yardımsız bırakmadığını, onu içine düştüğü karanlık kuyudan alıp aydınlığa çıkardığını ve bundan duyduğu mutluluğu hadisimizdeki ifâdesiyle şöyle anlatmıştır:

“Kendimi önemsiz gördüğümden, bu olay hakkında Allah Teâlâ’nın beni temize çıkarmak üzere **okunan bir vahiy** indireceğini hiç sanmazdım.”

Hadîs-i şerîfin konumuzla ilgili yanı şudur:

Âişe radıyallahu anhâ, Nûr sûresinin on âyetinde ifk hâdisesinden bahsedilmesinden söz ederken “okunan vahiy” ifâdesini kullanmış, böylece

Allah’ın “kelâm” sıfatının varlığını yani Cenâb-ı Hakk’ın konuştuğunu dile getirmştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İslâm ve Peygamber düşmanı olan münâfıklar, Resûl-i Ekrem’i zor durumda bırakmak için Hz. Âişe’nin iffetine dil uzatmışlardır.

2. Allah Teâlâ, Âişe radıyallahu anhâ hakkındaki dedikodunun bir iftirâ olduğunu belirtmiş, on âyet boyunca onun iffet sahibi ve tertemiz bir hanımefendi olduğunu ortaya koymuştur.

❀

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ زَائِدَةَ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنْ عَامِرٍ، يَعْنِي الشَّعْبِيَّ،

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا الْإِنْجِيلِ، فَضَحِكْتُ، فَقَالَ: أَتَضْحَكُ مِنْ كَلَامِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟»

4736/141. Ashâb-ı kirâmdan Âmir ibni Şehr radıyallahu anh şöyle dedi:

“Habeşistan hükümdarı Necâşî’nin yanında bulunuyordum. O sırada Necâşî’nin oğlu İncil’den bir âyet okudu, ben de güldüm. Bunun üzerine Necâşî bana dönerek:

‘Sen Allah Teâlâ’nın kelâmına mı gülüyorsun?’ dedi.”[445]

Açıklamalar

Bütün semâvî kitaplar Allah’ın kelâmıdır. Kur’ân-ı Kerîm, Tevrat, İncil, Zebur, ayrıca Hz. İbrâhim’e, Hz. Mûsâ’ya ve diğer peygamberlere indirilen sahîfeler de böyledir.

Hadisimizdeki: “Sen Allah Teâlâ’nın kelâmına mı gülüyorsun?” cümlesi Necâşî’nin sözüdür. Önceleri hıristiyan iken daha sonra İslâmiyet ile şereflenen Necâşî, papazlar tarafından tahrif edilmeyen İncil’in de Allah kelâmı olduğunu belirtmiş, bu söz konumuzla ilgili olduğu için de İmâm Ebû Dâvûd onu bu bahse almıştır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İnsanların bozup tahrif etmediği semâvî kitaplar elbette Allah kelâmıdır.

2. Allah’ın kelâmına saygı göstermek gerekir.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ،

تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ، إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ».

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «هَذَا دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ الْقُرْآنَ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

4737/142. Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem torunları Hasan ile Hüseyin’e Allah Teâlâ’nın onları koruması için şu duâyı okurdu:

“Allah’ın şifâ veren kelimeleriyle ikinizi cin ve insan şeytanlarından, zararlı hayvan ve dokunan gözlerden korumasını dilerim.” Sonra onlara şöyle derdi:

“Büyük babanız Hz. İbrâhim de bu duâyı oğulları İsmâil ile İshâk’a okurdu.”[446]

İmâm Ebû Dâvûd şöyle dedi:

“Bu hadîs-i şerîf Kur’ân-ı Kerîm’in mahlûk olmadığının delilidir.”

Açıklamalar

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’i “benim dünyada öpüp kokladığım iki çiçeğim”[447] diye severdi. Allah Teâlâ’nın onları cin, şeytan, zararlı hayvan ve kem gözlerin şerrinden koruması için bu duâyı okurdu.

Allah'ın "şifâ veren kelimeleri", onun esmâ-i hüsnâsı ile peygamberlerine indirdiği kitaplarıdır. Cenâb-ı Hakk'ın kelimeleri tam ve mükemmeldir; çünkü onlarda bir çelişki yoktur. İnsanların sözleri ise hata, kusur ve çelişkilerle doludur.

Kur'ân mahlûk değildir. İmâm Ebû Dâvûd, Allah Teâlâ'nın sözlerinin tam ve mükemmel olduğunu belirten hadîs-i şerîfimizi göstererek, bu hadisin, Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olmadığını ortaya koyduğunu söylemiştir.

İmâm Ahmed ibni Hanbel'in şu cümlesi, Ebû Dâvûd'un sözüne açıklık getirmektedir:

"Şâyet Azîz ve Celîl olan Allah'ın kelimeleri mahlûk olsaydı, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem torunlarını her türlü fenalıktan bu kelimelerle korumasını Allah Teâlâ'dan istemezdi."

Hicretin I. asrında, daha tâbiîn devrinde ortaya çıkan bazı kelâm fırkaları, 4722. hadisin "Konuya Giriş" kısmında söylediğimiz gibi, Allah Teâlâ'nın sıfatları bulunduğunu kabul etmediler. Buna bağlı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in hem lafzının hem de mânâsının mahlûk (yaratılmış) olduğunu ileri sürdüler. Allah'ın sıfatları bulunduğunu kabul eden Ehl-i Sünnet âlimleri ise Kur'ân-ı Kerîm'in de ezelî olduğunu söylediler. Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olup olmadığı tartışması, yani "halku'l-Kur'ân" meselesi böyle başlamış oldu.

Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd ile oğlu Emîn, özellikle de diğer oğlu Me'mûn dönemlerinde Kur'ân'ın mahlûk olduğu anlayışı bir tür devlet görüşü hâline getirildi. Bu görüşü şiddetle reddeden Ahmed ibni Hanbel gibi dönemin önemli âlimleri hapsedildi ve onlara ağır işkenceler yapıldı, [448] Ahmed ibni Nasr el-Huzâî gibi bazı âlimler de öldürüldü.[449]

Aynı yüzyılda yaşadığı için Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığı konusundaki tartışmalara vâkıf olan müellifimiz İmâm Ebû Dâvûd, açıklamakta olduğumuz hadisi bu yönde değerlendirmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i çok sever, onları koruması için Allah Teâlâ'ya duâ ederdi.

2. Allah Teâlâ'nın çocuklarımızı cin ve insan şeytanları ile zararlı hayvan ve kem gözlerin şerrinden koruması için onlara sık sık bu duâyı okumalıyız.

❀

سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، بْنُ مُسْلِمٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ،

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي بِإِذْنِ اللَّهِ – عِصْمَةٌ. ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلَّا قَدْ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مِنْ مُقَصِّرٍ، وَمَا فَوْقَهُمْ مِنْ مَحْسَرٍ، قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَيَقُولُونَ: الْحَقَّ، الْحَقَّ».

4738/143. Abdullah ibni Mes‘ûd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ bir şeyi vahyetmek istediğinde, melekler, bir kayaya çarpan demir zincir sesi gibi bir ses duyarlar ve Allah korkusundan dolayı kendilerinden geçip bayılırlar. Onlar böyle baygın yatarken ilk kendine gelen Cebrâil olur. İlâhî vahyi alıp diğer meleklerin yanına varınca, onların kalplerindeki korku giderilir. Melekler Cebrâil’e:

‘Ey Cebrâil! Rabbin ne buyurdu?’ diye sorarlar. O da:

‘Hakkı buyurdu’ der. Melekler de onun sözünü tekrar ederek:

‘Rabbimiz hakkı buyurdu, Rabbimiz hakkı buyurdu’ derler.”[450]

Açıklamalar

Hadisimiz bize bilmediğimiz âlemlerden, denizden bir damla türünden bilgi vermekte ve ilâhî vahyin melekleri nasıl sarsıp bayılttığını göstermektedir. Biz vahyin ne kadar ağır, ne dayanılmaz bir şey olduğunu, vahiy geldiği sırada Fahr-i Kâinât Efendimizin yaşadığı dayanılmaz ıstıraplardan bilmekteyiz. Şöyle ki:

Kendisine vahiy gelirken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi bir sıkıntı basar, titremeye başlar, gül yüzü kül gibi olur, soğuk günde bile şakır şakır terlerdi. Yanında, kovan etrafındaki arıların çıkardığı sese benzer bir ses duyulurdu. O sırada bir devenin üzerinde ise hayvancağız hissettiği ağırlık yüzünden bir adım bile atamaz, olduğu yere çöküverirdi.

Bir defasında Sultân-ı Enbiyâ'nın vahiy kâtibi Zeyd ibni Sâbit radıyallahu anh, onun yanıbaşında oturuyordu. Server-i Enbiyâ Efendimizin mübarek dizi onun dizinin üstüne gelmişti. İşte o sırada vahiy gelmeye başladı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin dizi öylesine ağırlaştı ki Zeyd ibni Sâbit radıyallahu anh ayağının kırılacağını ve bir daha yürüyemeyeceğini düşünmeye başladı.

İşte ilâhî vahyin yeryüzüne inişi sırasında onun şiddetinden hem melekler hem de vahiy kendisine gelen Allah'ın Resûlü böylesine etkilenirdi.

Bu bahisteki hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı olduğunu göstermektedir. Açıklamakta olduğumuz hadiste "kelâm" sıfatı Cenâb-ı Hakk'a nispet edilmekte ve vahyin "Allah kelâmı" olduğu belirtilmektedir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İlâhî vahyin ağırlığına melekler bile dayanamaz, hissettikleri Allah korkusundan dolayı bayılırlardı.

2. Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisine vahiy gelirken büyük sıkıntılar yaşardı.

---

[441]. Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 24, nr. 2925; İbni Mâce, Mukaddime 13, nr. 201.

[442]. Mâide 5/67.

[443]. Buhârî, Megàzî 77, nr. 4403, Hudûd 9, nr. 6785, Fiten 8, nr. 7078.

[444]. Buhârî, Şehâdât 15, nr. 2661, Megàzî 34, nr. 4141, Tefsîr 24/6, nr. 4750, Tevhîd 35, 52, nr. 7500, 7545; Müslim, Tevbe 56, nr. 2770.

[445]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[446]. Buhârî, Enbiyâ 10, nr. 3371; Tirmizî, nr. 2060; İbni Mâce, nr. 3525.

[447]. Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî 22, nr. 3753, Edeb 18, nr. 5994.

[448]. M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, 76.

[449]. M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Nasr el-Huzâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, 110.

[450]. Buhârî, Tefsîr 15/1, 34/1, nr. 4701, 4800, Tevhîd 32, nr. 7481; Tirmizî, Tefsîr 34/2, nr. 3223; İbni Mâce, Mukaddime 13, nr. 194.

بَابٌ فِي الشَّفَاعَةِ

23. ŞEFÂAT KONUSU

٤٥٩٧ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا

لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ، وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبُعِ،

«شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي».

4739/144. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şefâatim, ümmetimin çok hatâ eden günahkârları içindir.”[451]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى،

فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ

الْجَهَنَّمِيِّينَ»

4740/145. İmrân ibni Husayn radıyallahu anh, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir.

“Bazı insanlar Muhammed’in şefâat etmesiyle cehennemden çıkıp cennete girecekler, cennetlikler bu kimselere ‘cehennemlikler’ (cehennemiyyûn) adını verecekler.”[452]

Konuya Giriş

Ehl-i Sünnet ve'l-cemâate göre Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm ümmetine şefâat edecektir. Çünkü Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmede buna işaret etmektedir:

"O gün ancak, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve konuşmasına râzı olduğu kimsenin şefâati fayda verecektir."[453]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ümmetine şefâat edeceğine dâir mütevâtir derecesinde sahîh hadisler vardır.

Fahr-i Kâinât Efendimizin şefâatine nâil olabilmek için elbette onun ümmetinden olmak yani Allah'a ve Resûlüne îmân etmek gerekir. Bu kadar îmân bile, aşağıda geleceği üzere, günahkâr bir mü'minin cehennemden çıkmasını ve cennete girmesini sağlar. Çünkü büyük günah, mü'minin îmânına zarar vermez.

Hâricîler ile Mu'tezile mezhebine mensup bazı kimseler şefâatin olmayacağı kanâatindedir. Günümüzde de onların ardınca gidenler vardır. [454]

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem âhirette başlıca beş defa şefâat edecektir:

1. Mahşerde hesabın bir an önce başlaması için mü'min veya kâfir ayırt etmeden herkese yapacağı şefâat. Buna şefâat-i uzmâ veya Makàm-ı Mahmûd denmektedir.
2. Ümmetinden bazılarının hesâba çekilmeden cennete girmesi için yapacağı şefâat.
3. Cehenneme girmeyi hak eden bazılarını cehennemden kurtarmak için yapacağı şefâat.
4. Günahkâr oldukları için cehenneme girenleri oradan çıkarmak üzere yapacağı şefâat.
5. Cennete giren mü'minlerin daha üstün dereceler elde etmeleri için yapacağı şefâat.

Peygamber Efendimizden başka diğer peygamberler, âlimler, şehidler, melekler ve sâlih kullar da Cenâb-ı Hakk'ın izin verdiği kimselere şefâat edeceklerdir.

Açıklamalar

Birinci Hadis

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kıyâmet gününde ümmetine şefâat edecektir. Özellikle de işledikleri büyük günahlar yüzünden cehenneme girmeyi hak eden Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın izniyle onun şefâatine nâil olacaklardır.

Peygamber-i Zîşân Efendimiz cehenneme girmiş olan günahkâr ümmetine nasıl şefâat edeceğini uzunca bir hadiste özetle şöyle anlatmıştır:

"Allah Teâlâ bana: 'Haydi git, kalbinde buğday (veya arpa) tanesi kadar îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak, ben de gidip emredileni yapacağım.

Sonra tekrar Rabbimin huzûruna çıkacağım. Bana: 'Haydi git, kalbinde hardal tanesi kadar îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak. Ben de gidip onları cehennemden çıkaracağım.

Sonra tekrar Rabbimin huzûruna çıkacağım ve geri kalan ümmetimin cehennemden çıkarılması için yalvaracağım. O bana: 'Kalbinde hardal tanesinden daha az, çok daha az, azdan da az îmân eseri olanları cehennemden çıkar!' buyuracak, ben de bana emredileni yapacağım.

Dördüncü defa Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna çıktığımda 'Yâ Rabbî! Lâilâhe illallah diyenleri cehennemden çıkarmama izin ver!' diyeceğim. Allah Teâlâ ise şöyle buyuracak:

'Lâilâhe illallah diyenleri cehennemden çıkarmak üzere şefâat etme işi sana verilmemiştir. Fakat ben kudretime, büyüklüğüme, azametime ve ululuğuma yemin ederim ki lâilâhe illallah diyenleri cehennemden ben çıkaracağım."[455]

Ünlü sahâbî Câbir radıyallahu anh, şefâatin olmayacağını ileri süren biriyle konuştu. Adam, günahkârların ebediyen cehennemde kalacağını söylüyor, aklınca da bu konuda söylediklerini destekleyen âyetler okuyordu. Hz. Câbir ona şunları söyledi:

"Senin okuduğun âyetlerde, ebediyen cehennemde kalacağı söylenen kimseler müşriklerdir. Fakat **günah işleyen ve bu yüzden cehennemde kendilerine azâp edilen birtakım insanlar oradan çıkarılacaklardır.** Ben Allah'ın Elçisi'nden aynen böyle duydum."[456]

Câbir radıyallahu anhın dediği gibi, Allah Teâlâ dilerse kendisine şirk koşmayanları, günah işlemiş olsalar bile, affedip cennete koyar.

Peygamber Efendimizin bir hadisinde anlattığı üzere, sırât köprüsünün üzerinde durup "Allahım selâmet ver! Allahım selâmet ver!"[457] diye duâ ettiği kimseler, işte cehenneme girmeyi hak eden bu günahkârlardır. Zira

onlar Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin temennî ettiği gibi selâmete ermezlerse cehenneme düşeceklerdir.

Kısacası Allah Teâlâ kime şefâat edilmesini diliyorsa, o kimse şefâate nâil olacaktır.

Allah Teâlâ şefâat edecek kimseye de “Sen şu kuluma şefâat et!” diye izin verecektir.

İkinci Hadis

Bu hadiste, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin şefâatiyle cehennemden çıkıp cennete girecek bir kısım günahkâr Müslümanlar’dan söz edilmektedir. Hadisimizden öğrendiğimize göre onlara “cehennemlikler” anlamında “cehennemiyyûn” denecektir. Bu lakap onlara küçümsendikleri için değil, Cenâb-ı Hakk’ın azatlısı olduklarını kendilerine hatırlatmak ve böylece daha çok sevinmelerini sağlamak için verilecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem günahkâr ümmetine şefâat edecektir.

2. Resûlullah Efendimizin şefâatiyle cehennemden çıkan bazı günahkârlara, Allah’ın cehennemden azat ettiği kimseler anlamında “cehennemiyyûn” adı verilecektir.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، سُفْيَانَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ»

4741/146. Câbir ibni Abdillah radıyallahu anhümâ Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken işittiğini söyledi:

“Cennetlikler cennette yiyip içeceklerdir.”[458]

Açıklamalar

Cennet yeme-içme, zevk ü safâ sürme yeridir. Cennet ehli, acıktığı veya susadığı için değil, her bir nimetin zevkini tatmak için yiyip içecektir. Peygamber Efendimizin haber verdiğine göre cennet ehline ilk olarak havyar ziyafeti sunulacaktır.[459]

Yeme-içme söz konusu olunca, yenilen içilen şeylerin vücuttan dışarı atılması gelir. Nitekim ashâb-ı kirâm da Nebîler Sultânı Efendimize bunu sordular. O da ashâbının merakını şöyle giderdi:

"**Cennetlikler cennette yiyip içerler, ama büyük ve küçük abdeste çıkmazlar, orada tükürmezler, burunlarını silme ihtiyacı duymazlar. Yiyip içtiklerinden kurtulmak için sadece hoş kokulu bir geğirti ve ter çıkarırlar.**"[460]

Cennet ehlinin bütün isteklerinin karşılanacağını ifâde etmek üzere Allah Teâlâ bir kudsî hadîs-i şerîfte şöyle buyurmuştur:

"**Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatırına getiremeyeceği ve hayal edemeyeceği nimetler hazırladım.**"[461]

İmâm Müslim *Sahîh*'inde, İmâm Tirmizî de *Sünen*'inde "Kitâbü'l-Cenne" adıyla birer bölüm açmışlar ve cennet nimetleriyle ilgili hadîs-i şerîfleri orada zikretmişlerdir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennette insanın hayal bile edemeyeceği nimetler vardır.
2. **Cennetlikler cennette yiyip içip zevk içinde yaşayacaklardır.**

---

[451]. Tirmizî, Kıyâmet 11, nr. 2436; İbni Mâce, Zühd 37, nr. 4311.

[452]. Buhârî, Rikàk 51, nr. 6559, 6566, Tevhîd 25, nr. 7450. Ayrıca bk. Müslim, îmân 318, nr. 189.

[453]. Tâhâ 20/109.

[454]. Şefâatin varlığı konusunda geniş bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor*, s. 281-309.

[455]. Buhârî, Tevhîd 36, nr. 7510; Müslim, Îmân 326, nr. 193; Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, II, 1113.

[456]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, III, 330, nr. 14588; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XVI, 526-527, nr. 7483.

[457]. Buhârî, Ezân 129, nr. 806; Müslim, îmân 299, nr. 182.

[458]. Müslim, Cennet 19, nr. 2835.

[459]. Buhârî, Rikàk 44, nr. 6520; Müslim, Münâfiḳìn, 30, nr. 2792.

[460]. Müslim, Cennet 18, 19, nr. 2835. Ayrıca bk. Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, nr. 3245, 3246, Enbiyâ 1, nr. 3326.

[461]. Buhârî, Bed'ü'l-halk 8, nr. 3244; Müslim, Cennet 2-5, nr. 2824.

بَابٌ فِي ذِكْرِ الْبَعْثِ وَالصُّورِ

24. ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLME ve SÛRA ÜFÜRÜLME KONUSU

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ بِشْرِ بْنِ شَغَافٍ،

فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ»

4742/147. Abdullah ibni Amr ibni Âs radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sûr, içine üflenen bir boynuzdur.”[462]

Açıklamalar

Konumuzun ana başlığında iki hususa işaret edilmektedir. Biri “ba’s”, yani öldükten sonra dirilme konusudur.

Dünya, insanın birinci durağıdır. Öldükten sonra “berzah hayatı” denilen kabir de ikinci durağıdır. İşte öldükten sonra dirilme olayı buradan başlayacak, ardından da âhiret hayatı denilen üçüncü durağa geçilecektir.

Toprağa gömülmeyenler, meselâ denizde balıklar tarafından yenilen, karada vahşî hayvanlar tarafından parçalanan, bir yangında yanıp kül olan kimseler de yeniden dirilip mahşere gideceklerdir.

Konumuzun ikinci başlığı ise “sûr”dur.

Kur’ân-ı Kerîm’de sûra iki defa üfleneceği, birinci üflenişte kıyâmetin kopacağı, ikinci üflenişte bütün varlıkların yeniden diriltileceği şöyle belirtilmektedir:

“Sûra üfürülür; Allah’ın dilediklerinden başka göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölür. Sonra sûra bir daha üfürülür; o anda hepsi

kalkmış, bakışmaktadır.”[463]

Sûra üfürecek olan melek İsrâfîl aleyhisselâmdır. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de onun sûra birinci üfürdüğünde yer ve dağların kaldırılıp tek bir darbeyle parçalanacağı belirtilmektedir.[464]

İkinci defa üfürdüğünde ise herkesin kabrinden çıkacağı, mahşer yerine doğru koşacağı ve orada toplanacağı bildirilmektedir.[465]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Sûr, içine üflenen ve boruya benzeyen bir tür boynuzdur.
2. **Kıyâmetin kopması ve insanların öldükten sonra tekrar dirilmesi için sûra üflenecektir.**
3. Sûra üflemekle görevli melek, İsrâfil aleyhisselâmdır.

❀

٤٧٤٣ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،

4743/148. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İnsanın bütün vücudu toprakta çürür. Yalnız kuyruk sokumundaki bir parça (acbü’z-zeneb: bedenin özü) **çürümez. İnsan bu parçadan yaratılmıştır ve ondan yeniden diriltilecektir.”**[466]

Açıklamalar

Bize bilmediğimiz âlemlerden bilgiler veren ve bilmediğimiz şeyleri öğreten Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin haber verdiğine göre, insan kuyruk sokumundaki “acbü’z-zeneb” denen ve bedenin özü olduğu anlaşılan hardal tanesi kadar küçük bir parçadan yaratılmıştır. Sûra birinci üflemeden sonra yerde ve gökte ne kadar canlı varsa hepsi yıldırım çarpmış gibi bayılıp ölecek, sadece Allah Teâlâ’nın dilediği varlıklar ölmeyecektir.

Acaba birinci sûr ile ikinci sûr arasında ne kadar zaman vardır? Fahr-i Kâinât Efendimiz bunun cevabını **“Sûra iki üfleme arasında kırk vardır”**

diye müphem bir şekilde vermiş, bunun kırk gün mü kırk ay mı kırk yıl mı olduğunu belirtmemiştir.

Daha sonra mâhiyetini bilemediğimiz şekilde insan vücudu yeniden oluşacak ve kuyruk sokumundaki o "acbü'z-zeneb" denen parçadan diriltilecek, sonra da dünyada yaşadığı bedeni ile mahşere gidecektir.

Peygamber-i Zîşân Efendimiz ölülerin diriltilmesinin acbü'z-zenebden başlayacağını söyledikten sonra, Allah Teâlâ gökten bir hayat suyu indireceğini ve böylece ölülerin tıpkı bitkiler gibi yeniden canlanacağını haber vermiştir.[467]

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Toprağa verilen insan bedeni bir süre sonra tamamen çürür.

2. İnsanın kuyruk sokumundaki acbü'z-zeneb denen küçük bir parça hiç çürümez.

3. İnsan, kuyruk sokumunda bulunan bu hardal tanesi kadar küçük nesneden, bu kaybolmayan özden yeniden diriltilecektir.

---

[462]. Tirmizî, Kıyâmet 8, nr. 2430.

[463]. Zümer 39/68.

[464]. Hâkka 69/13-14.

[465]. Kehf 18/99; Kàf 50/44.

[466]. Buhârî, Tefsîr 39/4, 78/1, nr. 4814, 4935; Müslim, Fiten 141, nr. 2955.

[467]. Buhârî, Tefsîr 39/3, 78/1, nr. 4814, 4935; Müslim, Fiten 141, nr. 2955.

بَابٌ فِي خَلْقِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

25. CENNETİN VE CEHENNEMİN YARATILMASI

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَلَمَةَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، أَيْ رَبِّ، وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا».

4744/149. Ebû Hüreyre radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ cenneti yaratınca Cebrâil’e:

‘Git, cennete bir bak!’ buyurdu. O da gidip cennete baktı. Sonra dönüp geldi ve:

‘Yâ Rabbî! Senin yüceliğine yemin ederim ki cennetin adını duyan herkes oraya girmek isteyecektir’ dedi. Allah Teâlâ daha sonra cennetin etrafını zorluklarla, sıkıntılarla kuşattı, sonra Cebrâil’e:

‘Ey Cebrâil! Git, cennete bir daha bak!’ buyurdu. O da gitti, cennete baktı. Sonra dönüp geldi ve:

‘Yâ Rabbî! Senin yüceliğine yemin ederim ki artık oraya kimsenin giremeyeceğinden korkarım” dedi.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sözüne şöyle devam etti:

‘Allah Teâlâ cehennemi yaratınca da Cebrâil’e:

‘‘Ey Cebrâil! Git, cehenneme bir bak!’ buyurdu. O da gitti ve cehenneme baktı. Sonra dönüp geldi ve:

’Yâ Rabbî! Senin yüceliğine yemin ederim ki cehennemin adını duyan hiçbir kimse oraya girmek istemeyecektir’ dedi. Daha sonra Allah Teâlâ cehennemin etrafını nefse hoş gelen şeylerle donattı ve Cebrâil’e:

‘‘Ey Cebrâil! Git, cehenneme bir daha bak!’ buyurdu. O da gitti, cehenneme baktı. Sonra dönüp geldi ve şöyle dedi:

‘Yâ Rabbî! Senin yüceliğine yemin ederim ki bundan sonra herkesin oraya girmek istemesinden korkarım.”[468]

Açıklamalar

Azîz ve Celîl olan Rabbimiz cenneti yaratınca, Cebrâil aleyhisselâma onun güzelliğine ve içindeki türlü türlü nimetlerin göz alıcılığına bakmasını söyledi. Daha orada Cenâb-ı Hakk’ın sâlih kullarına ihsân edeceği, gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve hiçbir kimsenin hayal edemediği nimetler yoktu. Cebrâil o hâliyle cenneti seyretti ve onun güzelliğine hayran kaldı. Cennetin vasfını duyanların bile ona hayran kalacağını ve oraya girmeye can atacağını söyledi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ cennete girmek isteyenlerin yapmaları gereken kulluk görevlerini belirledi ve cenneti onlarla kuşattı. Elbette bu görevler nefsin hoşuna gitmeyen işlerdi. Allah Teâlâ, Cebrâil aleyhisselâmdan yeni hâliyle cenneti bir daha görmesini istedi. Hz. Cebrâil cennete girmek için yapılması gereken şartları görünce, Allah Teâlâ’nın huzûruna geldi ve cenneti kuşatan o görevleri duyan kimselerin cennete girmeye heves etmeyeceklerini söyledi.

Allah Teâlâ cehennemi yaratınca da Cebrâil aleyhisselâma onu görmesini emretti. O da cehennemi gördü ve Cenâb-ı Hakk’a onun adını duyanların bile korkacağını, oraya girmek istemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine

Kâinâtın Rabbi cehennemin etrafını nefsin hoşlandığı haramlarla, zevklerle süsledi. Cebrâil aleyhisselâm cehennemi bu hâliyle görünce de bu defa herkesin oraya girmek isteyeceğini söyledi.

Âhiretin sonsuz bir hayat, cennetin ebedî mutluluk diyarı olduğunu unutmayalım. Şu fânî dünyada kısa süreli zevklerin peşine düşüp de eşsiz ve bitimsiz güzellikler yurdu olan cenneti gözden çıkarmayalım. Bizi bu güzelliklerle buluşturacak olan ibadetleri, hayırları ve iyilikleri henüz elimizde fırsat varken yapmaya gayret edelim.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Cennet ve cehennem yaratılmış olup şu anda vardır ve sâkinlerini beklemektedir.

2. Hayatını ibadetlerle, hayırlarla ve iyiliklerle geçirenler cennete girecektir.

3. Nefsin isteklerini yerine getiren ve haramlara düşkün olanlar ise cehenneme girecektir.

---

[468]. Tirmizî, Cennet 21, 2560; Nesâî, Îmân 3, nr. 3763. Ayrıca bk. Buhârî, Rikàk 28, 6487; Müslim, Cennet 1, nr. 2822.

بَابٌ فِي الْحَوْضِ

26. KEVSER HAVUZU

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَنْ نَافِعٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا أَمَامَكُمْ حَوْضًا، مَا بَيْنَ نَاحِيَتَيْهِ كَمَا بَيْنَ جَرْبَاءَ وَأَذْرُحَ»

4745/150. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Önünüzde Kevser Havuzu vardır. Onun iki yakasının arası Cerbâ ile Ezruh arası kadardır.”[469]

Açıklamalar

Bize gayb âleminden bilgiler veren ve bilmediklerimizi öğreten Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ’nın kendisine lütfettiği ve dinî kitaplarımızda daha çok “Havz-ı Kevser” diye geçen Kevser Havuzu’nu bazı hadislerinde şöyle tanıtmıştır:

“Cennette dolaşırken, etrafında inciden yapılmış evlerle çevrili Kevser ırmağını gördüm ve onun hakkında bilgi istedim. Cebrâil bana: ‘O Rabbinin sana verdiği ırmaktır’ dedi. İçine elimi soktum, toprağı burcu burcu kokuyordu; içindeki çakıl taşları da incidendi. Kevser Havuzu’nun hem boyu hem eni birer aylık yol kadardır. Cennetten çıkan bir su; biri altın, diğeri gümüş iki oluktan bu havuzun içine gürül gürül akar. Suyu sütten beyaz, kokusu mis kokusundan güzel, kardan soğuk, baldan tatlıdır. Orada, gökyüzündeki yıldızlar kadar bardak vardır. Ben Kevser Havuzu’nun başına sizden önce varacağım ve orada ümmetimi bekleyeceğim. Havuz başına

benden sonra gelenler onun suyundan içecek ve bir daha susuzluk çekmeyeceklerdir.”[470]

“Ben âhirete sizden önce gideceğim ve sizin için hazırlık yapacağım; sizin Allah yolundaki hizmetlerinize şâhitlik edeceğim. Buluşma yerimiz Kevser Havuzu’nun yanıdır. Ben şu bulunduğum yerden Kevser Havuzu’nu görmekteyim. Ben sizin Allah’a şirk koşmanızdan korkmuyorum. Ama dünya hırsıyla birbirinizle didişip çekişmenizden korkuyorum.”[471]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem “Önünüzde Kevser Havuzu vardır” buyururken, bize ümmetiyle orada buluşacağını anlatmıştır.

Ümmet-i Muhammed kıyâmet günü susadıkları zaman Kevser Havuzu’na gelecek ve ondan kana kana içecek, bir daha da susuzluk çekmeyecekler.

Server-i Enbiyâ Efendimiz ashâbına Kevser Havuzu’ndan birçok defa söz etmiştir. 4749. hadiste görüleceği üzere, ashâb-ı kirâmdan Ebû Berze el-Eslemî radıyallahu anh, “Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi Havz-ı Kevser’den bir değil, iki değil, üç değil, dört değil, beş değil birçok defa söz ederken duydum” demiştir. Allah’ın Resûlü onlara muhtelif zamanlarda Kevser Havuzu’nun büyüklüğünden bahsederken, karşısındakilerin iyi bildiği yerlerden örnek vererek anlatmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

Kevser Havuzu’nun uzunluğu;

“Uman ile Eyle arası kadardır.”[472]

“Medine ile Yemen’deki Sana şehri arası kadardır.”[473]

“Eyle ile Sana arası kadardır.”[474]

Açıklamakta olduğumuz hadîs-i şerîfte ise Kevser Havuzu’nun büyüklüğünü ve uzunluğunu **“Cerbâ ile Ezruh arası kadardır”** diye anlatmıştır.

Cerbâ da **Ezruh** da Ürdün’de olup Amman’a bağlı birer köydür.[475]

Kevser sûresinin ilk âyetinde: **“Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik”**[476] ifâdesiyle bu havuzdan söz edildiği hâlde Hâricîler ve Mu’tezile fırkaları Kevser Havuzu’nun varlığını kabul etmemişlerdir. Kevser Havuzu’na dâir hadisleri kırktan fazla sahâbî rivâyet ettiği hâlde[477] bu da onları iknâ etmeye yetmemiştir.

İmâm Ebû Dâvûd, söz konusu fırkaların görüşlerini çürütmek için bu bahiste Kevser Havuzu ile ilgili hadîs-i şerîfleri zikretmiştir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem âhirette ümmetiyle ilk olarak Kevser Havuzu'nun başında buluşacaktır.

2. Allah'ın Elçisi Kevser Havuzu'nun büyüklüğünü, karşısındakilere iyi bildikleri yerlerden örnekler vererek anlatmıştır.

❀

٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ،

عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ ثَمَانَ مِائَةٍ».

4746/151. Zeyd ibni Erkam radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

"Bir seferde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber bulunuyorduk. Bir yerde konakladığımızda bize:

'Siz Kevser Havuzu'nda yanıma gelecek olan ümmetimin yüz binde biri bile değilsiniz' buyurdu."

Bu hadisi Zeyd ibni Erkam radıyallahu anhdan rivâyet eden tâbiîn muhaddislerinden Ebû Hamza Talha bin Yezîd şöyle dedi:

Bunun üzerine ben Zeyd ibni Erkam'a:

"O gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında kaç kişiydiniz?" diye sordum.

"Yedi yüz veya sekiz yüz kişiydik" dedi.[478]

Açıklamalar

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kıyâmet gününde diğer peygamberlere karşı ümmetinin çokluğu ile iftihâr edeceğini söylerdi.[479] Nitekim Vedâ Haccı'nda Allah Teâlâ ona geçmiş peygamberleri ve ümmetlerini gösterdi. O peygamberlerden kiminin yanında üç, kiminin

yanında beş kişi vardı. O gün koca bir ovayı ve Arafat dağını dolduran ümmetinin çokluğu hoşuna gitti. Allah Teâlâ ona:

“Ey Muhammed! Ümmetinin çokluğundan memnun oldun mu?” diye sordu. O da sevincini:

“Evet, ey Rabbim!” diye dile getirdi.[480]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ümmetinin çokluğundan dolayı mutlu olacağını çeşitli vesilelerle dile getirirdi. Açıklamakta olduğumuz hadîs-i şerîfte görüldüğü üzere, bir seferde ashâbıyla birlikte konakladıkları yerde, onların mâneviyâtını yükseltmek için, ileride Ümmet-i Muhammed’in milyonlarla ifâde edileceğinden bahsetti. Öyle de oldu. Elhamdülillah bugün iki milyara yakın Müslüman’dan söz edilmektedir.

Hadisimizdeki “Siz Kevser Havuzu’nda yanıma gelecek olan ümmetimin yüz binde biri bile değilsiniz!” ifâdesinde belli bir sayı verilmemekte, bu ifâdeyle Havz-ı Kevser’den kana kana içecek Ümmet-i Muhammed’in sayısının belirtilemeyecek kadar çok olacağı anlatılmaktadır.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Ümmet-i Muhammed Havz-ı Kevser’in etrafında hem Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ile buluşacak hem birbiriyle görüşecektir.

2. Müslümanlar’ın sayısı daha da çoğalacak, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de bundan memnun olacaktır.

❀

٤٧٤٧ - حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ،

النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ،
وَالدِّينِ؟ قَالَ: «أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ شَهَادَةُ رَجُلٍ،
فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، آنِيَتُهُ عَدَدُ الْكَوَاكِبِ».

4747/152. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhı şöyle dedi:

“Bir gün Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbının arasında otururken bir ara uyukladı. Sonra gülümseyerek başını kaldırdı. Ya o ashâbına niçin güldüğünü söyledi veya sahâbîler ona:

‘Yâ Resûlallah! Niçin güldün?’ diye sordular. O zaman Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem:

‘Biraz önce bana bir sûre indirildi’ buyurdu ve Bismillâhirrahmânirrahîm İnnâ a’taynâke’l-kevser diye Kevser sûresini sonuna kadar okudu. Sûreyi okuyup bitirince ‘Kevser’in ne olduğunu biliyor musunuz?’ diye sordu. Ashâb-ı kirâm da:

‘Allah ve Resûlü bilir’ dediler. Allah’ın Elçisi şöyle buyurdu:

‘Kevser, Azîz ve Celîl olan Rabbimin bana cennette vereceğini va’d buyurduğu ırmaktır. Onda pek çok hayır vardır. Kevser ırmağının üzerinde bir havuz vardır. Kıyâmet günü ümmetim onun başında toplanacaktır. Orada yıldızlar sayısınca bardak vardır.’”[481]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا هَذَا؟» قَالَ: الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

4748/153. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh şöyle dedi:

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Mi’râc gecesinde cennete götürüldüğü zaman -Enes radıyallahu anh buna benzer bir ifâde kullandı ve

sözüne şöyle devam etti- ona iki kenarı, içi oyulmuş yakuttan bir ırmak gösterildi. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yanındaki melek elini ırmağın içine daldırıp oradan bir avuç misk çıkardı. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem de o meleğe ırmağı göstererek:

‘Bu nedir?’ diye sordu. Melek de:

‘Bu Allah Teâlâ’nın sana verdiği Kevser’dir’ dedi.”[482]

Açıklamalar

Fahr-i Kâinât Efendimize rüyada da vahiy gelirdi. Onun “rü’yâ-yı sâdıka” diye de anılan bu rüyaları, sabah aydınlığı gibi berrak bir şekilde gerçekleşirdi. Ashâb-ı kirâm, Peygamber aleyhisselâma uyurken de vahiy geldiğini bildikleri için, kendiliğinden uyanmadıkça onu hiçbir şekilde uyandırmazlardı. İşte Kevser sûresi de birinci hadisimizde gördüğümüz gibi ona uyurken inmiştir.

Bu hadîs-i şerîfte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına Kevser hakkında bilgi vermiş, Kevser ırmağının üzerinde bir havuz bulunduğunu, kıyâmet gününde Ümmet-i Muhammed’in bu havuzun başında toplanacağını ve onun etrafındaki sayısız bardaklarla Kevser’den içeceklerini haber vermiştir.

4745 nolu hadisin açıklamasında Kevser Havuzu’ndaki suyun cennetten çıktığını ve bu suyun sütten beyaz, kardan soğuk, baldan tatlı ve mis kokulu olduğunu görmüştük.

Kevser ırmağı, Allah Teâlâ’nın Peygamber Efendimize ikrâmlarından biridir. O şu anda bile gürül gürül akmakta ve ondan doya doya içecek Ümmet-i Muhammed’i beklemektedir. İki Cihân Güneşi Efendimiz, içine bu ırmağın aktığı Kevser Havuzu’nun etrafında ümmetiyle buluşacak ve onlara bu havuzun doyumsuz suyunu tattıracaktır. Rabbim bu bahtiyârlığı hepimize nasip eylesin. Âmîn...

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme rüyasında da vahiy gelirdi. Nitekim Kevser sûresi ona böyle indirildi.

2. Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem Efendimize âhirette Kevser ırmağını vereceğini va’detmiştir. Allah’ın Elçisi orada ümmetiyle buluşacaktır.

3. Kevser Havuzu’nun etrafında yıldızların sayısınca bardak vardır. Herkes o bardaklarla bu havuzdan kana kana su içecektir.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
٤٦٣٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ
يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَنْذِرُونَ وَلَا يُوفُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا
بِالرَّاكِبِ». قَالَ ابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ عَرْشِهِ، وَعَرْشُهُ فَوْقَ
شَيْنٍ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِأَسْأَلَكَ عَنِ الْحَوْضِ، سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
أَرْبَعًا وَلَا خَمْسًا، فَمَنْ كَذَّبَ بِهِ فَلَا سَقَاهُ اللَّهُ مِنْهُ، ثُمَّ خَرَجَ مُغْضَبًا».

4749/154. Tâbiîn râvilerinden Ebû Tâlût Abdüsselâm şöyle dedi:

Ashâb-ı kirâmdan Ebû Berze el-Eslemî'nin Emevî Vâlisi Ubeydullah ibni Ziyâd'ın yanına girdiğini gördüm.[483] Vâli Ubeydullah ibni Ziyâd, Ebû Berze el-Eslemî'yi görünce yanındakilere:

"İşte şu bodur, Muhammed'i gören sahâbenizden biridir" dedi. Ebû Berze radıyallahu anh, onun bu sözünü duydu ve ashâb-ı kirâma hakaret ettiğini anladı. Bunun üzerine:

"Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin ashâbından olduğum için beni ayıplayacak kimseleri görecek kadar yaşayacağımı sanmazdım" dedi. Emevî Vâlisi Ubeydullah ona şunu söyledi:

"Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin ashâbından olmak senin için bir ayıp değil bir zînettir. Ben Havz-ı Kevser hakkında bildiklerini sormak için seni buraya çağırdım. Sen Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden bu konuda bir şey işittin mi?"

Ebû Berze radıyallahu anh ona şu cevabı verdi:

"Evet, ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi Havz-ı Kevser konusundan bir değil, iki değil, üç değil, dört değil, beş değil birçok defa söz ettiğini duydum. Havz-ı Kevser yoktur diyene Allah ondan içirmesin!"

Ebû Berze radıyallahu anh bunları söyledikten sonra öfkeli bir şekilde çıkıp gitti.[484]

Açıklamalar

Bu hadîs-i şerîf, kitabımızın Havz-ı Kevser hakkındaki beşinci hadisidir. Daha önceki hadislerde Kevser Havuzu hakkında yeterli bilgi verildiği için bu konuya tekrar girmeyelim.

Burada bizi hayrete düşüren şudur: Ashâb-ı kirâmın daha hayatta olduğu bir zamanda, Emevî vâlisi Ubeydullah ibni Ziyâd Havz-ı Kevser'in varlığını nasıl kabul etmemiş ve Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin azîz arkadaşları hakkında nasıl saygısızca konuşabilmiştir! Bu şahsı birkaç cümle ile tanıyınca, onun neden böyle davrandığına artık hayret etmeyeceğiz.

Ubeydullah ibni Ziyâd, Emevîler'in Basra vâlisi idi. Yezîd ibni Muâviye, yönetimi babasından devralınca ona Basra vâliliği yanında Kûfe vâliliğini de verdi. Daha çok "İbni Ziyâd" diye anılan bu Emevî vâlisi, Yezîd'in emirlerini kayıtsız şartsız yerine getirmeye başladı. Kûfe'ye gelmekte olan Hz. Hüseyin'in Fırat nehrinden uzak tutulmasını emreden bu zâlim, Peygamber aleyhisselâmın göz bebeği torununu yanındaki yetmiş iki kişiyle birlikte Kerbelâ'da şehid ettirdi, sonra da başlarının kesilmesini emretti. Hz. Hüseyin'in kesik başı yanına getirildiği zaman, Peygamber aleyhisselâmın öptüğü o mübârek başa ve aydan aydınlık yüze elindeki sopayla insafsızca vurmaktan çekinmedi.

Bu zâlimin, kısa boylu olduğu için "bodur" diye küçümsediği Ebû Berze el-Eslemî radıyallahu anh ise ilk Müslümanlar'dandı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında Hayber, Mekke'nin fethi, Huneyn gazvesi gibi savaşlara katıldı. Sıffîn'de ve Nehrevan'da Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Daha sonra da hep onu destekledi. Bu yiğit, aynı zamanda âbid ve zâhid insan, Fahr-i Kâinât Efendimizden ve Ebû Bekir radıyallahu anhdan kırk altı hadis rivâyet etti. Allah ondan râzı olsun.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Havz-ı Kevser hakkında pek çok hadîs-i şerîf vardır.

2. Bazı Emevî yöneticileri Havz-ı Kevser'e dâir hadisleri kabul etmez, ashâb-ı kirâma da saygısız davranırlardı.

3. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Berze, Kevser Havuzu hakkındaki hadisleri kabul etmeyenlere "Allah onlara Kevser'den içirmesin!" diye bedduâda bulunmuştur.

---

[469]. Buhârî, Rikàk 53, nr. 6577; Müslim, Fezâil 34, nr. 2299.

[470]. Buhârî, Tefsîr 108/1, nr. 4964-65, Rikàk 53, nr. 6579; Müslim, Fezâil 25-45, nr. 2289-2305.

[471]. Buhârî, Megàzî 17, nr. 4042; Müslim, Fezâil 31, nr. 2296.

[472]. Müslim, Fezâil 36, nr. 2300.

[473]. Buhârî, Rikàk 53, nr. 6591.

[474]. Buhârî, Rikàk 53, nr. 6580; Müslim, Fezâil 39, nr. 2303.

[475]. Mustafa Fayda, "Cerba" ve "Ezruh" maddeleri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VII, 391, XII, 70.

[476]. Kevser 108/1.

[477]. Bu hadisi rivâyet eden otuz kadar tanınmış sahâbînin adları için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 437-439.

[478]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 367, 371, 372, nr. 19483, 19524, 19536; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), I, 149, nr. 256.

[479]. Ebû Dâvûd, Nikâh 3, nr. 2050; Tirmizî, Tahâret 2, nr. 2; Nesâî, Nikâh 11, nr. 3227

[480]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 403, 454, nr. 3819, 4339; İbni Hibbân, *es-Sahîh* (Arnaût), XIII, 448, nr. 6084.

[481]. Müslim, Salât 53, nr. 400; Nesâî, İftitâh 21, nr. 904.

[482]. Buhârî, Rikàk 53, nr. 6581; Tirmizî, Tefsîr 108/1, 2, nr. 3359, 3360.

[483]. Hadis metninde geçen teknik bilginin tercümesi, mânânın akıcılığını bozmaması için buraya alındı. Buna göre İmâm Ebû Dâvûd şöyle dedi: "Hocam Müslim ibni İbrâhim, Ebû Berze el-Eslemî ile Emevî vâlisi Ubeydullah arasında geçen konuşmayı o mecliste bulunup nakleden ve Ubeydullah'ın adamlarından olan kişinin adını bile söylemişti."

[484]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 419, 421, 425-426, nr. 2001, 2017, 20052; Bezzâr, *Müsned* (Mahfûzurrahmân), VI, 409, nr. 2435, IX, 298, nr. 3851.

بَابٌ فِي الْمَسْأَلَةِ فِي الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

27. KABİR HAYATI ve KABİR AZÂBI

٤٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو بْنُ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ بْنِ عُبَيْدَةَ،

فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي وَجَلَّ ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ [إبراهيم: ٢٧]».

4750/155. Berâ bin Âzib radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Müslüman kabirde sorguya çekildiği zaman Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resûlü olduğuna şahâdet eder. İşte Kur’ân-ı Kerîm’deki:

“Allah îmân edenleri, inanıp ikrâr ettikleri değişmez söz sebebiyle hem dünyada hem de âhirette sapasağlam tutar” (İbrâhim 14/27) **âyetinin mânâsı budur.”**[485]

Açıklamalar

Ehl-i Sünnet ve’l-cemâat mezhebi, kabir azâbının varlığını kabul eder. Çünkü hem Kur’ân-ı Kerîm’de hem de hadîs-i şerîflerde bunun delilleri vardır.

Kabir azâbının varlığına dair en az on âyet-i kerîme vardır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

“Onlar sabah akşam ateşe sunulurlar. Kıyâmet kopunca da ‘Atın Firavun ehlini azâbın en şiddetlisine!’ denir.”[486]

Firavun ehlinin sabah akşam ateşe sunulması, onlara dünya durdukça kabir azâbının uygulanması anlamındadır.

Bu konudaki bir başka âyet-i kerîme ise şöyledir:

“Sen o zâlimlerin can çekiştikleri ve meleklerin onlara ellerini uzatarak ‘Çıkarın şu canlarınızı! Allah hakkındaki gerçek dışı sözleriniz ve onun âyetlerini büyüklük taslayıp kabul etmeyişiniz yüzünden bugün perişan eden azâp ile cezalandırılacaksınız’ dedikleri zaman onların hâlini bir görsen!”[487]

Kâfirlerin azâbı daha can verirken başladığına göre, hiç onlar kabirde kendi hâllerine bırakılır mı?[488]

Kabir azâbının varlığına dâir hadîs-i şerîfler ise çok daha fazladır. Onların bir kısmını bu bahiste okuyacağız.

Kabir azâbının varlığını akıl da kabul eder. Çünkü her şeye kàdir olan Allah, kabirde azâp edilecek kimseye can vermeye de kàdirdir. Hattâ onu yırtıcı hayvanlar yese, etlerini kuşlar, denizdeki balıklar parça parça etse bile, kudretli Rabbimiz o vücudunun her bir parçasının nerede olduğunu bilir ve o parçaları yeniden bir araya getirir.

Kabir azâbını kabul etmeyen bazı kimseler, bir Müslüman’ın aslâ soramayacağı gülünç sorular soruyor ve “Ölen bir kimse hesaba çekilmek için kabrinde nasıl oturtulur? Öldükten sonra kabri açılan birçok kimsenin vücudunda darp izi görülmemiştir” diyorlar.

Yanıbaşımızda uyuyan bir kimse uykusunda hem elem hem de lezzet duyabiliyor. Ama biz onun duyduğu elemi de lezzeti de hissetmiyoruz. Yan yana oturduğumuz birinin yaşadığı acılardan haberimiz olmuyor.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de kendisine vahiy gelirken büyük sıkıntılar yaşardı. Fakat yanında bulunan ashâb-ı kirâm onun yaşadığı bu sıkıntıları hissetmezdi.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kabir azâbı vardır; âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler bunu göstermektedir.

2. Müslüman kabirde sorguya çekildiği zaman dünyada iken sık sık söylediği kelime-i şahâdeti orada da söyleyecek ve Müslüman olduğunu gösterecektir.

3. Müslümanlar kabir azâbı görmeyecektir.

❀

٤٦٠١ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا عَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ أَبُو نَضْرٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَعْنِي فَسَاءَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، الْحَجَرُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ، فَوَاللَّهِ لَأَدَعَنَّهُمْ كَالْأَمْسِ الدَّابِرِ». قَالَ: مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الْخَلْقُ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ.

4751/156. Enes ibni Mâlik radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

“Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bir gün Neccâroğulları’nın hurma bahçesine girdi, orada bulunan kabirlerden korkunç bir ses duydu, korktu ve:

‘Şu kabirlerde yatanlar kimlerdir?’ diye sordu. Ashâb-ı kirâm da:

‘Yâ Resûlallah! Onlar Câhiliye devrinde ölen kimselerdir’ dediler. Bunun üzerine Allah’ın Elçisi:

‘Cehennem azâbından ve Deccâl’in fitnesinden Allah’a sığının!’ buyurdu. Sahâbîler:

‘Niçin bunlardan dolayı Allah’a sığınacağız?’ diye sordular. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

‘Mü’min kabrine konulduğu zaman yanına iki melek gelir ve ona:

‘Sen dünyada kime ibadet ediyordun?’ diye sorarlar. Allah Teâlâ ona bu soruya nasıl cevap vereceğini öğretir; o da:

‘Ben Allah’a ibadet ediyordum’ diye cevap verir. Ona Peygamber’ini kastederek:

‘Şu peygamber olduğu söylenen adam hakkında ne diyorsun?’ diye sorarlar. O mü’min de:

‘O, Allah’ın kulu ve Resûlüdür’ der. Bu cevabı alınca ona başka bir şey sormazlar, alıp cehennemdeki yerine götürürler ve ona şöyle derler:

‘Burası senin cehennemdeki yerindi; fakat Allah Teâlâ sana merhamet etti ve seni cehennemden korudu; onun yerine sana cennette bir köşk verdi.’ Bunun üzerine o mü’min:

‘Beni bırakın da ailemin yanına gidip onlara bu müjdeyi vereyim!’ der. Ona:

‘Hele bir sâkin ol!’ derler.

Kâfir kabrine konduğu zaman ise yanına bir melek gelir ve ona sert bir dille:

‘Söyle bakalım dünyada sen neye ibadet ederdin?’ diye sorar. O da:

‘Bilmiyorum’ diye cevap verir. Ona:

‘Bilmez ol, konuşmaz ol!’ denir. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi kastederek:

‘Peki, şu peygamber olduğu söylenen adam hakkında ne derdin?’ diye sorarlar. O da:

‘Başkaları onun hakkında ne derse ben de onu derdim’ diye cevap verir. O zaman melek onun iki kulağının arasına demirden bir topuzla vurur. O kimse demir topuzu yiyince öyle bir feryat eder ki onun haykırışını insanlar ve cinler dışındaki bütün varlıklar duyar.”[489]

Bu hadis 4754**.** hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَالْمُنَافِقُ فَيَقُولَانِ لَهُ»، زَادَ: «الْمُنَافِقَ»، وَقَالَ: «يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ».

4752/157. Bu hadisi bir önceki hadisin râvilerinden olan, tebe-i tâbiîn nesline mensup Abdülvehhâb ibni Atâ, o hadisin senedine benzer bir senedle rivâyet etmiştir. Buna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bir kul kabrine konulduğu ve tanıdıkları onun yanından ayrıldığı zaman, yanından ayrılan kimselerin ayak seslerini duyar. İşte o sırada yanına iki melek gelir ve ona şöyle derler.”

Râvi Abdülvehhâb ibni Atâ, bir önceki hadise yakın bir şeyler rivâyet etti ve bu rivâyette: “Kâfir ve münâfık ise meleğe şöyle derler” diyerek “münâfık” kelimesini ilâve etti ve şöyle dedi: **“O kâfirin feryâdını insanlar ve cinlerden başka onun yakınında bulunan varlıklar (melekler ve hayvanlar) işitir.”**[490]

Bu hadis 4754**.** hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

فَاسْتَقْبَلَهُ فَسَبَّ وَسَبَّ، فَقَالَ سَعِيدٌ: مَنْ يَسُبُّ هَذَا الرَّجُلُ؟ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَهَذَا لَفْظُ هَنَّادٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ زَاذَانَ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ قَتَادَةَ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْنَ أَبِي؟ قَالَ:

4753/158. Berâ bin Âzib radıyallahu anh şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte Ensâr'dan bir adamın cenâze namazını kılmaya gitmiştik. Kabre vardığımızda henüz mezar kazılmamıştı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yere oturdu, biz de etrafına oturduk. Elindeki bir çöple yeri karıştırıyordu. Biz de başlarımızda birer kuş varmış gibi öyle sessiz ve hareketsiz duruyorduk. Mübârek başını kaldırdı, iki veya üç defa:

"Kabir azâbından Allah'a sığının!" buyurdu.

Cerîr ibni Abdillah radıyallahu anhın rivâyet ettiği hadisin bu kısmında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu belirtilir:

"Ölen kimse, kendisini defnedenler dönüp giderken onların ayak seslerini duyar. Bu sırada sorgu melekleri kendisine: 'Ey falan! Rabbin kim, hangi dindensin, peygamberin kim?' diye sormaya başlamışlardır."

Hadisin râvilerinden Hennâd ibni Serî de hadisin devamını şöyle rivâyet etmiştir:

"Kabre konulan kimsenin yanına iki melek gelir, onu oturtur ve aralarında şu konuşma geçer:

"Rabbin kim?"

"Rabbim Allah'tır."

"Hangi dindensin?"

"İslâm dinindenim."

"Size gönderilen şu Muhammed denilen kimse hakkında ne diyorsun?"

"Salât ve selâm onun üzerine olsun, o Allah'ın Resûlüdür."

"Onun Allah'ın Resûlü olduğunu nereden biliyorsun?"

"Ben Kur'ân-ı Kerîm'i okudum, ona îmân ettim ve böylece Peygamber'in sözlerinin doğruluğunu kabul ettim."

Cerîr ibni Abdillah radıyallahu anhın rivâyet ettiği hadiste şu ilâve vardır:

"Allah îmân edenleri, inanıp ikrar ettikleri değişmez söz sebebiyle hem dünyada hem de âhirette sapasağlam tutar" (İbrâhim 14/27) **âyetinin mânâsı işte budur.**

Hadisin bundan sonraki kısmını her iki râvi şöyle rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem sözüne şöyle devam etti:

"Bu konuşma üzerine semâdan şöyle bir ses duyulur:

'Benim kulum doğru söyledi. Ona cennette dayalı döşeli bir oda hazırlayın! Kendisine cennet elbisesi giydirin! Kabrinden cennete bir kapı açın!' O andan sonra onun odasına cennet meltemi ve cennetin

güzel kokuları dolmaya başlar. Kabri gözünün gördüğü ufka kadar genişletilir.

Kâfire gelince…”

Söze böyle başlayan Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem kâfirin korkunç ölümünü anlattı ve sonra sözüne şöyle devam etti:

“Kâfir toprağa verildikten sonra rûhu cesedine iâde edilir. Yanına iki melek gelir, onu oturturlar ve aralarında şu konuşma geçer:

‘Rabbin kim?’

‘Ha, ne dedin? Ben öyle bir şey bilmiyorum.’

‘Hangi dindensin?’

‘Ha, ne dedin? Ben öyle bir şey bilmiyorum.’

‘Size gönderilen şu Muhammed denilen kimse hakkında ne diyorsun?’

‘Ha, ne dedin? Ben öyle bir şey bilmiyorum.’

“Bu konuşmadan sonra semâdan şöyle bir ses duyulur:

‘O kimse, bilmiyorum derken yalan söyledi. Ona cehennemde bir yer hazırlayın! Kendisine cehennem elbisesi giydirin! Kabrinden cehenneme bir kapı açın!” O andan itibâren kabrine cehennemin sıcaklığı ve iliklere işleyen kavurucu rüzgârı dolmaya başlar. Kabri onu öyle bir sıkar ki kaburga kemikleri birbirine geçer.”

Cerîr ibni Abdillah radıyallahu anhın rivâyetinde şu ilâve vardır:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Sonra o kâfirin yanına elinde demir bir tokmak bulunan sağır ve dilsiz bir zebânî gönderilir. Şâyet o tokmakla bir dağa vurulsa dağ un ufak olur. O zebânî elindeki tokmakla bu kâfire öyle şiddetli bir şekilde vurur ki onun sesini insanlar ve cinler dışında, doğu ile batı arasındaki bütün varlıklar duyar; bu darbeyi yiyen kâfir de toz toprak hâline dönüşür. Sonra o kâfir, işkence edilmek üzere tekrar diriltilir.”[491]

Bu hadis 4754**.** hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى،

٤٦٥٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

قَالَ: فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

4754/159. Ebû Dâvûd, tâbiîn râvilerinden Ebû Ömer Zâzân'ın Berâ bin Âzib radıyallahu anhden rivâyet ettiği bir önceki hadisin benzerini yine aynı râvilerden rivâyet etmiştir.

Açıklamalar

Bildiğimiz bir gerçeği bir daha tekrar edelim:

Kabir hayatı hakkında bize sadece âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler bilgi verebilir. Bu sebeple kabir hayatı ve kabir azâbı hakkında bu iki kaynağa başvurmamız gerekir.

4750 numaralı hadiste kabir azâbının varlığına dâir bilgi verdik. Daha sonraki hadislerden de kabirde meleklerin yapacağı sorgu-suâlleri ve ölen kimsenin başına gelecek hâlleri öğrendik.

Kabir hayatı hakkında pek çok hadisten öğrendiğimize göre, ölen kimse, kefenlenişini, cenâze namazının kılınışını, kabre götürülüşünü ve toprağa verilişini de bilir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kabre konulan kimsenin, yanından ayrılan insanların ayak seslerini duyduğunu söylemiştir. Demek ki kabre konulan kimse bizim bilmediğimiz bir hayat tarzıyla diridir. Çünkü diri olmayan kimse yanından ayrılanların ayak seslerini duyamaz.

Çok geçmeden ölen kimsenin yanına iki melek gelir. Bunlardan birinin adı "Münker", diğerinin adı "Nekîr"dir. Onlar ölen kimseyi oturturlar ve konuşmaya başlarlar. Ona Rabbinin kim olduğunu, hangi dine inandığını, hangi peygambere îmân ettiğini sorarlar. Bazı rivâyetlerde belirtildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem hakkında, önemsiz birinden söz ediyormuş gibi bir ifâdeyle "Ben peygamberim diyen şu adam hakkında ne diyorsun?" diye sorarlar. Bazı rivâyetlerden öğrendiğimize göre hesaba çekilen o kul, "Kimden bahsediyorsunuz?" diye sorar. Onlar da "Muhammed'den bahsediyoruz" derler. Allah Teâlâ mü'min kuluna bütün bu sorulara nasıl cevap vereceğini öğretir. Onlar da Rabbinin Allah, dininin İslâm, peygamberinin Muhammed aleyhisselâm olduğunu söyler. Melekler ona, "Sen bunları nereden öğrendin?" diye sordukları zaman da o kul, yine Allah Teâlâ'nın kendisine öğreteceği üzere Kur'ân-ı Kerîm'i okuduğunu, orada:

"Allah'tan başka ilâh olmadığını bil"[492]**,**

"İşte Rabbiniz olan Allah budur; o her şeyin yaratıcısıdır"[493]**,**

"Allah katında tek din İslâm'dır"[494]**,**

"Muhammed Allah'ın Resûlüdür"[495]**,**

“Şöyle de: Ey insanlar! Elbette ben göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka ilâh bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah’ın hepinize birden gönderdiği elçisiyim”[496] gibi âyet-i kerîmeleri gördüğünü, bu sebeple hem Rabbine, hem Peygamberine hem de dinine bütün kalbiyle inandığını söyler.

İşte bu sebeple hiçbir Müslüman, “Ben meleklerin sorularına nasıl cevap vereceğim? Bunları nereden hatırlayacağım? Üstelik Arapça da bilmiyorum!” diye düşünmemelidir.

Hesaba çekilen o Müslüman’ın bu en zor imtihanı başarıyla vermesi üzerine Allah Teâlâ meleklere, o kuluna cennette güzel bir yer hazırlamalarını emreder. Ona cennet elbisesi giydirilir. Kabrinden cennete bir kapı açılır. O andan itibaren cennetin hem güzelliklerini görmeye hem burcu burcu kokusunu duymaya başlar. Kabri de gözünün eriştiği yerlere kadar genişletilir. O daracık kabir, ona kocaman bir saray olur.

Bu arada o mü’mine, şâyet sorgu-suâlde başarılı olmasaydı cehenneme gideceği söylenir ve cehennemde kendisi için hazırlanmış olan yer gösterilir. Sonra da Allah Teâlâ’nın ona ikrâmda bulunduğu ve yeniden dirildikten sonra kendisini cennetine koyacağı müjdelenir.

Bazı hadislerde meleklerin mü’mine, **“Biz senin dünyada da böyle inanıp yaşadığını biliyorduk. Haydi yeniden dirilene kadar şu güzel mekânda gelin güvey uykusu gibi rahat bir şekilde uyu!”**[497] diyeceği kaydedilmektedir.

Okuduğumuz hadislerde, hesaba çekilecek olan kâfir ve münâfığın kendisine sorulan sorulara şaşıracağı, “ha, ne dedin?” diye afallayacağı ve “Ben öyle bir şey bilmiyorum” diye cevap vereceği anlatılmaktadır. Bazı rivâyetlerde münâfığın: “Muhammed hakkında bir şey bilmiyorum. Halkın ona peygamber dediğini duyardım, ben de onların dediğini tekrarlardım” diyeceği ifâde edilmektedir.

Kendisine sorulan sorulara “Ben bir şey bilmiyorum” diye cevap veren kâfire yalan söylediği belirtilecek, bütün dünyanın Muhammed aleyhisselâmın son peygamber, İslâmiyet’in de son din olduğunu bildiği ifâde edilecektir.

Hadisimizde daha sonra o kâfire cehennem elbisesi giydirileceği, kabrinden cehenneme bir kapı açılacağı, cehennemin sıcaklığının ve iliklere işleyen kavurucu rüzgârının kabrine dolmaya başlayacağı, kabrinin onu kaburga kemikleri birbirine geçecek şekilde sıkacağı, elinde demir tokmak

bulunan kör ve sağır bir zebânînin ona kıyâmete kadar işkence edeceği belirtilmektedir.

Konumuzla ilgili üç hadiste, kâfire ve münâfığa işkence eden zebânînin elindeki tokmakla onlara şiddetli bir şekilde vuracağı, onların haykırışını insanlar ve cinler dışındaki bütün varlıkların duyacağı belirtilmektedir.

Bütün varlıklar duyduğu hâlde, o korkunç sesi insanların ve cinlerin neden duymadığı sorulabilir. Bu sorunun cevabı şudur: İnsanlar ve cinler dünya hayatında imtihan olmakta, onlardan kimi Allah'a ve âhiret gününe inanmakta, kimi de bunlara inanmamaktadır. Şâyet işkence gören kâfirin ve münâfığın haykırışını onlar da duysaydı, hepsi ister istemez Allah'a ve âhiret hayatına inanacak, dolayısıyla imtihanın da bir anlamı kalmayacaktı.

Son olarak şunu söyleyelim: Sahîh hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem,

"Kabir azâbı haktır"[498] buyurmuş ve:

"Allahım! Kabir azâbından sana sığınırım"[499] diye duâ etmiştir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Ölen kimseler için kabir hayatı vardır.

2. Ölenleri Münker ve Nekîr adlı melekler sorguya çekecektir. Müslüman onların sorularına kolayca cevap verecek, kâfirler ise cevap veremeyecektir.

3. Peygamber Efendimizin tavsiye buyurduğu üzere kabir azâbından Allah'a sığınmalıdır.

4. Mü'min kabirde cenneti seyrederek mutlu olacak, kâfir ise cehennemdeki yerine bakarak azâp çekecektir.

---

[485]. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1369, Tefsîr 14/2, nr. 4699; Müslim, Cennet 73, 74, nr. 2871.

[486]. Mü'min 40/46.

[487]. En'âm 6/93.

[488]. Kabir azâbı konusundaki on âyet-i kerîmeyi, altı hadîs-i şerîfi ve diğer açıklamaları görmek için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?* "Kabir Azâbı Vardır" bahsi, s. 311-338.

[489]. Buhârî, Cenâiz 67, 86, nr. 1338, 1374; Müslim, Cennet 70, nr. 2870.

[490]. Buhârî, Cenâiz 67, 86, nr. 1338, 1374; Müslim, Cennet 70, nr. 2870.

[491]. İbni Mâce, Zühd 32, nr. 4268.
[492]. Muhammed 47/19.
[493]. Mü’min 40/62.
[494]. Âl-i İmrân 3/19.
[495]. Fetih 48/29.
[496]. A‘râf 7/158.
[497]. Tirmizî, Cenâiz 69, nr. 1070.
[498]. Buhârî, Cenâiz 86, nr. 1372; Nesâî, Sehv 64, nr. 1308; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, VI, 81, 174, 25025, 25933.
[499]. Buhârî, Ezân 149, nr. 832, Cenâiz 86, 87, nr. 1372, 1376, 1377, Cihâd 25, nr. 2822, 2823, Daavât 37, 41, 45, nr. 6364-6367, 6370, 6376; Müslim, Mesâcid 123-126, 128, 130-134, nr. 584-586, 588, 590, Zikr 50, nr. 2706.

بَابٌ فِي ذِكْرِ الْمِيزَانِ

28. MÎZÂN KONUSU

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ حَدَّثَهُمْ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ،

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ فَبَكَتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا جَهَنَّمَ».

4755/160. Âişe radıyallahu anhâ, kendisinden rivâyet edildiğine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanında cehennemi hatırlayıp ağladı. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü ona:

"Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. O da:

"Cehennemi hatırladım, onun için ağlıyorum" diye cevap verdi. Ardından da: "Siz kıyâmet gününde ailenizin fertlerini hatırlayacak mısınız?" diye sordu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz:

Birincisi mîzânda ameller tartılırken terâzisinin hafif mi yoksa ağır mı geldiğini öğreninceye kadar kimse kimseyi hatırlamaz.

İkincisi amel defterleri verilirken, defteri sağından verilen kimsenin: ‘Alın, okuyun kitabımı’[500] diye sevineceği zamanda, defterinin sağından mı solundan mı yoksa arka tarafından mı verileceğini öğreninceye kadar kimse kimseyi hatırlamaz.

Üçüncüsü de cehennemin iki yakası arasında sırât kurulduğu zaman kimse kimseyi hatırlamaz.”[501]

Konuya Giriş

Müellifimiz Ebû Dâvûd, incelemekte olduğumuz Kitâbü’s-Sünne’de mîzân konusunu niçin ele almıştır?

Bu sorunun cevabı şudur: Mu’tezile gibi Ehl-i Sünnet dışı bazı fırkalar her zaman akıllarını ön planda tutttukları için:

Amellerin ağırlığının bulunmayacağını,

Bu sebeple âhirette onları tartmak için mîzâna ihtiyaç olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Hattâ daha da ileri giderek *mîzâna, terâziye bakkalların ihtiyacı vardır; her şeyi bilen Allah’ın tartı âletine ihtiyacı yoktur* demişlerdir. Hâlbuki aşağıda görüleceği üzere hem âyet-i kerîmelerde hem de hadîs-i şerîflerde mîzândan “adâlet terâzisi” diye söz edilmiş ve bu konu geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Açıklamalar

Âhiret, dünya ile kıyaslanamayacak bir başka âlemdir. Âhiret hayatıyla ilgili şeyler, bizim o âlem hakkında fikir sahibi olmamız için dünyadaki benzerlerine kıyâs edilerek anlatılmıştır. Mîzân da böyledir.

Asıl konumuz mîzân olduğu için önce bu konuyu açıklayalım.

Mîzân, kulların amellerinin yani sevap ve günahlarının ölçülüp tartıldığı bir tür terâzidir. Fakat dünyadaki ölçü âletlerinin hiçbirine benzemez. Elbette Allah Teâlâ kimin ne kadar sevap veya günah işlediğini bilir. Ama insanın her zaman itiraz etme özelliği vardır. İşte ameller mîzânda tartılmak sûretiyle hiç kimsenin itiraz etmesine meydan verilmeyecek, her şey göz önünde cereyân edecek ve böylece Allah Teâlâ’nın adâleti tecellî edecektir. Yüce Rabbimiz bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

“Kıyâmet gününde biz adâlet terâzilerini kuracağız. Hiç kimseye en küçük bir haksızlık edilmeyecek. Yapılan iş hardal tanesi kadar da olsa onu değerlendirmeye alacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.”[502]

Bu âyet-i kerîme, mîzânın varlığını açıkça göstermektedir. Şu hadîs-i şerîf de insanlar arasındaki alacak-verecek meselelerinin bir tür tartıyla halledileceğini göstermektedir:

Âişe radıyallahu anhânın haber verdiğine göre bir adam Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna gelip oturdu ve:

"Yâ Resûlallah!" dedi, "benim iki kölem var; bana yalan söylüyor, ihânet ediyor, emirlerime karşı geliyorlar; ben de onlara sövüp sayıyor, dayak atıyorum. Onlara böyle davrandığım için Allah'ın huzûrunda benim hâlim nasıl olacak?" Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kıyâmet gününde onların sana olan ihânetleri, karşı gelmeleri, yalan söylemeleri ile senin onlara verdiğin ceza hesap edilecek; eğer onlara verdiğin ceza onların suçları kadarsa karşılıklı olarak bir alıp vereceğiniz yoktur. Eğer senin onlara verdiğin ceza onların suçundan daha az ise senin onlardan alacağın var demektir. Şâyet onlara verdiğin ceza hak ettiklerinden daha fazlaysa o fazlalık kısas yoluyla senden alınacaktır." Bunun üzerine adam bir köşeye çekildi, hıçkırarak ağlamaya başladı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona:

"Sen 'Kıyâmet gününde biz adâlet terâzilerini kuracağız'[503] **âyetini okumuyor musun?"** buyurdu. O zaman adam:

"Vallahi Yâ Resûlallah! Anlaşılan benim için de onlar için de hayırlı olan birbirimizden ayrılmaktır. Şâhit olun ki ben onların hepsini azat ediyorum" dedi.[504]

Şu âyet-i kerîmelerde de amellerin tartılmasından söz edilmektedir:

"Terâzide kimin iyi amelleri ağır basarsa o, hoşnut olacağı bir hayattadır. Kimin amelleri de hafif gelirse onu kucaklayacak olan Hâviye'dir. Hâviye'nin ne olduğunu biliyor musun? O kızgın bir ateş-tir."[505]

"O gün kimin iyilikleri tartıda ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de iyilikleri tartıda hafif gelirse işte onlar kendilerine yazık edenlerdir. Onlar cehennemde ebedî kalacaklardır."[506]

Elbette ibadetlerin ve zikirlerin mâhiyetini bilmediğimiz bir ağırlığı vardır. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, **"Elhamdülillah duâsı mizânı doldurur"**[507] hadîs-i şerîfiyle bunu anlatmıştır.

İmâm Buhârî, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap olarak bilinen *Sahîh*'ini, önemi sebebiyle konumuzla yakından ilgili olan şu mîzân hadîs-i şerîfiyle bitirmiştir:

“Dilde hafif ama mîzânda ağır gelen ve Rahmân olan Allah’ın çok sevdiği iki cümle vardır: “Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallâhi’l-azîm.”[508]

Hadisimizde, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin kıyâmet günü üç yerde kimsenin kimseyi tanımayacağını söylediğini gördük. Çünkü bu üç yer insanın âkıbetinin belirleneceği, cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğinin anlaşılacağı yerlerdir. Bunlardan birincisi, sevapların ve günahların değerlendirildiği mîzândır.

Amel Defteri

Açıklamakta olduğumuz hadîs-i şerîfte Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kıyâmet gününde üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz, buyurmuş ve bu yerlerden ilkinin amellerin tartıldığı mîzân olduğunu söylemişti. Mîzân’ı açıkladık.

Allah’ın Resûlü sıkıntılı yerlerin ikincisinin amel defterlerinin verildiği zaman olduğunu belirtmiştir.

Amel defteri, Allah Teâlâ’nın görevlendirdiği melekler tarafından tutulan ve insanın günahları ile sevaplarının bütün ayrıntılarıyla kaydedildiği bir defterdir. Kıyâmet gününde bu defterler cennetliklere sağ taraflarından, cehennemliklere ise sol veya arka taraflarından verilecek[509] ve onlara, **“Oku şimdi kitabını!”**[510] denecektir.

Sırât

Hadisimize göre kıyâmet gününde insanların en yakınlarını bile hatırlamayacağı üçüncü yer, cehennemin iki yakası arasında sırâtın kurulduğu zamandır.

Sırât, cehennemin üzerine kurulacak olan bir köprüdür. Herkes bu köprünün üzerinden geçecektir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin haber verdiğine göre, dünyada güzel işler yapanlar, amellerinin derecesine göre bu köprüden şimşek gibi, rüzgâr gibi, kuş gibi, koşucular gibi geçeceklerdir. Kimilerinin de yürümeye gücü yetmeyecek, sırâtı sürünerek geçecektir.[511]

Elbette mîzân, amel defteri ve sırâtın nasıl şeyler olduklarını sadece Allah bilir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Kıyâmet gününde günahlar ve sevaplar mîzânda tartılacaktır.

2. Tartıda iyilikleri ağır gelenler cennete, hafif gelenler ise cehenneme girecektir.

3. Kıyâmet gününde üç yerde kimse kimseyi hatırlamayacaktır. Bunlar mîzânda ameller tartılırken, amel defterleri verilirken ve sırat köprüsünden geçilirken olacaktır.

---

[500]. Hâkka 69/19.

[501]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır. Ayrıca bk. Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 622, nr. 8722. İmâm Ebû Dâvûd, hadisimizin sonunda bu hadisin rivâyetiyle ilgili şu teknik bilgiyi vermiştir: حَدِيثِهِ قَالَ: يَعْقُوبُ، عَنْ يُونُسَ وَهَذَا لَفْظُ "Hocam Ya'kūb ibni İbrâhim bu hadisi hocası Yûnus'tan **"an"** sîgasıyla rivâyet etti. Diğer hocam Humeyd ibni Mes'ade ise bu hadisi Yûnus'tan daha güvenilir olan **"ahberenâ"** sîgasıyla rivâyet etmiştir. Ben de bu güvenilir sîga ile rivâyet ettim."

[502]. Enbiyâ 21/47.

[503]. Enbiyâ 21/47.

[504]. Tirmizî, Tefsîr 21/2, nr. 3165; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 280-281, nr. 26933.

[505]. Kària 101/6-11.

[506]. Mü'minûn 23/102-103.

[507]. Müslim, Tahâret 1, nr. 223.

[508]. Buhârî, Tevhîd 58, nr. 7563.

[509]. Hâkka 69/19, 25; İnşikàk 84/7, 1.

[510]. İsrâ 17/13-14.

[511]. Müslim, Îmân 329, nr. 195.

بَابٌ فِي الدَّجَّالِ

29. DECCÂL KONUSU

مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَخْرَمِيُّ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُرَاقَةَ،

النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَسَلَّمَ وَقَالَ: «لَعَلَّهُ سَيُدْرِكُهُ مَنْ قَدْ رَآنِي وَسَمِعَ كَلَامِي» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ قُلُوبُنَا يَوْمَئِذٍ؟ أَمِثْلُهَا الْيَوْمَ؟ قَالَ: «أَوْ خَيْرٌ».

4756/161. Ebû Ubeyde bin Cerrâh radıyallahu anh şöyle dedi: Ben Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken işittim:

“Nûh’tan sonra gelen bütün peygamberler kavimlerine Deccâl’den söz etmiş ve onun tehlikesine karşı uyarmışlardır. Ben de sizi Deccâl’in geleceğini söyleyerek uyarıyorum.”

Ebû Ubeyde bin Cerrâh radıyallahu anh sözüne şöyle devam etti: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize Deccâl’in özelliklerini anlattı ve:

“Beni görüp sözümü duyan bazı kimseler belki de Deccâl’i görecektir” buyurdu. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

“Yâ Resûlallah! O gün kalplerimiz ne durumda olacak? Bugünkü gibi olacak mı?” diye sordular. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de:

“Belki bugünkünden daha hayırlı olacak” buyurdu.[512]

Bu hadis aşağıdaki hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٧٥٧ - حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا لَأُنْذِرُكُمُوهُ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ، لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَقُولَ: الْأَمْرُ بِيَدِي».

4757/162. Abdullah ibni Ömer radıyallahu anhümânın oğlu Sâlim, babasının şöyle dediğini söyledi:

“Bir gün Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ashâbına bir konuşma yapmak üzere ayağa kalktı, Allah Teâlâ’ya lâyık olduğu şekilde hamd ü senâda bulundu, sonra deccâlden söz ederek şöyle buyurdu:

“Ben sizi deccâlin kesinlikle geleceğini söyleyerek uyarıyorum. Her peygamber mutlaka kavmini deccâlin geleceğini söyleyerek uyarmıştır. Nûh Peygamber de kavmini deccâl tehlikesinden uyarmıştır. Fakat ben size deccâl hakkında hiçbir peygamberin kavmine söylemediği bir şeyi söyleyeceğim: Deccâlin bir gözünün kör olduğunu biliyorsunuz. Allah Teâlâ ise elbette böyle bir kusurdan münezzehtir.”[513]

Konuya Giriş

İmâm Ebû Dâvûd’un *Kitâbü’s-Sünne*’de deccâl konusuna yer vermesinin sebebi, bazı Hâricîler, Cehmiyye ve bazı Mu’tezile kelâmcılarının deccâl inancını reddetmeleridir. Onlar Kur’ân-ı Kerîm’de deccâlden söz edilmediğini ileri sürmüş ve bu konudaki sahîh hadisleri güvenilir bulmamışlardır. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de bütün peygamberlerin ümmetlerine deccâl’den söz ettiklerine ve onları bu konuda uyardıklarına dâir hadisleri dikkate almamışlardır.[514]

Adlarını verdiğimiz Ehl-i sünnet dışı fırkaların en güvenilir hadis kaynaklarındaki deccâle dâir son derece sahîh hadislere itibar etmemeleri onların hadislere bakışlarını yansıtmaktadır. Elbette sahîh hadisler vahiy mahsûlüdür ve sünnet tek başına hüccettir; dolayısıyla bu hadisler âhir zamanda deccâlin çıkacağının delilidir.

Burada dikkat edilmesi gereken şudur: Her konuda olduğu gibi deccâl konusunda da zayıf hattâ mevzû rivâyetler vardır. Bunlara bakıp da mütevâtir derecesindeki sahîh hadisleri görmezden gelmek ilimle bağdaştırılamaz.

İşte İmâm Ebû Dâvûd, deccâl hakkında güvenilir hadisler bulunduğunu göstermek maksadıyla kitabında bu konuya yer vermiştir.

Açıklamalar

Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre deccâl bir insandır ve kıyâmet alâmetlerinden biridir. Kıyâmet yaklaştığı zaman ortaya çıkacak, kendisinin ilâh olduğunu ileri sürerek yeryüzünü dolaşacak, bu arada bazı olağanüstü olaylar gösterecektir. Kâfirler ve münâfıklar ona inanıp ardınca gidecek fakat samimi Müslümanlar ona inanmayacaktır.

4756. hadiste geçtiği üzere ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme, “deccâle yetişirsek o gün kalplerimiz ne hâlde olacak, onun tuzağına düşecek miyiz?” diye sormuş, Allah’ın Elçisi de kalplerinin daha duyarlı, ferâsetlerinin daha derin olacağını, bu sebeple deccâlin oyununa gelmeyeceklerini müjdelemiştir. Esasen bu müjde sadece ashâb-ı kirâmı değil bütün Müslümanlar’ı kucaklayan bir müjdedir. İşte bu sebeple mü’minler deccâlden Allah’a sığınmalı, fakat endişeye kapılmamalıdır; çünkü Allah Teâlâ mü’minlere onun tuzağına düşmeyecek ferâseti ihsân edecektir.

Deccâl yeryüzünde bir süre kaldıktan sonra Hz. Îsâ gökten inecek ve onu öldürecektir.

Kıyâmetin oldukça yaklaştığını söyleyen Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem deccâlin ne zaman ortaya çıkacağını belirtmemiştir.

Hadîs-i şerîflerden öğrendiğimize göre birçok küçük deccâl, bir de büyük deccâl vardır. Kıyâmet kopmadan önce otuz kadar yalancı deccâl çıkacak, hepsi de peygamber olduğunu iddiâ edecektir. Bu dönemde:

Gerçek âlimler ölecek,

Depremler çoğalacak,

Kâinât son günlerini yaşamaya başlayacak,

Gece ile gündüz birbirine eşit olacak,

Mal aşırı derecede çoğalacak hattâ zekât verilecek kimse bulunmayacak,

İnsanlar yüksek binalar yapma hususunda birbiriyle yarışacak,

Bir kabrin yanından geçen kimse, keşke burada yatanın yerinde ben olsaydım diyecek,

Güneş batıdan doğacak, bunu gören herkes îmân edecek fakat daha önce îmân etmeyenlere bunun faydası olmayacak,

Ardından da kıyâmet kopacaktır.[515]

Server-i Enbiyâ Efendimizin haber verdiği gibi Asr-ı Saâdet'ten bu güne kadar peygamberlik iddiâsında bulunan pek çok yalancı ortaya çıkmış ve birçok insanı peşine takmıştır. Bir tür deccâl olan bu sahtekârların belli başlılarını zikretmek gerekirse daha Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hayatta iken ortaya çıkan Müseylimetülkezzâb, Esvedü'l-ansî ve yakın zamanda Hindistan'da ortaya çıkan Mirzâ Gulâm Ahmed Kàdiyânî'nin (ö. 1908) adı verilebilir.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem deccâllerin en tehlikelisinin âhir zamanda çıkacak olduğunu, onun ilâhlık iddiâsında bulunacağını bildirmiş, bu sahtekârı "yalancı kör deccâl" diye tanıtmış, onun sağ gözünün kör olduğunu söylemiş, bu kör gözünün salkımından dışarı fırlamış üzüm tanesi gibi pörtlek olduğunu belirtmiş, "Ama sizin Azîz ve Celîl olan Rabbiniz böyle bir kusurdan münezzehtir" buyurmuştur.[516]

Şunu unutmamalıyız: Dünyada her an imtihan olmaktayız. Sadece bizler değil Allah Teâlâ'ya isyân eden deccâller de imtihan olmaktadır. Firavun, Nemrut ve Kàrûn gibi azgınlar ve deccâller bu imtihanı kaybedenlerin önde gelenleridir. Kör deccâl ise bu azgınların sonuncusudur. Azîz ve Celîl olan Allah Firavun'u, Nemrut'u ve Kàrûn'u nasıl helâk etmişse kör deccâli de aynı şekilde yok edecektir.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem bize kötülüklerden Allah'a sığınmamız gerektiğini öğretmiştir. Kendisi "kör deccâlin fitnesinden" Allah'a sığınmış[517], bizim de onun şerrinden Cenâb-ı Hakkâ sığınmamızı tavsiye buyurmuştur.

İtirazlara Cevaplar

Hadis karşıtlarının en çok gürültü kopardıkları konulardan biri deccâl hadisleridir. Onların deccâl hadislerine itirazları üç noktada toplanabilir:

- Deccâl konusundaki hadislere güvenilemez. Çünkü bu hadisler ya son derece zayıftır veya mevzûdur yani hadis diye uydurulmuştur. Üstelik bu hadisler birbiriyle çelişkilidir.

- Bu hadislerde deccâlin kıyâmet alâmetlerinden olduğu söyleniyor. Öyle olsaydı, bu konuya Kur'ân-ı Kerîm'de de temâs edilirdi.

- Hadislerde deccâlin ölüleri diriltmek gibi olağanüstü işler yapacağı belirtiliyor. Hiç böyle yalancılara Allah olağanüstü güç verir mi?

Şimdi de bu iddiaları kısaca cevaplandırmaya çalışalım:

• Birinci İddiaya Cevap

Hadis karşıtları *deccâl hadisleri zayıftır, uydurmadır* derken; İbni Kesîr, Sehâvî, Şevkânî ve Muhammed ibni Ca'fer el-Kettânî gibi İslâm âlimleri deccâl konusundaki hadislerin mütevâtir olduğunu söylüyorlar.[518] Hattâ âlimlerimiz deccâl konusunda 100 kadar hadis bulunduğunu belirtiyorlar. Nitekim ünlü hadis âlimi ve hâfızı Cemmâîlî (v. 600/1203) *Ahbâru'd-Deccâl* adlı eserinde bu konudaki 100 hadisi bir araya getirmiştir.[519] Sahîh hadis kitaplarında, mu'cemlerde ve müsnedlerde yer alan ve çeşitli sahâbîlerden rivâyet edilen bu kadar hadis elbette mütevâtir derecesine ulaşır.

Deccâlin nasıl olduğu, nerede çıkacağı gibi konularda hadis diye uydurulmuş sözler bulunduğu bir gerçektir. Zaten bu asılsız sözleri yine muhaddisler ortaya çıkarmıştır. Buna karşılık *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* başta olmak üzere hemen bütün hadis kitaplarında deccâle dâir sahîh hadisler vardır. Yukarıda okuduğumuz 4756 ve 4757 numaralı iki hadis, kaynaklarından da anlaşılacağı üzere en sahîh hadislerdendir. Buna yine *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'den bir örnek daha verelim:

"Mugîre bin Şu'be radıyallahu anh şöyle dedi:

Hiç kimse Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme deccâl hakkında benden fazla soru sormadı. Resûl-i Ekrem bana,

'O sana zarar vermeyecek' buyurdu. Ben:

'Bazı kimseler deccâlin yanında dağ kadar ekmek, bir nehir kadar içme suyu bulunduğunu söylüyorlar' deyince:

'Allah yanında o, bu söylediklerinden daha değersizdir' buyurdu."[520]

Fahr-i Kâinât Efendimiz bu ifâdesiyle deccâlin göstereceği olağanüstü olayların mü'minleri hiçbir şekilde etkilemeyeceğini ve onun oyunlarına kesinlikle aldanmayacaklarını belirtti.

İşin garibi, deccâl hadislerinin zayıf ve uydurma olduğunu söyleyenler sahîh hadisleri görmezden geliyor, zayıf ve uydurma rivâyetleri öne sürüyorlar.

• İkinci İddiaya Cevap

Hadis karşıtları, "deccâl kıyâmet alâmetlerinden olsaydı ona Kur'ân-ı Kerîm'de de temâs edilirdi" diyorlar. Fakat onlar Kur'ân-ı Kerîm'de her

konuya temas edilmediğini görmezden geliyorlar. Onlara şöyle sormak lâzım:

Namazların kaç rekât olduğu ve nasıl kılınacağı Kur'ân-ı Kerîm'de var mı?

Allah'ın kitabında zekât hakkında ayrıntılı bilgi var mı?

Müslüman'ın ömründe kaç defa haccedeceği Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmiş mi?

Kur'ân-ı Kerîm'in temas etmediği konuları elbette hadis ve sünnet açıklığa kavuşturmuştur. Çünkü hadis ve sünnet de vahiy mahsûlüdür. Aşağıdaki âyet-i kerîmede zikredilen "hikmet" sünnettir.

"Allah sana kitabı indirdi, hikmeti verdi."[521]

"O kendi hevâ-hevesine göre konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir"[522] meâlindeki âyet-i kerîmeler bunu göstermektedir.

Bazı âlimlerimiz Kur'ân-ı Kerîm'de üstü kapalı şekilde deccâle işaret edildiği kanâatindedir. Buna bir misâl verelim: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Daha önce îmân etmemiş veya îmân ettiği hâlde bir iyilikte bulunmamış kimseye, Rabbinin bazı alâmetlerinin geldiği gün îmân etmesi bir fayda vermez."[523]

Şu sahîh hadîs-i şerîfin ifâdesine dikkatle bakan biri, bu âyet-i kerîmede deccâle işaret edildiğini görür ve anlar. Allah'ın Resûlü şöyle buyuruyor:

"Üç şey ortaya çıktığı vakit, daha önce îmân etmeyen veya îmânını güçlendirecek bir iyilikte bulunmayan kimseye îmân etmesi bir fayda vermez: Güneş batıdan doğunca, deccâl ve dâbbetü'l-arz ortaya çıkınca."[524]

Kur'ân-ı Kerîm'de, âhir zamanda Îsâ aleyhisselâmın yeryüzüne ineceğine dâir açık âyet bulunduğu hâlde hadis karşıtları ona da inanmıyor.[525]

• Üçüncü İddiaya Cevap

Hadislerde deccâlin ölüleri diriltmek gibi olağanüstü işler yapmasına takılan hadis karşıtları, "Allah yalancılara, insanları baştan çıkaracak olağanüstü güçler vermez" diye itiraz ediyorlar.

Bunu söyleyenlerin sünnetullahı bilmedikleri son derece âşikâr. Onların iddiâlarının aksine Azîz ve Celîl olan Allah Teâlâ, kendisini tanımayan azgınlara ve yalancılara, günah bataklığında boğulmaları için mü'min

kullarına hattâ peygamberlere vermediği imkânları vermiştir. En büyük düşmanımız olan şeytana, kolayca içimize girme ve kurduğu düzenlerle, hîlelerle bizi hak yoldan saptırma fırsatını vermiştir. Firavun'a verdiği mülk ve saltanatı, Kàrûn'a verdiği dudak uçurtan zenginliği hiçbir mü'mine lütfetmemiştir.[526]

Şu âyet-i kerîme bu işteki ilâhî sırrı açıkça göstermektedir:

"Biz her ülkenin kâfirlerinin ileri gelenlerini, birtakım hîle ve düzenlerin peşinde koşmaları için önemli mevkilere getiririz. Ancak onlar, kurdukları düzenlerin kendi aleyhlerine olduğunun farkına varmazlar."[527]

Cenâb-ı Hakk'ın gönderdiği peygamberleri yalanlayan kâfirler, kendilerini doğru yola iletmek için gelen bu hidâyet rehberlerini öldürmediler mi?[528]

Mekkeli müşrikler Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi ana yurdundan çıkarmadılar mı?

Sözü uzatmayalım; azgın Firavun'un helâkine Mûsâ aleyhisselâmı vesile kılan Kâinâtın Rabbi, deccâlin helâkine de Îsâ aleyhisselâmı vesile kılacak, o da bu Allah düşmanını öldürecektir. Böylece deccâlin gösterdiği olağanüstü işler, âdetâ su üzerindeki köpük gibi kaybolup gidecek ve yalancının teki olduğu görülecektir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Deccâl kıyâmetin yaklaştığını gösteren alâmetlerden biridir.

2. Peygamber Efendimiz ve diğer peygamberler ümmetlerine deccâlden söz etmiş ve onları deccâl tehlikesine karşı uyarmışlardır.

3. İnançsızlar ve münâfıklar deccâlin ardınca gidecek fakat mü'minler ferâsetleriyle onun yalanlarına kanmayacak, tuzağına düşmeyecek, böylece deccâl de mü'minlere zarar veremeyecektir.

4. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ilâhlık taslayan deccâlin bir gözünün kör olduğunu söylemiştir.

5. Deccâl yeryüzünde bir süre kaldıktan sonra Îsâ aleyhisselâm gökten inecek ve onu öldürecektir.

---

[512]. Buhârî, Cihâd 178, nr. 3057, Megàzî 77, nr. 4402, Edeb 97, nr. 6175, Fiten 26, nr. 7127.

[513]. Buhârî, Cenâiz 79, nr. 1354, Cihâd 178, nr. 3055, Megàzî 77, nr. 4402, Edeb 97, nr. 6173; Müslim, Fiten 85, 95, nr. 2924, 2930.

[514]. Buhârî, Cihâd 178, nr. 3057, Enbiyâ 3, nr. 3337, Megàzî 77, nr. 4402, Edeb 97, nr. 6175, Fiten 26, 7127, Tevhîd 16, 7408; Müslim, Fiten, 101, nr. 2933.

[515]. Buhârî, Fiten 25, nr. 7121.

[516]. Buhârî, Fiten 26, nr. 7123, 7127, 7131; Tevhîd 17, nr. 7407, 7408.

[517]. Buhârî, Cenâiz 87, nr. 1377.

[518]. Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir* (Hicâzî), s. 227, 228, nr. 289, 290.

[519]. Cemmâîlî, *Ahbâru'd-Deccâl* (nşr. Şemse ez-Zehebî), Tanta 1993. Cemmâîlî hakkında bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Cemmâîlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VII, 338-340.

[520]. Buhârî, Fiten 26, nr. 7122; Müslim, Fiten 114, 115, nr. 2939.

[521]. Nisâ 4/113.

[522]. Necm 53/3-4.

[523]. En'âm 6/158.

[524]. Müslim, îmân 249, nr. 158; Tirmizî, Tefsîr 6/8, nr. 3072.

[525]. Mehmet Yaşar Kandemir, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?*, s. 361-376.

[526]. Kasas 28/76-82

[527]. En'âm 6/123. Kâfirlerin mü'minlerden daha fazla imkânlara sahip olduklarına misâl olarak bk. Sebe' 34/34-35.

[528]. Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/21, 112, 181, 183

بَابٌ فِي الْخَوَارِجِ

30. HÂRİCÎLER KONUSU

بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يُحَدِّثُنَا عَنِ

مُطَرِّفٍ، عَنْ أَبِي جَهْمٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ وَهْبَانَ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ».

4758/163. Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İslâm cemâatinden bir karış da olsa ayrılan kimse, boynundaki İslâm bağını çözmüş demektir.”[529]

Açıklamalar

Peygamber Efendimiz bu hadîs-i şerîfte Müslümanlar’ın birlik ve beraberliğinin önemine işaret buyurmuştur. “İslâm cemâatinden ayrılmak” demek, Sünnet’ten uzaklaşmak, Sünnet’in zıddı olan bid’ate yaklaşmak ve İslâm cemâatinden kopanların tarafında yer almak demektir. Nebîler Sultânı Efendimiz, İslâm cemâatinin benimsediği ve fikir birliği ettiği konularda, çok kısa bir süre için bile onlardan ayrılmayı uygun görmemiştir. Çünkü büyük ayrılıklar, küçük kopuşlarla başlar.

“Cemâat” denince akla ilk olarak ashâb-ı kirâm, onlardan sonra gelen tâbiîn ve tebe-i tâbiîn nesilleri gelir. Çünkü bu üç kutlu nesil, Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellemin Sünnet’ini en iyi bilen ve hayatlarına onun Sünnet’ine göre yön veren İslâm büyükleridir.

Hadisimizde görüldüğü üzere Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Müslümanlar’ın saflarını sık tutmalarını, aralarında en küçük bir ayrılığa

meydan vermemelerini, birbirlerinden bir karış da olsa ayrılmamalarını emrediyor. Müslümanlar'ın çoğunluğunun görüşüne ters düşmemeyi tavsiye buyuruyor. Müslümanlar'ın fikir birliği ettiği konularda onlardan ayrı düşünenlerin mânen perişan olacağına işaret ediyor.

İmâm Ebû Dâvûd, bu bahse Hâricîler (veya Hâricîler'in Öldürülmesi) adını vermiştir. Çünkü Hâricîler bu hadîs-i şerîfe ilk defa ters düşen, o zamanın devlet başkanı olan Hz. Ali'ye karşı çıkan, isyân eden hattâ Hakem olayını kabul ettiği için onu kâfir diye suçlayan âsîlerdir. Bu sebeple Hz. Ali onlarla savaşmış ve birçoğunu ortadan kaldırmıştır. Hâricîler hakkında 4763-4770. hadislerin bulunduğu "Hâricîler'e Karşı Yapılan Savaş" bahsinde geniş bilgi verilecektir.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. Müslüman, İslâm toplumundan bir karış da olsa ayrılamaz ve Müslümanlar'ın görüşüne aykırı hareket edemez.

2. İslâm toplumundan ayrılan, İslâmiyet'le de bağını koparmış olur.

❀

صَفْوَانُ، ح: وحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ نَحْوَهُ قَالَ: عَنْ أَبِي الْجَهْمِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ وَهْبَانَ،

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا مِنَ السَّمْنِ وَالْعَسَلِ، فَهُوَ الْقُرْآنُ لِينُهُ وَحَلَاوَتُهُ، وَأَمَّا الْمُسْتَكْثِرُ حَتَّى تَلْقَانِي».

4759/164. Yine Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana:

"Benden sonra gelen devlet başkanları, gayr-i müslimlerden alınan ganimetleri vermeleri gereken kimselere vermeyip kendileri aldığında

ne yapacaksınız?” diye sordu. Ben de:

“Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki o zaman kılıcımı omuzuma kor, sana kavuşuncaya kadar onlarla vuruşurum” dedim. Allah’ın Resûlü şöyle buyurdu:

“Ben sana bundan daha hayırlısını söyleyeyim mi? Öyle bir şey olduğunda, bana kavuşuncaya kadar sabredersin!”[530]

Bu hadis 4762. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦١٢ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْمُعَلَّى بْنِ زِيَادٍ وَهِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ ضَبَّةَ بْنِ مِحْصَنٍ، حَيٍّ: «أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ: أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا قَالَ: «لَا، مَا صَلَّوْا».[1]

4760/165. Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin hanımı Ümmü Seleme radıyallahu anhâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurdu:

“İleride başınıza bazı yöneticiler gelecek. Onların dine uygun işlerini iyi bulur, uygun olmayan işlerini ise hoş karşılamazsınız. Onların yanlışlarını dille tenkit edip düzeltenler günahtan korunmuş olur; yanlışlarını kalbiyle çirkin görenler günahtan kurtulur. Onların yaptıklarından memnun ve hoşnut olup ardınca gidenler ise zararlı çıkarlar.” Bunun üzerine bazı sahâbîler:

“Yâ Resûlallah! O yöneticilerle savaşmayalım mı?” diye sordular. Allah’ın Resûlü:

“Namaz kıldıkları sürece hayır!” buyurdu.[531]

Bu hadis 4762. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٥١ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، ح وحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ، عَنْ ضَبَّةَ بْنِ مِحْصَنٍ الْعَنَزِيِّ،

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمَعْنَاهُ قَالَ: «فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِئَ، وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ»

قَالَ قَتَادَةُ: «يَعْنِي مَنْ أَنْكَرَ بِقَلْبِهِ، وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ».

4761/166. Mü’minlerin annesi Ümmü Seleme radıyallahu anhâ, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden yukarıdaki hadisle aynı manada olan şu hadisi rivâyet etmiştir:

“Âdil olmayan yöneticinin haksız davranışlarını hoş görmeyen kimse günahtan korunmuş olur. Onun bu davranışlarını tenkit eden ise kurtuluşa erer.”

Tâbiîn muhaddisi Katâde bin Diâme es-Sedûsî bu hadisi şöyle açıkladı: “Yöneticinin haksız davranışlarını kalbiyle hoş görmeyen, onu kalbiyle tenkit eden demektir.”[532]

Bu hadis 4762. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٧٦٢ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ،

عَنْ عَرْفَجَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ وَهُمْ جَمِيعٌ فَاضْرِبُوهُ بِالسَّيْفِ، كَائِنًا مَنْ كَانَ».

4762/167. Ashâb-ı kirâmdan Arfece bin Es’ad et-Temîmî, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinlediğini söyledi:

“İleride ümmetimin arasında kötülükler, kargaşalar ve fitneler çıkacaktır. Kim Müslümanlar’ın birliğini bozmaya, düzenlerini dağıtmaya ve toplumda kargaşa çıkarmaya kalkarsa, o şahıs kim olursa olsun hemen onun boynunu vurun!”[533]

Açıklamalar

İslâm devleti, yönetimi altında bulunan ve kendilerine “zimmî” denilen gayr-i müslimlerden, kendilerine can ve mal güvenliği sağlaması karşılığında “cizye” ve “haraç” adıyla vergi toplar. Savaşta mağlûp ettiği gayr-i müslimlerden de “ganîmet” alır ve bunları belli ölçülerde Müslüman halka dağıtır.

4759. hadiste okuduğumuz üzere, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anha şunu sordu: Devlet başkanı, gayr-i müslimlerden alınan bu gelirlerden size hakkınızı vermezse ne yapacaksın? Ondan hakkını almak için ayaklanır mısın yoksa oturup sabreder misin?

Ebû Zer radıyallahu anh da bu durumda hakkını zorla almaya çalışacağını söyleyince, Allah’ın Resûlü ona öyle yapmamasını, bu haksızlığa sabretmesini tavsiye buyurdu.

Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anha âdil olmayan yöneticiler iş başına geçince ne yapacağını soran Allah’ın Resûlü, 4760 nolu hadiste ise haksızlık yapan yöneticilerin geleceğini haber vermiş, gerçekten de çok geçmeden âdil olmayan çeşitli haksızlıklar yapan yöneticiler iş başına geçmiştir.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem haksızlık yapan idârecilere, fitneye ve kargaşaya yol açmayacak şekilde hatalı davranışlarının söylenmesini, onların usûlünce uyarılmasını tavsiye buyurmuştur.

Onlara yanlışlarını söyleme imkânına sahip olmayan Müslümanlar’ın ise hiç olmazsa hatalarını tasvip etmemeleri, kalben buğzetmeleri ve sessiz direniş göstermeleri gerektiğini söylemiştir. Haksızlığa eliyle ve diliyle karşı koyamayanların cihâdının böyle olması gerektiğini hatırlatmıştır.

Haksız yöneticilerin tutumlarından memnun olan, İslâm’a ve ahlâka uymayan uygulamalarını hoş görenler ise onların kötülüklerini desteklemiş, âhirette de onların yanında yer almış olurlar.

Ashâb-ı kirâm Fahr-i Âlem Efendimize, haksızlık yapan yöneticileri dille uyarmak, onlara kalben buğzetmek yerine kendileriyle fiilen mücâdele etmenin daha uygun olup olmadığını sordular. Çünkü onlar, Server-i Enbiyâ’nın şöyle buyurduğunu biliyorlardı:

“**Kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Şâyet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki bu îmânın en zayıf derecesidir.**”[534]

Ancak Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem devlet başkanına karşı çıkmanın yol açacağı kargaşayı ve anarşi ortamını dikkate alarak, yönetilenlere bu konuda temkinli olmalarını tavsiye buyurdu ve İslâm’ın vazgeçilmez ilkesi olan namazı kıldıkları sürece yöneticilere isyân etmemek gerektiğini bildirdi.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

“Üzerinize tâyin edilen yönetici, başı kuru üzüm gibi siyah bir köle de olsa onun sözünü dinleyip kendisine itaat edin!” buyurmuş,[535] devlet başkanı veya bir yönetici yanlış bir şey yaptığında onu uyarmak gerektiğini söylemiş ancak namaz kıldığı sürece de ona kılıç çekilmesini yasaklamıştır.[536]

Müslümanlar’ın birliği, dirliği ve düzeni her şeyin önünde gelir. Bu birliği ve düzeni bozmaya kalkmak, dine saldırmaktan başka bir şey değildir. İşte bu sebeple 4762. hadiste geçtiği üzere Müslümanlar’ın birliğini bozmaya, düzenlerini dağıtmaya ve toplumda kargaşa çıkarmaya kalkan birini başka türlü susturmak mümkün değilse, toplumun selâmeti için onu bertaraf edip etkisiz hâle getirmek tek çıkar yoldur. Peygamber aleyhisselâm, o bozguncu hakkında **“kim olursa olsun**” diye buyururken, o kişi toplumun önde gelen bir şahsiyeti, hattâ benim bir yakınım bile olsa onu etkisiz hâle getirin diye emretmiş olmaktadır.

Bir önceki hadîs-i şerîfin açıklamasında kendilerinden söz ettiğimiz Hâricîler, âdil bir devlet başkanı olan Hz. Ali’ye onu öldürme amacıyla kılıç çekmiş ve böylece Peygamber Efendimizin yöneticiye itaat etme yönündeki buyruklarını dinlememişlerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ileriki zamanlarda adâleti gözetmeyen, haksızlık eden veya haksızlığa göz yuman devlet başkanları çıkacağına işaret buyurmuştur.

2. Âlimler ve toplumun önde gelen kimseleri, haksızlık yapan yöneticileri uygun bir dille uyarmalıdır.

3. Âdil olmayan yöneticiler İslâm’ın esaslarını değiştirmeye kalkmadıkları, özellikle de namaz kıldıkları sürece onlara katlanmalıdır.

4. Müslümanlar'ın birliğini bozmaya ve dirliğini dağıtmaya kalkan kimsenin, başka türlü engellenemiyorsa, etkisiz ve yetkisiz hâle getirilmesi için gerekenler yapılmalıdır.

---

[529]. Tirmizî, Emsâl 3, nr. 2863; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, IV, 130, 202, nr. 17302, 17953, V, 180, nr. 21893-21895.
[530]. Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 179, 180, nr. 21891, 21892.
[531]. Tirmizî, Fiten 78, nr. 2265.
[532]. Bu hadis sadece *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da bulunmaktadır.
[533]. Müslim, İmâre 59, 60; Nesâî, Tahrîm 6, nr. 4020,
[534]. Müslim, Îmân 78, nr. 49.
[535]. Buhârî, Ezân 54, 56, nr. 693, 696, Ahkâm 4, nr. 7142.
[536]. Müslim, İmâre 65, 66, nr. 1855; Dârimî, Rikàk 78, nr. 2839.

بَابٌ فِي قِتَالِ الْخَوَارِجِ

31. HÂRİCÎLER’LE YAPILAN SAVAŞ

٤٧٦٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى، الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ يَقُولُ لَنَا: يَا فِتْيَانُ: «لَا تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ،

4763/168. Tâbiîn neslinden Abîde es-Selmânî’den rivâyet edildiğine göre Hz. Ali, Nehrevân’da kendileriyle savaşılan Hâricîler’den söz ederek şöyle dedi:

“Hâricîler’in arasında eli son derece kısa -veya eli noksan yahut eli meme ucunu andıran- bir adam vardı. Şâyet kazanacağınız sevâbın heyecanına kapılıp Hâricîler’i tamamen imhâ etmeyeceğinizden emîn olsaydım, Allah Teâlâ’nın Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin diliyle onları öldürenlere va’dettiği mükâfâtı size haber verirdim.” Bunun üzerine ben ona:

“Sen o hadisi Peygamber aleyhisselâmdan duydun mu?” diye sordum. O da:

“Evet, Kâbe’nin Rabbine yemin ederim ki bu hadisi Resûl-i Ekrem’den duydum” dedi.[537]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٧٦٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ،

بِإِذْنِ اللَّهِ – عِصْمَةٌ. ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعِ النَّاسُ بِدْعَةً إِلَّا قَدْ
عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا
عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ،
عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
وَسَلَّمَ وَقَالَ: «لَعَلَّهُ سَيُدْرِكُهُ مَنْ قَدْ رَآنِي وَسَمِعَ كَلَامِي» قَالُوا:
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
أَدْرِي أَتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أَمْ لَا، وَمَا أَدْرِي أَعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أَمْ لَا».

4764/169. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre şöyle dedi:

Ali radıyallahu anh, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme henüz toprağından temizlenmemiş bir altın külçesi gönderdi. O da bunu şu dört kişi arasında paylaştırdı: Akra‘ bin Hâbis el-Hanzalî el-Mücâşiî, Uyeyne bin Bedr el-Fezârî, sonraları Nebhânoğulları’ndan olan Zeydü’l-Hayl et-Tâî ve bir de sonraları Kilâboğulları’ndan olan Alkame bin Ulâse el-Âmirî. Kureyş kabîlesinden ve Ensâr’dan bazı kimseler:

“Necidliler’in reislerine veriyor da bize vermiyor” diye bu taksime kızdılar. Bunu duyan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

“Ben bu altını onlara, kalplerini İslâm’a ısındırmak için veriyorum” buyurdu. O sırada (Zülhuvaysıra adlı) çukur gözlü, elmacık kemikleri çıkık, alnı yüksek, gür sakallı ve başı tıraşlı bir adam çıkageldi ve:

“Allah’tan kork yâ Muhammed!” diye seslendi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

“Ben Allah’a isyân edersem, ona kim itaat eder? Allah yeryüzü halkını dinine dâvet etmek üzere bana güvenirken siz bana nasıl güvenmezsiniz?” buyurdu.

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh sözüne şöyle devam etti:

O zaman ashâb-ı kirâmdan biri, zannedersem Hâlid ibni Velîd onu öldürmek için izin istedi, Resûl-i Ekrem ona izin vermedi. O adam dönüp gidince Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bu adamın soyundan güzel sesle Kur’ân okuyan kimseler gelecek. Fakat okudukları Kur’ân gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Onlar okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Onlar Müslümanlar’ı öldürecek, fakat puta tapanlara dokunmayacaklar. Şâyet onlara yetişirsem, kendilerini Âd kavminin târihten silindiği gibi yok etmek isterim.”[538]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ الْحَلَبِيِّ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو، قَالَ: يَعْنِي الْوَلِيدَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو، حَدَّثَنِي قَتَادَةُ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا

بَابٌ فِي لُزُومِ السُّنَّةِ

4765/170. Ebû Saîd el-Hudrî ve Enes ibni Mâlik radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“İleride ümmetim arasında ihtilâflar ve ayrılıklar olacak. O zaman sözleri güzel ama işleri kötü birtakım insanlar ortaya çıkacak. Onların okuduğu Kur’ân gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Kendileri de okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacak. Atılan okun yay kirişine geri dönmediği gibi onlar da tekrar dine dönmezler. Onlar insanların ve diğer yaratıkların en şerlileridir. Onlarla savaşan ve onlar tarafından şehid edilen kimselere müjdeler olsun. Bu şahıslar, Allah’ın kitabı hakkında hiçbir bilgileri olmadığı hâlde ona dâvet ederler. Benim ümmetimden onları bertaraf etmek üzere kendileriyle savaşanlar, Allah katında ümmetimin en değerlileridir.”

O zaman ashâb-ı kirâm,

“Yâ Resûlallah! Onların belirgin özelliği nedir?” diye sordular. Allah’ın Resûlü de:

“Onlar saçlarını kökünden kazıtırlar” buyurdu.[539]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٦٣ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«سِيمَاهُمُ التَّحْلِيقُ وَالتَّسْبِيدُ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَأَنِيمُوهُمْ».

4766/171. Enes ibni Mâlik radıyallahu anh, önceki hadisin bir benzerini Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet etmiştir. Buna göre Allah’ın Resûlü,

“Onların belirgin özelliği saçlarını tamamen tıraş edip kökünden kazıtmaktır. Onları gördüğünüz zaman ortadan kaldırın” buyurmuştur.[540]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٤٩ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحُرِّ بْنِ الصَّيَّاحِ،

كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ
تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ
وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي
فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
قَالَ قَتَادَةُ: «يَعْنِي مَنْ أَنْكَرَ بِقَلْبِهِ، وَمَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ».

4767/162. Tâbiîn râvîlerinden Süveyd ibni Gafele’den rivâyet edildiğine göre Alî radıyallahu anh şöyle dedi:

“Size Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden bir hadis naklettiğimde, ona yalan isnâd etmektense gökten yere düşmeyi tercih ederim. Ama sizinle benim aramda olan bir şey hakkında konuştuğum zaman ise durum farklıdır; çünkü harp hîleden ibârettir. Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim:

‘Âhir zamanda yaşları genç, akılları kıt bazı kimseler gelecek. Onlar yaratılmışların en hayırlısının sözlerinden bahsedecekler. Onlar okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar. Îmânları gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Onları nerede yakalarsanız derhâl tesirsiz hâle getirin! Çünkü onları tesirsiz hâle getirenler, kıyâmet gününde büyük sevap kazanacaklardır.’”[541]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

سِنَانٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،
الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهُ اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، ٤٦٢٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ يَتَكَلَّمُونَ بِهِ فِي كَلَامِهِمْ وَفِي تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا أَوْ عِبْرَةٌ فِيهَا. فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى أَهْلِي وَقَدْ تَشَقَّقَتْ يَدَايَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا تَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الْأَهْوَاءُ، كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ لِصَاحِبِهِ. وَقَالَ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، حَتَّى اسْتَحْلَفَهُ ثَلَاثًا، وَهُوَ يَحْلِفُ.

4768/173. Tâbiîn râvîlerinden Zeyd ibni Vehb el-Cühenî'nin söylediğine göre, kendisi Ali radıyallahu anh ile beraber Hâricîler'in üstüne yürüyen orduda bulunuyormuş. O zaman Ali radıyallahu anh şöyle demiş:

"Ey insanlar! Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şöyle buyururken dinledim: **'İleride benim ümmetimden bir topluluk ortaya çıkacak. Onların Kur'ân okuyuşu yanında sizin okuyuşunuz, onların kıldığı namaz yanında sizin namazınız, onların tuttuğu oruç yanında sizin orucunuz pek önemsenmeyecek. Okudukları Kur'ân onların aleyhinde olduğu hâlde, onlar bunun lehlerinde olduğunu zannedecekler. Namazları gırtlaklarından ileri geçmeyecek. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar.'"**

Ali radıyallahu anh sözüne şöyle devam etti:

"Onlarla savaşan ordu, kazanacakları mükâfât hakkında Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin verdiği haberi bilselerdi, her işi bırakır da onlarla savaşmaya bakardı. Kendileriyle savaşılan o kimselerin (Hâricîler) alâmeti şudur: Onların arasında bir adam vardır; pazusu olduğu halde kolu yoktur; pazusunda da üzerinde beyaz tüyler bulunan meme ucu gibi bir çıkıntı vardır.

Şimdi siz, çocuklarınızı ve mallarınızı ele geçirecek bu adamları bırakıp Muâviye'nin ve Şamlılar'ın üzerine mi gideceksiniz? Vallahi ben Peygamber aleyhisselâmın, ileride çıkacağını haber verdiği kimselerin bunlar olduğu kanâatindeyim. Çünkü onlar dökülmesi haram olan kanı döktüler. Halkın otlakta yayılan hayvanlarına zorla el koydular. Şimdi siz besmele çekip onların üzerine yürüyün!"

Tâbiîn âlimlerinden Seleme bin Küheyl şöyle dedi:

(Bu hadisin râvisi) Zeyd ibni Vehb el-Cühenî bana Hz. Ali ordusunun konakladığı yerleri bir bir anlattı ve sözüne şöyle devam etti:

“Sonunda bir köprüye vardık. Hâricîler’le karşılaştık ve onların başında Abdullah ibni Vehb er-Râsibî olduğunu gördük. Abdullah ibni Vehb er-Râsibî ordusuna şöyle dedi:

‘Mızraklarınızı fırlatın, kılıçlarınızı kınından çıkarın! Karşınızdakilerin Harûrâ günü yaptıkları gibi sizi barışa dâvet etmelerinden korkarım! Bunun üzerine Hâricîler mızraklarını çok uzaktan fırlatıp kılıçlarını çektiler. Hz. Ali’nin ordusu da onların fırlattığı okları topladılar, kendileriyle yüz yüze gelmeden önce mızraklarını Hâricîler’e fırlattılar ve onların ölülerini üst üste yığdılar. Ali taraftarlarından ise sadece iki kişi öldü.

Savaş sona erince Ali radıyallahu anh, Hâricîler’in ölüleri arasında Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin haber verdiği, pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan şahsı aramalarını söyledi. Fakat onu bulamadılar. O zaman Ali radıyallahu anh bizzat kalktı ve Hâricîler’in birbiri üstüne yığılmış olan cesetleri arasında o şahsı aramaya başladı ve cesetlerin en altında onu buldu, onun cesedini çıkarmalarını emretti. Onu görünce “Allahü ekber” diye tekbir getirdi ve:

‘Allah doğru söyledi, Resûlü de bu doğru sözü tebliğ etti’ dedi.

Bunun üzerine Abîde es-Selmânî, Ali radıyallahu anhın yanına vardı ve ona,

‘Ey mü’minlerin emîri! Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah aşkına söyle! Sen bu şahıs hakkındaki o hadisi bizzat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duydun mu?’ diye sordu. Ali radıyallahu anh da:

‘Evet, kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah’a yemin ederim ki ben bu hadisi Allah’ın Resûlü’nden duydum’ dedi.

Abîde es-Selmânî, Ali radıyallahu anha: ‘Sen bu hadisi bizzat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duydun mu?’ diye üç defa sordu. O da üç defa yemin ederek duyduğunu söyledi.”[542]

Bu hadis 4770. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٦٢٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا أَبُو الْوَضِيءِ، قَالَ:

فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً،
شُعَيْرَاتٌ مِثْلُ شُعَيْرَاتِ الَّتِي تَكُونُ عَلَى ذَنَبِ الْيَرْبُوعِ.

4769/174. Tâbiîn râvilerinden Ebü’l-Vadî’ Abbâd ibni Nüseyb şöyle dedi:

Hâricîler’le yapılan savaş sona erince, Ali radıyallahu anh, “Şu pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan şahsı arayın!” dedi. Ebü’l-Vadî’ Abbâd ibni Nüseyb bir önceki hadisi sonuna kadar rivâyet etti ve sözünü şöyle tamamladı:

“Pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan şahsın cesedini ölülerin en altından, çamurun içinden çıkardılar. O adam hâlâ gözümün önündedir. Habeşliler’le beraberdi. Üzerinde de cübbesi vardı. Bir eli kadın memesine benziyordu. O elinin üzerinde de tıpkı çöl faresinin kuyruğundaki kılları andıran uzun kıllar vardı.”[543]

Bu hadis bir sonraki hadisle birlikte açıklanacaktır.

٤٧٧٠ - حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ حَكِيمٍ،

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
الْمَسَاكِينِ يَشْهَدُ طَعَامَ عَلِيٍّ مَعَ النَّاسِ، وَقَدْ كَسَوْتُهُ بُرْنُسًا لِي».

فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: «أَلَا
النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «وَهُوَ عِنْدَ النَّاسِ اسْمُهُ حَرْقُوسٌ»

4770/175. Tâbiîn râvilerinden Ebû Meryem Kays el-Medâînî şöyle dedi:

“Pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan şahıs o gün mescitte bizimle beraberdi. Gece gündüz beraber otururduk, fakir bir adamdı. Ben onu yoksullarla birlikte Ali radıyallahu anhın sofrasında yemek yerken görmüş, kendisine abâmı giydirmiştim.” Ebû Meryem sözüne şöyle devam etti:

“Pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan o şahsa ‘küçük memeli Nâfi’ derlerdi. Ona böyle denmesinin sebebi de elinde kadın memesi gibi bir şey, o şeyin başında meme ucu gibi bir çıkıntı, bu çıkıntının üzerinde de kedi bıyığı gibi tüylerin bulunmasıydı.”

Ebû Dâvûd, halk arasında bu adamın “Harkūs” diye anıldığını söylemiştir. [544]

Konuya Giriş

Hâricîler, Ehl-i Sünnet dışı bir bid’at mezhebidir.

Hâricîler, Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında yapılan Sıffîn savaşında Hz. Ali’nin ordusunda yer almışlardı. Her iki taraf halîfe tâyini işini hakeme bırakınca, bunlar Ali radıyallahu anhın ordusundan ayrıldılar. Müslümanlar’ın seçtiği devlet başkanına yani Hz. Ali’ye karşı isyân ettikleri için de kendilerine ‘isyân edenler’ anlamında Havâric (Hâricîler) adı verildi. Hz. Ali, Nehrevân’da onlarla savaştı ve bu savaşın sonunda birçoğunun hayatına son verildi. Hâricîler de Hz. Ali’ye karşı mücâdelelerini sürdürdüler ve sonunda onu şehid ettiler.

Hâricîler başlıca iki kısma ayrılır:

Birinci kısma göre Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılanlar, Tahkîm olayını yani Sıffîn savaşında hilâfet meselesinin hakemlere havâle edilmesini kabul ettikleri için kâfirdir.

İkinci kısma göre ise büyük günah işleyenler (mürtekib-i kebîre) kâfirdir ve onlar ebediyen cehennemde kalacaklardır.

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre Hâricîler, Allah’ın emirlerine itaat etmeyen kimselerdir yani onlar fâsıktır. Çünkü onlar, Müslümanlar’ı kâfir saymışlar ve kendi görüşlerini kabul etmeyenleri öldürmekte hiçbir sakınca görmemişlerdir. Hâricîler’in İslâmiyet ile ilgisi, kelime-i şahâdet getirmeleri ve dinin bazı emirlerini uygulamalarından ibârettir. Hadîs-i şerîflerde onların Kur’ân-ı Kerîm’i çok okudukları fakat gerektiği gibi anlamadıkları belirtilmektedir.

Hâricîler, bu kitapta geçen çeşitli konuları açıklarken belirtildiği üzere, âhirette Allah Teâlâ’nın görüleceği, Peygamber Efendimizin şefâati, Kevser Havuzu, deccâlin çıkacağı gibi konuları kabul etmezler.

İmâm Müslim, *Sahîh-i Müslim*'in Zekât bölümünde Hâricîler'i "Hâricîler ve Sıfatları", "Hâricîler'i Öldürmeye Teşvîk" ve "Hâricîler İnsanların ve Diğer Yaratıkların En Kötüsüdür" başlıkları altında ele almış ve onlarla ilgili on sekiz hadis rivâyet etmiştir.

Açıklamalar

İmâm Ebû Dâvûd, Hâricîler bahsini iki ayrı başlıkta ele almıştır.

Bir önceki konu başlığı Hâricîler'in Öldürülmesi idi. Hâricîler, devlet başkanı olan Ali radıyallahu anha başkaldırdıkları için, o bahiste şu konuları ihtivâ eden beş hadis zikredilmişti:

İslâm cemâatinden ayrılmamak,

Devlet başkanlarının yerinde olmayan davranışlarına başkaldırmayıp sabretmek,

Devlet başkanlarına yanlışlarını hatırlatıp onları tenkit etmek,

İslâm toplumunda kargaşa çıkarmaya kalkanları ortadan kaldırmak.

Şimdi açıklamakta olduğumuz konu başlığının adı ise Hâricîler'e Karşı Yapılan Savaş olup bu konuda sekiz hadis zikredilmiştir.

Bu hadisler arasında en dikkat çekeni 4763 nolu birinci hadistir. Bu hadiste Hz. Ali'nin Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemden Hâricîler'le ilgili olarak bizzat duyduğu bir bilgi verilmekte ve Hz. Ali şunu söylemektedir:

"Şâyet kazanacağınız sevâbın heyecanına kapılıp Hâricîler'i tamamen imhâ etmeyeceğinizden emin olsaydım, Allah Teâlâ'nın Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin diliyle onları öldürenlere va'dettiği mükâfâtı size haber verirdim."

Buna göre Allah'ın Resûlü, Hâricîler'e aman vermeyip onlarla savaşılmasını emretmiş ve savaşanlara büyük mükâfatlar va'detmiştir.

Esasen Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem "Hâricî" kelimesini söylememiş ancak onların özelliklerini belirtmiştir. Nitekim Hz. Ali de "Vallahi ben Peygamber aleyhisselâmın, ileride çıkacağını haber verdiği kimselerin bunlar olduğu kanâatindeyim. Çünkü onlar dökülmesi haram olan kanı döktüler. Halkın otlakta yayılan hayvanlarına zorla el koydular" diye onlardan söz etmiştir.

4764 ve 4765. hadîs-i şerîflerde görüldüğü üzere Peygamber Efendimiz, Hâricîler'in bazı özelliklerini târif etmiştir. İnançlarının bozuk olacağını, Kur'ân-ı Kerîm'i çok iyi okudukları hâlde mânâsını anlamayacaklarını, kalplerinin ondan etkilenmeyeceğini, bu yüzden de Müslümanlar'la

savaşacaklarını, Allah'ın kitabı hakkında hiçbir bilgileri olmadığı hâlde ona dâvet edeceklerini, sonuç itibariyle de dinden çıkacaklarını bildirmiştir.

Günümüzde de Kur'ân-ı Kerîm'e önem veriyormuş gibi davranıp da onu işlerine geldiği gibi yorumlayanlar, bir tür Hâricî zihniyet sergilemektedir. İşte bunun içindir ki Ali radıyallahu anh, amcasının oğlu Abdullah ibni Abbâs radıyallahu anhı Hâricîler'le görüşmeye gönderirken, onlara karşı fikirlerini âyet-i kerîme okuyarak değil, hadîs-i şerîflerle savunmasını tembih etmiştir.

Peygamber Efendimiz, Hâricîler'in Kur'ân-ı Kerîm okudukları ve yaratılmışların en hayırlısı olan Resûlullah'ın hadîs-i şerîflerden bahsettikleri için sözlerinin güzel ancak âyeti de hadîsi de anlamadıkları ve onları yanlış yorumlayıp uyguladıkları için işlerinin kötü olduğunu belirtmiştir. Hâricîler'in bütün yaratılmışların en şerlileri olmalarının sebebi de işte budur.

Nebîler Sultânı Efendimiz bu zararlı varlıkları katledenlerin ve onlar tarafından şehid edilenlerin hem Ümmet-i Muhammed'in en değerlileri hem de Allah katında makbûl kimseler olduklarını söylemiştir.

Hâricîler'in bir başka özelliği de günah işledikleri bahânesiyle Müslümanlar'ı "kâfir" diye suçlayıp öldürmektir. Nitekim Hz. Ali'yi, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın hakem teklifini kabul ettiği için "kâfir" diye ithâm etmişler, onu ve taraftarlarının kanını dökmeyi helâl saymışlardır.

Fahr-i Âlem sallallahu aleyhi ve sellem bu azgınların Müslümanlar'ı öldürmekle beraber putperestlere dokunmayacaklarını bildirmiş ve "şâyet onlara yetişirsem, kendilerini Âd kavminin târihten silindiği gibi yok etmek isterim" buyurmuştur. Esasen insanları onların şerrinden kurtarmanın yolu da budur. Nitekim Hz. Ali de devlet başkanına isyân ettikleri gerekçesiyle onların çoğunu Nehrevan'da bertaraf etmiştir.

Allah'ın Resûlü Müslümanlar'ın başına belâ olan bu kimselerin özelliklerini belirtirken onların genç ve tecrübesiz, aynı zamanda aklı kıt kimseler olduklarını ifâde buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hâricîler konusundaki sekiz hadisin dördünde, onlar arasında bulunan bir şahsın belli başlı özelliğini haber vermiş, pazusu olduğu hâlde kolu bulunmadığını, pazusunda meme ucu gibi bir çıkıntı olduğunu, bu çıkıntının üzerinde beyaz tüylerin yer aldığını bildirmiştir.

Ali radıyallahu anh da Peygamber aleyhisselâmın özelliklerini belirterek ileride ortaya çıkacaklarını söylediği kimselerin kendisiyle Nehrevân'da

savaşan bu azgınlar olup olmadığını merak ediyordu. Bu sebeple de öldürülen Hâricîler arasında Resûl-i Ekrem'in tasvir ettiği o özürlü adamın aranmasını ısrarla istedi. Maktûller arasında onun cesedini bizzat bulunca da Hâricîler'in, Peygamber diliyle lânetlenmiş kimseler olduğunda hiçbir şüphesi kalmadı, onlar hakkında verilen bilginin vahiy mahsûlü olduğunu gördü ve tekbir getirerek "Allah doğru söyledi, Resûlü de bu doğru sözü tebliğ etti" dedi.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Hâricîler'in bir özelliğinin saçlarını kökünden kazıtmak olduğunu haber vermiş, gerçekten de bu azgın fırka saçlarını kökünden tıraş etmekle tanınmıştır. Burada şunu da söyleyelim ki saçı tamamen tıraş etmekte bir sakınca yoktur. Sakıncalı olan, Peygamber aleyhisselâmın buyurduğu gibi, başın bir kısmını tıraş edip bir kısmını tıraş etmemektir.[545] Bilindiği üzere Allah'ın Resûlü bir defasında saçının bır kısmı tıraş edilmiş, bir kısmı edilmemiş bir çocuk görmüş ve onun velisine çocuğun saçını ya hep tıraş etmelerini veya hepsini bırakmalarını söylemiştir.[546]

4768. hadiste Hâricîler'in reisi Abdullah ibni Vehb er-Râsibî'nin ordusuna, 'Mızraklarınızı fırlatın, kılıçlarınızı kınından çıkarın! Karşınızdakilerin, Harûrâ günü yaptıkları gibi sizi barışa dâvet etmelerinden korkarım!' dediğini okuduk. Harûra, Hâricîler'in Hz. Ali'den ayrıldıktan sonra ilk toplandıkları yerdir. Hâricîler'e bu yere nisbetle **Harûriyye** de denir.

Yine 4768. hadiste görüldüğü üzere Abîde es-Selmânî, Hz. Ali taraftarlarının haklı olduğunu herkesin duyup bilmesi için Ali radıyallahu anha, 'Sen bu hadisi bizzat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden duydun mu?' diye üç defa sormuş, o da üç defa yemin ederek bu hadisi Resûl-i Ekrem'den bizzat duyduğunu söylemiştir.

Ali radıyallahu anhın 4767. hadiste geçen bir sözüne temas ederek bu bahsi bitirelim. Ali radıyallahu anh, Hâricîler'in nerede yakalanırsa orada bertaraf edilmelerine dâir hadisi Peygamber aleyhisselâmdan duyduğu gibi aktardığını ve bu konuda kesinlikle yalanı bulunmadığını belirtirken söylediği şu söz son derece önemli ve ibretlidir:

"Size Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden bir hadis naklettiğimde, ona yalan isnâd etmektense gökten yere düşmeyi tercih ederim."

İslâm büyükleri hadis rivâyetinde son derece titiz davranmışlar, Fahr-i Kâinât Efendimizin söylemediği bir sözü ona nispet etmeyi insanın âhiretini mahveden büyük bir günah olarak görmüşlerdir.

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Resûl-i Ekrem, Hâricîler'i ismen değil, özelliklerini bildirerek haber vermiş, o özelliklerin Hâricîler'de bulunduğu anlaşılmıştır.

2. Hadîs-i şerîflerden anlaşıldığına göre Allah Teâlâ Hâricîler'le savaşıp onları öldürenlere mükâfât va'detmiş, Allah'ın Elçisi de onların görüldükleri yerde öldürülmelerini söylemiştir.

3. Hâricîler'in başlıca özellikleri Kur'ân-ı Kerîm'i iyi okumaları, çok namaz kılıp oruç tutmaları, Müslümanlar'ı öldürüp putperestlere dokunmamaları, saçlarını kökünden kazıtmaları, aralarında pazusu olduğu hâlde kolu bulunmayan, pazusunda meme ucu gibi bir çıkıntı, onun üzerinde de beyaz tüyler olan birinin bulunmasıydı. Nitekim bu şahsın katledilen Hâricîler arasında olduğu görülmüştür.

4. Resûl-i Ekrem, Hâricîler'den söz ederken onların insanların ve diğer yaratıkların en şerlileri olduklarını söylemiştir.

5. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Hâricîler'i bertaraf eden ve onlar tarafından şehid edilenleri hayırla anmıştır.

---

[537]. Müslim, Zekât 155, nr. 1066; İbni Mâce, Mukaddime 12, nr. 167.

[538]. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3610, Megàzî 61, nr. 4351, Edeb 95, nr. 6163, İstitâbe 6, 7, nr. 6931, 6933, Tevhîd 23, nr. 7432; Müslim, Zekât 142, 143, 1063, 1064.

[539]. Buhârî, Tevhîd 57, nr. 7562; İbni Mâce, Mukaddime 12, nr. 175.

[540]. Buhârî, Tevhîd 57, nr. 7562; İbni Mâce, Mukaddime 12, nr. 175; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, V, 36, nr. 20653. İmâm Ebû Dâvûd, hadisin sonunda şu teknik bilgiyi vermiştir: قَالَ أَبُو دَاوُدَ: التَّشْيِيدُ: اسْتِئْصَالُ الشَّعْرِ Ebû Dâvûd, hadisin metninde geçen "tesbîd" kelimesinin "saçı kökünden kazıtmak" anlamına geldiğini söylemiştir.

[541]. Buhârî, Menâkıb 25, nr. 3611, Fezâilü'l-Kur'ân 36, nr. 5057, İstitâbe 6, nr. 6930; Müslim, Zekât 154, nr. 1066.

[542]. Müslim, Zekât 156, 157, nr. 1066; Ahmed ibni Hanbel, *Müsned*, I, 91-92, nr. 706.

[543]. Bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[544]. Bu hadis, *Kütüb-i Sitte* içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd*'da bulunmaktadır.

[545]. Buhârî, Libâs 72, nr. 5920, 5921; Müslim, Libâs 113, nr. 2120.

[546]. Ebû Dâvûd, Teraccül 14, nr. 4195.

بَابٌ فِي قِتَالِ اللُّصُوصِ

32. HIRSIZLARLA VURUŞMAK

٤٦٣٨ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ الرَّمْلِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنِي عَمِّي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ،

فَخَلَّقُونِي بِزَعْفَرَانٍ، فَغَدَوْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «مَنْ أُرِيدَ مَالُهُ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقَاتَلَ فَقُتِلَ فَهُوَ شَهِيدٌ».

4771/176. Abdullah ibni Amr ibni Âs radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Malı elinden haksız yere alınmak istenen kimse, haksızlık yapanla vuruşurken öldürülürse şehid olur.”[547]

Bu hadis 4772. hadisle birlikte açıklanacaktır.

❀

٤٥٩٩ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ
٤٥٩٨ - حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ،

إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ».

4772/177. Saîd ibni Zeyd radıyallahu anhdan rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Malı uğrunda öldürülen kimse şehiddir. Ailesi veya canı yahut dini uğrunda öldürülen kimse de şehiddir.”[548]

Açıklamalar

Bu iki hadîs-i şerîfte, uğrunda mücâdele edilmesi gereken değerler belirtilmiştir. Bu değerler din, can, nesil ve maldır. İnsan, sahip olduğu bu değerleri elinden almak için kendisiyle ölümüne mücâdele eden kimselere karşı durmalı, gerekirse onlarla savaşmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ ona bu değerleri emânet etmiştir. Onları elinden almak isteyeni, arzu etmediği hâlde öldürmek zorunda kalan kimse haklı yere öldürmüş olur. Haksız yere birini öldürene kısas veya diyet cezası uygulandığı hâlde, sözü edilen değerler uğrunda birini öldürene böyle bir ceza uygulanmaz.

Dini, canı, nesli ve malı uğrunda öldürülen kimse hükmen şehid kabul edilir.

Şu hadîs-i şerîf de konuya açıklık getirmektedir. Bir adam Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin huzûruna geldi ve aralarında şu konuşma geçti:

“Yâ Resûlallah! Bir kişi gelip malımı almak isterse ne yapayım?”

“Ona malını verme!”

“O benimle savaşmaya kalkarsa ne dersin?”

“Sen de onunla savaş!”

“Adam beni öldürürse?”

“Sen şehid olursun.”

“Peki ben adamı öldürürsem?”

“O cehennemdedir.”[549]

Esasen kişilerin can, mal, din, ırz ve namus güvenliklerini sağlamak devletin görevidir.

Konu başlığımızda malını korumak için hırsızlarla mücâdele etmek gerektiği vurgulanmaktadır.

Hırsız, başkasına ait bir malı haksız yere elde etmeye çalışan kimsedir. Toplumda hırsızlık olayını önlemek öncelikle devletin görevidir. Yaşamak için çalmak zorunda kalmayan, buna rağmen hırsızlığı âdet hâline getiren kimselere engel olmanın yolunu Allah Teâlâ göstermiş ve **“Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına bir karşılık ve Allah tarafından caydırıcı bir ceza olmak üzere ellerini kesin”**[550] buyurmuştur.

Devlet, bütün fertlerinin insânî ihtiyaçlarını sağlamak ve onların şahsiyetini dilenme ve çalma zilletine düşmekten korumakla yükümlüdür. Devlet halkına bu garantiyi sağladıktan sonra, ergenlik çağına gelen,

hırsızlık yapmanın haram olduğunu bilen birinin başkasına âit olup herkesin kolayca alamayacağı şekilde koruma altında tutulan belli bir değerdeki malı çalması, toplumun dirlik ve düzenine el uzatmak olacağından, bu fiil, hakkında âyetle belirlenen cezanın uygulanmasını gerektiren ağır bir suç sayılmaktadır. Karnını doyurmak gibi haklı bir gerekçesi olan kimseye ise söz konusu ceza kesinlikle uygulanmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'in hırsızlık için öngördüğü "el kesme" cezasının gerekçesi, ilgili âyette belirtildiği gibi, suçun bir daha işlenmesini önlemek için caydırıcı mâhiyette bir ibret dersi vermektir. Hırsızlık yaptığı takdirde elinin kesileceğini bilen kimse, bu suçu işlemeye bir daha cesaret edemeyecektir.

Ömer radıyallahu anh bir kıtlık yılında el kesme cezasını uygulamadığına göre, bu cezanın uygulanabilmesi için toplumda sağlam bir sosyal güvenlik sisteminin bulunması şarttır.[551]

Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Her Müslüman dinini, canını, malını ve neslini yani ırz ve namusunu korumakla görevlidir.

2. Bu değerleri korurken ölen kimse hükmen şehid sayılır.

3. İnsanın bu aziz değerlerine saldıran birini öldüren kimseye kısas uygulanmaz, onun öldürdüğü kimsenin yakınlarına diyet vermesi de gerekmez.

* * *

---

[547]. Tirmizî, Diyât 22, nr. 1420; Nesâî, Tahrîm 21-24, nr. 4088; İbni Mâce, Hudûd, nr. 2581.

[548]. Tirmizî, Diyât 22, nr. 1421; Buhârî, Mezâlim 33, nr. 2480; Müslim, Îmân 226, nr. 141.

[549]. Müslim, Îmân 225, nr. 140.

[550]. Mâide 5/38.

[551]. Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I, 372-373.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Abdülkàhir el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, Beyrut 1977;

Âcurrî, *eş-Şerî'a* (nşr. Abdullah ibni Ömer ibni Süleymân ed-Demîcî), I-V, Riyad 1420/1999;

Ahmed ibni Hanbel, *Kitâbü's-Sünne*, Mekke 1349; nşr. Ebû Hâcer Muhammed Saîd Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1405/1985; nşr. Muhammed ibni Saîd ibni Sâlim el-Kahtânî, I-II, Riyad 1414/1994;

----------, *Müsned*, Riyad 1419/1998 (Bu baskıda cilt ve sayfa için 6 ciltlik Kahire 1313 neşri, hadis numaraları için 1 ciltlik Riyad 1419/1998 [Beytü'l-efkâri'd-düveliyye] neşri esas alınmıştır);

Aliyyü'l-Kàrî, *Mirkàtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, I-V, Kahire 1309; I-IX, Beyrut 1422/2002;

----------, *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971;

----------, *Şerhu'ş-Şifâ fî hukūki'l-Mustafâ*, I-II, İstanbul 1285;

Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972;

Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (nşr. Abdurrahman Muhammed Osmân), I-XIV Medine 1388-1389/1968-1969;

Beyhakì, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkàdir Atâ), I-X, 1424/2003;

Beyzâvî, *Tuhfetü'l-ebrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne* (lecne), I-III, Küveyt 1433/2012;

Bezzâr, *el-Müsned* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Âdil ibni Sa'd), I-XV, Beyrut-Medine, 1409-1427/1988-2006;

Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*'de hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Cemmâîlî, *Ahbâru'd-Deccâl* (nşr. Şemse ez-Zehebî), Tanta 1993;

Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî), Medine 1386/1966; (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), I-V, Beyrut 1424/2004;

Dârimî, *es-Sünen*'deki hadisler kitap ve bâb esasına göre verilmiştir; *Sünen-i Dârimî* (trc. Abdullah Aydınlı), I-VI, İstanbul 1994-1996;

Ebû Bekir el-Hallâl, *es-Sünne*, Riyad 1994 (nşr. Atıyye ez-Zehrânî), I-VII, Riyad 1410/1989;

Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd*'daki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakàtü'l-asfiyâ*, I-X, Beyrut 1394/1974;

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *el-Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), I-XIII, Dımaşk-Beyrut 1407/1987;

Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, *el-İbâne an usûli'd-diyâne* (nşr. Fevkıyye Hüseyin Mahmûd), Kahire 1397;

----------, *Makàlât* (nşr. H. Ritter), Wiesbaden 1400/1980;

Ebü'l-Hasenât el-Leknevî, *er-Ref'u ve't-tekmîl fi'l-cerhi ve't-ta'dîl* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1407/1987;

Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I-VII, 1415-1422/1995-2002;

----------, *es-Sirâcü'l-münîr fî tertîbi ehâdîsi'l-Câmi'i's-sagîr* (nşr. İsâm Mûsâ Hâdî), Tâif 1430/2009;

----------, *Za'îfü Süneni Ebî Dâvûd*, Riyad 1419/1998;

Faruk Beşer, *Kader Meselesi ve Hasan Basri'nin Kader Risalesi Metni ve Tercümesi*, İstanbul 2015;

Hakim, *el-Müstedrek* (nşr. Mustafa Abdülkàdir Atâ), I-IV, Beyrut 1411/1990;

Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, I-IV, Halep 1351/1932;

Heysemî, *Mecma'ü'z-zevâid*, I-X, Beyrut 1967;

İbni Ebî Âsım, *es-Sünne* (nşr. Nâsırüddin el-Elbânî), I-II, Beyrut 1400/-1980; (nşr Bâsim Faysal el-Cevâbire), I-II, Riyad 1419/1998, 1423/2003.

İbni Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, I-XIII, Beyrut 1379;

İbni Hibban, *es-Sahîh* (nşr. Şuayb el-Arnaûd), I-XVI, Beyrut 1418/1997;

İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, Beyrut 1421/2001;

İlyas Çelebi, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998;

İsferâyînî, *et-Tabsîr fi'd-dîn ve temyîzi'l-firkati'n-nâciye ani'l-firakı'l-hâlikîn* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1403/1983;

İsa Akalın, *Kâ'bü'l-Ahbâr ve Rivayetlerinin Değeri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, M. Ü. İstanbul, 2001.

Kandemir, Zavalsız, Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, I-II, İstanbul 2010;

Kettânî, Muhammed ibni Ca'fer, *Nazmü'l-mütenâsir fi'l-hadîsi'l-mütevâtir*, Halep, ts. (Dâru'l-Ma'ârif); nşr. Şeref Hicâzî, Kahire, ts. (Dâru'l-kütübi's-selefiyye);

Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1387/1967;

Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikàdi ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (nşr. Ahmed ibni Sa'd ibni Hamdân el-Gàmidî), I-IX, Suûdiyye 1423/2003;

M. Fatih Kesler, *Kur'ân-ı Kerîm'de Muhkem ve Müteşâbih*, İstanbul, ts, (Osmanlı Yayınevi);

Mâlik, *Muvatta'*daki hadisler, kitâb ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Mehmet Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989;

----------, "Ahmed b. Nasr el-Huzâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989;

----------, "Cemmâîlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993;

----------, "Ebû Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994;

----------, *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?* İstanbul 2018;

----------, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001;

----------, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, İstanbul 1435/2014;

----------, "es-Sünen (Ebû Dâvûd)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010;

----------, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, İstanbul 2015;

Muhsin Demirci, *Kur'ân'ın Müteşâbihleri Üzerine*, İstanbul 1996;

Mustafa Fayda, "Cerba" ve "Ezruh" maddeleri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, 1995;

Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, I-VI, Kahire 1356/1938;

Müslim, *Sahîh-i Müslim*'deki hadisler, kitap ve hadis numarası esasına göre verilmiştir;

Müttakì el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl* (nşr. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkà), I-XVI, Beyrut 1401/1981;

Nesâî, *Sünen-i Nesâî*'deki hadisler kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

----------, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Hasan Abdülmün'im Şelebî), I-X, Beyrut 1421/2001;

Nesefî, Ebü'l-Berekât, *Tefsîr* (nşr. Yûsuf Alî Bedevî), I-III, Beyrut 1419/-1998;

Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (trc. Kandemir, Çakan, Küçük), İstanbul 2015;

----------, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I-XVIII, Beyrut 1392;

Nûreddin el-Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid*, Beyrut 1967;

Ömer Faruk Harman, "Tübba'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2012;

Seharenpûrî, *Bezlü'l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, I-XX, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye);

Selahattin Yücel, *Hadis Literatüründe Kitâbü's-Sünne Geleneği*, İstanbul 2014;

Selmân ibni Fehd el-Avde, *Sıfatü'l-gurebâ*, https://www.ahlalhdeeth.com/vb/showthread.php?t=2710.

Seyyid Şerîf Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, Beyrut 1403/1983;

Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997;

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Beyrut 1404/1984;

Tâhir ibni Mutahhar el-Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, Kahire, ts. (Mektebetüs'sekàfeti'l-İslâmiyye);

Tecrid Tercemesi (trc. Ahmed Naim-Kâmil Miras, I-XII, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*), Ankara 1974;

Teftâzânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi: Şerhu'l-Akâid* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1987;

Tìbî, *el-Kâşif an hakàikı's-sünen (Şerhu't-Tìbî alâ Mişkâti'l-Mesâbîh)*; (nşr. Abdülhamîd Hindâvî), I-XIII, Riyâd 1417/1997;

Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*'deki hadisler, kitâb ve bâb esasına göre verilmiştir;

Zehebî, *el-Müntekà min Minhâci'l-i'tidâl* (nşr. Muhibbüddîn el-Hatîb), yer ve tarih yok;

----------, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaûd ve diğerleri), I-XXIII, Beyrut 1402/1982.

----------, *Târîhu'l-İslâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî), I-52, Beyrut 1413/1993;

Zeynüddîn el-Irâkî, *el-Muğnî an hamli'l-esfâri fi'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-ahbâr*, Beyrut 1426/2005.

A

Abbâs ibni Abdülmuttalib 298
Abdüla‘lâ bin Hammâd 303
Abdülkâhir el-Bağdâdî 23, 27
Abdullah ibni Abbâs 26, 29, 38, 108, 109, 177, 193, 211, 277, 313, 315, 329, 405
Abdullah ibni Abdülmuttalib 290
Abdullah ibni Amr 26, 223, 339, 408
Abdullah ibni Avn 94, 96
Abdullah ibni Caʿfer ibni Ebî Tâlib 177
Abdullah ibni Ebî Dâvûd bk. İbni Ebî Dâvûd
Abdullah ibni İdrîs 134
Abdullah ibni Kâ‘b ibni Mâlik 43
Abdullah ibni Mesʿûd 26, 67, 124, 128-129, 251, 270, 286, 313, 331
Abdullah ibni Mübârek 198
Abdullah ibni Ömer 26, 41, 84, 100, 101, 103-104, 106, 200, 220, 222, 230-231, 241, 244-245, 313, 318, 345, 376
Abdullah ibni Übey ibni Selûl 327
Abdullah ibni Vehb er-Râsibî 400, 406
Abdullah ibni Yezîd el-Mukri 307
Abdullah ibni Zâlim el-Mâzinî 134, 135
Abdullah ibni Zem‘a 161-163
Abdullah ibni’z-Zübeyr 127
Abdurrahman ibni’l-Ahnes 135, 136
Abdurrahman ibni Amr Sülemî 61
Abdurrahman ibni Avf 135
Abdülkâhir el-Bağdâdî 27, 198
Abdülkaysoğulları 193
Abdülmelik ibni Mervân 121-124, 126, 127
Abdülvehhâb ibni Atâ 360
Abdürrezzâk ibni Hemmâm 25
Abîde es-Selmânî 392, 400-401, 406
Acbü’z-zeneb 341
Âcürrî 28
Âd kavmi 394

el-Âdâbü'ş-Şer'iyye (Ebû Dâvûd) 15
Adak adamak 152-153
Afganistan 11
Ahbâru'd-Deccâl 380
Ahbârü'l-Havâric (Ebû Dâvûd) 15
Âhirette Allah'ı görmek bk. Rü'yetullah
Ahkâm 14
Ahmed ibni Hanbel 11, 13, 15, 17, 18, 53, 114, 115, 116, 118, 129, 163, 164, 171, 174, 177, 179, 188, 195, 198, 230, 235, 243, 251, 286, 294, 295, 299, 330, 334, 348, 353, 372, 384, 386, 396, 401
Ahmed ibni Nasr el-Huzâî 330
Ahmed ibni Saîd 303
Ahmed ibni Sâlih 256
Ahmed ibni Sinân 145
Âişe bk. Hz. Âişe
Akabe 325
Akıl 7, 88
Akra' (Hz. Ömer'in müezzini) 148
Akra' bin Hâbis el-Hanzalî el-Mücâşiî 394
Ali bin el-Medînî 11, 303
Ali bin Ebî Tâlib bk. Hz. Ali
Aliyyü'l-Kârî 25, 116, 132, 235, 286
Alkame bin Kays 286
Alkame bin Mersed 247
Alkame bin Ulâse 394
Allah için sevmek 40, 42, 213-214
Allah için buğz etmek 40, 42, 213-214
Allah rızası 42
Allah'a îmân etmek ne demektir? 193, 196
Allah'ı görmek bk. Rü'yetullah
Allah'ın eli 318-321
Allah'ın işitmesi görmesi/kelâm sıfatı 307-308, 327
Allah'ın sıfatları 36, 307-308, 327
Amel defteri 373
Amellerin en faziletlisi 40
el-A'meş 125-126
Âmir ibni Şerâhîl bk. Şa'bî

Amman 117
Ammâr ibni Yâsir 47-51
Âmir ibni Şehr 328
Amr ibni Avf el-Müzenî 26
Amr ibni Dînâr 259
Amr ibni Ebân 114
Amr ibni Ebî Kurre 157
Amr ibni Osmân 22
ʿAnân (bulut) 299
Arafat 139, 325, 348
Arfece bin Es'ad et-Temîmî 388
Arş 272, 299-306
Arz bk. Hadîslerin Kur'ân'a arzı
Ashâba sövme/nin yasaklanması 154-160
Ashâbın birbirlerine üstünlüğü 100 vd, 142
Ashâbü'l-ehvâ bk. hevâ
Ashâbın fazileti 100 vd, 151 vd
Âsım ibni Behdele 124, 125
Aşere-i mübeşşere 18, 134, 140
Aşırılık bk. İfrât ve tefrit
Avf ibni Ebî Cemîle 120
Avf ibni Mâlik 26
Avnü'l-Ma'bûd 25, 122, 287
Azrâil 235
Azîmâbâdî 25, 122, 287

B

Bâb/başlıkları 23
Bağdat 11
Bahreyn 193
Bakîʿ mezarlığı 237
Baʿs bk. Öldükten sonra dirilme
Basra/lı 11, 104, 354
Bathâ (Mekke ile Mina arasındaki mevki) 298, 300
Bâtınî ilim 58
Bedir Gazvesi 44, 45, 144-145

el-Bed’ ve’t-Târîh (el-Makdisî) 27
Bekkâîn (ağlayanlar) bk. Tebük
Berâ ibni Âzib 355, 362, 364
Berzah 339-341
Beşer, Faruk 99
Bey’atürrıdvân bk. Rıdvân Bîatı 141-142
Beyhakî 230
Beytülmakdis 211-212
Beyzâvî 286
Bezlü’l-Mechûd 228
Bezm-i elest 264
Bezzâr 113, 231, 249, 286, 353
Bîatürrıdvân bk. Rıdvân Bîatı
Bid’at/çı 17, 24, 26, 34, 37, 41, 52, 61, 63, 65-66, 75, 80, 81, 83, 384
Bilâl-i Habeşî 162
Bizans/lılar 44, 45, 117, 118, 120, 187
Buğz/etmek 40
Buhârî 11, 13, 14, 44, 145, 154, 158, 159, 164, 176, 177, 186, 190, 193, 196, 201, 210, 243, 277, 279, 283, 287, 290, 292, 293, 296, 310, 311, 319, 320, 322, 325, 326, 329, 332, 334, 338, 343, 345-347, 355, 359, 360, 367, 376-379, 381, 390, 394, 396, 397, 406, 409
Bulut 298
Büyük günah/işleyen 7, 85, 226-229

C

Câbir ibni Abdillah 26, 114, 194, 305, 324, 334, 337
Caʿfer ibni Ebî Tâlib 177
Caʿfer-i Tayyâr bk. Caʿfer ibni Ebî Tâlib
Câhiliye 81, 285-288, 357
el-Câmiʿ li-ahkâmi’l-Kur’ân (Kurtubî) 36
el-Câmiʿu’s-Sahîh/ler 35
Cebrâîl 141, 243-250, 331, 343-344
Cebriyye 24
Cedel/cidâl/ciler 32-34, 53-54
Cehennem/lik 18, 86-88, 206-208, 237-239, 263, 265, 270, 274, 275, 278-282, 288, 334-338, 342-345, 358, 359, 367, 370

Cehm ibni Safvân 295
Cehmiyye 17, 18, 23, 41, 293-308, 313, 318-323, 325, 377
Cemâat (İslâm toplumu) 18, 385
Cemel 170, 403
Cemmâîlî 380
Cenâbet bk. cünüplük
Cennet/lik 18, 86-88, 141-142, 185, 237-239, 263, 265, 270, 274, 275, 278-282, 288, 312-317, 334-338, 342-346,
Cennetle müjdelenen on kişi bk. Aşere-i mübeşşere
Cennetü'l-Bakîʿ bk. Bakîʿ mezarlığı
Cerbâ 345, 347
Cerîr ibni Abdillah 309, 363-364
Cevâmiu'l-kelim 67
Ceyyid 25
Cezaların caydırıcılığı 410
Cibrîl hadîsi 242-250
Cidâl bk. Cedel
Cihâd 206
Cizye 389
Cumhûr 198
Cübeyr ibni Muhammed 303
Cübeyr ibni Mut'im 302, 303
Cüheyne kabilesi 244
Cünüp/lük 49, 247-248
el-Cürcânî 28

D

Dalâlet/e çağırmak 69-71, 86
Dârimî 41, 185, 304, 390
Deccâl 35, 231 375-383, 234, 357, 375-383, 403
Delâ'ilü'n-Nübüvve (Ebû Dâvûd) 15
Devs kabilesi
Deyrülcemâcim 122-123
Dımaşk 11, 94, 117, 118, 119
Dihlevî, Şah Veliyyullah
Dihye bin Halîfetü'l-Kelbî 245

Dört Hadîs (Ebû Dâvûd'un tavsiye ettiği) 14
Dört Halife bk. Hulefâ-i Râşidîn
Dımaşk 11
ed-Du'â' (Ebû Dâvûd) 15
Dubey'a bin Husayn es-Sa'lebî 170

E

Ebû Âmir el-Hevzenî 22
Ebû Avâne el-İsferâyînî 11
Ebû Avâne Vaddâh ibni Abdillah 170
Ebû Bekir el-Hallâl 11, 12, 18
Ebû Bekir ibni Ayyâş 126
Ebû Bekre Nüfey' ibni Hâris 112, 115, 166
Ebû Berze el-Eslemî 346, 353, 354
Ebû Bürde Bürey ibni Abdillah 170
Ebû Dâvûd 11-15, 17-19
Ebû Dâvûd et-Tayâlisî bk. et-Tayâlisî
Ebû Eyyûb el-Ensârî 188
Ebû Gudde 199
Ebû Hanîfe 198, 322
Ebû Huzeyfe 129
Ebû Hüreyre 21, 26, 64, 69, 108, 141, 144, 180, 185, 187, 190, 192, 215, 226, 249, 256, 258, 282, 294, 307, 310, 321, 343
Ebû İdrîs el-Havlânî 75
Ebû İshâk es-Sebîʿî 286
Ebû Katâde 43, 46
Ebû Meryem Kays el-Medâînî 402
Ebû Mûsâ el-Eşʿarî 26, 235
Ebû Nuaym 97
Ebû Ömer Zâzân 364
Ebû Râfiʿ 57
Ebû Rezîn el-Ukaylî 311-312
Ebû Saîd el-Hudrî 154, 173, 176, 206, 394-395
Ebû Tâlût Abdüsselâm 353
Ebû Yûnus Süleym ibni Cübeyr 307
Ebû Hamza Talha bin Yezîd 348

Ebû Ubeyde bin Cerrâh 375
Ebû Ümâme el-Bâhilî 26, 213
Ebû Zer 249, 384, 386, 389
Ebü'd-Derdâ 26, 119
Ebü'l-A'yes Abdurrahman ibni Selmân 118, 119
Ebü'l-Vadî' Abbâd ibni Nüseyb 401
Ebül-Velîd et-Tayâlisî 11
Ebü's-Salt Şüreyh ibni Ubeyd 80
Ecel 17
Edeb 19
Ehl-i hevâ bk. Hevâ ehli
Ehl-i Kitâb 22
Ehl-i Suffe bk. Ashâb-ı Suffe
Ehl-i Sünnet/ve'l-cemâat 21-31, 41, 89, 98-99, 104, 106, 175, 194-195, 201, 214, 227, 233, 236, 275, 276, 285, 295, 312, 325, 334, 356, 370, 377, 403
Ehlî eşek eti 58-59
Ehrimen (şeytan) 233
Elbânî 25, 31, 109, 155, 286-288, 305
Emevî/ler 120-122, 126-127, 130, 132, 354
Emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker 170, 390
Enes ibni Mâlik 26, 138, 159, 183, 288, 290, 333, 350-351, 357, 395-396
Ensâr 46, 181, 219, 280, 394
Ergen olmadan ölen çocuklar 277-285
Erîke hadîsi 56-58
Erkeklerin safran sürünmesi 47-49
Esma binti Ebû Bekir 127
el-Esrâru'l-Merfû'a 209
el- Eşʿarî/yye 28, 233
Esvedü'l-Ansî 379
Eşʿarî 23
Eş'as ibni Süleym 170
Eyle 347
Eyyûb es-Sahtiyânî 95, 97
Ezruh 345, 347

F

el-Fark (Abdülkâhir el-Bağdâdî) 27, 198
Fâsık 85, 195
el-Fasl fi'l-Milel ve'n-Nihal 27
Fethü'l-Bârî 181
Fetret ehli/dönemi 280, 289
Feyrûz ibnü'd-Deylemî 251
Fezâil 19
Fezâilü/'s-sahâbe/'l-ashâb 100 vd, 151 vd
Fezâ'ilü'l-Ensâr (Ebû Dâvûd) 15
Fıkhî/konular 23-24
Fıkhü'l-Buhârî fî Terâcimihî bk. Bâb/Başlıkları
Fırat nehri 123, 354
Fırka hadîsi 21-31
Fırka-i Nâciye 26
Fıtrat/hadîsi 282-285
Firavun 206, 356, 379, 382
Fiten hadîsleri 64
Fitne/ler 64-65, 75, 77, 78, 85, 166-175

G

Gayb 77, 280
Gereksiz yere soru sormak 72-74
Gıyabında dua etmek 71
Gota 119
Gök ile yer arasındaki mesafe 299, 301
Gusül 247-248
Günah îmâna zarar verir mi? 7, 194, 199
Güzel ahlâk 215

H

Habeşistan 328
Habeşli köle 63
Haccâc ibni Ebî Ya'kûb 181
Haccâc/-ı Zâlim/ibni Yûsuf es-Sekafî 120-130
Hadîsi/Sünneti kabul etmemek 56-61

Hadîsleri kabul etmeyenler=ehlü'l-ehvâ 41
Hadîslerin Kur'ân'a arzı 30, 60-61
Hadîsle/Sünnetle amel etmeyi önemseme 56-61
Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor? 30, 58, 59, 190, 334, 356, 382
Hadis Literatüründe Kitâbü's-Sünne Geleneği 19
Hakem b. Ebi'l-Âs
Hakem olayı 173
Hâkim en-Nisâbûrî 12, 25, 53, 141, 189, 230, 292, 315, 348, 370
Halep 11
Hâlid el-Hazzâ' 84-87
Hâlid ibni Velîd 394
Halîfe/ler/lik 9, 129-133, 161-165
Halîlullah 183
Halku'l-Kur'ân meselesi 324-332
Hammâd ibni Seleme 166, 284
Hamrâ 129
Hanbelî 13
Hanîf 289-290
Haraç 389
Hardal tanesi kadar îmân 27
Hardal tanesi kadar kibir 27
Hârici/ler/yye 7, 9, 18, 23, 24, 38, 173, 194, 227, 313, 334, 377, 384-407
Harkûs 402
Hârunurreşîd 330
Harûra/Harûriyye 406
Hasan-ı Basrî 42, 84-91, 93-99, 127, 228, 244
Hasen-sahîh 112
Hattâbî 58, 218-219
Havâric bk. Hâricî
Havz-ı kevser bk. Kevser Havuzu
Hayâ/îmândandır 192, 196, 201, 228
Hayber 354
Hayır, şer 17
Hazrec 44
Helal ve haram 14, 23, 35, 36, 57-59, 74
Haram ve helâl kılma yetkisi (Resûlullah'ın) 30, 58, 60, 74
Hennâd ibni Serî 362

Herakliyüs 44-45
Her çocuk fıtrat üzere doğar hadîsi 282-285
Hevâ ehli/ehl-i hevâ 26, 40-43, 47, 50
Hevâ sahiplerinden uzaklaşmak onlardan buğz etmek 40 vd
Hevâ heves 381
Heysemî 116, 155
Hıristiyan 21, 34, 149
Hırsız/lık/larla vuruşmak 226-229, 408-411
el-Hıtat 27
Hıyânet 152-153
Hızır 266-269
Hidâyet/e çağırmak 69-71, 87-88
Hikmet 381
Hilâfet 116, 117, 121, 131-133
Hilâl ibni Ümeyye 44
Hilâl ibni Yesâf 135
Hilâl ibni Hayyân 135
Hilyetü'l-Evliyâ 97
Hirâ dağı 134, 138-140
Hucr ibni Hucr el-Kilâ'î 61, 63
Hudeybiye 141-142, 146-147
Hulefâ-i Râşidîn/in sünneti 8, 17, 18, 63, 65, 66, 103-104, 106, 107, 116, 117, 130, 133, 174
Humeyd ibni Abdirrahmân el-Himyerî 241
Humeyd ibni Mes'ade 370
Humeyd et-Tavîl 88, 90, 91
Humus 11
Huneyn 219
Hurûf-ı mukattaa 36
Huy güzelliği bk. Güzel ahlâk
Huzeyfe ibnü'l-Yemân 64, 111, 157-159, 169, 231, 251
Hüküm koyma yetkisi (Resûlullah'ın) 30, 58, 60, 74
Hümeyrâ bk. Hz. Âişe
Hüseyn ibni Ali bk. Hz. Hüseyn
Hüzeyl 124
Hz. Âdem/in topraktan yaratılması 184, 186, 235-236, 256-263, 284
Hz. Âişe 32-33, 51, 61, 204, 209, 278, 281-282, 369

Hz. Ali 26, 65, 70, 102-106, 116, 117, 121, 132-133, 135-137, 139, 147, 172, 173-175, 228, 237-238, 278, 313, 326-327, 385, 390, 394, 399-407
Hz. Âsiye 206
Hz. Dâvûd 13, 179
Hz. Ebû Bekir 45, 65, 100-106, 108-116, 127, 129, 132, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 161-165, 181, 313
Hz. Fâtıma 207
Hz. Hârûn 51
Hz. Hasan 116, 133, 166-168, 329, 331
Hz. Hatice 206
Hz. Hüseyin 97, 329, 331
Hz. İbrahim 179, 183-185, 279, 289-290, 328, 329
Hz. İsa 120, 121, 184, 190-191, 206, 289, 378, 382
Hz. İshâk 329
Hz. İsmail 329
Hz. Lût 245
Hz. Meryem 206, 245, 256
Hz. Mûsâ 180-182, 184, 256-261, 267-269, 316, 328
Hz. Nûh 138, 375-376
Hz. Osman 45, 65, 100-106, 110, 112, 116, 117, 120, 121, 128-129, 132, 135, 136, 138, 139, 149-150, 403
Hz. Ömer 37, 45, 65, 100-106, 112, 115, 116, 132, 135-139, 148-150, 158, 163-165, 171, 243, 257, 262, 275, 292, 410
Hz. Peygamber bk. Resûlullah
Hz. Süleyman 179
Hz. Üzeyir 187-189
Hz. Yûnus 177-178
Hz. Yûsuf 208

I – ‹

Irâk 172
Irâkî 25
el-İbâne (Eşʿarî) 233
İblis bk. Şeytan
İbni Abbâs bk. Abdullah ibni Abbâs
İbni Ebî Âsım 18, 155

İbni Ebî Dâvûd 11
İbni Ebî Kuhâfe bk Hz. Ebû Bekir
İbni Ebi'd-Dünyâ 11
İbni Hacer 181, 209
İbni Hazm 27
İbni Hibbân 13, 114, 135, 156, 217, 276, 292, 334
İbni İshâk 303
İbni Kesîr 380
İbn Kuteybe 110
İbni Mâce 34, 59, 106, 179, 183, 186, 194, 243, 251, 259, 281, 288, 289, 299, 304, 312, 324, 329, 332, 333, 393, 396, 408
İbni Mahled el-Attâr 12
İbni Mâni‘ 26
İbni Mende 13
İbni Mesʿûd bk. Abdullah ibni Mesʿûd
İbni Ömer bk. Abdullah ibni Ömer
İbni Saʿd 127
İbni Sîrîn bk. Muhammed ibni Sîrîn
İbni Şihâb bk. Muhammed ibni Şihâb ez-Zührî
İbni Tâhir el-İsferâyînî bk. Şâhfûr
İbn Ümmü Abd bk. Abdullah ibni Mes‘ûd
İbn Yâsîn 13
İbnü'l-Cevî 27
İbnü'l-Eş‘as Abdurrahman ibni Muhammed 123
İbnü's-Serh 43
İbnü'z-Zübeyr bk. Abdullah ibni'z-Zübeyr
İbrâhim el-Harbî 13
İbrâhim en-Neha‘î 127, 198
İbrâhim peygamber bk. Hz. İbrâhim
İbtidâ'ü'l-Vahy (Ebû Dâvûd) 15
İcâbâtühû 'alâ Su'âlâti Ebî 'Ubeyd (Ebû Dâvûd) 15
İctihâd 24
İçki/içmek 226-229
İfk hâdisesi 326-327
İfrât ve tefrit 67-68, 81
İhbâr sîgası 235
İhlâs 245

İhsân 242, 245-246
İhtilaf 38, 64-65
İhtilâm bk. Cünüp/lük
İkinci Akabe Bîatı 44
İlâhî bir kitaba dayanmayan beşerî görüşler bk. hevâ
İlimde yüksek derecedekiler bk. Râsih/ûn
İlk üç nesil (sahâbe tâbiûn tebeu tâbiîn) 18
İmâm Âzam bk. Ebû Hanîfe
İmâm Mushaf 128-129
İmâmet bk. Halifelik
İmamlar (yöneticiler) Kureyş'tendir 18
Îmân/ın artıp eksileceği 200-202, 211-212, 229, 242, 245, 246
Îmânın şubeleri hadîsi 192, 195-196
İmrân ibni Husayn 151, 274, 334
İncîl 328
İnsan, fiilinin hâlıkı mıdır? 7, 89
İnsan kaderi belirleyebilir mi? 7
İrade/-i cüz'iye 88
İran/lı 11, 187
İrbâz ibni Sâriye 62-63
İshâk ibni İsmâil 122
İshâk ibni Râhûye 11, 198
İsrâfîl 182, 339-341
İsrâiloğulları 257
i'tikâd/î 8, 17, 24
İ'tikâdü Ehli's-Sünne (Ahmed ibni Hanbel) 18
İ'tisâm bi'lkitâb ve's-sünne 19
el-İ'tisâm (Şâtıbî) 28
el-İ'tisâm bi's-Sünne 18

K

Kâbe 211-212, 247, 393
Kabir azabı 7, 18, 355-368
Kabirde sorgu suâl 355-368
Kâ'b ibni Eşref 171
Kâ'b ibni Mâlik 43-47

Kâ'bü'l-Ahbâr 150
Kader/e îmân/i inkâr 7, 17, 81-86, 94-99, 230-276
Kader Meselesi ve Hasan Basri'nin Kader Risalesi Metni ve Tercümesi 99
Kaderiyye 7, 18, 23, 24, 230 vd
Kadınların aklı ve diniyle ilgili izah 200-210
Kadınların şâhitliği 202, 204-205
Kâdî Iyâz 179
Kâfirlere benzememek/özenmemek 220-221
Kalem (ilk yaratılan şey) 254
Kalplerde eğrilik/bozukluk 33, 36, 38, 91-92
Kalplerin tasarrufu Allah'ın elindedir 92
Kâlû belâ 264
Kaʿnebî 11
Kapar, Mehmet Ali 288
Kârûn 379, 382
Katâde ibni Diâme 388
Katan ibni Nüseyr 126
Kays ibni Ubâd 172
Kebîre bk. Büyük günah
Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi 202
Kelâmullah 324-333
Kelime-i şehâdet 217, 219, 355
Kelime-i tevhîd 195, 196, 199, 238
Kendisi için istediği şeyi … 14
Kerbelâ 354
Kettânî 25-26, 380
Kevser Havuzu 8, 18, 345-354, 403
Kıblenin değişmesi 211-212
Kıyâmet/alametleri 182, 191, 242, 247, 273, 318, 321, 350, 377-379
Kıyâmet günü 186, 318-321, 369-374
Kıyas 15
Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi 285-288
Kitâbü'l-Baʿs ve'n-Nüşûr (Ebû Dâvûd) 15
Kitâbü'l-Esmâ ve's-Sıfât 18
Kitâbü'l-Îmân 18
Kitâbü'l-Kader (Ebû Dâvûd) 15
Kitâbü's-Sünne/ler 8, 17-19

Kitâbü't-Tevhîd 18
Kitâbü'z-Zühd (Ebû Dâvûd) 15
Koçyiğit, Talat 317
Koltuğuna kurulmuş karnı tok adam 56-61
Kudsî hadîs 338, 343
Kuduz hastalığı 22
Kudüs 211-212
Kûfe/li 104, 122-124, 134, 137, 139, 354
Kur'ân'a arz bk. Hadîslerin Kur'ân'a arzı
Kur'ân'dan başka şeyi kabul etmemek 56-61
Kur'ân ve Hadîste Ru'yet Meselesi 317
Kur'ân ve Sünnet'in hakemliği 54
Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olmadığı bk. Halku'l-Kur'ân
Kur'ân-ı Kerîm Allah kelâmıdır 324-333
Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf/kırâat üzerine nâzil olduğu 55
Kur'ân-ı Kerîm hakkında tartışmak/mirâ küfürdür 53-54
Kur'ân-ı Kerîm açıklaması ve uygulaması da vahyedilmiştir 59
Kur'ân-ı Kerîm'in te'vîli 58
Kur'ân-ı Kerîm'le birlikte bir benzeri 56-61
Kureyş 18, 289, 324, 394
Kurre bin Hâlid 96
Kurtubî 36
Kuyruk sokumu bk. Acbü'z-zeneb
Kütüb-i Sitte içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd'da* bulunan rivâyetler
4601/6, 4602/7, 4603/8, 4613/18, 4614/19----4626/31, 4635/40, 4636/41, 4638/43, 4639/44----4645/50, 4650/55, 4652/57, 4656/61, 4661/66, 4663/68, 4664/69, 4666/71, 4674/79, 4687/92, 4692/97, 4696/101, 4697/102, 4706/111, 4710/115, 4712/117, 4717/122, 4720/125, 4722/127, 4726/131, 4727/132, 4736/141, 4755/160, 4769/174, 4770/175
Kütüb-i Tis'a içinde sadece *Sünen-i Ebî Davûd'da* bulunan rivâyetler 4599/4,

L

Lâlekâî 18, 29
Lâ yü'minü (mü'min olmaz) diye başlayan hadîsler 199
Leknevî 199

Levh-i Mahfûz 81, 254-255, 272-273, 281
Livâülhamd 184, 186

M

Ma’bed el-Cühenî 24, 241, 244
Mâ Teferrede bihî Ehlü’l-Emsâr (Ebû Dâvûd) 15
Mahşer 18, 334
el-Makâlât (Eşʿarî) 28
Makâm-ı mahmûd 334
el-Makrizî 27
Malayani (màlàyaʿnì: kişiyi ilgilendirmeyen şeyler) 14, 67
Mâlikî 283
Mâlik ibni Enes 263, 264, 283
Maʿmer ibni Râşid 76
Mansûr, Ebû Caʿfer
Mansûr ibni’l-Mu‘temir 135
Mâtürîdî/yye 233
Me‘âlimü’s-Sünen 58, 198
Mecma‘u’z-Zevâ’id 116, 155
Mecûsî/ler 230-234
Medâin 157, 167
Medine/li 44, 46, 127, 139, 140, 170, 171, 219, 238, 254, 325, 327, 347
Megâzî 19
Mekhûl ibni Ebî Müslim 117-119
Mekke/liler/li müşrikler 11, 90, 139, 141-142, 144, 155, 219, 298, 326, 354, 382
Meleklerin yanına gelmediği kimseler 49
Menâkıb 19
el-Merâsîl 15
Mervânîler 122, 127, 132
Meryem oğlu Îsâ bk. Hz. İsa
Mesâ’ilü’l-İmâm Ahmed ibni Hanbel 15
Mescid-i Nebevî 249
Mesîh bk. Hz. İsa
Mevâlî 129
Mev’ûde bk. Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi

Mısır 187
Mikdâm ibni Ma‘dîkerib 56
el-Milel ve’n-Nihal 27
Millet (ümmet) 22
Minâ 139, 298
Mirâ 54, bk. Cedel/cidâl
Mi’râc 261
Mirkâtü’l-Mefâtîh 25, 116, 132, 235, 286
Misafir/lik 56, 60
Misver ibni Mahreme 146
Mîzân 8, 18, 369-374
Muâviye bin Ebî Süfyân 22, 26, 115, 134, 139, 147, 167, 172, 174-175, 399, 403, 405
Muâz ibni Cebel 75-76, 129, 313
el-Mu’cemü’l-Kebîr 25, 155, 188
Mûcize 261
Mudar kabilesi 124, 126
Mugîre ibni Şuʿbe 134, 137, 139, 146-147, 380
el-Muğnî an Hamli’l-Esfâr 25
Muhâcirler 46
Muhammed ibni’l-Alâ 319
Muhammed el-Bâkır 97, 228
Muhammed ibni Beşşâr 303
Muhammed ibni Cübeyr 303
Muhammed ibni’l-Hanefiyye 102, 105
Muhammed ibni İsa 61
Muhammed ibni Mesleme 169-172
Muhammed ibni’l-Müsennâ 303
Muhammed ibni Sîrîn 41, 42
Muhammed ibni Süleyman 212
Muhammed ibni Şihâb ez-Zührî 76, 114, 217-218
Muhammed ibni Yahyâ 22, 181
Muhammed ibni Yûnus 307
Muhkem âyet/ler 35
Muhtâr es-Sekafî 127
Mûsâ bin Hârûn 12
Mûsâ bin İsmâîl 145

el-Musannef (Abdürrezzâk) 25
Mushaf/lar 128-129
Muʿtezile 7, 17, 24, 41, 85, 91, 194, 233, 285, 295, 313, 322, 325, 334, 370, 377
el-Muvatta’ 263
Mücessime 322
Mükellef olmadan ölen çocuklar 277-285
Mü’min ve Müslüman farkı 216-219
Mü’minler cennet için yaratılmıştır 86
Münâfık ve kâfirler cehennem için yaratılmıştır 86
Münâfık/lık 223-225
Münâvî 25
Münker Nekir 358-368
el-Müntekâ min Minhâci’l-İ‘tidâl 174
Mürâre bin Rebî‘ 44
Mürcie 7, 9, 18, 23, 24, 192-199, 247
Mürtekib-i kebîre bk. Büyük günah
Müsedded ibni Müserhed 170
Müseylimetülkezzâb 379
Müslim 11, 13, 14, 35, 44, 53, 144, 154, 158, 160, 164, 167, 176, 177, 183, 186, 190, 193, 196, 210, 243, 277, 281, 283, 290, 293, 296, 297, 310-312, 319, 320, 322, 326, 334, 337, 343, 345-347, 355, 359, 360, 367, 372, 377, 381, 382, 384, 388, 390, 393, 394, 396, 397, 401, 403, 406, 409, 410
Müslim ibni İbrahim 353
Müslim ibni Yesâr 262-263
Müslüman ve Mü’min farkı 216-219
Müslüman kardeşine gıyabında dua etmek 71
Müslümanı küçümsemek ve ona hakaret etmek 52
Müslümanların birliğinin önemi 388-391
Müsned (Ahmed ibni Hanbel) 53, 114, 115, 116, 118, 119, 129, 163, 171, 177, 179, 188, 195, 230, 243, 263, 286, 292, 294, 299, 334, 348, 353, 367, 374, 386, 401
Müsned (Bezzâr) 113, 231, 249, 286, 353
Müsnedü Mâlik (Ebû Dâvûd) 15
Müsned (Ebû Dâvûd et-Tayâlisî) 132
el-Müstedrek 25, 53, 112, 141, 189, 230, 292, 315, 348, 370
Müşebbihe 25

Müşriklerin çocukları bk. Mükellef olmadan ölen çocuklar
Mütenattiʿûn (aşırı titiz ve haddi aşanlar) 67-68
Müteşâbih âyet/ler 7, 32-39, 54, 322
Müteşâbihât 35
Mütevâtir 25
Müzeyne kabilesi 244
Müzn (bulut) 298-299

N

Nâfiʿ 84
Namaz/ı terk etmenin hükmü 194-199, 242-247
Nankörlük 202-203
Nâsihu'l-Kur'ân ve Mensûhuh (Ebû Dâvûd) 15
Nazar (göz değmesi) 329-331
Nazmü'l-mütenâsir fi'l-hadîsi'l-mütevâtir 25, 380
Nebhânoğulları 394
Necâşî 328
Neccâriyye 24
Necidliler 394
Nehrevân 173, 354, 403, 405
Nemrut 379
Nesâî 11, 13, 156, 167, 194, 281, 294, 323, 343, 348, 367, 388, 408
Nesefî Tefsîri 316
Nevevî 46, 66, 68, 205, 220, 245, 279
Niyet hadîsi 14
Nuaym ibni Rebîa 263-264
Nûh Peygamber bk. Hz. Nûh
Nûr dağı 139
Nübüvvet 444
Nüfey' ibni Hâris bk. Ebû Bekre
Nüzûl hadîsi 321-323
Nüzûl-i İsa 191

O – Ö

Okunan vahiy bk. Vahy-i metlûv

Osman el-Bettî 97
Osman İbni Ebî Şeybe 212
Osman ibni Affân bk. Hz. Osman
Öldükten sonra dirilme 18, 339-341
Ömer ibni Abdilazîz 80, 82, 83, 103, 105, 106, 127, 174
Ömer ibnü'l-Hattâb bk. Hz. Ömer

P

Patrik 148-149
Peygamberimin Sevdiği Müslüman 195
Peygamberimiz bk. Resûlullah
Peygamberleri birbirine üstün tutmamak 176-186, 190-191

R

Râbiatü'l-Adeviyye 204
Râsih/ûn (İlimde yüksek derecedekiler) 33, 36
Rebeze 170
Rebîa kabilesi 124, 126
Rebî' bin Hâlid ed-Dabbî 122-123
Recâ bin Hayve 94
Recez 124-125
er-Red 'alâ Ehli'l-Kader (Ebû Dâvûd) 15
er-Ref'u ve't-Tekmîl 199
Resmî Mushaf 128-129
Resûlullah'ın haram ve helâl kılma yetkisi 30, 58, 60, 74
Resûlullah'ın hüküm koyma yetkisi 58-61
Resûlullah'a itaat 58
Resûlullah'ın rüya tabiri etmesi 108-117
Resûlullah'ın tavsiyesini tutmamak günahtır 52
Re'y 15
Rıdvân Bîatı 141-142, 146-147
Rızık 17
Risâletü Ebî Dâvûd ilâ Ehli Mekke 15
Riyâh ibni Hâris 137
Riyâzü's-Sâlihîn 46, 66, 68, 205, 220

Rubeyyiʿ binti Nadr bk. Ümmü Hârise
Rüya/tabiri 108-117
Rü'yetullah (âhirette Allah'ı görmek) 18, 309-317

S

Sabîğ 37
Saʿd ibni Ebî Vakkâs 26, 72, 135, 136, 140, 216-218
Sa'd ibni Mâlik bk. Sa'd ibni Ebî Vakkàs
Saîd ibni Zeyd 409
Safran sürünmek 47-49
Safvân ibni Muattal 326-327
Safiyye binti Huyey 51-52, 291
Sahâbenin birbirine üstünlüğü 100 vd
Sahâbenin fazileti 100 vd, 151 vd
Sahâbeye sövme/nin yasaklanması 154-160
Sahîhayn 44, 210
Sahîh-i Buhârî 35, 139, 167, 181, 201, 202, 206, 258, 296, 314, 326, 372, 377, 380
Sahîhu İbni Hibbân 114, 135, 217, 276, 292, 334, 349
Sahîh-i Müslim 35, 139, 173, 181, 202, 206, 258, 296, 314, 326, 338, 377, 380, 403
Saîd ibni Cübeyr 127
Saîd ibni Cümhân 131
Saîd ibni Mansûr 11
Saîd ibni Zeyd 134-137, 139
Sakîf kabilesi 127
Sa'lebe bin Dubey'a 169
Sâlih ibni Keysân 76
Saltanat 130-133
Sâlim (mevlâ Ebû Huzeyfe) 129
Sebir dağı 139
Sehâb (bulut) 298
Sehâvî 380
Sehârenpûrî 228
Seher vakti 322-323
Sefîne (Resûlullah'ın hizmetkârı) 130-132

Selef/-i sâlihîn/âlimleri 80, 82, 104
Seleme bin Küheyl 400
Selmân-ı Fârisî 157-158
Selmân ibni Fehd el-Avde 29
Semâvî kitaplar 328
Semüre ibni Cündeb 115
Sıfâtü'l-Gurebâ 29
Sıfâtullah bk. Allah'ın sıfatları
Sıffîn 170, 354, 403
Sırat/köprüsü 7, 373
Sicistan 11
Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha 25, 31, 155, 305
es-Sirâcü'l-münîr fî tertîbi ehâdîsi'l-Câmi'i's-Sagîr 286, 287
Siyeru a'lâmi'n-nübelâ' 295
Soru sormak 72-74
Sûra üflenmesi 182, 339-341
Suriye/li 117-120, 167
Süyûtî 25
Süfyân-ı Sevrî 11, 36, 102, 104, 105, 135
Süleyman ibni Harb 11
Sünen-i Ebî Dâvûd 8, 12, 13
Sünen-i İbni Mâce 139, 140, 234
es-Sünenü'l-Kübrâ (Nesâî) 323
Sünen-i Nesâî 139, 249
Sünen-i Tirmizî 140, 206, 338
Sünnet'e ittibâ etmek 80
Sünnete sarılmak 23, 69 vd
Sünneti/hadîsi kabul etmemek 56-61
Sünnetle/ Hadîsle amel etmeyi önemseme 56-61
Süveyd ibni Gafele 397

Ş

Şaʿbî 285, 286
Şâfiî 13, 198
Şâhfûr ibni Tâhir el-İsferâyînî 26, 28
Şâhitlik 152-153

Şam/lı/lar 84, 94, 119, 120-121, 399
Şâtıbî 27
Şefâat/hadîsleri 7, 18, 186-187, 302-304, 333-338, 403
Şefâat-i uzmâ 334
Şehîdlik 408-411
eş-Şehristânî 27
Şerhu'l-akâid 202
Şerhu'l-Akîdeti's-Seffârîniyye 26
Şerhu'l-Mevâkıf (el-Cürcânî) 28
Şerhu Sahîhi Müslim (Nevevî) 245
Şerhu Usûli İ'tikàdi Ehli's-Sünne (Lâlekâî,) 18, 29
eş-Şerî'a (Âcürrî) 28
Şevkânî 380
Şeytan 233, 290-292, 294, 296-297, 320
Şifâ-i Şerîf 160, 179, 347
Şifâ veren kelimeler 329-331
Şiî/ler/Şîa 17, 24
Şirk 92
Şişmanlık 152-153
Şuayb ibni Ebî Hamza 114
Şüreyh ibni Ubeyd bk. Ebü's-Salt Şüreyh

T

et-Tabakât (İbn Sa'd) 127
Taberânî 25, 155, 158
et-Tabsîr fi'l-firak (*et-Tabsîr fi'd-Dîn*) 26, 28
Tahdîs sîgası 235
Tâhir ibni Mutahhar el-Makdisî 27
Takvâ 66
Talha ibni Ubeydillah 140
et-Taʿrîfât 28
Tarihsel metin analizi 30
Târîhu Herât 13
Târîhu'l-İslâm (Zehebî) 174
Tarsus 11
Tartışma bk. Cedel

Tartışmanın mübah olanı 55
Tâvûs ibni Keysân 256
et-Tayâlisî 132
Tebük/Gazvesi/nden geri kalan üç sahâbî 43-47, 63, 170
Tecrîd-i Sarîh Tercemesi 168
Tefâdülü/'s-sahâbe/'l-ashâb 100 vd
et-Teferrüd fi's-Sünen (Ebû Dâvûd) 15
Teftâzânî 202
Tekfîr etmek 221-223
Telbîsü İblîs 27
Tesmiyetü ihve ellezîne ruviye 15
Te'vîl 58
Tevrât 148-150
Timurlenk 119
Tirmizî 11, 59, 112, 132, 136, 139, 140, 142, 155, 167, 179, 183, 185, 186, 194, 235, 243, 299, 312, 324, 329, 332, 333, 339, 343, 348, 366, 372, 382, 384, 387, 408, 409
Topraktan yaratılma 235-236
Tövbe etmek 43-47, 229, 259, 315
Tuhfetü'l-ebrâr şerhu Mesâbîhi's-Sünne (Beyzâvî) 286
Tûr dağı 315
Tübbâ' 187-189

U

Ubâde bin Sâmit 254-255
Ubeyd es-Sayyid 93
Ubeydullah ibni Abdillah ibni Utbe 109, 163
Ubeydullah ibni Abdurrahman el-Eşca'î 135
Ubeydullah ibni Ziyâd 353, 354
Uhud 44, 138-140, 154, 170
Ukayl 76
Uyeyne bin Bedr el-Fezârî 394
Urve ibn Mes'ûd 146

Ü

Übey ibni Kâʿb 129, 251-252, 266-267
Ümmet/-i Muhammed/in ihtilafı 21-31, 64-65, 141, 149-153, 158, 166, 173, 349, 351, 352, 395, 405
Ümmet-i Muhammed'in en hayırlıları 151-153
Ümmü Seleme 387, 388
Ümmü Süleym 159-160
Üskuff bk. patrik
Üzeyir bk. Hz. Üzeyir

V

Vahy 331-332
Vahy-i metlûv 326-327
Vâsıl ibni Atâ 85
Vâsile bin Eskaʻ 26
Veda Haccı 325
Vesvese 296-297

Y

Yahyâ ibni Maʿîn 11, 303
Yahudi/lik/ler 21, 149, 180, 319
Yahyâ ibni Saîd el-Kattân 235
Yahyâ ibni Yaʿmer 241, 244, 247
Yahyâ bin Zekeriyyâ 286
Yaʻkūb ibni Utbe 303
Yaʻkūb ibni İbrahim 370
Ye'cûc ve Me'cûc 35
Yedullah bk. Allah'ın eli
Yemen 187, 347
Yetmiş bir, yetmiş iki, yetmiş üç fırka/hadîsi/nin sıhhati 21-31, 33
Yezdân 233
Yezîd ibni Muâviye 354
Yezîd ibni Amîre 75-76
Yezîd ibni Züraʿ 235
Yırtıcı kuş ve hayvanların eti 58-59
Yûnus Emre 30

Yûnus ibni Mettâ bk. Hz. Yûnus
Yûnus ibni Yezîd 114
Yücel, Selahattin 19

Z

Zâhirî ilim 58
Zebûr 328
Zehebî 29, 53, 112, 174
Zekâ 242-247
Zekeriyyâ bin Ebî Zâide 286
Zeyd ibni Erkam 348
Zeyd ibni Sâbit 251, 295, 332
Zeyd ibni Vehb 400
Zeyğ bk. Kalplerde eğrilik/bozukluk
Zeyd ibni Vehb el-Cühenî 399
Zeydü'l-Hayl et-Tâî 394
ez-Zeyn, Hamza Ahmed 119
Zeyneb binti Cahş 51-52
Zimmî 58-59, 389
Zinâ 49, 226-229
Zübeyr ibnü'l-Avvâm 135, 140
Zührî bk. Muhammed ibni Şihâb ez-Zührî
Zülhuvaysıra 394